

O PERE

I. AGÂRBICEANU

ION AGÂRBICEANU
O P E R E 14

TEXTUL LA ACEST VOLUM A FOST
STABILIT DE VICTOR IOVA

Toate drepturile rezervate *Editurii Minerva*

ION AGÂRBICEANU

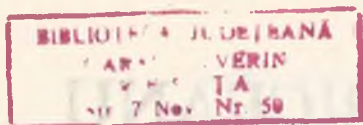
O P E R E 14

ROMANE

★ ★ ★ ★
★ ★ ★ ★

1989

Editura Minerva

186726/89

42163/89

ISBN 973-21-0030-3

ISBN 973-21-0029-X

Vremuri și oameni
LUME NOUĂ

ROMAN

THE
LIBRARY
OF THE
MUSEUM
OF
COMPARATIVE ZOOLOGY
AND
ANATOMY
HARVARD UNIVERSITY

NO. 100

THE
LIBRARY
OF THE
MUSEUM
OF
COMPARATIVE ZOOLOGY
AND
ANATOMY
HARVARD UNIVERSITY

PARTEA ÎNȚIIA

I

Carele încărcate cu tulei de porumb scîrîfîră pînă tîrziu seara, pe ulițele satului. Era spre sfîrșitul culesului și oamenii se grăbeau, temîndu-se că vremea bună nu va mai ținea mult. De vreo trei seri se punea cearcăn tot mai des în jurul lunii pline. Adevărat că mai tîrziu, în noapte, cercul neguros se risipea, și luna lumina ca ziua. Dar mai erau și alte semne : se muiase puțin frigul de peste noapte, nu mai bruma așa de tare. Dădeau și cocoșii din sat de veste că se schimbă vremea. De altfel, vremea bună ținea de mult, și n-ar strica oleacă de ploale acum, cînd în porumbiștile culese trebuiau făcute semănăturile de grîu, întîrziate, din pricina lui septemvrie cel ploios și rece, care întîrzia coacerea porumbului.

Luna se înălța înnegurită și în seara aceasta, dar de pe la ceasurile zece se limpezi și îmbracă satul în lumina tare, proiectînd mai distincte umbrele caselor, ale rarilor trecători întîrziați, care veneau de la cîmp. Liniștea rece, clară, creștea peste sat. Numai hăpăituri de cîni se mai auzeau din cînd în cînd.

Din șura largă a lui Niculae Opriș pătrundea însă mereu un amestec de glasuri, rîsete, uneori cîte o frîntură de cîntec. Erau adunați în elacă, la desfăcut porumb, vro douăzeci de inși, bărbați și femei, mai ales flăcăiandri subț optsprezece ani, fetișcane, bătrîni și bătrîne din vecinătăți, toți de pe ulița asta numită a Cîmpșorului. Lumina lunii, care nu se ridicase încă prea sus, lumina vrafal mare de porumb din fundul șurii largi, pînă pe la

mijloc, precum și pe lucrătorii care ședeau la poalele grâmezii și dezghiocau știuleții aurii din frunzele albe, moi, ce răspîndeau o mireasmă dulce. Știuleții goi, mirați parcă, văzîndu-se dezbrăcați, erau aruncați în alt colț al șurii, unde creștea mereu, de trei seri, de cînd ținea desfăcutul, grămada arămie. Bărbații, feciorașii, îi aruncau cu mare îndemînare. Ai fetișcanelor cădeau uneori în altă parte, ba chiar și peste capetele băieților care, drept răzbunare, se făceau că vor să le ascundă în sîn cite-un știulete rece. Ele țipau și-și strîngeau mai tare clicinile de pănură pe trup. Erau îmbrăcați toți și toate cu haine groase, fiind nopțile reci, și stînd ei la clacă pînă tîrziu.

Vorbeau mai mult despre sfîrșitul războiului. De cîteva zile, începuseră a se întoarce în sat, singuratici sau în grupuri mici, cei duși de patru ani. Din hărnicia grăbită a celor rămași acasă, din înseninarea ce se vedea în ochii și pe fețele lor, din prietenia mai mare și mai veselă cu care își vorbeau, se simțea că au scăpat de o grea povară. Mai greu neliniștite și mai înfiorate ca înainte erau numai familiile care nu mai știau nimic de cei duși ai lor, de vreme îndelungată.

Niculae Opriș, proprietarul acestei gospodării fruntașe, scrisese însă și înainte cu două luni. Nici Ana, nevastă-sa, nici feciorașul său, Ilie, nu erau neliniștiți decît de întrebarea pentru ce nu sosește odată și ei.

Vorbeau despre călătorii și despre veștile aduse de ei. Cei mai mulți veniseră direct de pe fronturile prăbușite, echipați cu tot ce avuseseră, nemaitrecînd pe la garnizoanele lor. Spuneau că nu mai era chip să predăie efectele militare, fie că nu mai circulau trenurile decît cu mare anevoie și fără nici o ordine, și nime nu știa cînd ar putea ajunge să predeie, fie că la garnizoane lumea își pierduse capul și nime nu se grăbea să-și bată capul cu ei. Unii, totuși, veniseră în hainele cu care au plecat din sat, fiind mai norocoși. Alții însă se înapoiaseră anume echipați ca în armată, arătînd că nu le mai pasă de nime și de nimic. Și, drept mărturie, unii dintre ei, care nu-și aruncaseră muniția, cum făcuseră cei mai mulți, împușcaseră din tren la sosirea în mica gară a satului, ba chiar și pe drum, pînă acasă, iar alții mai

slobozeau și acum, în puterea nopții, arma. De vro săptămână nu trecea noapte, să nu se audă împușcături peste sat, sperînd lumea.

Părea că cei sosiți aduseseră cu ei un fel de neliniște nouă, pe care cei de acasă nu o înțelegeau și le luau în nume de rău că sperie, cu împușcăturile lor, femeile și copiii.

Aveau ce vorbi, de trei seri, în claca din șura lui Niculae Opriș. Chiar cînd tineretul încerca să înfiripe un cîntec, el era curmat îndată de o nouă veste, de o nouă vorbă, aruncată de vro femeie sau de vrun bătrîn în legătură cu cei întorși la vatră. Cu toții, și tineretul, erau mai bucuroși de ceea ce se vorbea decît de un cîntec. Erau cu toții prinși de senzația zilei, de felul cum arătau cei nou-sosiți, pe care încă nu-i văzuseră decît cei care povesteau, de ceea ce se spuneau, de veștile aduse despre cei care încă n-au sosit.

Lelea Ana, gazda casei, după ce oftă, ascultînd cum s-a prăpădit în luptele din urmă un văr de-al treilea al ei, se ridică dintre foile de porumb, în care era îngropată pînă la mijloc, și se strecură din șură. Nu peste mult se ivi în lumina lunii, cu o pîne întreagă în brațe și cu o sticlă de rachiu. Puse sticla jos, în șură, și începu să taie felii de pîne și să împartă. Sticla trecea din mînă în mînă. Fetișcanele o luau, se codeau, o duceau ușor la buze și o dădeau mai departe. Băieții trăgeau cîte-o înghițitură. Apoi, sticla se opri mai îndelungat în grupul bătrînilor.

— Gustați, că-i frig în noaptea asta ! — îmbia lelea Ana.

— Să vină sănătos vecinul !

— Să te-audă Dumnezeu !

— Să vină cu sănătate nănașul !

— Să te-audă Dumnezeu.

— Să fie bătaia asta cea din urmă și să vină în lume pacea !

— Să te-audă Cel de Sus !

— S-ajungem deasupra noi, românii, că destul am stat dedesupt — închină un bătrînul cu nasul cîrn, cu ochi ascuțiți de veveriță.

— Doamne dă, moș Vasile ! — răspunseră mai multe glasuri. — Ar fi vremea !

— De-acum e gata cu mămăliga lor — zise cu satisfacție moșul, după ce mai trase o dușcă de rachiu.

— Cu a cui ?

— Păi, cu a ungușorilor ! Crezi că România nu pornește iar ? Ba pornește, săraca ! Poate oastea ei a și trecut iar munții ! Apoi, ce crezi, ai noștri de ce s-au întors cu întreg *mondiru* (echipamentul) acasă ? De ce și-au luat catrafusele din sat notarul, de când a auzit cea dintâi împușcătură ? E gata cu apa lor ! Simt ei ce simt !

— De, spunea Ionu Prescurariții că prin Țara Ungurească a început revoluția — zise o femeie.

Cinele, legat în ogradă, hăpăi de trei ori, apoi se liniști. În curînd, în gura șurii, luminată încă de lună, se ivi o femeie bătrînoară, mărunțică.

— Am întîrziat în ia' seară, lele Ană.

— Ba ai tu un miros bun, n-ai întîrziat. Mai este de-un deșt pe fundul glăjii — rîse din gura-i știrbă moș Vasile.

— De la clacă am întîrziat, vecine, nu de la ce gîn-dești tu ! Seara, tîrziu, au mai sosit și alții. Cinci au mai venit. Doamne, ce de minunății mai spun !

Nici nu putu să îmbuce din felia de pîine și să guste din rachiu, pînă nu-i spuse cu numele pe cei nou-sosiți. Cînd pomeni numele lui Ierotei Surdu, fetișcana sări repede de la locul ei, se scutură de foi.

— Lele Ană, eu trebuie să mă duc, dac-a venit tata !

În atențiunea încordată cu care ascultau toți ce le povestea Chiva Dinului despre cei nou-sosiți, nime nu băgă de seamă că, îndată după plecarea Sorei, fetei lui Ierotei Surdu, se ridică din foile de cucuruz și Ilie Opris și se strecură din șură. Ilie era băiatul cel mai mare al gazdei. Acuși împlinea optsprezece ani. Cinele nu lătră la fată. Ilie abia o ajunsese, cînd să iasă pe porțiță.

— Sorico, — zise Ilie, văzînd-o cu mîna pe rătez, — stai puțin !

Fetișcana întoarse capul. Era o fată de vro cincisprezece-șasesprezece ani. În lună, bătură la ochi sprîncenele ei mari, groase, arcuite, subț dunga frunții ce se vedea de subț năframă, și albimea obrazilor ovali, fragezi. Era înaltă și subțirică, clicinul de pănură neagră îi părea prea larg.

— Ce este ? Mă grăbesc. Iac-a venit tata — zise ea. Dar nu deschise portița. Avea o voce învăluită, cîntătoare, ca o îmbiere.

— Sorico, — începu feciorașul, oprindu-se lîngă ea — și deodată parcă nu mai știu ce să spună. — Sorico, pentru că s-a întors, să nu te faci că nu mă vezi de-aci înainte.

— Păi, voi vedea, ce va zice mama.

— Mamă-ta, ce să zică ? Ea nu spune nimic nici acuși, deși știe că noi ne mai vorbim. Nu te-a lăsat ea să vii la noi, la clacă ?

— Ba ea m-a lăsat, dar nu știu ce-o mai zice, dacă s-a înapoiat tata.

— Uite ce este ! Eu poimîne mă duc la tăiat de jipi. Voi nu vă apucați încă de tăiat ?

— Poate ne apucăm, dar acum vom face cum va zice tata.

Ilie o prinse ușor de mîină. Era mai înalt cu un cap decît ea. În lumina lunii i se vedea bine umbra de mustăcioară. Încolo și obrazul lui rotund, fraged, părea mai mult de fată decît de băiat.

— Să știi că eu nu mă las ! Voi încerca să te văd și să ne vorbim mereu. Ar fi greu să nu ne mai vorbim. Tu ce zici ?

— Păi, ce să zic ? Lasă-mă să plec, că m-or aștepta acasă.

Ea își smuci mîna dintr-a lui și ieși repede. Casa lor era a șaptea pe uliță, în jos de la gospodăria lui Opriș, pe aceeași parte. Ilie privi în urma ei, pînă o văzu intrînd în curte. Apoi se înapoie în șură, și continuă să desfacă porumb.

Prinse îndată firul povestirii Chivei Dinului :

«...Spune a Niculăieșului că bătaia s-a spart pe toate fronturile și că-i zarvă mare în toată lumea. Nu mai vrea să știe nime de porunci, de cei mari. Nu mai ascultă nime. Nu se mai teme nime. Nu mai sunt legi. Mașinistul de la tren oprește cînd îi poruncesc soldații, și-i dă drumul încătrău vor ei. Ofițerii au rămas singuri pe unele linii de bătaie. Numai cînd și cînd mai bubuie tunul. Și-i încurcătură mare cu mîncarea. Mulți au plecat de

pe linie de foame, după ce-au răbdut cîteva zile. E o harababură ca la turnul Babilonului.»

— Las' să fie ! Las' că-i bine așa ! — strigă bătrînelul cel cu nasul cîrn, moș Vasile.

— Da', de ce să fie bine ? — întrebă o femeie. Cînd își pierd oamenii capul nu e bine niciodată.

— Ba eu cred că nu și-l pierd, ci abia acum și-l află ! Parcă nu știu eu ce-s bătaile ? N-am fost și eu la Cînecreț (*Königgrätz*) ? Se ceartă împărații și se omoară lumea deajaba, pentru că la urmă tot ei se împacă.

Chiva Dinului melița înainte ce spuneau cei întorși, dar mai adăuga și de la ea. Era un fel de «gura satului», care știa tot ce se întîmplă în lume, ba bănuia și ce-i în cer și sub pămînt. După spusele ei, toți cei întorși acum ar afirma că românii se despart de unguri, că Ardealul se face Românie.

Moș Vasile o întrerupse iar.

— Asta se face de bună seamă, ori spun ei, ori nu spun.

— Poate pentru că vrei dumneata — zîmbi o vecină.

— Ba pentru că așa vrea Dumnezeu : ungurii cu ungurii, sașii cu sașii, rumânii cu rumânii.

— Spuneai că a venit și Ierotei Surdu, nană Chivo, — zise într-un rînd gazda casei, lelea Ana.

— Venit, da !

— L-ai văzut ? Ai vorbit cu el ?

— Cum mă vezi și te văd, dar nu la lumină de lună, ci la lumină de lampă. Aprinseseră lampa în casă, cînd am intrat eu.

— S-a schimbat mult ?

— S-a înapoiat căprar ! Da-i mai îmbătrînit, mai slab, și i s-a mai îngroșat glasul. Parcă, parcă i-a și brumat o leacă pe la tîmplă. Dar e vesel, lucru mare ! S-a așezat după masă, mîncîcă, bea și povestește, de cînd a sosit. Și lăvițele sunt pline de oameni care ascultă. A vorbit, a pomenit de mulți, da' de Niculae, de bărbatul tău, n-a amintit nimic.

— A întrebat cineva ?

— N-a întrebat nime !

Tineretul se mișcă puțin și se coti :

— Dacă nu l-a întrebat nime, ce era să răspundă ? — zise un flăcăuș.

Bătrînica întoarse capul dincătrău veni vorba.

— Puiul nu știe niciodată cîte știe găina — zise ea...

— Și, cum am spus, nevasta nu-l mai poate sătura cu mîncarea, dar mai ales cu cînila cu vin. Am închinat și eu și i-am urat bună sosire. Bine-ar fi, nepoată Ano, dacă oamenii și-ar fi lăsat păcatele pe cele cîmpuri de luptă, o dată cu potcoavele bocancilor. Dar teamă-mi este că nu se întorc mai buni decît au plecat.

Și Chiva Dinului începu să aducă pilde din sat pe cei care s-au înapoiat răniți, invalizi ori bolnavi, în scurgerea celor patru ani. Care dintre ei se schimbaseră ? Se făcuse mai bun ? Șiăștia toți erau într-un fel loviți de război. Ce să se aștepte de la cei care se întorceau teferi ?

— Omul rămîne așa cumu-i plămădit, nepoată Ano, — spuse ea sentențios, oprindu-se o clipă din măcinat.

Cu prilejul trecerii în revistă a celor lăsați de mai de mult la vetre, Chiva dădu și statistica războiului pentru sat : plecați una sută douăzeci, întorși răniți ori bolnavi nouă, sosiți pînă acum la spartul bătăii treizeci ; morți, de care se știe, patrusprezece.

Un fior trecu prin rîndurile clăcașilor, dar nime nu cuteză să tragă la îndoială informația Chivei Dinului. Știau că ține toate la răboj mai îngrijorată decît popa sau primarul.

— Doamne, ce prăpăd ! Bine că s-a sfîrșit ! — oftă o vecină, care nu avusese pe nime în război.

— Numai de-ar fi așa ! Să nu ne trezim că-i cheamă iar ca mine ! — suspină alta.

— De asta nu mai mă doare pe mine capul — zise vesel moș Vasile.

Chiva Dinului reluă firul și începu a povesti cum s-a înecat la granița Italiei într-un rîu o *armadie* întreagă, după spusele lui Ierotei Surdu :

«Era un rîu mare, umflat de ploi și tulbure, și veneau, draga mea, valurile ca armăsarii din stava grofului, și treceau cu înviforare peste capetele bieților oameni. Pe fața văluroasă a apei pluteau chipiile, de părea că au plouat...»

Lucrără încă vrun ceas, apoi gazda le mulțami și-i mai rugă și pentru seara viitoare, «cînd, cu ajutorul lui Dumnezeu, cred că și isprăvim».

Apropoe fiecare fetișcană își alesese cîte-un știulete roșu sau cu boabe pestrițe, cum se întîmpla să se afle uneori.

— Poate pînă mîne dă Dumnezeu de se întoarce și nepotu' Niculae — zise Chiva Dinului, luînd dintre frunze și învîrtind în zarea lunii, la gura șurii, sticla în care fusese rachiu ; dar nu mai era nici un strop.

Ea spunea la toată lumea «nepot» și «nepoată».

— De te-ar auzi Dumnezeu, nană Chivo ! — zise Ana. Apoi, trăgînd-o de mîneca clicinului : — Treci prin casă, că mai fac eu seama de un păhărel. Și așa dumneata ai sosit cînd nu mai era nimic în sticlă. Moș Vasile se îngrijește să nu se strice.

În casă, lelea Ana puse înaintea femeii pîne și brînză, și sticla în care mai turnase, dintr-un urcioraș, rachiu. Feciorașul Ilie, cu un frate și o soră mai mici, rămăsese în sură să adune într-un colț foile de cucuruz.

— Zici că n-a pomenit Ierotei nimic de Niculae. Și doar au fost la același regiment !

— Să n-ai nici o grijă nepoată. Vine el și Niculae, doar nu-s două luni de cînd v-a scris. Da', Ierotei ăsta, chiar să fi știut ceva despre el, n-ar fi spus. Războiul nu i-a făcut pe oameni mai buni, draga mea.

— Nici ceilalți ?

— Păi ceilalți patru au slujit la *honvezi*. N-aveau de unde ști ceva despre bărbatul tău.

— Mă gîndesc că...

— Nu te mai gîndi la nimic ! Vine el ! Numai cît nu-l vezi picînd.

— Da' nu de asta sunt eu îngrijorată...

— Dacă nu, las' că știu eu de ce : pentru copiii ăștia !

— Pentru ei. De cînd au crescut, s-au împrietenit. Noi, mamele, nu i-am oprit.

— S-au împrietenit și se potrivesc tot mai mult din an în an. Cine nu vede ?

— Acum atîta ar mai trebui, ca bărbații să se întoarcă acasă tot cum au plecat.

— Las' că știu, cine nu știe ? Și să pună prag între copii ? De, a mai fi și după voia lui Dumnezeu, nu tot după voia diavolului. Zice că păcatul se pedepsește pînă într-a șaptea viță ! Da' de nu a fost nici un păcat, ci numai bănuială cu păcat de moarte ?

— Dumnezeu știe ! Vorba e că eu și Nia am intrat în aceste două neamuri, fără nici un păcat. Pentru ce să tragem și noi scurta ? Cum știi, nici ea, nici eu n-am împiedecat pe copii să se împrietenească, de cînd ne sunt duși bărbații în război.

— Și, bine ați făcut ! Dintr-o parte trebuia să înceapă lucrarea lui Dumnezeu ! Pentru ce s-ar dușmăni două neamuri din viță în porodiță, cînd poate nu-i nici un păcat mare la mijloc.

— Numai de s-ar muia bărbații ! De i-ar întoarce Dumnezeu cu altă inimă ! Căci de-aici încolo va fi tot mai greu. Copiii cresc, vin horile, vin șezătorile, vine praznicul de la Crăciun al feciorilor și fetelor. Cine să fie cu ochii tot după ei, să nu se întîlnească, să nu-și vorbească ? Apoi, spunînd adevărul, eu și Nia nici n-am vedea cu ochi răi adunarea lor. Cum spui și dumneata, copiii se potrivesc de pe acum.

— Nu-ți mai face griji, nepoată, că va fi cum va vrea Dumnezeu, nu celălalt. Și, apoi, unele lucruri se mai pot întîmpla și peste capetele părinților, cînd le vine vremea.

— Adevărat, cînd le vine vremea, peste cîțiva ani. Da' o armonie de pe-acum încă nu mi-ar face supărare, cînd îi văd cum se potrivesc în toate cele ! Vezi bine, sunt încă niște copii acum !

— Copii și nici prea ! Da' nu-ți mai strica firea cu gînduri zadarnice. O să fie bine, ascultă-mă pe mine. Eu am o vorbă scornită de om cuminte, care zice : «Cele rele să se spele, cele bune să s-adune !» Asta e și voia lui Dumnezeu.

Mai închină cu un păhărel, apoi își luă seara bună și ieși în noaptea luminoasă și rece.

Ana Opriș crezuse întîi că Ilie a rugat-o pe Nia Surdu s-o lase pe Sora la ei, la desfăcut de cucuruz, dar fata-i

spusese că ea însăși s-a cerut de la mamă-sa, și-i păruse mai bine.

Cele două femei fuseseră prietene în fetie, și de cînd pornise războiul începuseră să vorbească iar împreună. Nu se încunjuraseră de tot nici după cununie, înainte de război, deși cînd aflau bărbații că s-au întîlnit sau au stat de vorbă, le făceau zile fripte. Așa că, de groaza lor, se fereau să nu se întîlnească prea des, ori să nu afle bărbații. Lipsa celor doi bărbați adusesese o ușurare a relațiilor între familiile Oprîș și Surdu, ușurare care, acum, îi părea Anei din nou amenințată. Se gîndise ea de multe ori, în cei patru ani, că războiul poate-i va schimba pe Niculae al ei și pe Ierotei, dar acumă începuse să se teamă. Ierotei nu pomenise nimic despre bărbatul său, deși vorbise și despre frunză și despre iarbă, cum spusese Chiva Dinului. Cine știe cu ce inimă se va întoarce și Niculae ! O nouă încordare între cele două familii, după apropierea din cei patru ani, ar fi foarte greu de purtat, își zicea Ana.

Veniră în casă și Ilie cu Ionică și Vuța, fratele mai mic și sora, cu care făcuse rînduială în șură.

— Dacă vor veni și mine seară tot atîția, o să isprăvim cu desfăcutul, mamă, — zise Ilie — poimîne am putea începe la tăiat de jipi.

— Poate vor veni. Toți ne-au făgăduit, afară, bineînțeles, de Sora. Nu ți-a spus ție nimic ?

Flăcăușul se îmbujoră. El crezuse că nime n-a băgat de seamă lipsa lui, cînd a părăsit șura, în urma fetei.

— Nu mi-a spus, răspunse Ilie.

— Da' cum să nu vie ? — se miră fetița, Vuța.

Le vom ajuta și noi, cînd vor începe ei desfăcutul.

Vuța era de doisprezece ani. Ionică era între ea și Ilie, de vro patrușprezece ani, cincisprezece.

La desfăcut de cucuruz lua parte — în toate gospodăriile — familia întreagă. Și copiii de șase-șapte anișori puteau face treabă. Nu era lucru greu. Și cei mici n-ar fi rămas în casă, la culcare, Doamne ferește, cînd se dezghioca cucuruzul. Veneau îmbolborogiți în haine groase,

se pierdeau uneori în noianul de frunze moi, dar lucrau și ei cu hărnicie. Ai lor erau știuleții roșii, sau cu boabele pestrice, care se iveau rar din învălișul frunzelor. Uneori trecea seara și nu se afla nici unul. Tot ai lor erau rarii știuleți încă în lapte, sau nu prea vârtoși, buni încă de fript sau de fiert.

— Ar fi bine să afle tata totul gata, cînd va sosi — zise Ilie.

— Din partea asta să-l aducă numai Dumnezeu sănătos ! — oftă mama.

— E mai mare grămada ca anul trecut — zise Ionică cu bucurie — tata se va bucura cînd va vedea.

— Vezi bine că-i mai mare, dacă am avut cu cinci care mai mult — zise Ilie.

— Să mulțămim lui Dumnezeu de toate ! S-a milos-tivit și a dat un an bun — spuse Ana — și acum vedeți-vă de culcare. E tîrziu.

— Da' mie parcă mi-e foame iar — zise copila, Vuța. Mama zîmbi.

— Pita-i pe masă, băieți. Da' de înghețat n-ai înghețat ?

— Nu mi-a fost frig defel !

În curînd, lampa fu stinsă, și cei doi copii mai mici adormiră îndată, sub căldura straielor de lînă.

Mama îl auzi pe Ilie, pînă tîrziu, cum se 'nvîrte de pe-o parte pe alta, în păcelul lui de după ușe. Apoi rămase numai ea cu gîndurile. Lumina nopții, sub stăpînirea lunei pline, pătrundea nesimțit, ușoară, prin geamurile ce dădeau în ogradă. În cameră era călduț, deși încă nu începuseră a face foc. Rar pătrundea lătratul vrunei cîne prin liniștea adîncă a nopții albe, boltite deasupra satului. Luată de gînduri, Ana nu putea adormi. Stătea anume nemișcată, întinsă subțol, să-i vină somnul. Dar, cînd îl cauți, somnul nu vine. Deodată trăsări. Departe, peste sat, trecură trei împușcături, una după alta. Se ridică lătratul întărit al cînilor din toate părțile. Apoi se făcu iar liniște. Părea mai adîncă decît înainte.

II

Încătrău porniseră gîndurile Anei, alungîndu-i somnul? Departe, la întîmplări pe care le ştia, pe unele numai din auzite, din spusele bărbatului, pe altele le apucase şi ea, îşi aducea aminte.

Învrăjbirea dintre cele două familii fruntaşe din sat începuse de mult, de pe cînd trăiau Ion Opriş şi Pavel Surdu, părinţii lui Niculae al ei şi ai lui Ierotei Surdu.

Cearta între Ion şi Pavel se pornise dintr-un finaţ cam de două iugăre, pe care părinţii lui Ion l-ar fi cumpărat de la părinţii lui Pavel. Locul îl folosea familia Opriş de vro două decenii, dar nu aveau nici un contract, nimic în scris. Doar doi-trei martori, care îşi aduceau aminte că pe vremuri finaţul era cosit de familia Surdu. Pavel Surdu, bizuindu-se pe faptul că Ion Opriş nu putea dovedi prin nimic cumpărarea locului, şi pe mărturia celor doi-trei bătrîni, începuse proces împotriva lui Ion, după ce de bunăvoie n-a voit să i-l dea în posesiune. Pavel, ştia satul întreg, era un om lacom de avere. Ar fi tot adunat nesăturat. Îşi îndoise moşia rămasă moştenire.

Moşiile celor două familii, după comasare, ajunseseră vecine, afară de finaţ, care era într-altă parte de hotar, în luncile care rămăseseră, la împotrivirea sătenilor, ne-comasate. Era acolo singurul teren din hotarul satului, bun pentru fin şi otavă şi oamenii îşi aveau acolo velniţele lor, unii mai multe, alţii mai puţine, cei mai săraci cîte una singură, aşa cum le rămăseseră la ieşirea din iobăgie şi cum se împărţiseră în scurgerea deceniilor prin moşteniri, sau cum se măriseră unele prin cumpărări, deşi foarte puţine familii îşi înstrăinaseră velniţele, în cursul vremii.

Procesul începuse cu toată înverşunarea între cele două familii, şi, de atunci, ele se înduşmăniseră. Copiii, Ion şi Ierotei, erau mărişori la începerea procesului şi crescuseră în atmosfera de ură ce se aşezase în cele două case, aproape vecine.

Îşi luaseră amîndoi advocaţi şi intraseră în cheltuieli de la început. Greutatea însăşi a procesului, lăcomia advocaţilor care dăduseră de doi clienţi bine înstăriţi, înce-

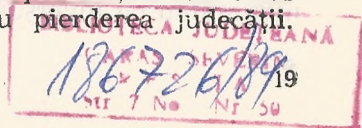
tineala judecăților, ori toate laolaltă au făcut ca procesul să țină ani îndelungați, și cei doi gospodari să verse bani mulți. Soțiile lor, îngrozite de marea cheltuială, stărui-seră pe lângă ei mai de multe ori să se împace, dar bărbații nu voiau să audă, ajungînd din an în an tot mai înverșunați. Nu numai că nu mai vorbeau unul cu altul și se încunjurau, dar porunciseră și membrilor familiilor lor să se ferească unul de altul. Îi înverșuna acum parcă nu atîta însuși fănațul acela, pe care continua să-l folosească familia Opriș, ci cheltuiala mare a procesului. Trebuiau să vîndă, an după an, bucate, vreun vițel, niște oi, și banii mergeau mereu zadarnic în gura lupului. Îmbătrîniseră cu procesul în spate, cînd, în sfîrșit, se pronunță judecata, și în forul ultim : finațul rămase familiei Opriș, în temeiul folosinței continue de patruzeci de ani. Procesul ținuse douăzeci de ani.

La un an după pronunțarea sentinței definitive, într-o noapte de vară, prin august, se aprinsese șura lui Ion Opriș, plină cu toată recolta de grîu din anul acela ; vreo două sute de clăi. Oamenii săriseră în puterea nopții, tot satul se adunase acolo, dar nu putuseră stînge focul. Era secetă, uscăciune mare, și apă în fîntîni puțină.

De focul acesta își aducea aminte și Ana. Era pe-atunci fetișcană de vreo patrușprezece ani și alergase și ea, cu părinții ei, din alt capăt al satului, la foc. Vedeă și acum flăcările mari, care săltau și se învăluiau deasupra șurii, norii de fum ce se înălțau, groși și grei, în văzduh, auzea pîrîiturile boabelor de grîu și simțea în nări mireasma crudă a arsurii și a fumului. Focul încinsese și grajdul vitelor, pe care însă oamenii le scosese în uliță. Auzea și acum mugetul vacilor și urletul cîinilor din sat, și larma aceea mare, făcută de strigătele oamenilor, care se învîrteau grămadă, neputincioși, în jurul vilvătăilor. Simțea în obraz și dogoreala focului, ca și atunci, în copilărie.

«Noroc — spuneau oamenii mai tîrziu — că n-a adiat nici un strop de vînt. Puteau arde și vecinii, și ulița întreagă.»

Auzise pe părinții ei vorbind că Ion Opriș striga în gura mare că numai Pavel Surdu i-a pus foc, nimeni altul decît Pavel, din răzbunare pentru pierderea judecății.

Bătrînul Ion Opriș a și început pîră nouă împotriva lui Pavel, dar în lipsă de orice dovadă, de martori, îl pierdu repede. Pavel putuse adevărați cu martori că în noaptea aceea a fost la cărat de grîu, cu carul lui și cu ale cîtorva vecini, și că descărcău încă în stog, la el, în curte, cînd a izbucnit focul.

Pierduse noua pîră, dar din inima lui Ion Opriș n-a ieșit niciodată ghimpele că Pavel i-a pus foc. A putut el, cum venea el cu carul lui în urma celorlalte — așa cum au arătat oamenii la judecată — să se desprindă pe-o clipă de lîngă car, să treacă ulița, pe unde le ducea drumul, să se strecoare în curtea lui și să aprindă lemnușul ! N-a avut și nu avea nici un alt dușman în sat. Cine să-i fi pus foc ?

Rămăsese fără șură, fără grajd, fără grîu în anul acela. Trebuiau bani mulți, căci fără șură și fără grajd nu putea rămînea ca fără pîne, numai pe mămăligă. Din ce să-i facă, ce să vîndă ? Vite nu se îndura să vîndă, nici din moșia care după comasare era într-o singură tablă.

Vîndu fînațul cel de pricină, și mai luă și bani împrumut de la o bancă. Dură din temelii șura cea mare de acum, grajdul, în vreme ce blestemele îi curgeau gîrlă pe gură, asupra lui Pavel Surdu.

Ani de-a-rîndul, cît a mai trăit, nu-l scosese pe Pavel din tîlhar și tăciunar și, dacă-l vedea undeva, striga după el în gura mare.

Pavel părea că nu rămăsese mulțumit cu achitarea lui. Osînda publică pe care i-o striga mereu Ion Opriș îi încrîncenase sufletul, și idușmănia între ei sporise. Oamenii se și temeau să-i vadă pe aproape unul de altul, să nu dea ceasul cel rău în calea lor.

Părerile sătenilor erau împărțite. Unii îl credeau nevinovat pe Pavel, alții țineau partea lui Ion Opriș. Cine altul să-i fi pus foc ?

Copiii din cele două familii crescuseră în ura aceasta aprinsă dintre cele două gospodării aproape vecine. Mai ales cei doi băieți mai mari, Niculae Opriș și Ierotei Surdu, care erau feciori jûni pe vremea focului. Cu anii, după ce se căsătoriseră amîndoi și intraseră singuri în lupta vieții, grijile, lucrul, le-a mai potolit ura. Nu se mai arătau cu înverșunarea dinainte de căsătorie, cînd se

încăieraseră și la bătaie în cîteva rînduri. Era însă, cum văzuseră în curînd soțiile lor, numai jar ce mocnea în cenușe. Nu le îngăduiseră, deși erau prietene din copilărie, nici o apropiere, și le porunciseră cu strășnicie ca nici copiii lor să nu aibă nimic împreună.

Lucrul era însă din cale afară de greu. Cele două femei se întâlneau pe ascuns, prin fundul grădinilor, n-aveau să sară decît cîteva garduri. Ele nu se simțeau obligate să împărtășească ura dintre cele două familii în care intraseră. Mai aveau și un razim de independență în zestrea bună pe care o adusesese fiecare. Cutezau uneori, cînd nu puteau tăgădui întâlnirea, să le spună că ele nu au nimic cu cearta și cu bănuielele lor.

Ba le spuneau că-i o nebunie curată. Ei înșiși nu puteau avea nimic unul împotriva altuia, nu și-au greșit cu nimic. Nu credeau, nu vedeau ei că ura asta mocnită era un păcat de moarte, pentru care puteau aduce pedeapsa lui Dumnezeu asupra caselor lor ?

Dar vorbeau la urechi surde. Bărbații lor erau prea saturați de atmosfera înveninată în care trăiseră părinții lor.

Ana Opriș se plînsese și preotului din sat, părintelui Andrei Dragomir, rugîndu-l să deschidă ochii bărbaților lor asupra păgînatății în care trăiau și în care sileau să trăiască și pe familiile lor.

Dar preotul încercase să le moaie inima, să-i împace, încă de mai de mult, pînă a nu se gîndi Ana la ajutorul lui. Încercase însă în zadar. La spovedirile din Paresemi, trei ani în șir nu-i deslegase de păcate și nu-i cuminecase. Dar cei doi bărbați sfîrșiseră prin a nu se mai spovedi în postul Paștilor.

Ca un blestem, ura părinților se moștenise în ei. S-au aflat și rudenii apropiate care încercaseră să-i împace, dar totul fusese în zadar. De la o vreme, după scurgerea anilor, ei se mulțumeau să spună unul despre altul :

— De pe partea mea poate trăi cît veacul ! Nu-i doresc din inimă nici un rău, dar nu-l pot vedea în ochi.

Dar satul vedea că nu-i așa. Se bucura unul de răul celuilalt, cînd se întîmpla.

Dacă soțiile lor, prietene din copilărie, nu puteau trăi fără a se întîlni din cînd în cînd, deși știau ce le așteaptă,

În caz că ei aflau, apoi era și mai greu să-i ții departe unul de altul pe copii. Până au fost mici, cine putea să-i supravegheze să nu se joace împreună, în uliță, prin curți, în șură, când nu-i despărteau decît cîteva case ? Și, după ce mai crescuseră și păzeau oile, vitele, pe moșiile lor, cine-i putea opri să nu se întîlnească, să nu se joace împreună, când moșiile lor erau vecine ?

Zadarnice au fost toate opreliștile celor doi oameni. Zadarnice chiar bătaile, cînd Ion ori Ierotei îi aflau jucîndu-se împreună ! Copiii nu înțălegeau, și mai vedeau că mamele lor nu-i opresc niciodată să fie împreună. Începuseră să înțăleagă numai cei mai mărișori. Înainte de izbucnirea războiului, povara subt care trăiau cele două femei ajunsese atît de grea, încît ele se duseseră pe furiș la părintele Dragomir, unde se întîlniseră.

— Trebuie să fie un blestem pe capul lor, părinte. Vrem să plătim o slujbă de dezlegare de subt blestem, să mai încercăm și așa.

— Blestem destul e să nu-ți poți smulge din suflet dușmănia, nu-i trebuie unul mai mare unui creștin. Totdeauna au fost în lume pricini de ceartă între oameni ; dar legea lumii este că oamenii se ceartă și tot ei se împacă. Aici, însă, parcă și-a vîrît coada Michiduță ! Nu-i rău să mai încercăm și cu slujbe !

Dar cele două femei nu putuseră vedea nici o ușurare, nici o schimbare spre bine, decît că la șase săptămîni izbucnise războiul, și bărbații lor plecînd pe front, ele și copiii lor mai mărișori au putut răsufli ușurați. Dar, desigur — Dumnezeu să ferească ! — războiul nu putea fi urmarea slujbei popii Dragomir, deși era vestit că slujba lui prinde.

Ar fi și minciună și păcat, dacă ar spune că le-a părut bine de izbucnirea nenorocirii. Au trăit amîndouă — de cîte ori nu și-au spus ea și Salomia — cu frica-n oase, cei patru ani. Dar iarăși adevăr era că în vremea asta ele au simțit mai întîi, de cînd erau măritate, ce este libertatea, ce însemnează să faci cum îți place, fără a te păzi și a te teme mereu.

Și acum se isprăvise cu această libertate ! Și nu numai pentru ele două, ci și pentru copiii lor. Și, cu cît va trece vremea, va fi tot mai greu să trăiască așa. Ei aveau trei

copii, Salomia patru, toți mărișori de-aici încolo. Acuși vor fi feciori și fete mari. Ba Ilie și Sora chiar începeau a fi !

Ana se gîndea cu bucurie cît de potriviți erau cei doi și se simțea mîngîiată că i-ar putea vedea odată căsătoriți. Copiii, asta o știa ea bine, nu moșteniseră nimic din dușmănia părinților, ceea ce-i părea lucru firesc. Ce mai puteau avea ei cu pornirile moșilor lor ? Apoi, Ilie nici nu semăna cu bărbatul său, ci cu ea, iar Sora semăna cu mamă-sa.

Ana se temea mai mult de întoarcerea lui Niculae decît a lui Ierotei. Ea era convinsă că pornirea dușmănoasă a lui era mai grea decît a lui Ierotei. Adevărat că, stînd a socoti, bărbatul ei avea mai multe motive de supărare. Ana era convinsă că în ce privește fînațul dreptatea e de partea socrului său. Cu privire la foc nu știa ce să creadă. Înclina mai mult de partea acelora care susțineau că Pavel fusese nevinovat, dar nici bănuiala socrului său nu era de necrezut. Pavel acela s-ar fi putut strecura, lăsînd carul cu boii să meargă după celelalte, să pună lemnușul la strașina de paie. Poate era și o sugestie cauzată de repetata povestire a lui Niculae :

«Tata, fie iertat, îmi spunea mereu că Pavel a ales anume clipa aceea, să aibă martori pe oamenii care îi ajutau la căratul grîului. Cum s-ar fi putut întîmpla altfel că, descărcînd încă ei carele, să și izbucnească focul la a șasea șură de la el, cum au spus cu toții la judecată ?»

Adevărat că Ana avea mereu același răspuns : «Cum ar fi îndrăznit, omule, să dea foc în așa apropiere, pe uscăciunea aceea, să-și primejduiască și avutul său ? Dacă l-ar fi bătut astfel de gînd, nu și-ar fi adus și el griul de pe cîmp. L-ar fi lăsat pînă după foc !»

Totuși, uneori, ea își zicea că și bănuiala socrului, povestită mereu de bărbat, putea fi adevărată. Pe omul care are gînd rău în suflet îl orbește păcatul și patima, încît nu se mai poate gîndi la urmări. Altfel, nici o ticăloșie nu s-ar mai săvîrși în lumea asta !...

Cocoșii cîntară de mult, tîrziu, în noapte, și Ana Opriș nu mai putea adormi. Îi trecură prin gînd toate întîmplările trecutului și încerca să pătrundă viitorul. Se temea de Ilie, după ce va mai crește, după ce va ajunge fecior

mare. Îl ştia neînduplecat în voinţă, cum era şi ea... Dacă ceea ce începea acum între el şi Sorica era dragostea, şi nu un joc al tinereţelor, el va ajunge la grele neînţelegeri cu tatăl său, dacă acesta nu se va înapoia cu alta inimă din război. Doamne fereşte, nici să nu se gindească la câte s-ar putea întâmpla !

Ilie adormise de mult, dar somnul lui era neliniştit. De bună seamă, vorbise cu Sora despre întoarcerea tatălui său, îşi zicea mama. Băiatul ştia toată povestea. De câteva ori îl şi bătuse tatăl său, înainte de război, când era de vro doisprezece-treisprezece ani, aflîndu-i la moşie jucîndu-se de-a mîngea cu copiii lui Ierotei. Lui îi sunau toate poruncile de oprelişte pe vremea aceea. Ioniţă şi Vuţa erau prea mici, pentru a înţelege de ce este vorba.

Cînd îi păru Anei că aţipeşte, se sperie şi se trezi. Văzu iar flăcările focului din trecutul îndepărtat. Săltau acum şi se avîntau spre înălţimi în flamuri lungi, unduind în văzduh ca nişte vâluri însîngerate. Ana îşi făcu cruce şoptind :

— Doamne fereşte şi apără !

III

A doua zi, după seara aceea de clacă, vremea se schimbase. Cerul se înnoură sur, plecîndu-se pe umerii dealurilor, şi de la miazănoapte trăgea o jelniţă tăioasă, foşnind uşor în frunzele uscate ale jipilor de cucuruz. Auriul lor din zilele senine, de la cules, se mîhori sub cerul întunecat. Hotarul întreg îi părea lui Ilie Opriş altul în această zi întîie de toamnă adevărată. Era frig. Ionică şi Vuţa se opreau uneori cu secerea în mînă şi-şi suflau în pumnii înroşiţi. La tăiatul jipilor cu secerea, lucrau şi ei de cîtiva ani. Era muncă uşoară şi aveau mare bucurie, cînd mai aflau, unde şi unde, câte-un ştiulete ascuns, rămas de la cules. Erau, de obicei, tulei mai mici, învăliţi în frunze multe, pospăiate, pe lîngă care culegătorii au putut trece, cu gîndul că-s frunze goale,

Lui Ionică îi plăcea să adune mănuișile de jipi, să le lege și să le poarte lângă grămezile pe care le clădea Ilie, în snopi mari. Tăiau cu secerile toți trei și numai în răstimpuri Ionică și Ilie se apucau de legat și de clădit.

Veniseră de dimineață, la cîmp, harnici ca totdeauna, iar acum și mulțumiți că în seara trecută isprăviseră cu desfăcutul cucuruzului, venind aceiași vecini la clacă, afară de Sorica. Ce bine ar fi, își ziceau copiii, dacă ar putea isprăvi și cu tăiatul jipilor, cînd va veni tatăl său să poată începe numaidecît arătura.

Trecură vro două ceasuri de cînd lucrau, și Ilie privea tot mereu în depărtări, pe drumul dintre cucuraze; dar Sora nu se ivi pînă-ntr-un tîrziu. Nu venea singură, ci însoțită de frații săi mai mici, Petru și Vasilică.

Ilie începu să lucreze cu un curaj sporit. Secerea lui cînta repede în tulpina jipilor, și mănunchii pe urmele lui se îndesau.

— Uite-i că vin și ai Surdului! — strigă însuflețită Vuța, oprindu-se o clipă, să-și sufle în pumii.

Ionică privi și el pe drum. Erau aproape.

— Vin cam tîrziu — zise el, plecîndu-se din nou asupra jipilor.

Într-alți ani, cînd se nimerea tăiatul jipilor pe vreme cu soare, călduță, copiilor le părea că-s tot la un fel de secerat, și uneori se trezeau cîntînd ușor. Dar acum, pe frigul ăsta, lor nu le venea să cînte și se mirară, cînd îi auziră pe bădicul lor, pe Ilie, trăgînd încet o doină.

Moșiile erau vecine, dar între locurile de porumb erau la mijloc, la amîndouă părțile, miriștele.

Cît ce sosiră la locul lor, copiii lui Ierotei începură să strige la ceilalți.

— Ce, mă Ionică, ați venit de mult?

— De mult! Voi de ce ați întîrziat?

— Păi am tăiat întii, cu tata, jipii din grădină — răspunse cel mai mare, Petru.

— Da' vouă nu v-au înghețat minile? — le strigă Vuța.

— Ba-i frig!

— Începeți să tăiați, că vă încălziți — le strigă Ilie.

Se apucară iar cu toții de lucru. Văzându-i muncind, cu o seriozitate gravă, ca de oameni mari, părea că se deslușește taina cum, patru ani, cît au fost bărbații și feciorii în război, n-a rămas nelucrat nici un petec de pămînt din hotarul satului, ca și de altfel, în toate satele. Părea că se desprinde din munca acestor pui de oameni ceva mai mult încă : porunca pămîntului de-a nu scoti lucrul drept un joc, o trecere de vreme ; marea putere educativă a agriculturii.

Jelnița rece de la miazănoapte trăgea mereu. În răstimpuri se învolbura mai tare în foile lungi, uscate. Sunetul lor sec căpăta uneori glasuri prelungi, ascuțite, ca niște fluierături, care încetau repede, părînd a fi numai o alarmă, avangarde ale vîntului care va veni. Porumbiștile culese erau pline de foșnet continuu, prin care hîrșitul scurt ce-l făceau secerile nu se auzea decît din apropiere. O tristeță grea părea că se împinzește deasupra, în văzduhul mohorît.

Tineretul din cele două porumbiști lucra încă pe răpușie, aruncîndu-și din cînd în cînd, peste miriște, cîte-o vorbă. Băieții ridicau snopi mai înalți decît ei, și îi tîrau, cîte doi, în linia șirului unde se clădeau, răzimați cu vîrfurile unul de altul. Îi așezau în rînd, drepte ca și la secere clăile de grîu, pentru a se putea ara locul, în caz că jipii nu puteau fi cărați mai repede acasă.

— Voi ați isprăvit cu desfăcutul ?

— Isprăvit — se răspundea din porumbiștea lui Opriș.

— Noi am început numai aseară !

Poate de aceea n-a venit Sorica aseară la noi, se mîngîia Ilie, alungînd gîndul că nu o lăsase tatăl său.

— ...Da' tatăl tău a chiar venit din bătaie, măi Vasilică ? țipă ascuțit Vuța.

— Venit, da, alaltă-seară.

— Și, nu se mai duce ?

— Nu, că s-o isprăvit bătaia !

— Apoi atunci e bine !

— Bine, da ! Acuși va veni și tatăl tău.

Totdeauna mai multă mîncărime de vorbă între copii avea Vuța Opriș și Vasilică Surdu.

— A spus dumnealui ?

— Cine, tu ?

— Tatăl tău !

— Dumnezeu a spus că vin toți care mai trăiesc și care nu zac prin spitale. Dacă s-a stins focul, ce să mai faci ?

Copiii lui Opriș nu se neliniștiră. Tatăl lor le-a scris înainte cu două luni, și nu putea fi nici între cei morți, nici între cei bolnavi. Părea că numai ieri a sosit scrisoarea lui. O știau pe dinafară, și erau mereu cu ea în gând.

Începu să li se bătucească palmele și să-i usture. Dreapta în care purtau secerea, scădea în puteri. Cîte-un jip era prea gros, ațos, se tăia greu, și copiii trebuiau să tragă vîrtos de coada secerii.

Boarea aceea subțire care abia susura în foile lungi, de-un galben spălăcit al porumbului, se schimbase către amiază în vînt mai tare, ce puneă în linie oblică foile uscate, zdrențuite puțin de gheața ce bătuse prin iulie, dar numai în treacăt. Le ținea o clipă, ca la comandă, departe de trunchi, apoi iar le lăsa să cadă. Înviasă toată uscăciunea asta și se pusese și pe cîntec. Dar copiii simțeau că nu era un cîntec al vieții. Le-ar fi îngreunat inima, dacă ea n-ar fi fost plină de bucuria și satisfacția muncii. Prin văzduh începură a trece și a se roti cîrduri negre de ciori.

— Doar nu vor simți de-acum zăpada — se miră Ilie.

Numai după osteneala trupului și după foamea ce creștea, lucrătorii din cele două porumbiști se hotărîră să oprească lucrul, să mănînce de amiazi. Soarele nu putea fi bănuț pe unde umblă, deasupra norilor suri.

Copiii aflară cîtiva știuleți — rod întîrziat — buni încă de fript, deși-i pișcase bruma. Cît ce stătură de amiazi, Vuța propuse să facă foc, să frigă cucuruzul «poghircit», pe care-l afli uitat de culegători. Aduseră snopi de jipi în miriște, adunare cotoare de cînepă de sămîntă, dintre cea căzută peste vară, sau care rămăsese nerodită și nu fusese culeasă.

— Toate bune — zîmbi Ilie — dar cu ce aprindeți focul ?

Copiii se potoliră repede din însuflețirea lor. Nu avea nici unul lemnușe.

— Trebuie să ai dumneata, bădică Ilie — zise curajoasă soru-sa Vuța.

— N-am nici de leac. Doar tu știi că eu nu fumez tăbac.

— D-apoi ! Dumneata ești doar ficior mare, trebuie să ai.

— Vino și caută !

Numaidecît mîinile copilei începură să-l cotrobăiască prin șerpar, dar nu află decît doi bani mici de aramă.

— Ei, vezi ? Poate să mergi să cumperi cu banii ăștia !

— Ce ? Să mă duc de-aici la *boldă* ? Da' să nu mai văd cucuruzul fript ! Ai dumneata undeva un lemnuș, nu se poate să nu ai !

Ilie se plecă pe vine, lîngă grămada de jipi, scoase dintr-un buzunar al clicinului de pănură un chibrit, îl frecă de-a-lungul cioarecilor și ascunzînd flacăra în pumni, o puse sub frunzele uscate. Îndată începu să pîrîie și limbi subțiri de flacăra pătrunseră prin întreaga grămadă, iar fumul pișcător, bătut de vînt, îi risipi repede pe copiii care stăteau de partea din spre miazăzi a focului.

Copiii adunară jipii și zoriră focul, pentru a frige știuleții aflați, dar acum se încălzeau cu toții la flacăra, uitînd parcă de orice alt gînd. Căldura îi izbea în obraz, mîinile înroșite de frig le întindeau spre jarul ce se mistuia repede. Noroc cu firele tari de cînepă și cu jipii mai groși, care țineau mai mult.

Zîmbeau cu toții și flăcările jucăușe li se jucau în ochi, pe obraji. Începură a vorbi cu toții laolaltă și a se bucura ca în fața unui eveniment de cea mai mare însemnătate.

Ilie și Sora puteau vorbi acum în liniște, mai la o parte.

— N-ai venit aseară la desfăcut — începu flăcăușul.

— Păi, cum să viu ?

— Nu te-a lăsat tatăl tău ?

— Dumnealui nici nu știa că la voi e clacă.

— A spus mamă-ta ceva ?

— Nu, nimic !

— Apoi așa...

— Nu mi-a zis nimic, dar alaltăseară, cînd m-am dus acasă, i-a spus tatii că am fost cu furca la mătușa Nia.

— Aşa a spus ? Şi tatăl tău ce-a zis ?

— Ce să zică ! S-a mirat cît am crescut şi mi-a pus vin într-un păhărel, să închin cu dumnealui de bun sosit.

— Petru şi Vasilică n-au spus unde ai fost ?

— Păi, de ce să spună ? Pe ei nu i-a întrebat tata de mine, numai pe mama.

Tăcură o vreme în care Ilie îi atinse mai de multe ori mîna, care şi-o ascundea mereu.

— Sorico, — zise el într-un tîrziu — mie n-are să-mi fie frică.

Fetişcana ridică ochii şi-l privi întins.

— Îţi spun că nu-mi va fi frică.

— Nici mie — zise Sora.

— Nici ție ?

— Nici !

El îi luă din nou mîna şi Sora nu şi-o mai retrase dintr-a lui.

— Nu mai suntem copii — începu iar Ilie. — Ce-a fost între moşii noştri, ce este între părinţi, treaba lor.

— Aşa zice şi muma !

— Zice aşa ? Să ştii că-mi pare foarte bine !

— Păi, parcă lelea Ană nu spune tot aşa !

— Spune că muma-i o femeie tare cuminte.

— Şi au fost prietene din copilărie. Ție nu ți-a spus muma-ta ?

— Ba mi-a spus. Amîndouă țin cu noi.

— Țin cu... începu Sora, şi nu mai ştiu cum să continue.

— Țiu cu dreptatea lui Dumnezeu — zise deodată sentențios şi cu un fel de mîndrie flăcăuăşul, aşa că îndată el însuşi parcă se miră de ceea ce i-a venit pe limbă.

Într-un tîrziu îşi dădu seama că vorba asta o auzise el de la mamă-sa, cînd se certa uneori cu tată-său, pe cînd el încă nu o înţelegea. Ba părea că înţălesul numai în clipa aceasta i-a venit, aşa din bun senin, o dată cu vorba.

Ceilalți începură să frigă ştiuleții. Mai mult se pîrpăleau ei, decît se rumeneau boabele. Jarul era slab, se topea în grabă şi vîntul îl schimba în sperlă, pe care o răs-colea şi-o ducea departe.

Totuși reușiră, pînă se topi grămada de jipi, să-i frigă pe toți. Îmbiară și pe Ilie și pe Sora cu cîte unul. Ilie era pentru toți «bădicu», iar Sorica «nana».

Înainte cu patru ani, copiii din cele două familii cu moșiile vecine, erau nici. Ce putuseră ei înțelegere din dușmănia celor doi bărbați care erau părinții lor ? Iar de cînd s-au dus în război au păscut mereu vitele împreună, s-au jucat laolaltă, s-au ajutat la lucru adeseori. Peste vară, cînd veneau și mamele lor la lucru, ele încă vorbeau împreună ca oricare vecine. Numai Ilie și Sora aveau amintiri neplăcute, dinainte cu patru ani, și numai ei înțelegteau îngrijorările mamelor pe care și le mărturiseau uneori, vorbind despre sfîrșitul războiului.

— Vezi tu, — începu iar Ilie, mai încurcat acum decît înainte — eu nu mă voi schimba, după ce va veni tata. Voi fi tot așa ca pînă acum. Să nu te schimbi nici tu !

— Cum să mă schimb ? M-am schimbat ?

— Păi, ai fi putut lua aseară furca în brîu, să mergi la mătuș-ta și să fi venit ¹ la noi, la clacă.

— Da-mi părea că n-ar prea fi învoită muma.

— Ei, acum asta a trecut ! Vorba e să nu te schimbi nici tu !

— Cum să mă schimb ?

— Păi, așa, să te ferești, să nu mai stai de vorbă cu mine.

— Nu mă schimb, Ilie ! — zise deodată cu hotărîre Sorica, și învîrtindu-se într-un călcîi, după ce-l privi drept în ochi, se apropie veselă de foc.

— Bădicule, hai să frigem slănină ! — zise fratele mai mic, Ionică, văzîndu-l pe Ilie lîngă foc.

De mult îi venise gîndul acesta, de cînd văzuse vîlvătaia.

— Dac-ați vrut, de ce n-ați fript pînă acum ?

— Păi dumneata nu ne-ai spus, nici n-ai dezlegat traista — sări cu gura soru-sa, Vuța.

— Luați traista și dezlegați-o voi !

Vasilică și Petru, frații Sorei, își cerură voie de la ea, să facă același lucru. Copiii se înviorară iar. Unii fu-

¹ În prima ediție (1943) greșit : să nu fi venit (n. ed.).

gîră s-aducă jipi, alții să taie dintr-un tufiș niște frigărui. Focul se însuflețește din nou și copiii se puseră pe treabă. Ilie și Sora tăiară, fiecare din traista lui, bucățile de slănină pentru fiecare și cîte-un călcîi de pită.

O mireasmă îmbietoare se răspîndi numaidecît.

Frigăruia lui Petru se aprinse și-i căzu slăcina în cenușe. Cît era de mărișor se strîmbă a plîns, dar Vuța sări repede și i-o scoase din cenușe, o șterse bine de sperlă cu o frunză de cucuruz, i-o puse într-alt bețișor.

— Uite, frate, cine-i fată vitează — rîse Ilie.

Se ospătară cu frigăruile acelea, apoi mai scoaseră brînză din traiste și prînziră.

Focul începu a se mistui, vîntul șuiera tot mai tare.

— Acum la lucru, băieți, că de nu, înghețați — zise Ilie.

Își luară secerile și se înșiruiră iar în cele două porumbiști, pînă cînd începu să cadă inserarea cenușie.

Și căzu destul de repede. Poate au stat ei tare tîrziu de-amiazi, poate nourarea grea aducea mai degrabă seara. Văzură că pornesc spre sat lucrători și din alte porumbiști. Lăsară și ei lucrul și porniră.

Pe drum se alăturară altor pîlcuri de lucrători. Erau bărbați, femei, copilandri.

Oamenii vorbeau de schimbarea năprasnică a vremii. Se pusese deodată prea mare răceală.

— Numai vîntul e de vină ! O să înceteze.

— N-ar strica puțină ploaie. Ionu lui Năstasie a început să are și spune că-i cam tare.

— Da' vîntul ăsta n-aduce ploaie pînă-i lumea. Dacă ar fi pornit de la apus ori de la miazăzi. Eu cred că s-a *burzuluiit* puțin iarna în smîrcurile ei, s-a întors de pe-o dungă pe alta. Da' cel ce stăpînește vremile va mai ține-o puțin în beciurile ei, să poată creștinii ara și semăna.

— Dacă a încetat războiul e semn că i-a trecut minia asupra oamenilor și Celui Atotputernic. Nu ne va mai pedepsi și cu un îngheț timpuriu, c-au trecut destule pedepse peste lume și țară !

— Doamne sfînte ! L-am văzut aseară pe Vasile Bindea. S-a înapoiat c-un picior de lemn de la genunchiul stîng la vale. S-a schimbat, încît nu-l mai cunoști.

— Și spun unii că cei mai greu răniți nici nu vor veni încă.

— Nu-i lasă ?

— Zice că nu, să nu sperie lumea. Spun că zac prin spitalele cele mari unii fără amîndouă minile, alții cu amîndouă picioarele retezate din șold, alții orbi, alții și-au pierdut graiul.

— Ionu lu' Vlădica spunea că sunt spitale unde au adunat pe cei nebuni. Mulți și-au pierdut mintea în iadul acela, îngropați de bombe, de vii.

— Bine că a dat Dumnezeu să se isprăvească.

Vorbeau așa, în pîlcul la care se alăturase Ilie cu ai lui, femei și bărbați în vîrstă. Vîntul bătea tot mai cu tărie, șuierînd pe o mulțime de glasuri prin porumbiștile culese.

— Hei ! Cine-a fost la militărie știe că acolo nimic nu se întîmplă fără poruncă. Nici războiul n-a încetat fără porunca împăratului !

Cel care vorbea, moș Costan Florea, fusese șapte ani în armată, luase parte și la războaie. Toată viața lui a ținut cu împăratu' !

— Da-împărăția veche, dacă au dărămat-o, nu-i nici o pagubă, moș Costane — zise un bărbat negricios, uscățiv, cam de șasezeci și ceva de ani.

Avea un ochi stricat, dar era dintre cei dintii cărturari ai satului. Avea abonată o gazetă populară, care-i sosea în fiecare sîmbătă. Fusese prieten cu toți învățătorii care s-au perindat prin sat. Cunoștea părți din istoria românilor.

— De ce să nu fie păcat ? — întrebă bătrînul.

— Păi, noi, rumânii, ce-am avut de la ea ?

— Am avut rînduială în țară și poruncă.

— Împăratul ne-a dat pe mîna ungurilor, moșule. Parcă dumneata nu știi !

— Asta rău a făcut-o, într-asta a greșit ! Că eu nu pot vedea într-un honved o cătană și într-unul cu pene de cocoș în pălărie (jandarmul) pe mai-marele satului, pe jude. Asta a greșit-o împăratul !

— A mai greșit el în multe față de români, moș Costane. Dar de-acum s-a isprăvit. Acum vine România, moșule.

— Măi, nu mai spune ! Am auzit și eu ! Vorbesc oamenii. Oare să fie adevărat ? — zise moșul înveselit. — Tu citești gazete, trebuie că știi mai multe. Dacă ar fi așa, toate-ar fi bune !

— Așa va fi, moș Costane ! Împărăția se rupe în bucăți. Cehii, croații se desfac de împărăție, la unguri începe revoluția. N-om fi noi rumânii cei mai slabi !

— Să nici nu fim, c-ar fi rușine ! — zise bătrînul — Noi mai avem la spate și Țara Românească.

Alții vorbeau că, după spusele celor proaspăt sosiți, în luptele din urmă din Italia ar fi murit mulți și că și mai mulți ar fi ajuns prizonieri.

— Poate de-aceea sunt încă mulți care nu s-au întors.

Ilie Opreș asculta la vorbele drumeților în tăcere, ca și ceilalți flăcăuși și fetișcane din pîlc. Cînd auzi vestea asta nouă, un fior îi trecu prin trup : tatăl său nici nu venea, nici cei întorși nu știau de el nimic. Deși ie scrisese înainte cu două luni, totuși, dacă au mai fost lupte mari de curînd, cine știe ce s-a mai putut întîmpla.

Ajunse acasă îngîndurat, și mamă-sa băgă îndată de seamă.

Abia voi să-i spună la ce se gîndea.

— Nu-ți fie teamă ! Azi a sosit Petru Nistor și mi-a adus vorbă că în două-trei zile vine și tatăl tău. Zice că-i la o magazie și are să mai facă niște socoteli.

Fața lui Ilie se luminează. Vuța și Ionică începură să sălteze prin casă.

— Vine tata ! Vine tata ! — striga mereu Vuța.

IV

Satul Curmătura fu liniștit cîteva zile, după ce începură a se întoarce oamenii de pe fronturi. Se mai auzeau împușcături în noapte, se mai vedeau pe străzi grupuri mai mici de foști soldați, discutînd aprins în colțuri de uliță, dar pacea satului nu fu tulburată, pînă cînd începură să vină vești din cîteva sate vecine : că oamenii din cutare sat au alungat pe notarul, din cutare au dus tot vinul din pivnițele grofului, că într-altul au dezarmat postul de jandarmi, într-alt loc au scos pe jidovul din sat.

Din Curmătura, notarul — un rutean maghiarizat, veninos și șovinist — fugi la întâiele împușcături ale celor întorși de pe front. Femeile cu bărbații duși în război aveau pîri grele împotriva lui, în legătură cu împărțirea ajutoarelor familiilor celor mobilizați, și auzise adeseori amenințările lor :

— S-aștepte numai, pînă mi se întoarce bărbatul !

Dar el nu așteptă. Cum era necăsătorit, într-o noapte își adună tot ce putu într-un cufăr și își luă tălpășița. Post de jandarmi în comună nu era, ci numai în al treilea sat. Nu mai aveau nici un străin, decît pe jidovul satului.

După ce veniră veștile despre ce se întîmplă în împrejurimi, începură să se neliniștească și rumânii din Curmătura. Se puteau vedea tot mai multe grupuri pe la porțițe, prin colțuri de ulițe, gesticulînd aprins și vorbind tare. Luminile nu se stîngeau în unele case pînă tîrziu, deși gazul lampant era tot mai rar. În multe case, aprindeau, de săptămîni, numai opaițe sau lumînări de ceară făcute acasă.

Zumzetul acesta nou umplu satul cîteva zile, pînă cînd într-o dimineață se văzu o ceată mai mare coborînd pe uliță, la vale, spre vatra satului. Grupul se tot mărea, cu cît înaintau. De prin porțițe, dintre privitorii mirați, ieșiți să vadă ce hărmălaie e pe uliță, se desprindeau mereu bărbați, femei, copilandri, și se alăturau grupului.

Vro zece-doisprezece erau îmbrăcați cum s-au înapoiat de pe front, cu arma la umăr.

— Ce vreau aștia ?

— Unde spun că se duc ? — întrebau cei ce se alăturau acum pe cei din grup.

— Zice că vreau să-l scoată din sat pe jupînul Ghi-dale. I-au scos pe jidovi și din alte sate.

— Mămulică, Doamne, numai să nu-l omoare — se văita o bătrînică, ce făcea pași largi, aplecată înainte, silindu-se să nu rămîină în urmă.

— Nu vorbi prostii, mătușe — zise cineva de lîngă ea. — De ce să-l omoare ? Doar nu-s păgîni ! [...]

-- Da' n-ai auzit că cei din Bogatu și-au bătut jidovul, de l-au lăsat lat în curte ? Că nu voia să plece așa

cu mîna goală. Cerea care, să-și ducă tot avutul și negoțul.

— Păi, ăla a fost un prost ! Ghidale al nostru e om cuminte. Astea sunt vremuri să te pui în poară cu lumea ?

Grupul umplu în curînd ulița și tot sporea încă. Și larma era tot mai mare.

Cînd trecură pe la poarta lui Ion Opriș, cum ieșiră cu toții la porțiță, să vadă ce-i, Ilie porni să se alătore și el.

— Lasă-i în piața Domnului, Ilie, nu te duce — zise tatăl său din pragul porțiții.

Sosise de trei zile, sănătos tun. Se întorsese ca plutonier din război, slujise la aprovizionare, cum avea carte bună și se pricepea la rînduiala din magazine.

— Da' să văd și eu ce vreau să facă.

— Pe lucru bun nu-s puși ei ! Am mai văzut eu cum încep răutățile.

Ilie rămase locului, dar soră-sa, Vuța, o tuli. Nici nu băgară de seamă, cînd dispăru dintre ei.

De la porțița lui Ierotei Surdu se alătură grupului și băiatul lui cel mai mic, Vasilică. Lelea Salomia începu să strige după el, dar copilul se făcu a nu auzi. Se întîlni în grabă cu Vuța și se îndesau prin mulțime tot mai înainte, să afle ce-i. Larma creștea mereu și nu se mai înțelegea ce spun.

Cei îmbrăcați militărește se opriră în fața crîșmei și prăvăliei lui Ghidale și sloboziră armele în văzduh. Mulțimea se opri locului încremenită. Vuța își duse palmele la urechi.

— Oare ce să fie, măi Vasilică ? Se face bătaie ? — întrebă ea palidă, dar ochii începură să-i lucească în cap de curiozitate.

— Ei, bătaie ! — răspunse cu autoritate copilul, care era cu doi ani mai mare ca Vuța. — Cu cine să se bată ? Nu-s ungurii pe-aici.

În vatra satului, clădirea masivă de piatră, în care era birtul, prăvălia și locuința lui Ghidale, stătea sură și mută. Ușile, poarta erau încuiate. Obloanele, vopsite verde, erau închise. Nu se vedea în curte țipenie de om, nu se auzea nici un zgomot din casă.

Cei din fruntea mulțimii stătură o vreme nedumeriți, pînă cînd Ion Roșu, unui dintre cei îmbrăcați militărește — un bărbat ca de treizeci și ceva de ani, cunoscut în sat ca om de pricină și de ceartă — izbi cu patul puștii în ușa prăvăliei și strigă :

— Deschide, jupîne, că nu avem vreme de așteptat.

După el începură să izbească alții cu paturile puștii în uși, în poartă, strigînd.

Dar nu le răspundea nime. Nu se auzea nici o mișcare înlăuntru.

— Deschide, jupîne, că spargem ușa ! strigă cineva.

Mulțimea începu să se agite, să se înverșuneze. Părea că neliniștea din cei din frunte se strecura grabnic în toată mulțimea. Cu puțin înainte, cei mai mulți veniseră numai din curiozitate, alăturîndu-se grupului, ca la o priveliște, iar acum începură să se înghesuiască cu toții înainte, porniți împotriva jupînului, care nu voia să deschidă.

Tot dînd din coate și din umeri ajunse cu greutate, în primele rînduri, moș Costan Florea.

— Ce vreți voi, măi feciori ? — întrebă pe cei care izbeau acum cu paturile puștii în uși, în poartă. — Vreți să intrați cu puterea în casa omului ? Cine-a mai pomenit așa ceva la noi, în sat ?

— Ia, mai dă-ne pace, moș Costane ! Pînă acum nu a fost revoluție în sat — se oțărî Ion Roșu, care părea conducătorul.

— Și acum se cheamă că-i *revoluție* ? Ba ce vreți voi să faceți mi se pare că-i curată tîlhărie ! Ați uitat de orice lege ?

— Acum nu mai sunt legi, moșule ! — zise altul dintre cei din frunte. — Dă-te la o parte !

— Dacă nu mai sunt legi, nu mai este nici țară — se înverșună moșul. — Se vede că voi vreți să vă mîncăți și țara.

Dar bătrînul fu înecat de mulțimea care se îmbulzea înainte. Fu împins la o margine.

Cineva sări gardul în curte și descuie poarta. În clipa aceea fu spartă și ușa crîșmei. În curînd căzu din țîțîni și a prăvăliei.

Lumea, cîtă încăpu, năvăli înlăuntru.

Dar nu era țipenie de om nicăiri. Cotrobăiră în pod, în pivniță, în grajd, în șură. Ghidali ținea și economie. Cumpărase vreme de vro cinsprezece ani, treizeci de iugăre de pământ arător și fînaș.

— Am întîrziat, oameni buni — zise Ion Roșu. — Jidovul a șters putina [...] cu copii, cu cățel, cu purcel. A simțit el ceva ! A simțit că i se apropie funia de par. Cine i-o fi spus ?

— Parcă trebuia să-i spună cineva ! — zise unul dintre tovarășii înarmați. — N-a auzit el ce-au pățit neamurile lui din satele vecine ? Așa vă trebuie ! N-ați voit să mă ascultați să fi început alaltăieri !

O vreme rămăseră zăpăciți. Ei voiau să-l prindă pe Ghidale, să-l pună în căruța lui — avea căruță mare, de povară, cu doi cai buni — cu tot neamul, să-l ducă pînă la mijlocul hotarului și să-i dea drumul. S-ar fi putut lăuda și ei că au făcut o ispravă ! Dar așa, ce mai, aveau de făcut ? Nu se gîndi nici unul să se atingă de avutul lui, cînd doi inși ieșiră din pivniță, cu un ciubăr mare plin cu rachiu.

— Să bem o dată și fără plată, oameni buni, că pe bani scumpi am băut destul — strigă. — Să bem în sănătatea lui Ghidale !

Începutul a fost mai greu. Oamenii păreau că se îmbie, că se rușinează, dar nehotărîrea nu ținu mult. Aduseră din crîsmă sticle, pahare, și mulțimea nu mai încăpea în jurul ciubărului. Mai aduseră unul, apoi altul din pivniță, pe urmă scoaseră în curte butoaie cu vin.

Nu peste mult răsări lîngă ciubăr o bătrînică cu o doniță de lemn în mînă, o înfundă și o umplu cu rachiu. Ca din senin veniră apoi tot mai mulți cu sticle, cu oale, cu ciubărașe, cu căni și începură să care băutura pe la casele lor. Erau mai folosiți cei care locuiau în apropiere. Dar nu peste mult se văzură alergînd de pe toate ulițele satului bărbați, femei, copii, cu vase în mînă. Unii fugiră după vase de la crîsmă, cînd văzură că-i rost de băătură, alții, Dumnezeu știe cum, aflară așa de în grabă că se împarte băutura din pivnițele lui Ghidale.

Ion Roșu și tovarășii săi trimiseră poruncă acasă să le vină femeile și copiii, cu vase, cu coșuri, cu saci. Era curios că de marfa din prăvălie nu se atinsese nimeni.

Părea că slobozânia e dată numai pentru băutură. Și marfa era aproape toată în rafturi. Puțină va fi putut duce cu el Ghidale. Și mobila din casă era toată la locul ei.

Jaful aici îl începu însuși Ion Roșu, necăjit că el și tovarășii care au luat inițiativa, n-au avut atîta minte să pornească de acasă cu vase pentru băutură. Cînd sosiră nevestele lor și copiii mai mari — locuiau cu toții în capătul din sus al satului — abia mai putură umplea cîteva ulcioare. Și cînd se gîndea că alții au dus cu ciubărașele.

Nu trecu un ceas și fu deșertată și prăvălia.

Din colțul lui de lingă gard, unde-l împinsese mulțimea, moș Costan Florea privea întins la cei ce plecau cu băutură și cu marfă. Erau tot felul de oameni, și săraci și avuți, ba chiar și unii care se țineau frunțași ai satului.

Un român amețit de rachiu, se apropie de el, cu o oală în mînă.

— Bea și dumneata, moș Costane, o înghițitură.

— Numa-ți mulțănesc !

— Că ăsta-i vin, nu rachiu.

— Să fie și vin de Paști ! Nu mă spurc ! Da' nu mă mir eu atîta la omul sărac că lăcomește, ci mă mir de cei bogați. I-ai văzut cum cară toți ? Gîndești că-i la sfîrșitul lumii !

— Eu n-am dus acasă nimic, moș Costane — vorbi bîlbîit omul beat. — Mie-mi place să beau băutura la crîsmă !

Mulți se îmbătară și umblau împleticindu-se prin curte, pe uliță. Era o larmă mare acum, din care nu se mai putea înțelege nimic. Începură să care și mobila lui Ghidale.

O bătrînă, ducînd în cap un scaun căptușit cu postav roșu, trecu pe lingă moș Florea.

— Vai de mine, Nuțo, da' ce vei face cu el ?

— Ha ? făcu bătrîna, oprindu-se. Ce să fac ? Să mai șed și eu pe moale, că pe tare am șezut destul.

— Da' nu ți-e frică de păcat ?

— Ce păcat ? Păi, spun că se împarte la oameni tot ce-a avut Ghidale.

Și femeia porni cu scaunul greu în cap.

Moșul clătina din cap scîrbit și, cu toiagul în mînă, porni spre casă.

Frigul din zilele trecute se risipi. În soarele amiezii era călduț. După o ploaie de o zi se înseninase iar. Gospodarii ieșiră la plug, în porumbiști; dar un sat nu rămîne pustiu decît în puterea verii.

Cînd se apropie de primărie, moș Costan văzu altă mulțime adunată. Erau aceiași oameni care lucraseră la Ghidale sau erau alții? După cum lărmuiau, bătrînul înțalese că-s mulți dintre cei care au dijmuit pivnița.

Se apropie de mulțime și se opri în spatele ei. Chiar înaintea lui îl văzu pe Dumitru Pop, țăranul acela cărturar, cu un ochi stricat, cu care nu se înțelegea el în drum, venind de la tăiat de jipi, în seara aceea friguroasă.

Bătrînul îl trase de mîneacă.

— Da' aici de ce s-au mai adunat? Ce mai vreau?

— I-a luat nebunia! Cer să li se deschidă magazia unde-s bucatele adunate în toamnă de rechiziție, pentru armată.

— Și primarul ce spune?

— Omul are răspundere. Notarul a fugit. Bucatele sunt trecute la catastih, de la care om cît s-a luat. Primarul, întîi, a spus că bucatele-s oprite pentru împărăție, că el nu se poate atinge de ele, pînă nu capătă vro poruncă.

— Ehei! A venit și el la vorba mea!

— Ce să facă? E om subt poruncă. Nu l-a dezlegat încă nime de slujbă.

— Da' parcă ziceai că nu mai este stăpînire și nu mai sunt porunci.

— Ei, mai las' și dumneata! Cînd e vorba de o avere, trebuie să răspundă cineva.

— Bine! Întîi a spus așa! Dar a doua oară?

— A doua oară, cînd a văzut că nu are ce face cu nebulii, a făcut el o lege și a zis așa: «Dacă-i vorba să le dăm, nu le putem da decît aceloră de la care le-a luat rechiziția.» Așa-i cu dreptate. Iar ei rămîn scriși la catastih, și dacă vine o poruncă să le aducă iar în magazin, sunt datori să le aducă.

— Om cuminte primarul! încuviință moș Costan.

— Cuminte da, dar cum să răzbească cu nebulii?

— De-aceea urlă așa acum ?

— De-aceea ! Ei vor să ducă tot cum au dus de la Ghidale.

— Apoi, vezi tu, nepoate, ce spuneam eu ! E rău fără împărat, că împărăția ține în putere legea și rînduiala. Se auziră lovituri grele într-o ușe.

— Sparg magazinul ! — zise Dumitru Pop.

Dar în clipa aceasta se arată în fereastra deschisă a primăriei Vasile Preda, judele satului.

Ridică brațul și ceru liniște. Mulțimea mai urlă cîteva clipe, apoi se liniște.

— Oameni buni, — strigă el și se auzi glasul pînă departe, căci avea o voce clară, pătrunzătoare — am fost jude douăzeci de ani la un sat cu oameni cuminți. Azi văd că nu mai pot răzbi cu niște nebuni. De azi încolo nu vă mai sunt jude. Alegeți pe altul, pe cine vreți, să-i dau cheile.

— Asta nu-i mai vorbă de om cuminte ! — zise moș Costan, către Dumitru Pop.

— Da' ce să facă ?

— Să țină piept nebuniei.

Mulțimea tăcu un restimp, apoi începu să se miște, să se agite.

Ion Roșu sări în clipa aceea în altă fereastră deschisă a primăriei.

— Oameni buni, tovarăși ! Dacă mă alegeți pe mine, vă deschid magazinul. E dreptul poporului, a celor săraci. Cum ? Să-și ducă acasă bucatele cei cu avere, cei de la care s-au rechiziționat ? Dar aceia au stat acasă și au cîștigat, putîndu-și lucra moșiile, iar noi ne-am vărsat sîngele pe front.

Dintre gospodarii frunțași, puțini erau aici, cei mai mulți erau la arat. Dar cei prezenți începură a rîde :

— Auzi tu, cine mai vrea să fie jude !

Dar cei cîțiva tovarăși ai lui Roșu începură să strige :

— Îl alegem pe Roșu, pe Ion Roșu !

După ei strigară alții și tot mai mulți, pînă cînd începu să urle întreaga mulțime :

— Să trăiască Ion Roșu !

— A venit rîndul tinerilor acum !

— A venit vremea celor ce au luptat în război.

— Trăiască judele Ion Roșu.

— E o nebunie ! zise Dumitru Pop.

— Nebunie, da ! Însă aici trebuia să se ajungă fără lege și fără poruncă — răspunse Costan Florea. Și se va ajunge la mai mari nebulii. Judele a greșit. El nu trebuia să dea puterea din mână !

— Eu mă spăl pe mâini ca Pilat — strigă Vasile Preda. — Iată, în fața voastră, dau toate cheile lui Ion Roșu. Vă spun de-acum : În casa de fier a primăriei sunt cincizeci de mii de coroane, banii din *dare* (contribuție). În magazin sunt o sută douăzeci de saci de grâu. Sunt toate sumele trecute la socoteli.

— Da' ajutoarele de la țară ? Da' banii femeilor și ai copiilor, unde sunt ? — strigă un glas ascuțit de femeie.

Prin larma și mai mare ce izbucni, abia se auziră lămuririle lui Vasile Preda :

— Ajutoarele pe luna trecută știu că vi le-a împărțit notarul. Pentru luna asta încă n-au venit. De altfel știți că la banii aceia eu n-am avut nici un amestec.

Cîteva femei începură să se întrebe, în vecinătatea lui Dumitru Pop și Costan Florea :

— Pe luna asta ? Vor mai da și pe luna asta ?

— Dacă s-a isprăvit războiul, cum să mai deie ?

— Păi, e trecută și luna asta, și bărbații noștri au slujit !

— Da' cine să mai plătească ?

— Clopotul ! — rîse una.

Noul primar voi să facă o rînduială : să ducă bucate din magazin numai cei săraci ; dar mulțimea dădu, furioasă, năvală.

Vuța Opreș și cu Vasilica Surdu tot căscară gura, tot înălțară capul, să vadă, tot ciuliră din urechi, să audă, stînd la o parte. Nu mai cutezară să intre în înghesuială. Își uitaseră și de bomboanele cu care își umpluseră și ei buzunarele în prăvălia lui Ghidale. Nu-și mai aduseră aminte de ele decît mergînd spre casă, tîrziu, după-amiază.

— Tu ce-ai luat ? întrebă Vuța.

— *Gogoroane* !

— Roșii ?

— Da !

— Eu am luat și roșii și verzi !

— Să văd cumu-s cele verzi !

— Îți dau și ție, dacă vrei.

— Dă-mi că le împart cu Pătruț.

Pînă ajunseră ei, rupți de foame, cei de acasă auziră de la alții tot ce s-a întîmplat.

— Da' cum a putut înnebuni satul așa, deodată ? — se mira cam îngrozită Ana.

— S-a mai întîmplat așa și într-alte sate — răspunse bărbatul său. Am auzit și despre vro doi preoți că au trebuit să fugă din sat. Se spunea că au fost amestecați și ei la împărțitul ajutoarelor.

— Cuminte om, părintele nostru Dragomir ! L-au îmbiat și pe dumnealui să fie în comisie, că sfinția-sa știe mai bine sărăcia din case. L-au rugat creștinii, au stăruit, dar n-a voit să primească. A spus în biserică femeilor că banu-i ochiul dracului, și că nu vrea să aibă de lucru cu banii altora. Parcă a presimțit ce se poate întîmpla la urmă.

— Oamenii sunt porniți. Așa au venit din război. Nici ei nu știu adeseori ce vreau. Totuși o prostie ca asta, să aleagă primar pe Ion Roșu, n-aș fi crezut-o !

— Parc-ar fi un fel de căpetenie a celor care zic că trebuie să facă revoluție.

— Ei, revoluție ! Ce mai revoluție e și asta ! Ce s-aude de prin Rusia — acolo-i revoluție. Ia niște oameni care s-au întors de pe front, cu capul mare. Ce primar poate fi unul ca Roșu ?

Înainte de cină, lelea Ana băgă de seamă că Vuța și Ionică ronțane mereu.

— Ce ai în gură ? se răsti ea către Vuța.

Copila nu răspunse. O privea pe mamă-sa înspăimîntată.

— Doar nu te-a pus Necuratul să furi și tu din prăvălie ? Scoate ce ai în gură.

Vuța scoase cu limba o bomboană roșie și una verde, topite pe jumătate.

— Vai, seca-ți-ar... — se opri din vorba rea și-i arse două palme.

Bomboanele căzură în nisipul de jos.

— Adă-le și pe celelalte.
 Copila suspina, dar, bătoasă din fire, își îneca plînsul.
 — Nu mai am !
 — Le-ai mîncat pe toate ?
 — Pe toate ! — răspunse Vuța, nevrînd să-l bage în necaz și pe frate-său, pe Ionică.
 — Nu ți-a fost rușine să furi ?
 — Păi n-am furat. Am luat cînd m-au văzut și alții. Toți au luat. Ziceau că se împarte marfa jidovului.
 — Vai, arză-te focul, lume stricată ! — oftă Ana și-și văzu de treburi.

V

Chiva Dinului, gura satului, să moară și nu alta ! În ziua aceea mare nu se putuse mișca din casă, nu se putuse scula nici din pat, să se uite pe fereastră, să vadă ce-i. Era ținută acolo de patru zile. Pesemne că răcise tare, cît a fost alergat pînă noaptea tîrziu, pe la casele celor întorși din război. În fiecare casă era și o leacă de cînste cu rachiul pentru rudenii, pentru vecini, care închinau ca omul de bun sosît. Se vede că înfierbîntată și de băutură o prinseseră mai iute așchiile vîntului de la miazănoapte, care nu se ogoise trei zile și trei nopți. Nemîngîiată era ea și pentru că s-a putut pune așa ceva la cale și ea să nu afle.

«A dracului au mai ținut-o în gușe !» — își zicea ea amărită.

Dar se putea să fi început să clocească *revoluția* numai de cînd zăcea ea la pat. Mai începuseră a boli și alții în sat : bărbați, femei, copii. Se spunea că ar fi o boală adusă din război și începuseră a-i zice în sat «spaniola». Vro cîtiva bătrîni se și curățaseră.

«Ce-o mai fi și spaniola asta ? — se întrebă Chiva. — Doar n-o fi ciumă ori holeră, Doamne apără», n-ar voi să moară chiar acum, să se îneca ca țiganul la mal ! Și, cu toate că sulițele curiozității o străpungeau mereu, nu cutezase să se ducă nici pînă la fereastră. Se vede că

aşa i-a fost ei scris în ziua aceasta mare să fie legată de pat. Împotriva sorţii ce să faci ?

Chiva Dinului era văduvă de vro zece ani. Copiii pe care i-a avut i-au murit toţi trei, subţ cinci ani. Zădarnice i-au fost toate gândurile şi planurile de încuscrire ba cu neamul cutare, ba cu altul, tot dintre fruntaşii satului. Vai de capul bărbatului, a lui Dinu ! În capul lui se spărgeau toate. El era şi pricina morţii copiilor. Că fusese cam bolnăvicios de felul lui. Cînd îl durea una, cînd îl durea alta, şi era slab ca o scîndură.

După ce-l jelise şi pe al treilea copil, un fecioraş, şi i se distrămaseră iar cele mai nouă planuri de încuscrire, într-o zi sărise cu gura la Dinu :

— Tot am vrut să-ţi spun, şi încă nu ţi-am spus pînă acum.

— Dă-i drumul, tu femeie !

— Dac-ai fost beteag, nu trebuia să te însori. Nu vezi că ne mor toţi copiii ? Nu mai ajungem şi noi să ne-ncuscrim ca oamenii.

— Ce să facem ?

— Să ne-ncuscrim cu vrun neam mai de frunte din sat. Pot să-ţi spun că toată lumea ţine la mine şi mă cînteşte !

— Te-or cînsti ! zise bărbatul cu tîlc, gîndindu-se la păhărelele cu care era îmblăţ Chiva prin familii unde ducea veştile.

Năravul acesta parcă se născuse cu el.

— Să ştii tu ! Oricare s-ar încuscri cu noi.

— Da' spune odată ce ai de spus, nu mai îmblăţi pleava.

Să spună ! Dar nu era aşa de uşor ! Cunoştea ea pe Dinu. Era slab la trup, dar vînjos şi aspru ca potîngul plugului.

— Mai bine nu-ţi mai spun ! Cu tine nu are omul cu cine grăi.

— Ba acum o dată ai să-mi spui, dacă zici că ţii vorba de atîta vreme în guşe.

— Hai să-ţi spun ! Eu tiu mult să avem un sprijin la bătrîneţe. Cea-i zice tu, dacă m-aş greşi cu altul şi ne-ar trăi copilul ? Cu unul sănătos ?

— Ce aş zice ? Nu te las să aştepţi răspunsul.

Și Dinu o luă la împlătit, pînă ce femeia începu să chiuie.

— Diavolul îți vîrî în cap asemenea gînduri? Nu-i destul că ți-a mers vestea de gură goală, acum mai vrei o poreclă? Da' știi tu de ce cred eu că ne mor copiii? Pentru că nu le porți nici o grije. Flămînzesc cu ziua de cap, în vreme ce tu treci cu furca-n briu, dintr-o porțiță într-alta.

— Ba mor, că poate așa ni-e scris nouă.

— Așa! Acum nu-s mai eu de vină, cu boala mea? Adevărat, mă mai vaiet și eu, ca omul, dar ce boală-i asta? Cînd am zăcut în pat?

Adevărat că nu zăcuse în șasezeci de ani, cît a trăit, nici un ceas, deși pe dinafară părea un slăbănog.

Dar asta s-a petrecut de mult, în tinerețe, și Chiva se mira pentru ce-i venise în minte chiar acum? Poate pentru că era ținută de pat? Împlătirea aceea îi va fi fost de folos, pentru că gîndul rău nu-i mai trecuse prin cap, cît a trăit Dinu, iar acum ajunsese ea la vîrsta lui cînd a închis ochii.

Acum se frămînta în așternut și de febra mare, dar parcă tot mai mult de nerăbdare. Pentru că îndată ce intra o vecină cu gura plină de noutăți, ea rămînea nemîșcată și asculta cu lăcomie. Și veneau destule, știind-o bolnavă și singură și dornică de vești. A doua care o cercetase în ziua aceea îi adusese și o jumătate de sticlă de rachiu.

— Să guști și dumneata, dacă-i vorba de pomana lui Ghidale!

— Parcă spunea Anica Nuțului că a fugit, nu l-au omorît.

— Vezi bine c-a fugit. Da' pentru satul nost' se cheamă c-a murit. Nu se va mai întoarce aici niciodată! La ce să se mai întoarcă? Nu i-au mai lăsat nimic. Omorît! Dar nime nu se gîndea să-l omoare, mătușe Chivo! Cine-o mai fi scornit și asta?

— Jidov, dar n-a fost om rău. Era simțitor la strîmtoarea omului și dădea și pe datorie. De-acum, cine va mai da?

— De, știu eu! Oamenii, cînd fac o prostie, nu se gîndesc la nimic, că, dacă s-ar gîndi, n-ar mai face-o!

Rachiul acela îi făcea bine. Parcă, în loc s-o ameţească, o mai limpezea la cap.

Alte vecine-i spuneau alte vești : cine ce a dus de la Ghidale.

Chiva din firea ei nu era o femeie lacomă. Se îndestula cu puțin și mai nimic. Se mira groaznic, când i se pomeneau și nume de oameni auți.

— Și Andreiu Linii ? Cu ciubărașul ?

— Cu ciobărașul, mătușe. Se uitau oamenii cruciți după el.

Altele aduceau știri mai proaspete.

— Bucatele din magazin ? Dar acelea nu erau ale nici unui jidov, erau ale stăpînirii ! Ce-au avut ei și cu bucatele ?

Cînd auzise de alegerea lui Ion Roșu de primar — în sat numai bătrînii îi mai ziceau primarului jude — își uitase de boală și se ridicase în pat, ca împinsă de un resort.

— Nu mă-nnebuni, nepoată !

— Ba-i chiar așa, mătușe Chivo !

— Am trăit s-o mai ajung și pe asta ! Să știi că-i coada veacului ! Poate de-aceea a dat și boliștea asta în oameni. A mai murit zilele astea cineva ? N-am auzit clopotul !

— N-a mai murit nimeni, mătușo !

— Mai ducă-se și moartea asta !

Rămasă singură, începea iar să se învîrtească în așternut, trăgînd, din cînd în cînd, cîte-o înghițitură din sticlă.

— Asta-i rachiu odată, spirt gol ! — își zicea Chiva. Niciodată nu ne-a dat jupinul Ghidale din el. Se vede că pentru oameni îl lungea cu apă.

Și iar se simțea nemîngîiată că într-o zi mare ca asta ea nu putuse fi printre oameni, prin sat, și se ciudea cum n-a putut ea afla nimic. O impresionase mult și alegerea noului jude. Își aducea aminte de alegerea dinainte, cu douăzeci de ani, a lui Vasile Preda. Fusesse frămîntare mare, fiindcă, afară de Preda, mai fusesse un candidat, Niculae Roșculeț, poate fruntaș mai bun decît Preda și susținut de rubedenii multe. Ea alergase și bătuse din gură și într-o tabără și în cealaltă. Nu se putea orienta care avea mai mulți sorți de izbîndă. Pe

vremea aceea, prim-pretorul le propunea trei candidați dintre fruntașii satului. Chiva stăruia în fiecare tabără pentru omul în jurul căreia era grupată, pînă cînd, într-o seară...

Și, ea, nu avea amintiri plăcute din alegerea aceea ! Într-o seară, o rudenie de-a lui Roșculeț o înîlnise la o cotitură de uliță și-i trăsese o chelfăneală.

Ori ții cu unul, ori ții cu altul, dar cu amîndoi nu poți ține, că nime nu poate sluji la doi domni ! — îi zisese omul, după ce-i dăduse drumul.

Atunci au durut-o oasele o zi-două — era încă femeie în putere — dar nu durere ca cea de acum. Acum o și junghia și-și simțea mădularele grele, parcă erau pline cu pămînt.

Cînd trecea vreme mai multă și nu-i mai deschidea nimeni ușa, bolnava se gîndea cîtu-i de rău că n-a avut un copil, o fată, care s-o îngrijască acum, la neputință. Și se revolta împotriva mortului, a lui Dinu, că a fost bolnăvicios și din pricina lui i-au murit copiii. Acum ar fi putut avea un fecior și două fete, cu toții trecuți de treizeci de ani.

În febra mare ce-o mistuia, gîndul Chivei alerga departe, făcea combinații. Parcă era încuscrită cu cutare și cutare gazdă bună, și ginerii și nora îi deschideau ușa, cu copiii de mină și se apropiau de pat. Părea că aude pe-un ginere spunînd copilului pe care-l ținea de mină, lîngă pat : « Zi un *Tatăl nostru* pentru bunica, să-i dea Dumnezeu sănătate și s-o ridice din pat ! » Și-i părea că vine și fata și-i aduce o fiertură de găină. Punea oala ce aburea pe masă, venea lîngă pat și o întreba : — Ți-e mai bine, măicuțo ? Iacă, ți-am adus niște tăieței !

Apoi închipuirile acelea frumoase se risipeau și se uita speriată prin casa pustie, blestemînd pe Dinu, fără grije de păcat.

Se inserase și nu era cine să-i aprindă lampa, nu mai venea ¹ nici o vecină. În după-amiaza aceea, trecuseră pe uliță, în mai multe rînduri, pîlcuri de oameni care cîntau, răcneau, sau numai făceau gălăgie mare.

— S-au îmbătat cu toții — își zicea bolnava. A ajuns toată lumea la rachiou. Parcă-i praznic.

¹ În prima ediție (1943) greșit : *vedea* (n. ed.).

Și ea să nu cuteze nici să se uite pe fereastră ! Oare dacă și-ar lua inima în dinți, ar sluji-o picioarele ? Nu-i venea să creadă, fiindcă și le simțea grele ca de plumb.

Se înnoptase de tot și se începuseră să se spargă deasupra satului împușcături, mai dese ca în nopțile trecute. Chiva Dinului trăsărea de fiecare dată în așternut. Cel puțin dacă i-ar fi aprinsă lampa !

Ațipise în somnolența febrei, după ce mai trăsese o dușcă de rachiu. Sudorile îi îmbrobodeau fruntea...

Ușa scîrții încet, într-un târziu, și bolnava nu-și putu da seama o vreme dacă o întreba cineva în vis sau de-aici, din odaia întunecată :

— Dormi, mătușe Chivo ?

Apoi ieși din somnolență.

— Da' știu eu ce mai fac ! Că uneori îmi pare că dorm, alteori îmi pare că-s trează. Tu ești, Salomie ?

— Eu, mătușo ! Mergeam spre casă și am văzut că la dumneata e întunec.

— Bine c-ai intrat. Fă bine și aprinde-mi lampa. E pe blidar și lângă ea e și cutia cu lemnușele.

Nevasta lui Ierotei Surdu aprinse lampa și o puse pe masă.

— Bine-i aici ? Nu-ți cade lumina prea în ochi ?

— Nu ! Las' să-mi cadă ! Bare-mi atîta lumină să am și eu, că mîngîiere și ajutor de copil la bătrînețe și la boală nu cunosc !

— Îți va trece, mătușe. Ești încă femeie în putere. Vai, dar cum ești de asudată.

Și Salomia luă un ștergar și începu să-i șteargă fruntea, templele, şuvițele de păr sur, scăpate de subț năframă și lipite de temple.

— Cum n-oi fi, că trec prin căldurile iadului de la briu în sus ; de la briu în jos sunt sloi de gheață. Ce boală o mai fi și *spaniola* asta !

— Da' cine ți-a spus dumitale că ai *spaniolă* ? Iacă o răceală trecătoare.

— Să dea Dumnezeu, nepoată !

Prinzînd curaj și de la lumina lămpii, și de la vorba Salomiei. Chiva Dinului se ridică într-un cot pe perină și zise :

— Da' mare minune s-a mai întîmplat azi ! Ce ne-bunie a dat peste oameni ?

— Mare ! Am auzit și noi, dar din casa noastră ni-me nu s-a mișcat, afară de Vasilică. Copilul, cumu-s ei, s-a dus să vadă, fără să luăm seama. Și s-a zgăurat pe uliță, la oameni, pînă tîrziu după-amiazi. Ne-a povestit și el, am auzit și de la alții. Mai mare rușinea !

— Da' spun că au fost și gazde care au luat de la Ghidale.

— Așa se spune, cu numele ! Da' se vede că unii, deși-s gazde, n-au omenie, și la cel dintîi prilej se dau pe față. Totuși, dintre ei, au fost puțini la jaf. Oamenii de omenie și-au văzut de trebile lor.

— Da ! ce se spune ? Au fost mulți ?

— Păi, nu-i mai încăpea ulița, da' cei mai mulți au ieșit numai să vadă ce-i și ce se întîmplă. N-au pus mîna pe nimic.

— Da' ce zici de județia lui Ion Roșu ?

— Ce să zic ? Rîde toată lumea.

— Ierotei ce zice ?

— El cam suduie ! Spune că ne-am făcut satul de rușine. Dar noi l-am făcut ? Iacă niște pîrliți !

— Nici nu poate să rămînă !

— Ce ?

— Județia lui Roșu ! Cine să-l întărească în slujbă ?

— Dacă va ținea vremea asta tulbure, poate să tot rămîie primar. Cine să se pună în poară cu nebunii ? Mi-e groază să nu înceapă să ne dijmuiască și pe noi. Începe a se vorbi și de așa ceva.

— Cum să vă dijmuiască ? Pe cine ? — întrebă, mirată, Chiva. Se ridicase acum și ședea în pat.

— Pe noi care avem cîte ceva. Sărîntocii ! Strigă cei întorși din război că ei n-au griu destul, n-au cucuruz, și hambarele noastre sunt pline. Că am adunat, cîtă vreme ei au stat în fața morții.

— Da' parcă Ierotei n-a stat în rînd cu ei ? Da' femeile și copiii lor n-au fost acasă, ca și noi ? Pentru ce n-au lucrat cu hărnicie ? Pentru ce n-au strîns ?

— Oamenii nu se mai gîndesc la asta, i-a cuprins lă-comia. A fost greu pînă au început, îmi pare mie. Se tem și alții.

— Cine ?

— Oamenii cu scaun la cap. Se tem și ai lui Opriș. Ana spune că ar trebui să facem ceva. Așa spune și bărbatul său. Niculae zice c-a mai văzut zilele trecute revoluții în alte părți și că oamenii, dacă au pornit odată la jaf, nepedepsiți, se schimbă în fiare.

— Bine, dar ce să faceți ?

— Să se pună o rînduială în sat. S-o pună oamenii de omenie, că tot aceștia sunt cei mai mulți.

— Vezi bine, așa ar trebui. Și mai întii să-l dea peste cap din județie pe Ion Roșu. Ar putea să înceapă ei.

— Cine ?

— Ierotei și Niculae. Nu sunt ei între întii fruntași ai satului ? N-au făcut patru ani de război și ei ?

— Da, ar trebui ! Dar năcazul e, mătușe Chivo, că ei nu vorbesc laolaltă nici acum. S-au întors tot împungaci și din bătaie, cum i-ai cunoscut dumneata. Parcă-i un blestem ! Cînd am încercat să-i spun bărbatului că s-a întors și Niculae, numai cît a privit într-altă parte. Chiar ne-am gîndit cu văruța, cu Ana, că, dacă te vei ridica dumneata din pat, n-ar fi rău să încerci a-i apropia. Știi dumneata.

— Știu, cum să nu știu ! Copiii parcă sunt făcuți unul pentru altul. Și ce-i în capul lor, a bărbaților, e numai o prostie.

— Ierotei mi s-a și jurat înainte de război că Pavel, tatăl său, nu le-a pus foc. I-a spus Pavel cu limbă de moarte.

— Aici e numai lucrarea celui rău.

Bolnava se lăasă iar într-un cot pe perină și zise :

— Uite ce m-am gîndit eu, nepoată... Părea că-i tre-cuse febra și privirile ei se limpeziră, aflîndu-se din nou în treabă. Pe Niculae Opriș ar trebui să-l alegem jude, că Roșu nu poate rămînea. Județia lui, vorba aceea : «De joi pînă mai apoi». Să vorbesc eu cu Ierotei să nu-i stea împotrivă. Cred că mai dușmănos e Niculae. El bănuiește că din neamul lui Ierotei le-a venit lor paguba aceea mare. Dacă bărbatul tău nu s-ar împotrivi lui, cred că inima lui Niculae s-ar mai muia. Știu că ținea de mult la slujba asta.

— Doamne, mătușe Chivo, nu știu ce să mai spun ! Dar lui Ierotei nu i-a ieșit nici acum din cap că au pierdut procesul și, mai ales, că a trebuit să plătească tatăl său o groază de bani ca cheltuieli de judecată. Mi-a pomenit odată și de cînd s-a întors. Am trecut împreună pe lângă curtea lui Bucur. S-a oprit, s-a uitat lung în curte și a zis : «Asta putea fi acum a noastră, dacă nu pierdea tata procesul». Era chiar în tîrg cu văduva lui Bucur. Arz-o focul avere ! Că unii oameni tot la asta se gîndesc !... De, știu eu ce să zic ! Dumneata fă cum vei ști că-i mai bine.

— Numai să mă scoale odată Dumnezeu din pat !

Chiva duse mîna la perete și luă sticla cu rachiu.

— Nu guști și tu, nepoată ?

— Nu, mulțămesc !

— Ce era să fac ! Mi l-a adus și mie o vecină. E din rachiul de la Ghidale, săracul ! La răceala asta îmi face bine cîte-o dușcă. Și apoi, mortul și așa nu se mai întoarce de la groapă ! Dacă nu-l beam eu, îl bea altul !

— Da' ceva de mîncare ai pe aici, mătușe Chivo ? schimbă vorba Salomia.

— Am, că mi-au adus mai multe. Dar nu mi-e foame și nu pot mîncă.

— Credeam să-ți trimit eu ceva cu Sora.

— Numa-ți mulțămesc ! Dar pentru mine nu zic ba ! Parcă mi-ar veni să mînc o zeamă de cartofi, oțetită bine. Parcă tot am gust de oțet !

— Lampa s-o las pe masă ?

— Ba nu, suflete. Pune-o aici pe scaun, lângă pat, s-o pot sufla.

— Noapte bună, mătușe Chivo ! Vezi și acopere-te bine. Peste noapte se răcește tare.

— Da' cuptor sunt eu. Doamne iartă-mă. Să mergi sănătoasă, nepoată !

Se puse o negură grea peste sat. Rar se rupea cîte-un pîlc în înălțimi și se zărea, pe cîteva clipe, o stea. Se făcuse tîrziu în noapte, dar liniștea nu se mai împînzea peste Curmătura. Cîntece, larmă mare, pătrundeau în multe case, de pe toate ulițele, cu ferestrele luminate. Lumea, vecinii își petreceau cu rachiul și vinul din piv-

nița jupînului Ghidale. Cînd, uneori, se deschideau ușile caselor cu geamurile albe. Iarna izbucnea cu putere afară, se ridica în văzduh, se tăuia peste sat. Cîni lătrau neconținut din curțile cu casele adormite. Uneori, din ușile deschise, porneau chiote ca la nunți. Împușcăturile, mai rare, nu conțină pînă în zori.

Chiva Dinului, după ce se duse Salomia, rămase un restimp trează. Se gîdea întins care ar fi drumul cel mai potrivit să apropie pe cele două familii fruntașe. Nu le-a avut grija, pînă ce nu s-au însurat Niculae și Ierotei. De pe partea ei, puteau să se tot dușmănească ! Nici cu ei, nici cu părinții lor, cu Ion Opriș și Pavel Surdu, n-a dus-o bine. O înțepau de cîte ori le venea la îndemînă. Că nu-i place lucru, că pierde prin sat vremea cea scumpă a lui Dumnezeu. Că-i leneșe ! Păi, nu putea fi toată lumea harnică în felul lor, și-i bine că nu-i, că atunci s-ar mînce om pe om, își zicea Chiva. Lăcomia ar întrece averile ce pot fi scoase din pămînt.

Dar ea era prietenă bună cu mama Anei și a Salomie, și fetele lor îi erau dragi de copile. Nici una n-a rîs vrodată de ea, nici nu i-a zis, cel puțin, «fă-te-n colo !» O primeau, și mamele și fetele, bucurosi în casă și nu se-ntîmpla să nu afle ceva cu ce s-o îmbie, s-o omenească. Pentru ele ar vrea ca să vadă apropiate cele două familii — cînd va veni vremea să se poată face cununia lui Ilie cu Sora, iar ea, Chiva, să mai joace odată ca-n tinerețele sale, la nuntă. Cine era pe vremuri jucăușe ca ea în sat ?

Bolnava își aduse amînte și oftă. A fost și ea odată cineva ! Și, acum, ce-a ajuns ? Numai să iese din boală. Tot mai era cineva și azi ! Că dacă nu mai juca la nunți, cea mai bună *terferiță* din sat tot ea a rămas. Cine știe mai multe strigături la ospete, în carul cu *terferițele* ? Cine stă dreaptă în căruță, în fuga cailor, pocnește din dește și chiuie :

*Albă-i lelea ca și cașu**
Și se place cu nănașu'
Ui-ii !

*Citu-i moșu' de bătrîn
Ar mînca mere din sîn
Ui-iu !*

*Așa zice popa nost'
Să nu mergi la fete-n post
Preuteas-așa zicea
Mergi voinice, cît îi vrea
Și hai și la fata mea
Uiu, uiu iu !*

*Nu te, mire, supăra,
Că mireasa-i mărunțea.*

Chiva se opri și tresări : spunea cineva chiuiturile astea aici, în casă, pe-ntunec că suflase lampa, ori îi veneau ei în cap și le chiuia așa, în neștire ? Ce ? A apucat-o iar aiurarea ? Iar îi rău ?

Își trecu mîna pe frunte și simți sudoarea. «Poate am adormit și am visat», își zise bolnava ; dar simțea încă vie pornirea spre chiuit, ca terferită, și-i făcea plăcere. Mai însemna ceva și ea în lumea asta !

Dacă de la moartea lui Dinu nu mai juca pe la ospețe, cine știa mai bine în sat cum se pun la cale cununile ? Pe cine aleg mamele să ducă vorbele dinaintea petițului ? Că ea, dacă intră într-o casă cu fecior ori fată mare, nu dă nimănui nimic de bănuît. Așa-i năravul ei, așa o cunosc oamenii. Și de-aceea de multe ori a fost ea suveica între familiile viitorilor miri din sat...

Ațipi iar, amețită de febră, și poate și de înghițitura mai bună de rachiou. Durmi o postată. Apoi se mișcă în pat, se ridică într-un cot și întrebă :

— Tu ești, Sîio ?

Se lăsă pe pernă și adormi din nou.

Sîia — Nastasia — era o nepoată de departe, din veri ai treilea. Era o fetișcană de vro cincisprezece ani, a cărei mamă, Anica, se învărtise mult în jurul Chivei, după moartea lui Dinu, să o ia de suflet, să o grijească la bătrînețe și s-o moștenească, mult-puțin cît i-a dat Dumnezeu. O și adusese pe fată de cîteva ori, să-i ajute la spălatul rufelor, la sapă, la secere. Chivei îi plăcea de co-

pilă, dar n-o putea suferi pe mamă-sa. Pin-a trăit Dinu, tot de rău a vorbit-o. Ba că-i o leneșe, ba că-i gura satului, și nu se putuse hotărî să o înfieze pe Siia. Era și amărăciunea sinceră de-a nu avea la bătrînețe copilul ei. Era așa de nesuferit gîndul să știe că moșioara ei și casa asta să treacă în mîni streine. Că, nepoată din veri — veri de-al treilea — ce rubedenie mai poate fi ? Ca apa rîului care trece peste doisprezece bolovani : se curăță. Au fost unele ceasuri în viața ei cînd bătrîna s-a gîndit că rău a făcut, neaducînd pe Siia în casa ei. Au fost, dar au trecut ! Necazurile și supărările nu țin o vecinicie !

— Tu ești, Siio ? Dă-mi cana cu apă ! -- zise iar, poate în vis, bătrîna.

Dar nu veni nime, să-i aducă apă. Și se vede că setea o ardea rău. Chiva, după trei zile, se coborî întîia oară din pat, gemînd și căutînd cana cu apă. O află, înghiți prelung și puse cana lîngă pat, urcîndu-se apoi cu greu, străbătută de junghiuri, trasă la pămînt de plumbul din picioare.

În ziua următoare, cînd veni Salomia cu fiertura, bolnava nu mai putu sorbi decît o dată. Duse lingura la gură cu mîna tremurătoare și o puse pe scaun.

— Mi-e rău, Salomio, tare mi-e rău. Se vede că tot *spaniola* aia este. Să te duci pînă la Anica s-o mi-o trimită pe Siia aici. Mi se pare că va trebui să facem foc în casă.

Astfel se mută Siia în casa bătrînii. Avu noroc cu fata, căci, în loc să se scoale după două-trei zile, cum crezu la început, boli patru săptămîni, zăcînd mereu pe-o muche de cuțit, între moarte și viață.

În vremea asta, viața nu se oprise în Curmătura.

VI

În ziua «revoluției» lipsiră din sat și părintele Andrei Dragomir și învățătorul Pascu. Acesta din urmă sosise numai cu o zi înainte de pe front. Întrase în război ca subofițer și se întorcea cu gradul de locotenent.

Cînd s-a auzit ce se întîmplă la prăvălia lui Ghidale, cîțiva dintre epitropii bisericii alergară la casa parohială, să-i dea de știre părintelui. Poate la vorba lui se vor liniști oamenii.

— Uite ce-ntîmplare ! — se miră preteasa. — Și chiar acum părintele nu-i acasă.

— E prin sat ?

— Ba-i dus la oraș !

— Va trebui să trecem pe la domnul învățător. Se spune că a sosit de-alaltăieri.

— A sosit, dar și el e dus cu părintele. A venit o poruncă.

— De la cine ?

— De la domnii noștri români din oraș. Au făcut un fel de Comitet Național, un comitet românesc, și i-au chemat acolo, la sfat.

— Și cînd se întorc ?

— Cred că înainte de înnoptare nu se pot întoarce.

— Apoi e rău, măi oameni buni ! — zise epitropul care vorbise, întorcîndu-se spre ceilalți. — Ce ne facem acum ? Dacă era baremi domnul învățător acasă. El, ca soldat și ofițer, poate știa cum să-i ia, cum să-i oprească. Poate că, locotenent cum s-a înapoiat, le-ar putea chiar porunci.

— S-a întors în haine civile — spuse unul. — Cine se mai uită la el ? Dacă ar fi părintele acasă, poate s-ar rușina de dumnealui — zise alt epitrop.

— Rău e că nu-i acasă, dar' de unde să știe dumnealui ce se va întîmpla ? De altfel, porunca-i poruncă. Trebuia să meargă.

— N-ai auzit, doamnă preteasă, de ce i-o fi chemat ?

— La sfat, la sfat românesc, că de-acum se pune lume românească, oameni buni. Se spune în scrisoarea adusă călare de un ostaș că e nevoie să ne organizăm în fiecare sat și în fiecare oraș. Se mai spune că din cele mai multe locuri autoritățile, slujbașii streini au fugit, și că trebuie să punem alți în locul lor. Vezi bine că români. Apoi că în cîteva sate oamenii s-au pus pe jaf și că asta e o mare primejdie, că ar duce la revoluție și că noi,

românii, numai de revoluție nu avem nevoie acum. Mi se pare, din cite-am înțales din vorbele părintelui și ale învățătorului, că acel comitet vrea să facă un fel de poliție românească, ori un fel de armată națională, care să păzească rînduiala și liniștea la sate, ca și la orașe.

— De-așa ceva vedem și noi că-i mare lipsă. N-are cine da porunci, nu-i cine să țină pe loc pe cei ce iasă din lege.

Ei își luară ziua bună, rugînd să li se dea de veste, cînd se vor înapoia părintele și învățătorul. Apoi se duseră la prăvălia lui Ghidale, unde era zavera, și încercară zadarnic să-i dezmințe pe oameni.

Cînd văzură că-i în zadar, își făcură calea întoarsă. Toți fură de părerea primului epitrop :

— Dacă mai rămînem printre ei, ne mai iasă, poate, și vestea că am venit și noi la jaf.

Părintele Dragomir și învățătorul Pascu se întoarseră seara tîrziu. Cît ce intră căruța în curte, de îndată ce-l auzi pe părintele cum vorbește cu caii și cu slugulița, preuteasa înțalese că sfîntia-sa era în voie bună. Dar în voie bună era și învățătorul. După ce isprăviseră, pe la trei după-amiazi, cu consfătuirea ținută în casa avocatului Nistor, se duseră cu toții — erau vro patruzeci de intelectuali din oraș și din pretură — la un restaurant, să prînzească. Vremea mesii trecuse, restauratorul nu fusese înștiințat că vor mînca la el și, la început, nu-i putuse îmbia decît cu pîne și rachiu, pînă va pregăti bucatele. Unii fuseseră de părerea să meargă la alt birt, dar gazda le spusese :

— Oriunde ați merge, domnii mei, ați păți la fel. Nu numai că ora mesei e trecută de mult, dar în vremi ca cele de acum nici nu pregătim decît pentru puțină lume, care mai mănîncă la restaurant.

Trebuieră să-i dea dreptate. Dar avocatul Nistor nu putuse să facă vîlvă în întrunirea aceea. În oraș era încă prezent postul de jandarmi, prim-pretorul era încă la locul lui, ba începuse să se organizeze și o gardă înarmată ungurească, dintre cei care s-au întors cu arme și cu muniții de pe front.

Așa, trebuieră să aștepte, pînă se făcuse mîncarea, și în vremea asta tot îmbucaseră din pîne și sorbiseră din pă-

hărele de rachiu. Cum erau cu toții flămânzi, băutura îi cam amețise, dar le fusese de folos. Dezlega limbile și nu știuseră cum trecuse vremea, pînă ce se adusese tocana de berbece.

Vinul, vestit de bun la restaurantul acesta — îl avea un sas, unul Binder, care avea undeva pe Tîrnave viile lui — mai adause la voia bună și în curînd nu mai ținuse nimeni seama, nici avocatul care-i convocase, de primejdia ce ar putea urma, ajungînd cunoscută întrunirea lor. Se întinsese o petrecere românească, cu cîntece, cu discursuri, cu mare însuflețire, ce ținuse pentru unii, pînă seara.

Hotărîseră să înființeze gărzi naționale în toate satele, ca și în cele trei orașele din pretură. În scopul acesta, se hotărîse ca o echipă de cinci să cutriere, începînd cu ziua de mîine, toate satele preturii, să îndemne pe oameni la liniște și ordine și să organizeze la fața locului, gărzile, din oamenii cei mai de încredere, care vor fi îndicați de fiecare sat.

La început crezuseră că în Curmătura să nu mai vină. Îl aleseseră din consfătuire de comandant al gărzii pe locotenentul Pascu și aveau toată încrederea în el cum își va constitui garda.

Dar părintele Dragomir se împotrivi.

— Nu! Să binevoiți a veni și la noi! E nevoie ca oamenii să vadă că-i vorbă de-o poruncă mai mare pentru toate satele.

Învățătorul fusese de aceeași părere. Așa că rămăsese programul făcut pentru toate satele preturii. În Curmătura avea să vină echipa formată chiar duminica viitoare.

La masa întinsă, cu vinul în sticle de cîte-un litru înainte, între discursuri și cîntece, urmaseră conversațiile începute în casa avocatului Nistor.

Evenimentele de pe fronturile de luptă erau acum destul de bine cunoscute, din povestirile și informațiile celor întorși la vatră, țărani ca și intelectuali. Sentimentul general care predomina era o covîrșitoare satisfacție între intelectualii români: În sfîrșit se prăbușea Monarhia Austro-Ungară, îi trosniseră toate încheieturile.

Țara Ungurească, rămasă singură, ce mai putea face? Popoarele ei, ca și ale Austriei, își vor hotărî de-acum singure soarta lor! Soarta românilor era pecetluită. Ei nu puteau merge decât la unirea cu România.

Sentimentul acesta comun încălzea inimile, ca o băutură tare. Oamenii întineriseră cu toții, deși unii mai slabi de înger se temeau încă.

Părintele Andrei Dragomir și învățătorul Pascu părăsiseră între cei din urmă restaurantul. Ei erau dintre cei ce nu se mai îndoiu de viitor. Vorbiră cu însuflețire tot drumul, pînă acasă, și discuția n-o terminară nici cînd căruța se opri în mijlocul curții parohiale.

Învățătorul voi să-și ia noapte bună și să se ducă acasă, dar părintele Dragomir nu-l lăasă.

— Stai, frate, că mai avem de pus la cale o mulțime de lucruri — stăruie el. — Pofteste înlăuntru. Un pahar de vin trebuie să închinăm și în casa mea.

Preuteasa îi aștepta de mult, cu cina gata.

— Bine că ați sosit! Dar ce nenorocire că azi n-ați fost nici unul acasă.

Părintele se îndreaptă din șale și ciuli urechea. Lumina i se împrăștie repede de pe față și întrebă îngîndurat, ca și cînd ar bănui ceva:

— Dar' ce s-a întîmplat?

— Mare nenorocire! S-au pus oamenii pe revoluție. N-ați văzut că-i aprinsă lumina încă în multe case? N-ați auzit larmă, chiote și împușcături?

Nu văzuseră nimic, nu auziseră decât două-trei împușcături, dar asta nu era un lucru nou. Cum ei discutau tare, cu aprindere, să se audă din larma căruții, nu băgaseră de seamă nici o schimbare în sat. Preuteasa, peste zi, fusese informată de epitropi, de vecini, despre toate cele întîmplate. Însuși primarul Vasile Preda, după ce-și dăduse demisia, venise la parohie, mirat că părintele nu-și arătase fața nicăiri. El îi povestise preutesei mai ales ceea ce se petrecuse la primărie.

Bărbații șezură la masă și ascultau acum istorisirea preutesei. Fața părintelui părea că se tot lungeste, privind neclintit, ascultînd fără nici o vorbă. Era un om trecut de șasezeci și cinci de ani, cu fața roșie de sănă-

tate ca a unui copil, fără nici o zbîrcitură, încadrată într-o barbă stufoasă, încărunțită într-un chip neuniform. Smocuri de barbă albă se învîrteau încă cu altele, negre ca tăciunele, ceea ce-i dădea o înfățișare stranie. Părul lung, pieptenat pe spate, era sur uniform, bătînd mai mult în alb, deasupra frunții largi, severă.

Învățătorul Pascu să fi avut vro treizeci și doi-trei de ani. Era un tînăr înalt, brunet, uscățiv, cu privirea tare, cu niște mîini mari, puternice, pline parcă de energie. Oriunde și-ar fi ținut mîinile, ele atrăgeau mai întîi privirile unui străin. Asculta și el cu încordare și, din cînd în cînd, bătea un tact rar, cu degetele viguroase, în masă.

— Iată ce nenorocire s-a întîmplat ! Dacă ați fi fost acasă, poate ați fi ținut pe nebuni.

Ea se ridică, sprintenă încă, să le aducă cina.

Dar cei doi bărbați rămaseră tăcuți, privind cum aburesc mîncările pe masă.

— Și noi tocmai ne lăudam la adunare cu satul nostru ! — oftă părintele și se apropie cu scaunul mai tare de masă. — Rău, că am fost chemați chiar azi. Cum nu se poate mai rău.

— Acum ce-a fost a fost, nu se mai poate drege. Poftește, domnule învățător ! Se răcesc bucatele. Numai de nu s-ar mai întîmpla altceva și mai rău.

— Cît de greu e să cunoști oamenii ! — zise cu gravitate părintele Dragomir. De treizeci de ani trăiesc în mijlocul lor. Aș fi luat foc, că în Curmătura nu se poate întîmpla nimic rău.

— Nu-ți mai face inimă rea, părinte Dragomir ! zise învățătorul. Una e omul între împrejurări normale și alta e în vremuri ca cele de azi. Unde e mai multă ordine și disciplină decît în armată ? Și eu am văzut desfăcîndu-se regiment după regiment, într-un haos de nedescris. Cîți ofițeri care, cu un ceas înainte, dădeau comanda unor oameni ascultători, au trebuit să fugă ori să se ascundă. E destul să cadă o scînteie.

Se apucară de cină și începură să golească păhărelele, tot închinînd și vorbind.

— Nu-mi pot ierta că n-am fost azi acasă — zise iar părintele.

— Crezi că i-ai fi putut opri ?

— Așa cred !

— Scoateți din cap asemenea gând. Eu am văzut și știu din asemenea cazuri numai o putere îi poate ținea în loc pe oameni.

— Ce putere ?

— Arma, forța ! Eu zic că e mai bine că ai lipsit. Pînă nu ai o mîină de oameni înarmați, e primejdios să te pui în calea potopului. Omul se schimbă pînă la nerecunoaștere, cînd dă drumul relelor din el, fără frică de pedeapsă. De aceea, înființarea gărzilor este cu totul necesară. E nevoie de autoritate și de forță, în vremuri cînd autoritatea constituită se prăbușește ca în zilele noastre.

— Văd că de părerea aceasta au fost cu toții la consfătuire. Dar eu, drept să spun, nu mă așteptam la asta. Eu credeam că acum, răsărind zorii României, toți românii se vor îmbrățișa ca frații și vor plînge de bucurie.

— Va veni și vremea asta, părinte cît de în grabă. Dar acum trebuie să facem deocamdată inofensive elementele rele. Ar fi o nenorocire, cum s-a spus și la întrunire, să ne înecăm ca țiganul la mal. Și aici am ajunge, dacă s-ar porni turburări grele ale ordinei pe țarantreagă. Ungurii ne-au luat-o înainte cu organizarea gărzilor.

— Să faci inofensive elementele rele ? Dar cu cine ?

— Cu cele bune.

— În cine te mai poți încrede ? Dai arma în mîna unuia care se poate întoarce asupra ta.

— Trebuie să fie și oameni cu scaun la cap. Nu-mi pot închipui că satul întreg a luat parte la jaf.

— Vezi bine că nu ! — interveni preuteasa. — Spun că să fi fost ceva peste sută, care au prădat. Oamenii au ieșit, cei mai mulți, de curiozitate în uliță. Dar partea cea mai mare a satului nu s-a amestecat nicidecum. Și-a văzut de lucrurile lor. Ba aud că unii dintre cei ce au prădat se rușinează acum, iar alții se tem să nu pățască ceva.

Informația preutesei era adevărată, cum se putu constata în zilele următoare. Unii începură să ducă înapoi la magazinul comunal cerealele luate. Se aflară pe sub

poduri, pe cîmp, aruncată chiar marfă din prăvălia lui Ghidale. Bătrîna pe care o certase moș Costan Florea fu văzută a treia zi purtînd în cap scaunul cel căptușit cu postav roșu și îndreptîndu-se spre prăvălia lui Ghidale. De cînd a dus scaunul acasă, n-a mai cutezat să iese din curte. Văzînd că prăvălia nu mai are nici uși, nici ferești, după ce se hodini, porni cu scaunul la primărie. Nu era acolo decît pîrgarul Ilie Rău. Îl bufni rîsul, cînd o văzu pe bătrîna punînd povara în curte, suflînd greu. Era un scaun de stejar, mare, cu spătează.

— Iacă, l-am adus aici ! — zise ea. — Judele lipsește ?

— Lipsește, mătușo !

— Voiam să i-l dau în seamă.

— Păi, ar trebui să i-l dai stăpînului.

— Da' unde să mă duc după el ? L-am luat, maică, să nu-l strice cei care aruncau în curte, claie peste grămadă, lucrurile din casă. Credeam că-i un scaun scump, și-ar fi păcat. Acum, la Ghidale e vraiste. L-am adus aici.

— Da' eu nu-l pot primi, nu-l pot lua în seamă — o necăji omul. — Eu nu-s primar.

— Nu-i fi, dar tot om jurat ești și tu ! Tot de primărie te ții. Eu aici îl las !

— Da' ce să fac cu el, mătușe Stano ?

— Treaba voastră ! Eu aici îl las ! Eu mă spăl pe mîni.

Se rușinară mai ales cei trei-patru bogătași care aduseseră și ei rachiul și vin din pivnițele lui Ghidale. Îi înfruntaseră mai întîi chiar nevestele lor. Într-alte familii, se supăraseră părinții pe copii, și într-altele copiii se rușinaseră de fapta părinților.

Se-nțelege, toate acestea erau numai excepții. Cei mai mulți au rămas liniștiți, spunînd că ce-a luat odată lupul nu mai dă înapoi. Apoi, li se părea că fusese dreptul lor, fără a-și putea legitima în fața conștiinței acest drept.

Înainte de a pleca de la preotul Dragomir, în seara aceea, învățătorul, se sfătuiră împreună cam pe cine să pună în garda satului. Erau vro douăzeci și cinci, treizeci, care se întorseseră cu armele acasă, dar cei mai mulți dintre ei nu erau elemente de încredere. Participaseră, cum le spunea preuteasa, și la jaf. Vor trebui mai întîi

să adune armele de la toți și pe urmă să aleagă pe gardiști. Învățătorul aminti și pe Niculae Opriș și pe Iero-tei Surdu, fruntași ai satului, bărbați tineri încă.

— Hm ! — făcu părintele Dragomir. — Mă tem că n-or voi să lucreze împreună.

— Pentru dușmănia aceea veche dintre părinții lor ?

— Dintre părinți și dintre ei. Poate să-i mai fi schimbat războiul.

Pomeniră o mulțime de nume. Învățătorul tot însemna pe-o coală de hîrtie nume după nume. Apoi reveneau, ștergeau pe unii, puneau pe alții. Învățătorul era de părerea că douăzeci vor fi deajuns.

— Să vedem ce va spune și delegația, cînd va veni în sat — zise preotul.

— Tot noi știm mai bine, cunoaștem oamenii potriveți și dăm cu socoteală cîți ne trebuie. Cînd va veni delegația, trebuie să avem totul pregătit. Dar mai întîi va trebui să fie repus în slujbă primarul Vasile Preda. Eu cu Ion Roșu nu stau de vorbă. Nu putem lucra împreună.

— Parcă așa s-a hotărît și la consfătuire : toți slujbașii satelor să rămîină la locurile lor, pînă vor veni alte porunci.

Părintele Andrei Dragomir, din alte vorbe și alte griji, revenea mereu la jaful din sat. Nu era numai dezamăgit, revoltat, ci se simțea și rușinat.

— Părinte, — zise Pascu, ridicîndu-se de plecare — nu te mai gîndi la asta. Eu, dacă stau și socot, cred că-i bine că s-a întîmplat așa.

Preotul îl privi cu mirare.

— Uite ce cred eu ! Oamenii s-au «răsuflat» cum se zice, și-au făcut și ei revoluția lor. Tot focul cît s-a adunat în ei s-a aprins, a ars și s-a stins ! De-acum vor începe să se liniștească. Ai să vezi.

— Așa crezi dumneata ?

— Nu numai cred, am văzut cu ochii mei cîteva cazuri în armată. Ofițeri care se împotriveau la anumite cereri ale trupei, se-nțelege toate ilegale, contra regulamentului, ar fi fost sfîșiți, dacă n-ar fi cedat. Cedînd, oamenii renunțau ei înșiși la unele măsuri pretinse cu

vehemență mai înainte. E un fel de nebunie molipsitoare. O vorbă trece de la om la om, ca flacăra prin vreascurile uscate. Într-o clipă, vreascurile-s mistuite și focul se stinge. Cred însă că numai la început e așa. Dacă se întîrzie cu măsurile de ordine, lucrurile se pot complica și pot deveni grave, cum s-a întîmplat în Rusia.

— Eu pe ruși nu-i cunosc, da-i cunosc pe românii noștri. E un neam de ordine, domnule învățător, oameni care ascultă și înțeleg un cuvînt luminat. De-aceea nu-mi pot ierta că am lipsit azi din sat.

Se despărțiră. Era tîrziu. Pînă la sosirea delegației, mai erau trei zile. Mai era vreme să se sfătuiască și să chibzuiască, pentru a stabili tabloul definitiv al oamenilor pe care delegația să-i propună obștei duminica viitoare.

Peste sat, mai răsuna și acum, din cînd în cînd, cîte o împușcătură.

VII

Duminica viitoare, părintele Andrei Dragomir isprăvi cu slujba mai repede decît de obicei. În loc de predică, la sfîrșit, rugă în cîteva cuvinte pe creștini să nu se ducă pe la casele lor, ci să vină la primărie. Vor sosi niște domni de la oraș, care le vor aduce vești bune și porunci nouă, după cum a vestit decuseară dobașul satului. Să vie satul întreg.

În biserică nu era prea multă lume, cum părintele făcu slujba mai de timpuriu. Dar mulți dintre cei ce luaseră parte la jaf se temură să vină, crezînd că preotul îi va înfrunta pentru cele săvîrșite. Părintele Andrei avea obiceiul, cînd se întîmpla vro faptă rea în sat, s-o judece acolo, în biserică. De se întîmpla un furt, o bătaie la crîsmă sau între feciori la joc, dacă intrau unii cu vitele în loc oprit, ori vrun bărbat își bătea rău muierea sau dacă vrun fecior «fura» o fată, silind astfel părinții să nu se mai împotrivească cununiei, părintele Andrei le făcea tuturora judecata în biserică. Nu amintea pe făptași cu nu-

mele, se agăța numai de întâmplare, dar toată lumea știa despre cine e vorba.

Azi însă nu suflă un singur cuvînt despre cele petrecute în sat, încît mulți dintre credincioșii care nu se amestecaseră în zaveră, rămaseră nedumeriți și chiar nemulțumiți. Cum putea trece fără o vorbă de osîndă peste o răutate așa de mare ?

În fața primăriei, în așteptarea domnilor de la oraș, vorbeau și despre neînțeleasa purtare a preotului. Se adunase lume multă. Dobașul satului mai trecuse și în dimineața asta prin toate ulițele, oprindu-se din cînd în cînd și strigînd.

— Tot satul s-audă și să înțeleagă ! Să vină toată lumea la primărie, azi, după biserică. Să asculte poruncile ce le aduc domni de rumân ce vin de la oraș. Tot omul s-audă și să înțeleagă !

Era aproape mai pătrunzător glasul dobașului decît al tobei. Burduful acesteia era crăpat într-un loc și suna dogit sub loviturile celor două bețișoare de lemn, pe care Gligor, dobașul, le mînuia cu multă îndemîinare.

Domnii de la oraș întîrziiau, dar oamenii nu se risipeau. Erau curioși să vadă ce le vor spune. Jandarmii nu se vedeau nicăiri, cum se întîmpla la alte adunări, cînd veneau în sat domni rumâni de la oraș. Se liniștiră și cei care duseseră de la Ghidale sau de la magazia satului. Dacă nu erau jandarmi, nu putea fi nici o primedie. Apoi pe dobaș îl porni prin sat însuși primarul nou, Ion Roșu, capul răzmeriței. Chiar acum, el se iveau mereu într-o fereastră deschisă a primăriei. Adevărat că părea puțin neliniștit, dar lucrul era de înțeles : încă nu dăduse față cu domni de la oraș, de cînd era în slujbă.

Către amiazi sosi, în sfîrșit, echipa aceea de intelectuali. Oamenii nu cunoșteau din ea decît pe avocatul Ion Nistor. Trei erau în uniformă de ofițeri : un căpitan și doi locotenenți. Mulțimea, salutînd, se despărți în două, făcîndu-le drum. Intrară în primărie, tot dînd binețe în dreapta și în stînga, și trecură în camera notarului, urmați numai de părintele Andrei și de învățătorul Pascu. Nu rămaseră mult și ieșiră în sala cea mare, cu geamurile deschise spre mulțime. Primarul Roșu se în-

virtutea prin sală, neștiind ce să facă : să le spună un cuvânt de bine venit, cum văzuse el că făcea primarul Vasile Preda în astfel de ocaziuni, ori să tacă. Pînă se frămîntă el, avocatul Ion Nistor, cu capul gol, se ivi într-o fereastră deschisă.

— Oameni buni, — începu el — nu vom face vorbă multă, că vorba multă-i sărăcie, și nu avem nici vreme. Am fost pînă acum prin zece sate. Azi trebuie să mai ajungem încă în trei. Iată de ce am venit, pentru ce ne-a trimis Comitetul Național Român din orașul nostru. Cum știți cu toții, războiul s-a sfîrșit și, o dată cu el, începe să se desfacă și împărăția. Fiecare popor din împărăție are dreptul să hotărască de-aici încolo de soarta lui, de viitorul lui.

— Asta-i lege bună. E legea lui Dumnezeu — strigă din mulțime moș Vasile Cîrnu.

— Așa este ! E legea lui Dumnezeu și a dreptății. Toate popoarele împărăției se mișcă. Nici noi, rumânii, nu putem rămînea cu minile în sîn. Soarta noastră a fost amară de veacuri îndelungate. Acum răsare și soarele nostru. E vorba să fim vrednici de răsăritul lui. Să ne arătăm mai mult ca oricînd că suntem oameni de cinste și de omenie și că suntem vrednici să ne avem și noi țara noastră.

— Vrednici suntem ! — strigară mai mulți.

— Dacă-i așa, trebuie să ne supunem cu toții poruncilor Comitetului Național. Să mergem toți pe-un singur drum, ca un singur om.

— Vezi bine că așa trebuie — strigă iar moș Vasile Cîrnu. — Dacă am lua-o unii *hăis* și alții *cea* unde am ajunge ?

— Chiar așa, moșule. Acum ascultați poruncile pe care le va citi domnul căpitan.

Căpitanul era un avocat din oraș, Vasile Albu, prin biroul căruia se perindaseră destui săteni, dar cum era în uniformă, nime nu-l cunoscuse.

— Oameni buni, — începu el — trebuie să știți că și acum, cînd răsare soarele românilor, dușmanul nostru de veacuri pîndește să nu ne scape din mînă. Nu numai că pîndește, ci a și început să-și facă mici cete înarmate la orașe. Noi, cu mîna goală, nu ne putem apăra. De aceea

întîia poruncă a Comitetului este, ca toți aceia care au venit cu arme și munițiuni, să le aducă la primărie. A doua poruncă este să alegem douăzeci de oameni, care au fost în război, să-i înarmăm, să le dăm muniții, să facă paza satului și a împrejurimilor. Arme și muniții va mai aduce și Comitetul Național de cîte va fi lipsă. A treia poruncă este ca toți primarii cei vechi care cunosc legile și rînduielile să rămînă în slujbă, pînă va veni altă poruncă.

— Eu nu mai pot primi — strigă din mulțime Vasile Preda.

— Ești dator să rămîi la locul dumitale. Nu te-a delegat încă nime de slujbă.

— Dar eu, domnule căpitan, nu mai pot răspunde de bucatele pe care le-au dus din magazia satului.

— Asta-i altă căciulă ! Se va vedea mai tîrziu ce porunci se vor da.

— Chiar așa ! strigă moș Vasile Cîrnu. — Ce-a mîncat lupul a mîncat, și pace bună.

Dusese și el un ulcior cu rachiou din pivnița lui Ghidale.

— Vorba e că de azi înainte avutul fiecărui om e lucru sfînt. De-aceia facem și aici o gardă națională înarmată. Nu putem lăsa să se încingă focul, să ne războim între noi și ungurii să vină să ne poruncească iar.

— Asta nu, o dată cu capul — strigară mai mulți.

— Pînă-i hăul ! Acum a venit rîndul să mai fim și noi deasupra — spuse și moș Vasile.

— Acum ascultați pe cine vi-i propunem noi să intre în gardă — zice căpitanul împăturind foaia de hîrtie pe care o ținuse înainte, pînă ce vorbise. — Domnule locotenent, citește lista.

Locotenentul, un contabil de la banca românească din oraș, ieși în fereastră și citi :

— Comandantul gărzii, domnul locotenent Antoniu Pascu, învățătorul din sat. Bun este ?

— Bun, să trăiască ! — strigară din mulțime.

— Membri în gardă : Niculae Opreș, bun va fi ?

— Bun ! — strigară cu toții.

— Ion Diacu ?

— Bun și asta !

— Ierotei Surdu ?

— Bun, domnule, bun !

Citi pe rînd pe cei douăzeci scriși pe tablou. Adunarea-i primi pe toți. Erau dintre bărbați mai tineri, toți oameni cu nume bun în sat.

La sfîrșit se puse pe cîteva clipe liniște. Părea că oamenii sunt nedumeriți. Aduseseră o hotărîre care-i lega pe toți. Satul trecea în puterea celor douăzeci, în frunte cu învățătorul.

Cineva din mulțime strigă :

— Dar primarul nu-i pus pe listă !

— Primarul va fi mîna dreaptă a comandantului gărzii.

— D-apoi spuneți că primar trebuie să fie iar Vasile Preda. Eu vorbeam de cel nou. Dacă nu-i mai primar, trebuie pus cel puțin între gardiști.

— A fost și el primar ca țiganu-n rai — zise moș Costan Florea, din primele rînduri ale mulțimii. — Ceea ce-i fărădelege făcut, nu ține, asta s-o știți de la mine.

Se ridicară cîteva glasuri care cerură să fie trecut și Ion Roșu între gardiști.

— Comitetul Național ne-a mărjenit numărul la douăzeci, de fiecare sat.

— Da' *comenetetu'* știe că satul nostru are două mii de suflete ? întrebă cineva din mulțime.

— Știe, oameni buni, că-n mîna lui sunt toate satele din pretura asta.

— De-aceea-i *comenetet*, să știe ! — grăi bătrînul Florea.

— Păi, tot ar fi bine să fie și Ion Roșu — strigară mai mulți dintre cei ce luaseră parte la pradă.

Locotenentul schimbă un cuvînt cu căpitanul.

— Noi cu rînduiala asta am venit ; dar dacă satul stăruie să-l punem și pe Ion Roșu, să se rupă la stînga toți cei ce-l vreau pe Roșu. Dacă vor fi ei mai mulți, vom raporta Comitetului.

Mulțimea se mișcă. Vro cîțiva, dînd din coate, răzbiră la stînga. Pînă la urmă se adunară aici vro treizeci de bărbați.

— Alții nu mai sunt ? — întrebă căpitanul.

Nime nu se mai mișcă. Numai ochii mulțimii se purtau iscoditori în toate părțile.

— De, puțini, prea puțini — zise căpitanul. — Așa că n-avem încătrău, rămînem la douăzeci. Acum oamenii să păsească în față, să pună jurămîntul, în frunte cu domnul locotenent Pascu.

— Așa da ! Asta-i rînduiala ! Asta-mi place — striga mereu cu fața însorită moș Costan Florea. — Fără jurămînt nu poate fi nimeni cătană la-mpăratu !

— Dar nu-i mai vorbă să jure-mpăratului, moșule, că vremea lui a trecut — zise un vecin.

— Trecută-netrecută, vorba e că tot unei stăpîniri jură oamenii. Că, altfel, cui ar jura ? Lui Dumnezeu, puterii de sus, și împărăției, puterii de pe pămînt. În fața lor se face orice jurămînt.

— Poate că jură în numele *Comenetetului Național* — zise cineva.

Formula jurămîntului fusese redactată în consfătuirea aceea de la oraș. Era un text scurt :

«Jur credință și supunere națiunii române. Jur să-mi fac cu sfințenie datoria de gardist. Jur să apăr viața și avutul de-aproapelui. Jur să țin toate poruncile date de conducerea românilor din Ardeal și de comandantul meu.»

Formula o citi locotenentul, întîii singur și răspicat să se audă tot cuvîntul. Cînd ajunse la urmă, moș Vasile Cîrnu strigă :

— D-apoi poruncile României ?

Căpitanul rîse :

— Vine vremea și pentru asta, moșule ! Toate la vremea lor.

Jură întîii învățătorul, cu mîna pe cruce și pe *Evanghelie*. Părintele Dragomir, cu patrafirul după grumazi, ieșise în fața primăriei, cu crucea și *Evanghelia* în mînă. Toată mulțimea se descoperi. Jurămîntul fu repetat de fiecare gardist în parte. Mulțimea îl ascultă, de fiecare dată, cu aceeași neclintire și pătrunsă ca și la auzul lui întîia oară. Părea că se desprinde din formulă o forță

nouă, misterioasă, care umple privirile și fețele oamenilor de-o adîncă seriozitate.

De cînd fu citit pe listă, îndată după numele lui, acela al lui Ierotei Surdu, Niculae Opriș fu cuprins de o mare neliniște. Cum să fie el gardist alături de Ierotei ? Însemna să se întâlnească cu el zilnic, să vorbească, să lucreze împreună. Domnii aceia nu știau că între ei stă deschisă o prăpastie ? De bună seamă că nu știau. Nu-i putu trece prin cap gîndul că tabloul a fost făcut, după îndelungată cumpănire, de preotul și învățătorul satului. Faptul că fu aflat vrednic să fie pus în fruntea tuturor, îndată după comandant, îi satisfăcea vanitatea și mîndria. Cum ar fi refuzat ? Și încă aici, în fața satului întreg ! Și, mai ales, motivînd că nu poate fi în același loc cu Ierotei Surdu. Ceea ce era între ei, își zicea el, îi privește pe ei doi, nu pe alții, nu satul. Se cădea să refuze, după ce satul aprobase numirea lui între gardiști ? Bunul-simț îi spunea că nu se cuvine. Gîndindu-se, fără să-și dea seama, pentru întîia oară mai stăruitor asupra dușmăniei dintre el și Ierotei, i se părea că nici n-ar fi așa de tare temeiul ei, cum i se părea mereu. Putea el jura că focul a fost pus de Pavel Surdu ? În credința aceasta nu s-a clătinat niciodată. Dar ar fi putut jura ? Întrebarea aceasta încă nu și-a pus-o niciodată. Și răspunsul negativ pe care conștiința i-l dădu într-o clipă îl făcu să se îndoiască întîia oară și de siguranța lui. Se poate ca această vedere mai clară, acest gînd să-i fi venit așa de repede numai datorită situației în care se afla. Refuzînd să primească, trebuia să dezvăluie și înaintea domnilor acelora străini motivul. Și apoi, parcă mai era ceva ce-l determina să nu refuze. Aici era vorba despre cu totul altfel de lucruri decît cele care îl priveau pe el și pe Ierotei. Era vorba să fie de ajutor într-o cauză românească, într-o cauză națională.

Totuși, cînd locotenentul citi formula jurămîntului, îi veni o soluție : să plece repede acasă. Să nu fie de față. Asta ar fi o dezlegare. Începu să se miște în mulțime, pentru a dispărea. Oamenii, vecinii, credeau că-și

face loc, să poată ajunge în frunte, la jurământ, și nu-l luară în seamă.

Dar nu mai avu vreme să se strecoare. Numele lui fu strigat îndată după al învățătorului, așa cum fusese citit și de pe tablou.

Niculae Opriș se opri o clipă, apoi își făcu repede loc prin mulțime în direcție contrară celei luate la început.

«În sfârșit pot intra în gardă și pot jura, fără să am nimic de-a face cu Ierotei» — își zise el îmbărbătat.

Și, după ce jură, spre marea lui mirare, se simți foarte mulțumit și împăcat cu sine. Ascultă, pătruns, ținând linia cu cei care jurară după el, jurământul celorlalți. Avea senzația că a mai crescut, că e mai înalt.

Căpitanul, cu sfatul și propunerea comandantului Pascu, numi doi plutonieri și doi caporali dintre cei douăzeci, oameni care se întorseseră din război cu asemenea grade. Unul dintre plutonieri, iarăși cel dintîi numit, fu Niculae Opriș. Unul dintre caporali fu Ierotei Surdu.

— Acum, oameni buni — zise căpitanul — toate sunt la locul lor, numai armele și munițiile lipsesc. Noi trecem la părintele, să îmbucăm ceva. Domnul comandant al gărzii și primarul rămîn aici. Într-un ceas să fie la primărie toate armele, munițiile și hainele militare. Avem pe listă pe fiecare om, cu tot ce-a adus de pe front.

În cele trei zile de la consfătuirea din oraș pînă la adunare, preotul și învățătorul, din ce știau [ei] înșiși, din informațiile luate de la săteni, întocmiseră un tablou. Dacă era sănătoasă Chiva Dinului, n-ar mai fi trebuit să se informeze de la alții. Ea știa pe fiecare cu ce a venit de la gară; dar ea bolea greu pe vremea asta.

— Peste un ceas trecem iar pe-aici, să luăm în seamă armele și efectele militare — mai zise căpitanul. — Sunt, de toate, patrusprezece arme, și patru revolvere!

Informația precisă a delegației și în alegerea gardiștilor și referitor la arme, impuse foarte mult sătenilor. După ce avocatul Nistor le mulțumi pentru ascultare și buna rînduială și îi îndemnă să fie «blînzi ca porumbii dar la pîndă și isteți ca șerpai», închise adunarea și mulțimea se împrăstie repede. Cei care au fost la bise-rică nu mîncaseră nimic din seara trecută.

Gardiștii rămaseră cu toții la primărie. Comandantul avea să le dea instrucții. Doi dintre ei care veniseră acasă, cu întreg echipamentul, porunciră femeilor să-l trimită aici.

Ana Opriș și Salomia Surdu se întâlneau, în drum spre casă, întâia oară de când li se întorseseră bărbații din război. Erau vesele și luminoase amîndouă «văruțele». Căci erau «văruțe», de la vîrsta de doisprezece ani, după dădina din sat, cînd, primăvara, la Sîntoader, «se prind» copiii veri și văruțe. Cu cîte-un colăcel de grîu curat în mînă, copt în cuptor pentru praznicul zilei se duc în grădină, se învîrt de trei ori în jurul unui prun sau în jurul altui pom, își schimbă cîte doi și două colăcelul, și-l mănîncă acolo. Din ceasul acela sunt veri și văruțe, prieteni buni și nedespărțiți la bine și la rău, toată viața.

Femeile fură bucuroase de întîlnire. Întîi se bucurară pentru adunarea asta, pentru domniile care le purtau de grije, pentru garda ce se înfiripă.

— Acum că-s laolaltă, poate dă Dumnezeu de li se moaie sufletul — zise Ana Opriș.

— M-am temut! Drept să-ți spun că m-am temut de Niculae că nu se va învoi să fie în gardă cu Ierotei — răspunse Salomia.

— De temut m-am temut și eu, și pentru el, și pentru bărbatul tău.

— Uite, văruțo, ce cred eu! Ierotei nu-i așa pornit. N-a fost niciodată așa de dușmănos ca Niculae.

— Poate să ai dreptate. Da' de-acum îmi pare că Dumnezeu începe să-i apropie.

— Doamne, parcă nu-mi vine să cred!

— De ce nu?

— Ar fi prea bine! Mă gîndesc la copiii ăștia care cresc tot mai mari. N-ar mai trebui să se tot ascundă, să umble mereu pe furiș. Te-ai gîndit la ceva, văruțo?

— La ce să mă gîndesc?

— La Crăciun ar fi să ne lăsăm și noi pe copiii cei mari la *bute*. Noi, cînd am fost de vîrsta Sorei, n-am început să mergem?

— Ba da! Într-al șasesprezecelea an o fetișcană începe să fie fată mare.

— Și feciorașii la optsprezece ani.

— Ilie mai are două luni, pînă-i de optsprezece. Dar ar putea să tot meargă.

— Așa știu că o să-i și cheme pe amîndoi. Ce bine-ar fi, dacă pînă la Crăciun bărbații noștri ar da mîna. N-am mai avea nici o grije !

— De-și dau ori nu-și dau mîna, pe copii nu-i vom împiedeca să meargă la petrecerea de Crăciun a tinerețului. M-am gîndit și eu la asta. Ilie mi-a spus că de Crăciun îi trebuie patru coroane. De bună seamă pentru *bute* îi trebuie. El nici nu se gîndește că tatăl său l-ar putea opri.

— Pesemne a vorbit și cu Sora¹, că fata se gîndește de pe acum ce cinste să ducă.

În Curmătura și în multe sate din jur, poate că în toate, la Crăciun, feciorii umblau cu «colinda cea mare», aduceau vin, colaci, căpățîni de varză acră, bani, carne afumată, și le depozitau pe toate la o casă dinainte aleasă. Vin mai și cumpărau, tocmeau lăutari. Încă înainte de sărbători o delegație a «junilor» invitau fetele mari și pe fetișcanele mai răsărite, pe care voiau, pe cele din familiile mai de frunte. Ele duceau de-acasă daruri : colaci, plăcinte, friptură, scoverzi. Ele tăiau varza adunată cu colindul. Dacă nu era de-ajuns mai duceau de la ele. Fetele se îngrijeau de întreaga masă. Mîncarea stropită cu o leacă de băutură, jocul, petrecania întreagă ținea trei zile în șir, începînd cu a doua zi de Crăciun. La petrecerea aceasta îi ziceau «La bute».

Femeile, tot vorbind, se apropiau de acasă, cînd, aruncînd ochii în urmă pe ulița pe care se scurgea mulțimea, Ana zîmbi și zise :

— Ia' te uită ! Vin împreună !

Salomia privi și oftă.

— De-ar da Dumnezeu să fie bine. Copiii se potrivesc !

— Dar nu-i nici o dreptate ca pentru păcatele moșilor să ispășască nepoții. Ș-apoi, cine știe, fost-a păcat ori nu !

¹ În prima ediție (1943), greșit : *Ialomia* (n. ed.).

VIII

Trecură trei săptămîni. Sosiră și cei din urmă de pe fronturi. Veniră de prim spitale și invalizi care se puteau purta, și alții care au trecut prin boli grele. Trei greu invalizi, de care se știa, rămăseseră într-un spital din Austria. Chiva Dinului era încă bolnavă. Nu era cine să facă acum, cînd se putea face, o statistică a tuturor pierderilor satului, în morți, invalizi, prizonieri. Pe unii dintre cei sosiți pe urmă, Chiva nici nu avea să-i mai vadă. Gripa aceea epidemică, *spaniola*, cum îi ziceau oamenii, cuprinse întreg satul. Rar era casă în care să nu bolească cineva. Cei întorși, slăbiți de boală sau de răni, se îmbolnăveau și ei pe capete, alătura de alți săteni sănătoși și voinici. Erau țintuiți la pat mai ales bărbați și femei în puterea vîrstei, oameni tineri.

Vreme de trei-patru săptămîni, clopotarul Visalon aproape nu se mai coborî din turn, de la clopote. Părintele Andrei Dragomir abia mai răzbea cu îngropatul, cu spoveditul și cuminecatul bolnavilor. Spaima își întinse aripile și se opri deasupra Curmăturii. În multe case, după bucuria revederii, intra jalea și deznădejdea. Pragul de care se izbea fiecare minte era acesta : cum se poate ca un om să scape patru ani din gura morții și să moară acasă, în cîteva zile ?

Sufletul satului întreg era încruntat. Era o nedreptate îngrozitoare, își ziceau unii, o astfel de rînduială, o astfel de soartă. Mulți erau zguduiți de jalea din casele celor morți, abia întorși din război. Soțiile erau deznădăjduite, negre ca țundra la obraz, cu ochii sticloși în cap. Copiii mai mărișori urlau prin case, prin curți, ca niște pui de lup răniți.

— Dac-a fost să moară, să fi murit acolo în război ! Aș fi îndurat mai ușor. N-aș mai fi cunoscut bucuria întoarcerii, n-aș mai fi dat și eu în viu ! — ziceau femeile, slabe și palide ca niște stafii.

Dar se întîmplă și mai rău. Din trei case duseră la groapă și pe bărbat și pe femeie, și rămaseră copiii ca niște pui golași, singuri în cuib.

Și moartea nu alegea. Mureau și bărbați și femei care nu se mișcaseră din sat, oameni sănătoși.

Citeva femei bătrîne se gîndiră că peste sat a venit o pedeapsă pentru răzmirița aceea. Și începură să poarte vorba și să pună la cale slujbe și masle ; dar Ion Roșu, capul răutăților, era sănătos tun, și alții dintre aceia care au pornit răzmerița. Apoi se știa că *spaniola* nu se încuibase numai în Curmătura, ci și în satele vecine. Oamenii nu credeau în zvonul pornit de bătrînele acelea. Va fi o pedeapsă, dar pentru alte păcate. Poate pedepsește Dumnezeu lumea pentru războiul ucigaș de oameni vreme de patru ani.

În trei-patru săptămîni, părintele Dragomir sluji cincisprezece prohoduri. Inima lui era zdrobită. În fiecare casă cu mort sau bolnav greu, oamenii se uitau la el muștrător, ca la unul care ar avea o legătură cu tainele Celui de Sus, ca la un complice. Cît ar fi dorit să le poată spune un cuvînt de îmbărbătare ! Dar nu afla. Sufletul lui era pustiu, ca și al oamenilor cu bolnavi greu sau cu mort la casă. Înțelese că toată învățătura lui teologică nu poate afla acum cuvînt care să meargă la inimă. El însuși era nenorocit. Se izbea și el de același prag de care nu putea trece satul întreg : cum a venit moartea să-l adune pe cutare de-acasă, după ce a stat în fața ei patru ani ? Zadarnic repeta pentru propria lui edificare și încurajare, cuvintele procrucului : «Nu sunt sfaturile mele ca sfaturile voastre, nici gîndurile mele ca gîndurile voastre. Că precum e de departe cerul de pămînt, așa sunt sfaturile mele de sfaturile voastre». Zadarnic ! Încat de lacrimi abia putea sluji prohodul. Și ca și cînd nu s-ar fi săturat de morțile năpraznice văzute în război, toți cei întorși la vetre veneau la toate înmormîntările, alătura de satul întreg. Părea că-i trage ceva pe toți. Era un fel de solidaritate amară în suferință și durere, cum rar văzuse părintele Dragomir.

Chiar fără nici o gardă, cei din Curmătura nu s-ar mai fi atins de bunul altuia, subț adierea de spaimă a bolștii. Gardiștii patrulau rar prin sat, în jurul comunei. Mai mulți și mai des în cursul nopții. Pînă cînd spre sfîrșitul săptămîinii a treia veni un doctor tînăr de la oraș, cercetă toate casele unde erau bolnavi și porunci prima-

rului ca, cu ajutorul gărzii, să-i oprească pe vecini de-a mai intra în casele cu bolnavi și de-a mai merge la înmormântări.

— E boală molipsitoare și primejdioasă și, dacă nu țineți ce v-am spus, Dumnezeu știe când va înceta.

Vasile Preda și comandantul gărzii luară măsurile de lipsă pentru izolare, lăsară să se bată toba peste sat, dădură porunci gărzii. De la cercetarea bolnavilor, unii mai putură fi împiedecați, dar nu și de la înmormântări.

— Doar nu-i ciumă sau holeră ! — ziceau unii.

— Și chiar dacă ar fi ! Să lași pe creștin să fie îngropat ca un dobitoc ? — ziceau alții.

Mai ales femeile se împotriviră.

— Ce i-e scris omului în frunte i-e pus, și pace bună, ori mergi, ori nu mergi — spunea câte-o bătrână, smucindu-se din minile gardiștilor.

Boala asta, după întoarcerea oamenilor din război, fu, o vreme, evenimentul cel mai însemnat pentru sat. Începu a se vorbi că în curînd românii din Ardeal vor ținea o adunare mare, să hotărască unirea cu România, dar la început vestea căzu ca o sămînță în loc uscat. Spaima nu-și luă însă zborul de peste sat, și oamenii erau sub stăpînirea întrebărilor mai mari la care nu puteau afla nici un răspuns.

Vestea începu să miște lumea, numai după ce morțile se răriră și pe urmă încetară. Întreaga lună noiembrie fu mohorîtă și rece. Noapțile îngheța. În unele regiuni ale țării se așternuse zăpada. În Curmătura și în jur fulguia numai, ca și cînd iarna ar tot încerca să coboare și iar se răsîndea.

Într-o seară, se izbi cu putere portița ogrăzii lui Niculae Opriș și o femeie, cu capul gol, cu pletele pe spate, năvăli în curte și de-aici în casă. La portiță, afară în uliță, se auzi răsuflet greu și înjurături urite.

— Nu mă lăsați, nănașe — izbucni femeia speriată în întunerecul odăii. — Mă omoară, vrea să mă omoare !

De pe glas, Ana Opriș, care era singură în odaie, nu o cunoscuse.

— Nu-l lăsați să intre în curte ! Nu-l lăsați să intre în casă !

— Pe cine, tu, femeie ?

— Pe Gheorghe, pe bărbatul meu ! Vrea să mă taie cu securea.

— Da' tu ești, Măriuța ?

— Eu sunt ! N-aș mai fi în lume !

Gazda aprinse lampa. Cu ochii sticloși, cu fața răvășită de spaimă spre ușă, Măriuța tot făcea câte-un pas, retrăgîndu-se spre colțul dintre masa din fruntea odăii și dintre laviță.

— Încuie, nănașe, ușa !

— Aici nu mai intră el acum. Nici pe porțiță n-a intrat. Dar ce-i cu el ? A înnebunit ?

Ana Opriș se uită îngrozită la fină-sa.

— Zicea că m-am ținut cu Onu Boarului, că și copilul din urmă cu el l-am făcut !

— Vai, arză-l focul de blestemat ! Dar nu vede că copilul e leit el ?

— Păi, da, că venise acasă pe treizeci de zile acumui anul. Zadarnic l-am rugat și m-am frămîntat să se astîmpere, că cine știe cît mai ține bătaia și ce se mai poate întîmpla ; că destul sînt eu de necăjită cu trei copii mici ! N-a vrut să înțaleagă. Și acum mă face să mă spînzur — sfîrși Măriuța izbucnind în plîns, cutremurîndu-se toată.

— Ba spînzure-se dracu, nu o femeie creștină ca tine ! Să nu aud că-ți mai iasă din gură astfel de vorbe !

— Dar ce să fac, nănașe, sufletul meu ? Că de cînd s-a înapoiat, n-am mai văzut zi bună. Nu m-am plîns la nime pîn-acum, credeam că-i trece nebunia. Da-n loc să-i treacă, s-a tot îngroșat din zi în zi. Mă bănuiește, de mă omoară. Și sare asupra mea cu ce-i vine în mînă. Acum s-a luat cu securea după mine.

— Vai, nu-l mai rabde Precista de păgîn ! Dar de bănuieli îi arde lui acum, cînd lumea moare pe capete ? Nu-i frică de bătaia lui Dumnezeu ?

Ana Opriș, nănașa, știa că finul său, Gheorghe Crețu, era un om violent la mînie. O făcuse băgătoare de seamă pe Măriuța și înainte de căsătorie, căci fata era și o rudenie mai îndepărtată a ei. Știa tot satul, de altfel, că Gheorghe era mare bătăuș, că-i sărea țandăra din nimica toată între flăcăi, la joc, la șezători ; dar Măriuța nu se putuse dezbara de el. Era unul dintre cei mai frumoși feciori din sat și avea și o avere bunișoară. O încuraja

și mamă-sa, care nu voia să scape din mînă astfel de noroc, și-i spunea că tînărul se va potoli, îndată ce se va însura și va fi la casa lui.

Năravul însă nu-i trecuse nici după căsătorie. Se mînia repede și, adeseori, o bătea pe Măriuța, mai ales pentru bănuielile lui. Femeia răbda și rareori se plîngea la părinți sau la nănași. Își iubea bărbatul, cu toată violența lui. Simțea că o teme, fiindcă-i era dragă, și apoi în afară de slăbiciunea aceasta, Gheorghe era un om vrednic, harnic, iute ca piperul la lucru.

Măriuța se potoli din plîns și începu a-și șterge lacrimile cu mîneca largă a iei. I se limpezi și fața schimbată mai înainte de spaimă. Era palidă și acum, dar își recăpătă liniile obicinuite, încărcate însă de supărare grea.

— Nu știu cine i-o fi vîrit în cap prostia asta ! — oftă ea — cineva a trebuit să-l asmută.

— Parcă oameni răi nu se află destui ? Dar mintea lui proastă e de vină că se ia după clevete.

— Da' să mă bănuiască chiar cu Onu Boarului ! Mai mare rușinea !

Onu Boarului era cunoscut în sat ca un om stricat, un holtei stătut, care, șchiopătînd puțin de un picior, nu făcuse armată, nici nu fu dus în război.

— Cînd intră gîndul rău în capul omului, nu se mai uită ce-i cu putință și ce nu. Dar să se gîndească el la asemenea prostii, cînd vede cum cad ca muștele bărbați și femei tinere de boliștea asta ! În loc să-i pară bine că ești sănătoasă și frumoasă ! E nebun de tot ! O să-l chemăm aici, numai să sosească și nănașul tău, să-l tragem la răspundere. Ne face și pe noi de rîsul satului, nu numai pe tine.

— Să nu-l chemați, nănașe, în ia' seară ! Că-i mai infuriat ca un bivoli turbat. Cine știe ce-ar fi în stare să facă. Lăsați-l pînă mîine.

— Bine și așa. Vei dormi în noaptea asta la noi. Mă duc să-ți aduc copilul !

Și Ana Opriș, fără a mai lua seama la încercarea de împotrivire a Măriuței, își îmbracă clicinul de pănură neagră, își înnodă năframa sub bărbie și ieși.

Rămasă singură, Măriuța părea că se deșteaptă mai bine din groaza prin care a trecut. Era adevărat. Bărbatul ridicase securea asupra ei.

Toată după-amiaza a lipsit de-acasă și Măriuța îl aștepta ca pe spini. Nu putea întârzia atîta decît la crîsmă. Nu era bețiv, dar îi plăcea, de cînd a venit din război, să povestească din grozăviile prin care a trecut. Oamenii îl ascultau bucuros, știau că nu minte. Se întorsese cu două medalii de bravură.

Dar în seara aceea băuse prea mult. Se nimerise în crîsmă și Dumitru Pop, țăranul cărturar al satului, om cumpătat în toate, dar care în seara aceea avea chef să-l audă pe Gheorghe povestind. El plătise și băutura și-l asculta pe Gheorghe cu mare încordare. Omul se simțise mîndru de atențiunea ce-i dădea Dumitru Pop și, bînd mai mult ca de obicei, începuse a se ameți.

Ascultau și alții, de la masa lor sau de la mesele vecine. Unul dintre ascultători de la o masă vecină întoarse, la sfîrșitul unei povestiri a lui Gheorghe, capul spre vecin și zise, cu glas destul de încet:

— Ce-i și cu lumea asta ! Cînd bărbatul e în fața morții, femeia trage cu urechea la șoptele celui necurat.

— Păi, ce s-ar face Onu Boarului, dac-ar fi toate ușă de biserică ? — răspunse vecinul.

Gheorghe Crețu prinse vorbele și sări ca ars la masa vecină.

— Mai zi o dată ! — strigă el ieșit din fire.

— Ce să zic, omule ?

— Ce ați vorbit de muieră și de Onu Boarului !

— Dar ce, ești nebun ? Parcă noi am vorbit de nevas-tă-ta ? Iacă ne-am gîndit că în vreme ce bărbații au stat în fața morții, unele femei și-au făcut de cap ! Pe Onu Boarului doar îl știi și tu ce poamă este !

Aprins de firea lui și de băutură, Gheorghe Crețu le repezi cîte două palme la cei doi și ieși ca o furtună din crîsmă.

Veni pîn-acasă mai mult alergînd. Pe podmol, lîngă ușa tinzii, văzu securea și o luă. Izbi ușile să le scoată din țîțîni și se repezi la Măriuța.

— Să-mi spui, cățea, cu cine ai făcut copilul ! — urlă el.

Femeia îl văzu mai furios ca niciodată și înlemni de spaimă.

— Cu tine, cu cine altul? Știi că n-ai vrut să-mi dai pace, cînd ai fost anul trecut acasă!

— Da' Onu Boarului, ce-i cu el? Spune-mi!

— Ești nebun! De-un om ca acela mi-e scîrbă, știi bine!

Bărbatul înălță securea, dar Măriuța, îngrozită de moarte, din două salturi țîșni pe ușe.

Rămasă singură, femeia se gîndi la scena aceasta. Oare l-ar fi lăsat inima să izbească, dacă ar fi rămas în fața lui? Ar fi uitat ce are în mîină? Simțea și acum mirosul de băutură ce năvălea din respirația lui scurtă și grea...

«Cum era ametit, poate că ar fi dat» — își zise ea și începu din nou să plîngă... Dacă va rămînea cu bănuiala în suflet, toată viața ei va fi stricată. Și avea acum patru copii mici de crescut. Se gîndi la cel de trei luni și plînsul i se înteti...

Știa, dinainte de război, că bănuielile lui erau mai mult din gîndul lui jucăuș, de la suprafața inimii decît din adîncul ei. Pentru că, după ce o certa ori chiar o bătea, fără să-i aducă ea nici o dovadă de nevinovăție, tot el se întorcea și o mîngîia, cu o dragoste sporită. El nu o credea de la inimă vinovată. Totuși căzuse de-atîtea ori în acel joc drăcesc, care le tulbura o vreme fericirea... De-ar da Dumnezeu să fi fost și acum numai un astfel de joc, o învolburare a firii sale aprinsă acum și de băutură...

Altfel... Altfel cum ar mai putea trăi ea lîngă el și să-și crească pe cei patru copii? Măriuța se gîndi întins. Era tînră încă și-l iubea. Totuși, cum își dădea seama că bărbatul o bănuiește mereu pentru că era una dintre cele mai frumoase neveste tinere din sat, se gîndi acum că n-ar avea ce face decît să-și pocească fața cu vitriol, să ajungă respingătoare, să n-o mai poată bănui pentru frumuseța ei, la care s-ar lăcomi alții... Acum își dădu mai întii bine seama că bănuielile bărbatului porneau mai mult din teama că alții lăcomesc la ea, decît din temerea că ea ar putea fi necinstită.

Stătea cufundată în tristețea ei, cînd auzi scîncet de copil mic în curte. Numaidecît nănașa intră în odaia

luminată cu copilul în brațe. Înfășat în scutece, ajuns în lumină, copilul încetă din plîns. Era curat la față ca o floare.

— Abia m-a lăsat să ți-l aduc. E beat, tu fată hăi, n-ai cu cine vorbi ! Tu n-ai văzut că-i amețit ?

— Ba am văzut că răsufla ca dintr-un butoi.

— I l-am pus subț nas, să-l vadă : ochii lui, fruntea lui !

— Și ce-a spus ?

— A închis ochii, ticălosul !

Măriuța luă copilul și începu a se desface la sîn.

— Nu-i da încă să sugă, pînă te mai liniștești. N-a plîns de flămînd.

Femeia rămase cu ochii pironiți la copil. Îl privi îndelung și două lacrimi i se furișară din gene.

— Știi ce m-am hotărît, nănașe. Eu nu pot să-mi las casa, nici copiii. Îmi voi poci fața cu un vitriol să nu mă mai poată bănuî. Că simt acum și știu că pentru asta mă bănuiește el. I-e frică de toți bărbații că se lăcomesc la mine. Dar e vrednic un obraz frumos să aducă atîta nenorocire ?

— O deznădejde naște pe alta, tu fată. Dar e păcat de moarte să te gîndești la așa ceva. Dumnezeu nu te-a făcut frumoasă, pentru a te poci singură. Să nu lași să se mai apropie de tine astfel de gînduri. Sunt ispite ale diavolului !

— Dar ce să fac, nănașe, dragă ? Iată, mi-ai adus în zadar copilul ! Știu că trebuie să merg acasă, și voi merge ! Ce-ar face ceilalți trei, numai cît ulcelele, singuri ? Încă n-au închis ochii nici într-o seară, fără să mă știe acasă ! Mă voi duce și-i voi spune ce voi face.

Ea începu să plîngă din nou și, după ce se liniști, strînse copilul la piept.

— Nu-i da să sugă, că ți-e laptele stricat de tulburarea ta. Sau mulge-l întîi jos.

Dar Măriuța nu-l strînse la piept, pentru a-i da să sugă, ci porni spre ieșire.

— Nu știu dacă faci bine. E adevărat că le-am spus copiilor că vei veni îndată, să se culce numai liniștiți, dar toți au ridicat capul de pe perină, cînd au văzut că ies cu cel mic.

— Noapte bună, nănașe și-ți mulțănesc. Acum, cum va da Dumnezeu.

— Viu și eu cu tine. Nu te pot lăsa singură. Poate nu i s-a risipit încă beția.

IX

Cînd se înapoie, peste vro jumătate de ceas, bărbatul sosise. O aștepta. Era flămînd. Ilie, feciorașul cel mai mare, nu era casă. Cei doi mai mici, Ionică și Vuța, sfărîmau porumb în tindă, la lumina focului de pe vatră. Cina era gata de mult, dar Vuța tot strîngea jarul în jurul oalelor, să nu se răcească mîncarea.

După cină, cei doi copii își continuară lucrul în tindă.

— Ai venit de mult ? — întrebă nevasta.

Niculae Opriș era liniștit acum, după cină. Ana se feri să aducă vorba despre cele întîmplate cu fina, cîtă vreme îl văzu flămînd.

— Nu așa de mult. Am ținut un sfat la primărie, cu primarul, cu părintele, cu învățătorul, cu garda, cu membrii din comitetul comunal.

— S-a întîmplat ceva ?

— E vorba să se țină la Întîii Decembrie o mare adunare de popor, la Bălgărad.

— Am auzit și eu, dar nu știam că-i hotărîtă ziua.

— S-a hotărît. Satul nostru nu-i prea departe. Vom merge cu toții. Din depărtări mari vor veni numai trimișii satelor, pentru că nu sunt trenuri decît puține de dat.

— Dar chiar dacă ar fi, crezi că le-ar da ungurii pentru adunare ? Parcă ei nu știu ce vor hotărî rumânii acolo ?

— Cine-i mai întreabă pe unguri ? Acum sunt slo-bode toate neamurile să hotărască fiecare de soarta lor ? Da' vorba e că nu sunt decît puține trenuri, iar adunarea e a tuturor românilor, nu numai din Ardeal, ci și din Banat și din ținuturile de către granițele Țării Ungurești. De acolo și din alte depărtări vor veni mai puțini. Noi,

care suntem mai aproape, vom merge cît mai mulți. Gardiștii din satele din apropiere va trebui să fim acolo cu două zile mai devreme, pentru ținerea ordinei. Spunea învățătorul că o să vină lume peste lume.

— Cum n-ar veni, dacă-i vorba să scăpăm de unguri și să facem o singură țară cu cei de dincolo? Doamne sfinte! Parcă nici nu pot crede în așa minune!

— Acum odată a pus Dumnezeu mîna și în capul rumânilor! Ungurii ce mai pot face? Cînd ne vom scula cu toții!... Iar armata română a și trecut din nou Carpații.

Ana Opriș se ridică de la masă și se închină la icoane:

— Doamne, mulțumescu-ți! Dacă vin și ei nu ne mai pasă de nimic.

Bărbatul se mișcă pe scaun, și fața i se tulbură.

— În mijlocul bucuriei tuturor, nurai eu nu mai scap de o supărare — zise el, oftînd.

— Ce supărare?

— Trebuie să-l văd mereu la față pe Ierotei Surdu! L-au ales și pe el în gardă, cum știi. Acum și la Bălgărad va trebui să mergem împreună. Nu mai pot scăpa de omul ăsta, cît voi trăi! Tu știi că i-am încurajat cărările toată viața. N-am vorbit cu el din copilărie. Acum, slujba îmi poruncește uneori să schimb cu el cîte-o vorbă. Iar dacă mergem împreună și mai dinainte la Bălgărad, voi fi silit să schimb și mai multe.

Ana îl privi îndelung. Nu știa să-i spună ori nu ce o apăsă pe inimă, de la întoarcerea lui din război.

— Dragul meu, nu știu ce să mai zic, dar dușmănia asta vecinică nu-i a bună. E și păcat de moarte.

— Dar nu-l dușmănesc, tu femeie! De pe partea mea poate să tot trăiască. Dar nu vreau să am nimic de-a face cu el.

— Pentru o bănuială?

— Bănuială!

— Vezi bine că-i așa. Bănuiești și acum că tatăl său, Pavel ar fi pus focul. Alta ce-i? Căci pîra au cîștigat-o părinții tăi.

Deodată Ana trăsări și se lumineă la față.

— Să vezi și tu câte rele pot urma dintr-o bănuială !
Și ea îi povesti din fir în păr pățania finei Măriuța.

— De aceea nu m-ai aflat acasă, când ai venit. N-a voit să doarmă la noi, cu copilul cel mic, și nu puteam s-o las să se întoarcă singură la nebunul acela.

— Curat nebun ! — zise Niculae Opriș tulburat de povestirea Anei. — Cum poate bănuî pe o astfel de femeie ?

— I-am spus și eu că satul întreg poate fi luat măr-turie, poate jura pentru cinstea ei.

— Și ce-a răspuns ?

— N-a spus nimic. A tăcut ca pământul. I se mai risi-pise și beția.

— Va trebui să-l chemăm la noi duminică, după slujbă. Ne face de rușine și pe noi ! Să-și alunge el ne-vasta, cu securea în mână, pe uliță, în vederea oamenilor.

— I-am spus eu buchile !

— Vreau să i le spun și eu ; de-aceea-i sunt nănaș din cununie. Dar și-a uitat că Măriuța e din oameni ? Crede că ar putea ajunge o spălătură, care se-ncurcă cu Onu Boarului ? Să-i fie rușine !

— Era și beat.

— Beat ori treaz, e un om de nimica, dacă a putut cădea așa de jos să-și alunge femeia cu toporul în mână, pe ulițele satului ! Așa n-am mai pomenit de când a murit bețivanul de Andrei al Linului — răspunse bărbatul tot mai revoltat.

Femeia se gândi că acum e clipa potrivită să-i vor-bească.

— Prepuelnic a fost el totdeauna, dar iată pînă un-de-l poate duce pe om bănuiala. Și încă o bănuială ne-întemeiată, vezi bine.

— Ce vrei să spui ? — se oțărî bărbatul.

— Că bănuiala e un fel de venin, dacă o lași odată să-ți între în suflet. Pătrunde tot mai departe, tot mai adînc, și înveninează pe omul întreg.

— Ascultă, Ano, mie să nu-mi vorbești în pilde. Mie să-mi vorbești deschis. Ai dori, nu-i așa, să mă împac

cu Ierotei Surdu, să nu-l mai înconjur, să mă uit la el ca la oricare om din sat.

— Da, aş dori. Am tot nădăjduit că te vei întoarce din război cu altă inimă. Îmi ziceam că un om care a stat în faţa morţii patru ani, se va fi îmblînzit, va fi înţăles că trebuie să ne iertăm unii altora greşelile. Iar Ierotei, el însuşi, nici nu ţi-a greşit cu nimic. Pentru ce să vă stricaţi voi viaţa pentru certele dintre bătrînii, care acum sunt morţi amîndoi ?

— Nu-mi stric viaţa cu nimic. Ți-am spus că nu-l urăsc şi nu umblu să-i fac vrun rău. Dar ce sunt eu de vină, dacă se trage dintr-un neam rău, cu care nu vreau să am nici în clin, nici în mîneacă.

— Cred că te înşeli, cu voie, ori fără de voie ! Dacă nu ai mai avea nici o duşmănie, nu ţi-ar veni greu să-l întîlneşti, să schimbi o vorbă cu el.

— Mulţămesc lui Dumnezeu, că nu trăiesc într-o pustietate, să nu am cu cine schimba o vorbă.

— Da' însă nu trăim numai noi în lume. Trăiesc şi copiii noştri — cuteză femeia.

— Copiii ? Şi ce-i cu ei ?

— Copiii trăiesc o vîrstă, cînd încă nu înţeleg poruncile, apoi vine alta, mai tîrziu, cînd nu mai ţin seamă de ele.

— Iar vorbeşti în pilde ? — strigă mînios bărbatul.

— Cred că vorbesc limpede. Pînă ai fost acasă, le-ai poruncit să se ferească de copiii Surdului. Ilie înţelegea, cei mai mici, nu. Cît ai fost dus — cu gîndul că vei uita şi tu mînia din bătrîni — cine i-a mai oprit să se întîlnească, să-şi vorbească ? Nu sunt moşiile vecine ? Nu-s copiii mereu la cîmp ? Cine să-i supravegheze ? Iar acum s-au obicinuit așa. Cine-i mai poate opri să nu se întîlnească, să nu-şi vorbească ?

— Hm ! Asta ţi-a stat pe limbă să-mi spui.

— Asta, şi încă nu este tot. — Dac-am început odată, mai bine să isprăvesc. E vorba de Ilie.

— Ce-i cu Ilie ?

— El a trecut de optsprezece ani şi ajunge la o vîrstă în care poate să nu mai ieie în seamă porunca părinţilor.

— Ar fi rău destul. E încă un copil, abia-i mijeşte mustaţa. Îl ştiu însă un copil cuminte.

— Apoi chiar aici poate fi primejdia, că-i mijeste mustața și că-i cuminte !

— Hm ! Te-ai învățat să vorbești în pilde, de când m-am dus eu ! Haida și spune odată ce ai de spus.

— Iată spun ! Ilie stă de vorbă cu Sora Surdului. Fata-i de șasesprezece ani, nu-i mai copilă, cum nu-i mai nici el copil. Parcă tu nu ți-ai pus ochii pe mine cam de la aceeași vrîstă ? Ilie își știe porunca, pe față nici nu cutează s-o calce, dar cu Sora stă și acum de vorbă. Că se ferește de tine, e semn că e băiat cuminte. Dar întîlnirile acestea pe ascuns, îi cresc prea repede dragostea față de fată, și cum pare tot așa de încăpățînat ca și tine, mi-e frică să nu se întîmple ceva mai rău.

Niculae Opriș se ridică de la masă, se plimbă un res-timp prin casă, încrunțat, cu mîinile la spate, apoi se opri și rînji către femeie :

— Să ne încuscrim, adică ? Să ne amestecăm și sîngele ? — Izbucni într-un rîs rău, uscat. — Asta una, pînă voi trăi eu, nu va fi !

Femeia simți un junghi la inimă, dar nu înfrică.

— Nu-i numai fata lui Ierotei, e și a Salomie. Ba e chiar ruptă mamă-sa. Nu-i sînge spurcat ! Eu și Salomia suntem văruțe din copilărie.

— Știu că sunteți, și cu Salomia n-am eu nimic.

— Cum poți vorbi așa, omule ? Nu m-ai oprit și pe mine după cununie să mai vorbesc cu ea ?

— Pentru că se măritase cu Ierotei.

— Ascultă, Niculae, să nu mai spui că nu-l urăști pe omul acela ! Dar ar trebui să te gîndești că copiii se pot-trivesc, că se înțeleg de pe acum. Doar n-or purta și ei osînda de-a ispăși pentru păcatele celor morți ! Pînă la al cîtelea neam să-l poarte ? Nu vezi că-i gînd de om păgîn, nu de creștin ?

— Voi vorbi eu cu Ilie ! E copil cuminte și mă va înțălege.

— După cîtă minte ți-a mai rămas, ai fi gata să-i vorbești. Dar nu înțelegi că copilul s-ar rușina, văzîndu-se descoperit ?

— Cu atît mai bine !

— Să fie la altul asemenea bine ! Copilul ar începe să te urască, văzînd că-i știi taina. Eu nu i-am spus o vorbă legănată pînă acum, nu i-am dat nici un semn să bănuiască de ce cred eu. E o simțire care se înfiripă acum, și dacă ai strica gingășia ei, copilul te-ar urî.

— Mai bine să mă urască, decît să-și necinstească neamul.

— Văd că ești tot cel vechi și n-am ce să-ți mai spun. Ce bine-i, Doamne, că în lumea asta tu rînduiești soarta omului, după vrednicia fieștecăruia, nu altul !

Spuse cuvintele oftînd, cu ochii la icoane. Apoi se ridică, trecu în tindă și începu să sfarme cucuruz, în rînd cu cei doi copii.

Nu peste mult veni și Ilie. Îmbucă ceva, pe apucate, apoi începu și el același lucru. Un restimp nu vorbi nimic ! Părea dus cu gîndurile departe. Mamă-sa bănuia că s-a întîlnit undeva, cu Sora.

Într-un tîrziu, Ilie se însenină deodată. Își repezi părul de pe frunte și zise :

— E vorba să mergem din sat și o ceată de călărași. Avem vro sută de cai în sat.

— Unde, bădicule ? — întrebă soru-sa, Vuța, oprindu-se din lucru.

— La Bălgărad.

— Da' ce să faceți la Bălgărad ? — întrebă Ionică — Este vro nuntă ?

— Este, una mare de tot ! — zîmbi Ilie.

— Zău, bădicule ! Cine se însoară ? — se repezi Vuța.

— Uită-te la ea, mamă ! Nu întreabă cine se mărită, ci cine se-nsoară.

Ana zîmbi și-și învălui pe toți trei copiii, în aceeași privire caldă.

— Nu-i nuntă de care crezi tu, Vuțo, ci se adună acolo toți românii, să se desfacă de unguri și să facem o singură țară cu România.

— Am auzit și eu vorbindu-se de asta — zise Ionică.

— N-or mai fi pe la noi *jindari* unguri, nici *cătane* ungurești. Vine România.

Vuța încă tot ținea tuleul de cucuruz în mînă, fără să sfrimească. Se uita cînd la unul, cînd la altul, și părea că nu-i intra în cap. Nu înțălegea. Deodată fața i se luminează :

— Nu vor mai învăța copiii ungurește la școală ?

— Întrebă ea, numai ochi.

— Nu ! Au pus-o de mămăligă de-acum ! — răspunse Ilie.

Vuța aruncă tuleul în covată, zvîcni de pe scăunel și începu să sară într-un picior, strigînd :

«Ce bine-mi pare ! Ce bine-mi pare !»

Apoi, șezînd iar, începu să lucreze cu puteri sporite, cu grabă mare, încît de la o vreme pe Ilie îl bufni rîsul.

— Mai încet, că-ți frîngi degetele !

— Așa de bine-mi pare ! Să fie chiar așa, mamă ?

— Așa va fi ! A spus și tatăl tău de adunare. Ei, gărzile naționale, din satele din jur, vor trebui să meargă la Bălgărad, cu două zile înainte de adunare.

— Să se bată cu ungurii ? — întrebă Vuța.

Ceilalți rîseră.

— De ce rîzi, Ionică ? — se întoarse ea înțepată către fratele său. — Păi, trebuie să fie bătaie, da' poate s-or bate călărașii, dacă spune bădicul Ilie că merg călărași.

Ceilalți rîseră iar. Mamă-sa îi netezi părul.

— Așa ar trebui — zise ea — cum zice Vuța. Numai cît ungurilor le-a fost frică și au fugit din bună vreme.

— Așa cum a fugit și jidovu de la noi ?

— Chiar așa ! Cine se simte vinovat nu mai așteaptă judecata — răspunse mamă-sa. — Acum, la Bălgărad, zice tatăl tău, se face judecata între rumâni și unguri.

Ilie povesti cum i-a adunat unul dintre jurații satului, Toma Bîrsan, pe ei, pe feciori, la școală și le-a spus că ar fi frumos să meargă la adunare și o ceată de călărași din sat. Celor care n-au cai le vor da cei ce au și n-au feciori la casă. Spunea că se pot aduna pînă la o sută, numi cai buni. Gloabele vor rămînea în sat.

— Zicea să ne-mbrăcăm și să ne împodobim caii, ca la nuntă.

— Păi, dacă nu-i nuntă — se împotrivi Vuța.
— E o adunare mare, o zi de sărbătoare — zise Ilie.
— Ba s-ar putea zice că-i și un fel de nuntă. Se unește Ardealul cu România într-o singură țară. El e mirele, România-i mireasa.

Vuța bătu din palme, ochii-i scînteiau de plăcere.

— Vezi că tot e nuntă ! — strigă ea. — Îți dau, bădică Ilie, și năframa mea cea nouă, să o legi de oblînc.

— Foarte bine ! — zise fratele său zîmbind : — e frumoasă năframa ! Voi vedea eu dacă voi lega-o de oblînc, ori voi pune-o cruciș, peste cămașă. Va trebui să ducem și steaguri naționale, zicea juratul Toma Birsan.

Ionică se frămînta mereu pe scăunelul cu trei picioare :

— Oare n-aș putea veni și eu, bădică Ilie ? Doi cai avem. Și mie nici nu-mi trebuie șa.

— Mergem numai feciorii. E drumul lung, e frig, și nu se știe cît va trebui să stăm la Bălgărad. Va trebui să-mi iau merinde pe trei-patru zile, mamă.

— S-a hotărît să plecați ?

— Da, s-a hotărît. A venit mai tîrziu pe la școală și primarul și domnul învățător și s-a hotărît.

— Și voi, călărașii, mergeți cu mîna goală ?

— Păi, cum ? Arme nu avem și cei mai mulți nici nu știu umbla cu pușca.

— Numai să dea Dumnezeu să fie bine, să vă ferească de vreo primejdie.

Lucrură pînă tîrziu. Covata se umplu de grăunțele aurii, cînd se ridicară, să meargă la culcare.

X

Cu o zi înainte de plecarea gardiștilor din Curmătura la Bălgărad, seara, tîrziu, după ce dezlegară cînele, săriră de la masă unde cinau toți ai lui Niculae Opriș și ieșiră buluc pe ușa tinzii. Un glas femeiesc înspăimîntat abia se mai auzea din lătrăturile furioase ale cînelui. Era un cîne mare, ciobănesc, vestit de rău în toată ulița. Cînd ieșiră în curte, femeia era trîntită la pămînt, și

dulăul cu labele pe ea. Începură a răzni cu toții la cîne, iar Ilie se apropie cu o despicătură și-l alungă.

— Pentru numele lui Dumnezeu ? De ce n-ai strigat de la portiță, tu femeie ? — întrebă lelea Ana îngrozită. Femeia ridică înfricoșată capul.

— Cine-i ? întrebă Niculae Opriș.

— Pînă nu se va scula, cine poate ști ?

Afară căzuse întunerecul.

— Trebuia să strigi, știai doar ce cîne rău e în curte !
— zise omul.

— Dac-aș fi știut ! Dar nu știam. N-am mai trecut pe ulița asta de cîțiva ani. Cărările mele duc în altă parte de sat.

Străina se ridicase cu mare silă, văitîndu-se. O încolțise în amîndouă pulpele. O duseră în casă, o spălară cu apă rece și săpun și o legară cu niște fișii de pînză.

— N-o să fie nici o primejdie — zise bărbatul, după ce isprăvi cu legatul rănilor. — Turbat nu-i, iar colții n-au avut unde intra prea adînc. Au dat îndată de os.

La lumină o văzură bine. Era o femeie bătrînă, slabă ca o scîndură. Fluierile picioarelor îi erau numai cît fusesse și înnegrite de vechime.

Lelea Ana îi dădu două păhărele de răchiu tare, și bătrîna mai prinse inimă.

— Bată-l Dumnezeu de jigodie ! N-a lătrat. Nu l-am văzut, pînă nu mi-a fost în călcîi. Nu știam că mușcă.

— Îl ținem legat peste zi. Nu-l dezlegăm decît numai seara tîrziu, cînd nu mai vine nime străin pe la noi — zise lelea Ana, ca dezvinovățire. — Pe dumneata ce te aduce așa de tîrziu la noi ?

Toți ai casei se uitau mirați la ea. Nime nu o cunoștea. Lelea Ana parcă-și aducea aminte, dar nu-i venea în amintire numele. Bărbatul, Nicolae, o întrebă :

— Ești dintr-alt sat, dumneata ?

Bătrîna oftă :

— Bine-ai spus ! Sunt ca și dintr-alt sat. Căsuța mi-e chiar la margine, la poalele pădurii.

— Doar nu vei fi Mia Radului dumneata ? — se miră lelea Ana.

— Ba eu sunt, n-aș mai fi pe lume, că mi-a dat Dumnezeu ani de nu se mai isprăvesc.

Acum își aduseră aminte de ea și bărbatul și Ilie.

— Nu te-aș mai fi cunoscut ! — zise Niculae.

— Păi nu mai prea umblu prin sat. La biserică n-am mai putut merge de ani. Am slăbit rău în puteri și în toate.

Mia Radului rămăsese văduvă de tînără. Cum, cum nu, ajunsese la bătrînețe moașă în sat și căzuse în patima băuturii. Moșioara ce o avea o dădea în parte, de cînd rămăsese văduvă. De vreo zece ani se lăsase de slujba moșitului și de băutură. De atunci, rar mai era văzută prin sat. Se vorbea că la o naștere fusese beată rău și, din vina ei, s-a născut copilul mort.

— Nu credeam să ajung așa de tîrziu — începu ea din nou. — Am plecat de vreme, dar picioarele nu mă mai ajută. Trebuia să viu, trebuia să intru și pe noapte, în curte, că de șapte zile se chinuie și nu poate muri.

— Cine, lele Mio ? — întrebă Ana înfiorată.

— Amărîtul acela de Precup.

— Care Precup ? — trăsări bărbatul.

— D-apoi unu-i doar Precup în sat. Ăla cu un ochi stors, de cînd l-a lovit un bou cu cornul, în tinerețe. Precup, care-a fost slugă și la tatăl dumitale, la badea Ion.

— Și-i la dumneata acum ?

— La mine, de vro cinci ani. I-au murit toate rubezeniile și numai eu i-am mai rămas. Ce neam va mai fi și cu mine ! Dar trebuia să-i dau un adăpost.

În vreme ce vorbea, Ana o mai omeni cu două pănărele de rachiu, crezînd că-i face bine la mușcătură, dar bătrîna se ameți de cap și își uită pentru ce a venit. Începu să povestească traiul de cîne pe care-l ducea de mulți ani Precup, om trecut acum de optzeci de ani.

— Dar pentru ce spui că nu poate muri și că a trebuit să vii la noi ? — o întrebă bărbatul.

— Vai de mine și de mine ! Bine că mi-ai adus aminte ! Să faci bine să vii numaidecît pînă la el. Mi-a spus să te chem, că nu poate muri pînă nu dă față cu dumneata.

— Ei, comedie ca asta ! Și ce are să-mi spună.

— Nu știu, omul lui Dumnezeu, că mie n-a voit să-mi descopere.

Bătrîna se ridicase gata de drum. Era veselă, căci nu mai simțea nici o durere în picioare.

— Trebuie să merg, dacă-i în ceasul morții — zise Niculae Opriș.

Lăsă cina neisprăvită și porniră.

La lumina slabă a unei lumînări de său, Opriș abea-l putu descoperi pe bolnav, sub țolul rupt și murdar. Scăzuse la trup, se făcuse numai cît un copil. De cînd îl zări pe Niculae, ochiul sănătos se pironi asupra lui și nu-l mai slăbea. Făcu semn cu mîna femeii să iese din odaie.

După ce rămaseră singuri, ochiul acela pironit asupra lui Opriș părea că vrea să-i vorbească. Omul se apropie de pat.

— Ți-e rău tare, moș Precup ?

Bolnavul întinse încet de subț țol o mînă uscată și înnegrită ca un cîrlig și oasele degetelor se acățară de mîna lui Opriș.

— Vrei să-mi spui ceva ?

Arătarea de groază mișcă din cap.

Se uită țintă multă vreme la român, apoi se auzi un horcăit, și, după el, un șuierat și prin șuier cuvintele :

— Io am pus focul, nu Pavel !

Despre ce foc vorbea ? A, focul de demult, care le-a prăpădit avutul lor.

— Io am pus focul, nu Pavel ! — șuieră el din nou. — Pavel a fost nevinovat.

— Dumneata ! — strigă Opriș. — Dumneata ! Și pentru ce ?

— Eram slugă la bădicul Ion Opriș, tatăl tău. Nu aveam tăbac de-o săptămînă. În după-amiaza aceea i-am cerut iar bani de tăbac și n-a vrut să-mi dea.

— Doamne-Dumnezeule ! Și pentru atîta lucru ne-ai aprins ?

— Pentru atîta ! Că intrase în mine Diavolul. Și n-a mai ieșit pînă acum. Dacă ieșea mai devreme, m-aș fi dus la stăpîn și i-aș fi spus. Ori, de ieșea mai tîrziu, aș fi venit la dumneata și ți-aș fi spus. Dar nu m-a lăsat, că era în mine. Acum a ieșit că l-a alungat suflarea morții... Iacă, mă rog de iertare ca în fața lui Dumnezeu. Dacă nu mă ierți, nu pot muri, și iar se întoarce diavolul în mine, să mă chinuie ! Asta am făcut ! Eu am aprins, nu Pavel...

Să-i spui și lui Ierotei că tatăl său a fost nevinovat. Las cu limbă de moarte. Vreme nu mai am să-l chem și pe el. De m-ar răbda Dumnezeu, pînă vine barem părintele.

— Doamne sfinte ! Dumneata... pentru un pachet de tabac !

Ochiul se pironi din nou pe Opriș. Lumina mai puțin acum.

— Te iert, te iert ! Te iert și în numele tatălui meu și al meu ! Dumnezeu să te ierte !

Bolnavul își făcu cu greu o cruce strîmbă :

— Mulțămesc lui Dumnezeu și dumitale. *Bogdeapros-tea !*

Cînd ieși în curte, se întîlni cu părintele Dragomir. Mia Radului, luată de amețeala băuturii, își uită să-i spună lui Opriș că, înainte de-a veni la ei, trecuse și pe la preot.

— Dar dumneata ? — se miră părintele Dragomir.

— Am auzit că trage de moarte, și pe vremuri nenorocitul ăsta a fost slugă la noi.

— Bine-ai făcut că ai venit. Faptă creștinească ai să-vîrșit.

— Mă gîndesc că, dacă moare, n-are cine să-i poarte cheltuiala și ar trebui să-i port eu. De sufletul tatii.

— Dumnezeu să primească — zise părintele. — E adevărat cu nu mai are pe nime în sat, afară de bătrîna asta : dar ea n-are cum suporta cheltuiala.

Îi dădu noapte bună și se grăbi la bolnav.

Niculae Opriș ieși în uliță și porni spre casă. Nu-și putu limpezi îndată gîndurile cum a ajuns la hotărîrea să poarte el cheltuielile înmormîntării. Cînd îl părăsise pe bolnav, gîndul acesta nu se apropiase de el. Părea că i se născuse așa din senin, cînd dăduse față cu preotul.

Dar acum, mergînd spre casă, în răcoarea nopții, începu a simți că nu din milă față de Precup își luase hotărîrea, ci pentru a scăpa el de o povară. Povară pe care nu o simțise niciodată, pînă acum la mărturisirea lui Precup. Începu să-și dea seama că nevastă-sa avea dreptate. El ura încă pe Ierotei și tot neamul lui, pentru că-l crezuse mereu vinovat pe Pavel, pentru focul ce le-a mistuit avutul. Iată că a dușmănit de moarte atîția ani pe un nevinovat și pe urmașii lui. Povara o simți strivitoare din clipa în care i

se descoperi adevărul... Hotărîndu-se să poarte el cheltuielele înmormintării, părea că povara i se ușurează și că îl ușurează și pe cel mort, pe tatăl său. El nu l-a bănuît numai pe Pavel, ci a murit încredințat că acesta i-a pus foc. El i-a sădit dușmănia în suflet față de un om nevinovat. Și tot el a fost pricina focului. Dacă-i dădea lui Precup bani de țabac, în după-amiaza aceea, nenorocirea nu s-ar fi întâmplat.

Totuși, nici pînă acasă, gîndurile lui nu i se limpeziră deplin. Nu-și putea explica bine ce legătură putea fi între ușurarea poverii lui și fapta creștinească la care se hotărîse.

Înțelegerea întreagă o avu, numai după ce povesti acasă, în familie, mărturisirea lui Precup. El văzu că toți ai casei se luminează, mai ales nevasta și Ilie. Toți se bucurau că nu Pavel bătrînul pusese focul. Și în mijlocul acestei bucurii, el singur stătea întunecat, se simțea vinovat. Pentru vina aceasta — își dădu el seama limpede acum — se hotărîse să facă o faptă bună. Stricase traiul întregii familii și era gata să-l strice și mai rău, pentru greșeala lui. Dar nu fusese numai o bănuială, ci o siguranță, ca și la tatăl său !

El se ridică deodată de pe scaun :

— Trebuie să mă duc încă în seara asta la Ierotei, să-i spun ce mi-a lăsat Precup cu limbă de moarte : că nu tatăl său e vinovat de foc. Doamne sfinte ! Cum se poate înșela de diavol omul în lumea asta !

Cît ce ieși din odaie, Ana se ridică de la masă și îngenuche înaintea icoanei Preacuratei. Copiii, văzînd-o îngenucheată, se sculară și ei, dar rămaseră nemișcați.

— Mulțămescu-ți ție, Sfîntă Maică Precistă, că ai ridicat osînda de pe casa noastră. Mulțămescu-ți că ai ascultat și rugăciunile nevrednicei roabei tale.

Se rugă și se închină apoi în tăcere.

Cînd se ridică din genunchi, văzîndu-și copiii nemișcați — cei mai mici păreau puțin înfricați — le zise :

— Se cade să mulțămiți și voi lui Dumnezeu, că ne-a scos din grea osîndă. De-acum, voi, Ionică și Vuțo, vă puteți juca cu copiii Surdului, fără nici o teamă, iar tu, Ilie, vei putea vorbi oricînd, pe față, cu Sora.

Copiii ascultară șirecură în fața icoanelor. Ilie era cu ochii umezi.

Vuța se rupse mai întâi din rînd și se apropie veselă de mamă-sa.

— Cine-i Precup acela, mamă ?

— Un nenorocit de bătrîn, care, mai demult, a fost slugă la moșu-tău.

— Și a dat foc, pentru că nu avea tăbac ?

— Așa trebuie să fie, dac-a spus cu limbă de moarte.

— Cu limbă de moarte ?

— Așa se zice, draga mea, cînd cineva vorbește din pragul morții. Atunci nu mai poate nimeni minți, pentru că știe că se duce înaintea lui Dumnezeu, la judecată, și Dumnezeu știe toate.

— Dar pentru ce zicea tata că Precup nu putea muri, pînă nu a spus cine a pus focul ?

Veniră de la icoane și Ionică și Ilie.

— Cînd face un om un rău, un păcat mare, și-l ține ascuns în inimă, păcatul îl apasă ca o piatră de moară, și-i frică de pedeapsa lui Dumnezeu. El trebuie să se pocăiască și să ceară iertare de la aceia cărora le-a greșit, pentru ca și Dumnezeu să-i ierte. Altfel nu poate muri decît în chinuri grele.

— Trebuia să-și descopere mai de mult vina — zise Ilie. — O să-l mai ierte Dumnezeu acum ?

— Trebuia, dar nu l-a lăsat diavolul. I-a fost rușine și i-a fost frică să nu ajungă în temniță. Dacă s-a pocăit și va mărturisi și părintelui subț patrafir și-i va da dezlegare, îl va ierta și Dumnezeu. Domnul Hristos a iertat și pe tilharul de pe cruce.

Vuța se neliniști oleacă. Își aduse aminte că la spovedirea ei de la Paști i-a fost rușine să spună preotului că, odată, a luat din buzunarul lui Ilie doi bani de aramă, să-și cumpere bomboane.

— Eu îmi aduc aminte de bătrînul acela orb de-un ochi. Umbla mereu c-o traistă în spate.

— Da, trăia în anii din urmă din cerșit ! Vai de capul lui, nenorocitul ! Să aprindă el pe stăpîn, pentru că nu i-a dat bani de tăbac !

— Și tata credea mereu că bătrînul Pavel a pus focul !
— zise Ilie cu fața luminoasă.

— Asta a făcut păcatul lui Precup și mai mare. Nemărturisindu-și vina, a lăsat pe moșul tău să-l pîrască pe Pavel pentru foc și să rămînă pînă la moarte cu credința că el a pus focul. Și pe tatăl vostru ¹, de asemenea, să trăiască pînă acum în ură și în dușmănie față de toată casa lui Ierotei. Mulțumescu-ți Ție, Doamne, că ai ridicat osînda ! — zise mama, făcîndu-și cruce. — De-acum, putem trăi și noi ca niște creștini.

Niculae Opriș nu se înapoie pînă tîrziu. Copiii se culcaseră. Afară de Ilie, ceilalți adormiseră, cînd intră tatăl lor în odaie. Ana răsufală ușurată. Văzînd că întîrzie, începu a se teme să nu se fi luat cumva la ceartă ! Poate Ierotei să-l fi înfruntat, pentru că l-a ținut vinovat pe tatăl său.

Dar bărbatul intră cu veselie mare în odaie. Ana simți numaidecît că s-au omenit ; de-aceea a stat atîta.

Ilie și copiii dormeau în tîndă.

— Toate-s bune și frumoase, tu, muiere — zise bărbatul. — De-acum mi-a căzut o piatră de pe suflet ! De-acum mă pot bucura și eu de zilele pe care le trăim. De-acuma plec și eu cu sufletul luminos la Bălgărad.

— Uite ce vreau să te întreb, Ierotei nu ți-a spus nimic ? Nu cumva tatăl său a bănuît de atunci pe Precup ?

— Nu ! A rămas și el trăsînit ca și mine, cînd a auzit ! Dar Precup a mai slujit încă trei ani la noi, după foc. Cum să-l bănuiască cineva ?

— Vai de capul lui, nenorocitul !

— Acum va fi ajuns înaintea scaunului de județ.

— A murit ?

— Cînd mergeam la Ierotei, am întîlnit pe părintele venind de la el. A murit, cît ce i-a dat dezlegarea.

— Ce să mai zicem acum ! Dumnezeu să-l ierte !

— Să-l ierte Dumnezeu, dar mie știu că mi-a stricat viața !

¹ În prima ediție (1943) greșit : *noștri* (n. ed.).

— De, ai fost și tu de vină. Nu trebuia să bănuiești, fără dovezi, așa de greu, pînă la ură și dușmănie. Asta-i mare păcat, Niculae.

— Acum simt și eu că-i așa. Dar credeam mereu că nu-i urăsc pe Pavel și pe Ierotei, ci numai că nu vreau să am nici o legătură cu ei.

— Așa înșală Necuratul pe om. Dar acum mulțămită lui Dumnezeu că s-a isprăvit.

— Iaca s-a isprăvit. S-a luminat și s-a bucurat și toată casa Surdului. Dar știi că fetișcana lor, Sora, s-a făcut o fată frumoasă ?

— Frumoasă și cuminte, și de va fi de la Dumnezeu, vom avea-o odată noră în casă.

Omul începu să se dezbrace, dar se răzgîndi și își luă iar clicinul.

— Ai pe undeva o lumînare ?

— Pe fereastră dinspre curte. Dar ce vrei ?

— Mi-a fugit somnul și am poftă să mai beau un pahar de vin cu tine.

Luă lumînarea și o oală și coborî în pivniță.

După ce se înapoie, umplu două pahare și pe unul i-l dădu Anei.

— Să mulțămim lui Dumnezeu că ne-a limpezit viața. Să știi că am trăit cu o mare povară pe suflet — zise el, închinînd. Apoi adause, la al doilea pahar :

— Dumnezeu să-i ierte sufletul lui Precup ! Ne-a făcut un mare bine.

— Să-l ierte Dumnezeu.

Niculae Opriș puse oala cu vin pe masă și șezu pe laviță. Începu să murmure un cîntec, tot omenindu-se cu paharul.

— Culcă-te, omule, că-i tîrziu și mîne plecați la Bălgărad — zise nevasta.

Dar bărbatul nu o ascultă, pînă mai avu vin în oală și-și continuă murmurul de cîntec.

Ana ațipea, pătrunsă de o căldură dulce în tot trupul. I se limpezise lui Niculae și vocea. Părea fragedă ca în tinerețele lui...

Cu o săptămână înainte de Crăciun, erau adunați la primăria din Curmătura membrii noului Consiliu comunal, între care — pe lângă părintele Andrei Dragomir, Pascu învățătorul, comandantul gărzii, primarul Vasile Preda — mai erau acum și Dumitru Pop, Niculae Opriș, Ierotei Surdu și bătrînii Florea Costan, cel care nu se putea despărți de convingerea că e nevoie de-o împărăție și moș Vasile Cîrnu, care făcuse gură mare la alegere că el nu putea rămînea pe dinafară, fiindcă nu putea muri în țară românească, fiind să treacă și el printre «comenetetii» satului. Oamenii îl aleseseră mai mult în glumă, dar bătrînul își luase rolul în serios și nu lipsea de la nici o ședință. Venea și cu cîte două-trei ceasuri mai devreme de termenul fixat.

Intraseră în Comitet și patru inși dintre țăranii cei mai tineri care au luat parte la război, dintre oamenii frunțași și cu nume bun în sat. Ion Roșu și tovarășii săi de «revoluție», rămăseseră pe dinafară.

Comitetul cel nou pusese de vro două săptămîni jurămîntul înaintea prim-pretorului român, care ieșise la fața locului. Moș Vasile Cîrnu, cu prilejul aceluia jurămînt, își dăduse arama pe față. După ce-și făcuseră cruce, șezuseră cu toții pe lăviți, numai bătrînul rămăsese în picioare, încovoiat de spate ca un uriaș semn de întrebare.

— Asta-i tot? — întrebă el pe prim-pretorul.

— Cum, tot?

— Asta-i tot jurămîntul?

— Dar nu-i destul? Pe cruce și pe evanghelie ai jurat credință statului român, guvernului și Consiliului Dirigent!

— Nu-i destul!, se oțărî moș Vasile Cîrnu.

— Dar ce-i lipsește?

— Îi lipsește mult! Îi lipsește aproape tot. Îi lipsește măduva!

Prim-pretorul zîmbi.

— Care ar fi măduva aceea?

— Nu spune în jurămînt nimic ce facem cu dușmanii?

— Păi, ce vrei să spună ?

— Să spună că de-acum îi punem la pământ, dacă-i țara românească. Ei ne-au ținut destul subț calcfii.

Oamenii rîseră.

— Păi, n-ai fost la Bălgărad, moșule ? N-ai auzit ce s-a hotărît ?

— Ba am fost și-am auzit că ne facem o apă și-un pământ cu Rumânia. Dacă-i Rumânia, trebuie să-i punem subț calcfii, că prea ne-au supt și ne-au batjocorit.

— Noi nu putem merge pe urmele lor, moșule. La Alba-Iulia s-a hotărît că și cetățenii de altă limbă și lege să aibă aceleași drepturi ca și rumânii.

— Dacă s-a hotărît așa, rău s-a hotărît. Io n-am auzit. Că de auzeam, strigam și acolo că nu-i bine. Rău s-a hotărît !

— Noi nu suntem un popor tiran, nici sălbatic.

— Da' nu-i nici o tiranie să faci *direptate*. Iar *direptatea* noastră ne-au mîncat-o streinii. Să ne-o mai mănînce și în Rumânia.

— Nu ne vor mîncă-o, moșule. Acum noi suntem stăpîni, noi poruncim ! Noi suntem domnii, nu mai sunt ei.

— Domni cu sula-n traistă și cu acul în pălărie ! De-așa domnie foarte mulțămesc ! — răspunse moșul supărat și șezu pe laviță.

— Cum înțălegi dumneata asta ? — îl întrebă intrigat prim-pretorul.

— Apăi așa că nouă din doisprezece munți, șapte ni i-au luat sașii. Apoi așa că pe hotarul nostru un singur grof de ungur are o mie de iugăre și satul întreg două. Ce domni suntem noi și vom fi, dacă nu se face *direptate* ?

Membrii din Comitet nu mai zîmbiră acum. Începură să se frămînte pe lavițe.

— Cam așa este, cum a spus moș Vasile — ziseră vro cîțiva.

— Dreptate se va face, moșule și românilor, că de-aceea ne-a ajutat Dumnezeu să ajungem în România. Se va face împărțirea moșilor celor mari la poporul muncitor ; dar toate vor veni la rîndul lor.

— Toate cu rînduială și cu socoteală, toate după lege — zise bătrînul Florea Costan. — Acum că avem o țară a noastră și un rege al nostru, trebuie să ținem mai vir-

tos bună rînduială. Toate la rîndul lor. Cum să slobozi așa, fără nici o lege, pe oameni pe moșia altuia ? S-ar face moarte de om ! N-ai văzut ce s-a întîmplat cu prăvălia și pivnița jidovului de la noi ?

— Ce s-a întîmplat, bine s-a întîmplat ! — zise, tot mînios, moș Vasile Cîrnu.

Oamenii riseră. Știau că și bătrînul s-a înfruptat din băutură străină.

— Eu aș zice să adăugăm la jurămint și măduva — adause moșul, ridicîndu-se din nou în picioare. — Dacă nu, nu vom face nici o ispravă, că așa-i rumînu : *lasă-mă să te las !*

— Ne vom lua, pe rînd, toate drepturile care ni se cuvin, moșule — încheie prim-pretorul, ridicîndu-se de la masă. — Dar trebuie să aducem întîi legile dreptății.

— Așa este ! Avem împărăția noastră și trebuie să ne ținem de legi — zise Florea Costan.

După plecarea prim-pretorului, moș Vasile Cîrnu se supăraseră pe toți că nu i-au ținut partea să facă adaosul de jurămint ; dar se supăraseră mai ales pe tovarășul lui de vrîstă, pe Florea.

— De cînd te știi, tot cu legea și cu poruncile în gură te știi ! Dar nu prin lege și poruncă ne-au ținut la pămînt ?

— Prin legi nedrepte ! Acum a venit împărăția dreptății — răspunse acesta, văzîndu-și de drum.

Comitetul comunal se aduna în ședință aproape în fiecare zi. Erau multe lucruri de rînduit în sat.

Într-o astfel de ședință erau membrii Comitetului și în vinerea aceea, cu o săptămînă mai înainte de Crăciun. Vorbeau de vrun ceas, fără să poată aduce vro hotărîre : să trimită garda din sat pînă în Aluniș, a treia comună de la ei spre răsărit, ori să nu o trimită ? Notarul de acolo, un sas rămas de subt stăpînirea trecută, telefonase primăriei că la ei, în sat, a început să fiarbă și se teme de vro revoltă a oamenilor. Satul dintre ei era un cătun fără gardă, și în împrejurimi nu era nici o gardă satească, așa de număroasă și bine înarmată, ca în Curmătura. Notarul ruga primăria și pe comandantul gărzii să facă așa ca o plimbare pînă la ei, să vadă oamenii că țara-i subt lege și subt pază și să se liniștească.

În Aluniș, trei părți dintre locuitori erau români, iar a patra parte sași. Cei din urmă erau bogații satului, cu moșii întinse, cu cîte patru boi la plug, cu două sesiuni parohiale, cît un hotar, una a preotului, alta a bisericii sășești. Aveau biserică mare de piatră înnegrită de vremuri, încunjurată de zid înalt ca o cetate, în inima satului. Biserica românească era de lemn, pe-un deal deasupra satului, micuță cît o jucărie, de mult neîncăpătoare pentru atîta creștinătate. În clopotniță aveau trei clopote numai cît ulcelele, în vreme ce în turnul sașilor boncăneau clopote mari și grele. Românii aveau moșii mici, niște petice pe lîngă ale sașilor.

Încă înainte de război, mai în glumă, mai într-adins, românii din Aluniș se lăudau mereu că nu va trece mult, vor apuca ei deasupra și vor face dreptate. Erau îndrîjiți, mai ales pentru că plăteau în fiecare vară gloabe grele pentru vitele ce intrau în pășunile altora și pentru zilele de închisoare ce făceau, fiindcă tăiau lemne din pădurea lor. De unde să fi tăiat, dacă satul nu avea pădure comunală decît șasezeci de jugăre, iar pădurea cea mare era a bisericii sășești ?

Se lăudau cei din Aluniș și înainte de război că vor schimba clopotele din clopotnița lor cu cele din turnul sașilor, dar în toamna asta, și mai ales după hotărîrea unirii, le umbla gura tot mai mult. Vezi bine, cei mai nevoiași strigau mai tare, ca și moș Vasile Cîrnu în Curmătura, că a sosit vremea să-și facă *dreptatea lor*. Mai în glumă, mai într-adins, unii spuneau că și-au pus ochii pe cutare casă sășească, sau pe-o parte de moșie. Alții, cei mai mulți, voiau numai decît să rupă în două sesiunile parohiale sășești, să aibă și biserica și popa românesc parte. Căci biserica nu avea nici o palmă de pămînt, iar preotul avea trei iugăre de rupturi.

Membrii Consiliului comunal din Curmătura știau ce frămîntă pe alunișeni. Încă înainte cu cîteva zile descinsese chiar prefectul la fața locului, poruncind oamenilor să fie pe pace, căci Țara Românească va face dreptate.

Se părea însă că oamenii nu s-au liniștit de tot nici după venirea prefectului, dacă notarul chema garda de aici ca să facă o plimbare pînă la Aluniș.

— De plimbat nu ne arde nouă, acum — ziceau uniți.
— Sunt prea fricoși sașii. Se tem și de frunză și de iarbă — spuneau alții.

— Păi nu s-ar putea spune că n-au de ce se teme.

— Da ! S-or teme ! Lasă-i să se teamă, dacă au sufletul încărcat cu păcate — striga moș Vasile Cîrnu.

— Pentru teama lor nu ne putem scula noi în cap lumea românească.

— Au garda lor, dacă ar fi să isce o primejdie.

— Suntem datori după regulamentul gărzii să dăm ajutor și în satele din apropiere, dacă ni se cere — zicea comandantul gărzii, învățătorul.

— Dar nu-i o cerere în toată legea, e numai un avis că lumea ar fi tulburată — spunea primarul Vasile Preda.

— Alt ar fi dacă s-ar fi întâmplat o încăierare. Tulburați sunt ei oamenii și într-alte sate.

— De cînd a pornit vorba cu împărțitul pămîntului, în care sat nu se frămîntă oamenii ?

Așa se frămîntară vreme de-un ceas, cînd năvăli Chiva Dinului în sala de ședințe a primăriei.

Se ridicase din boală abia de vro zece zile și era o arătare jalnică ; numai pielea și osul. Îmbătrînise cu cîțiva ani, și glasul i se subțiasse ca la copii. Ochii ei spălăciți erau căzuți adînc sub frunte și nasul i se lungise, iar barba i se ascuțise.

— Mă miram eu unde sunteți cu toții ! Poate alerga omul să-și dea sufletul, să afle pe primar ori pe comandant. Săriți, oameni buni, că-i *prepeștenie* !

— Ce s-a întâmplat, mătușe Chivo ? — întrebă primarul liniștit.

— S-a pornit răzmerița în Aluniș. Arde satul și dumneavoastră nici nu vă mișcați !

— De unde știi dumneata ? — întrebă comandantul gărzii.

— A trecut prin sat un om călare, Ionuț din Capul Dealului, și a spus că dinspre Aluniș se ridică fum mare, și prin fum trec vîlvătai de flăcări.

— Las' să ardă că nu-i nici o pagubă — zise moș Vasile Cîrnu. — Dacă nu fac oamenii dreptate, face Dumnezeu.

— E vorba că pe vîntul acesta poate arde satul — zise părintele Dragomir.

— Trebuie să ne repezim vro cîțiva călări pînă acolo —
— își dădu cu părerea Ierotei Surdu.

— Ba repeadă-se zmeii — pufni cu necaz moș Vasile Cîrnu.

— Nu e nevoie să meargă nime. Vom întreba la telefon — zise învățătorul.

Dar vreme de-o jumătate de ceas nu putură face nici o legătură și, cînd reușiră s-o aibă, de la primăria din Aluniș nu răspundea nimeni.

Atunci birui părerea să încalece gardiștii și să se repeadă în Aluniș, cu toate protestele lui moș Vasile Cîrnu.

Adunarea se sparse numaidecît și Chiva Dinului își văzu mulțumită de drum. Era foarte mîndră, că ea a adus mai întîi vestea.

De cînd se ridicase din boală începuse să-și vadă cu înfrigurare de meseria ei și părea că se înzdrăvenește cu fiecare veste nouă ce-o purta prin sat.

I-au fost de mare folos, îndată după boală, două lucruri ; întîiul că fetișcana aceea, Siia, rubedenia ei îndepărtată, rămăsese la ea, și după ce se ridicase din pat, și-i pregătea cîte-o mîncare caldă ; și, al doilea, aflase chiar din gura Anei Opriș mărturisirea făcută de Precup pe patul de moarte.

Focul acela fusese demult, satul nu mai vorbea de ani despre el și astfel nici mărturisirea lui Precup nu fu cunoscută decît de puțini. Chiva Dinului, trecînd de la o casă la alta, sprijinită încă într-o cîrje, se mira, bătea din palme, cînd auzea că cei din casă încă n-au aflat nimic. Apoi, tot crucindu-se, începea să povestească spovedania lui Precup, cum a pus el focul de mînie, fiindcă stăpînul său nu i-a dat bani să-și cumpere un pachet de tutun. Nici să-l fi văzut ea pe bătrîn în ceasul morții, nici să-i fi ascultat ea mărturisirea, n-ar fi putut să se mire și să se crucească mai tare, povestind !

Și, de la o casă la alta, tot adăuga de la ea cîte-un amănunt nou.

«Ce și-a zis omul pățimaș, draga mea ? Bani nu-mi dai de tăbac, dar un lemnuș tot mai am eu să-l pun în strașina șurii ! Îți cer din simbria mea, nu de pomană,

și tot nu-mi dai ! O să vedem cine-o fi de pagubă pînă la urmă. S-a dosit sub strașina de către grădină, a frecat lemnușul de cioareci, a ținut flacăra în pumni, și a înălțat pumnii subțirașină, dîndu-i drumul.»

Chiva Dinului răuși, astfel, în cîteva zile, să pună să vorbească tot satul despre focul de demult, și bucuria ce-o simțea aflîndu-se din nou în treabă, părea că-i toarnă cu lingura sănătatea în trup.

Așa-i părea ei, așa simțea, și nu-și mai dădea seama că era încă o arătare de groază, de care se speriau copiii, cînd intra cu vestea prin casele oamenilor.

Dar Chiva nu se mărginise la atît. Făcuse vîlvă în sat faptul că Niculae Opriș purtase cheltuiala înmormîntării lui Precup. Cum putea să-l înmormînteze creștinește, cu șase stări, cu șase Evanghelii, chiar pe omul care a aprins pe tatăl său ?

Chiva Dinului dădea toate lămuririle. De la ea aflară cei mai mulți săteni, care nu erau de pe ulița în care locuiau Niculae Opriș și Ierotei Surdu, că aceștia doi nu vorbeau împreună, se încunjurau unde puteau, încă de pe cînd le trăiau părinții. Oamenii uitaseră toate întîmplările acelea din trecut, copleșiți de necazurile lor, iar cei mai mulți care locuiau într-alte părți ale satului nu avuseseră prilejul să cunoască dușmănia dintre cei doi. Cei mai mulți aflară abia acum, de la Chiva Dinului.

— L-au bănuț de moarte pe Pavel și Ion Opriș, și feciorul lui, Nicolae, pentru foc. Opriș a murit neîmpăcat cu Pavel, iar feciorul său a trăit în păcat greu, pînă la mărturisirea lui Precup. A voit să-și ușureze sufletul, făcînd o faptă creștinească. Așa a ajuns să-l îngroape el pe Precup.

— Așa s-ar mai înțalege — răspundea cîte-o femeie, ascultîndu-o.

— Păi, da, că spune și la Evanghelie că fapta bună, e atunci mai de preț, cînd faci bine celuia ce ți-a făcut rău.

Știa acum tot satul din gura Chivii că cele două familii s-au împăcat, c-au legat o strînsă prietenie, ba că sunt pe cale, cînd va veni vremea, să se și încuscrească. Și descoperi acum și apropierea dintre Ilie Opriș și Sora Surdu.

«Tinerii se plac de pe acum, și nimce nu li se va mai pune în cale, cînd o veni sorocul!»

Cînd se înapoiară gardiștii din Aluniș, numai doi oameni rămaseră nemulțumiți în Curmătura : Chiva Dinului și moș Vasile Cîrnu.

Nu fusese aprins satul, ci două grămezi de paie din capul satului, și sătenii săriseră cu mic cu mare să stingă, și sașii și românii. E adevărat că paiele fuseseră ale preotului și ale bisericii sașilor. Nu se putuse afla cine a pus focul. Dar cum erau departe de sat, în mijlocul sesiunii parohiale, nu fusese nici o primejdie.

Învățătorul-comandant povestii că a vorbit în Aluniș și cu primarul și cu preotul român și aceia i-au dat asigurări că «rumânii nu vor face nici o prostie, ci vor aștepta să vină legea pentru împărțitul moșiilor mari. Numai notarul sas era prea fricos. Focul de-acum cine știe ce om blestemat îl va fi pus».

— Bine că n-a fost de ce ne-am temut ! Bine că-s oameni cumiți și așteaptă legea — zise moș Florea Costan, în vreme ce tovarășul său de vristă, Vasile Cîrnu, dădea din mîni într-un grup de săteni, spunînd cum întîrzie dreptatea.

Iar Chiva Dinului porni supărată spre casă. Înainta încet. Părea că acum simte mai întii povara boalei. O dureau toate măduarele. Avea senzația că a fost înfrîntă și, într-un fel, și rușinată.

XII

Sărbătorile Crăciunului veniră cu zăpadă mare, dar cu frig potrivit. Nu-și aduceau nici bătrînii aminte cînd au mai umblat atîția colindători. Copii și tineri, junii satului, țigani și țigănci, se țesură pe ulițele albe ale satului, pînă în dimineța zilei de Crăciun. De mult încetară cîinii să mai latre, cînd se deschideau porțițele. Se încovrigară în culcușul lor de paie și adormiră.

Afară era ziuă albă și în multe case lămpile erau încă aprinse. Gazdele nu se mișcară de la masă toată noaptea,

decît femeile, pentru a cinsti pe colindători. De pe nici o masă nu lipsea vinul. Curmătura nu avea vii, dar primul Vasile Preda, după o hotărîre a Comitetului comunal, cumpără cîteva buți dintr-un sat vecin și primăria îl vîndu oamenilor. Sătenii aveau bani destui, iar vinul se vîndu ieften. De la fuga birtaşului din sat pînă la Crăciun, nime nu mai adusese băutură în Curmătura. Și creștinii erau dornici de un pahar de vin. Dar, pe lîngă asta, cum spusese moș Vasile Cîrnu în ședința Comitetului, nu se cădea ca întîiul Crăciun în România să treacă fără un pahar de vin. «Ar rîde și găinile de noi» — spusese el în Consiliu.

Vinul trecu în grabă și mai trebuiră aduse două buți, să ajungă la toată lumea. Se alesese și primăria cu un cîștig frumuseț și fură mulțumiți și creștinii. Așa că în ziua întîie de Crăciun, mulți porniră la biserică de la masa întinsă. Adevărat că de la miezul nopții nime nu se mai atinse de mîncare, dar vinul curse pînă dimineața, așa că mulți bărbați făceau larmă mare pe drum, mergînd la biserică.

În unele case, la frunțași, veniră după miezul nopții rudenii și prietenii și aici se auziră și alte cîntece, nu numai colindele.

După patru ani era întîiul Crăciun care a adunat iar la vetre pe membrii familiilor, pe aceia care au avut norocul să nu-și lase oasele pe cîmpurile de luptă sau să nu fie secețați de *spaniola*. Erau întîiele sărbători pe care le petreceau în România. Din casele în care erau adunați mai mulți în jurul mesei se auziră, toată noaptea, și cîntece naționale, și mai ales *Deșteaptă-te, Române* și *Pe-al nostru steag e scris unire*. Imnul din urmă nu era prea cunoscut, înaintea de adunarea de la Alba-Iulia, și părințele Andrei Dragomir se mira cît de repede l-a învățat toată lumea.

Ierotei Surdu, noaptea tîrziu, lăsă pe Salomia cu copiii și el veni la un pahar de vin la Niculae Opriș. Feciorul mai mare al acestuia, Ilie, era dus cu junii la colindat, cu colinda cea mare, pe care în fiecare ajun o cîntau numai ei, după un ritual străvechi, alternativ, împărțiți pe două rînduri. Erau treizeci de juni care umblară la colindat, și care, după colindă, cîntau în fiecare

casă și o strofă din *Pe-al nostru steag e scris unire*. Uneori se auzeau pe uliți, tîrziu după miezul nopții, urale prelungi, chiote și *Vivat*-uri. Pînă în ziua de azi, în Curmătura și în satele din jur, se poate auzi printre chiotele de la nunți strigătul străvechi : *Vivat !* Și oamenii știau că însemnează : Să trăiască !

Ierotei Surdu intra pentru întîia oară în casa lui Niculae Opriș. La început părea cam stingherit și el și ai casei, dar la un pahar de vin, gheața se rupse îndată și bucuria înflori în ochii tuturor.

Ana Opriș ținu să închine ea mai întîi și să mulțamească lui Dumnezeu, pentru că a ridicat osînda de pe familiile lor.

Ierotei Surdu spuse cuvinte frumoase despre Ilie, ce fecior frumos și harnic s-a făcut, iar Ana lăudă pe Sora lui Surdu, cîtu-i de cuviincioasă și de isteată.

Vorbele bune le cădeau bine și-i apropiau și mai mult. Ionică și Vuța se țineau cu putere să nu li se închidă ochii, dar tot mereu așteptau pe vatra căminului unde ședeau.

Dimineata, cînd începură să tragă clopotele, cei doi vecini plecară împreună la biserică.

În drum întîlniră pe moș Vasile Cîrnu, îmbrăcat cu cojocița, cu căciulă nouă în cap și încălțat cu călțunii pe care nu-i lua decît la Crăciun și la Paști. Cum era obicinuit cu opincile, bătrînul înainta cu greu, cu pasul nesigur, clătînîndu-se uneori.

Bărbații îi dădură binețe.

— Să dea Dumnezeu bine și multe zile de Crăciun ca aceea de azi — răspunse el.

— Ce zici de vinul primăriei, moș Vasile ? — îl întrebă Ierotei zîbind, văzîndu-l pe bătrîn cum tot alunecă.

— Om cuminte, judele, și noi toți care am adus hotărîrea. Dar ce ? Dacă nu mai avem jidov în sat, înseamnă să așteptăm sfintele sărbători cu gura goală ? Bun vin, n-am ce zice... Dar i-am și omenit pe juni, cînd au venit cu colinda cea mare, încît mi-a mers la inimă.

Era întîia oară, cînd junii intraseră și în casa lui moș Vasile Cîrnu. Obicinuit, ei nu colindau decît pe la fruntași și pe la casele cu feciori și fete mari, care, de sărbă-

torile Crăciunului, „intrau la bute“. Iar bătrînul nu era dintre fruntași și nu avusese copii, pentru că Lina, nevasta lui, fusese stearpă. De vro cinci ani îl lăsase singur, ducîndu-se să-și doarmă somnul cel de veci în cimitir, lîngă părinții ei.

Dar acum junii nu-i putuseră încunjura casa. Era și el între fruntașii satului, în *comenetetu'* comunal. Moșul le și trimisese din bună vreme vorbă să nu-l uite, că un păhar de vin și-un colac are și el, ba și cîteva costițe de porc. Și, pe deasupra, le dădea pentru «bute» și cinci coroane «de dragul Rumâniei», le spusese bătrînul, cînd le întinsese banii, după ce le ascultase cîntarea cu ochii umezi.

Acum mergea la biserică, în rînd cu cei doi fruntași ai satului, și se simțea crescut în cinstea lui de om, pentru că-l cinstiseră și junii satului.

«Așa, se mai plătește să trăiești — își zicea bătrînul — că toate s-au schimbat și-s bune, de cînd e Rumânia, numai dreptatea asta cu ungurii și cu sașii întîrzie încă.»

Partea a doua a gîndului se vede că o spusese cu glas tare, pentru că Niculae Opriș¹ îi zise :

— Vine ea și dreptatea, moș Vasile, dar toate pe rînd, ca la moară. Dar acum, în sfînta zi a Nașterii Domnului, se cade să avem sufletul împăcat cu toată lumea.

— Ba eu, unul, nu voi fi împăcat, pînă nu voi vedea cu ochii mei. Știe Dumnezeu Sfîntul că nu greșesc. Nu în zadar ne-a ajutat el să ajungem stăpîni în țară.

Ca de obicei, la praznicele mari, biserica fu neîncăpătoare. Niciodată însă n-a ascultat atîta creștinătate slujba pe afară, grămădită în jurul pereților ca acum.

Slujba ținu mult, și cîntările se auzeau bine și afară. Părintele Andrei Dragomir ținu la sfîrșit o predică despre Nașterea Domnului, care ieși mai mult o cuvîntare națională. Pe pămînt se născuse nu numai fiul lui Dumnezeu, ci se întrupase și idealul național al românilor. Cum au așteptat pe vremuri neamurile lumii «plinirea timpului» și venirea Mîntuitorului, așa au așteptat rîndurile noastre de strămoși zămislirea și nașterea României tuturor românilor. Steaua care a strălucit crailor de la

¹ În prima ediție (1943) greșit : Roșu (n. ed.).

răsărit și i-a adus la Viflaim, ne-a luminat și nouă, românilor, cărările istoriei, îndrumându-ne către unire, cu razele idealului național. Aur, smirnă și tămîie aducem și noi României nou-născute în formă de credință, de dragoste și jertfă. Coconii tăiați de Irod au fost toți martirii neamului care au pățimit pentru nașterea României.

Mulțimea de afară asculta cu capetele întinse, dar predica nu se auzea bine, așa că cerură să se deschidă ferestrele. Se puteau deschide, pentru că, în biserică, de atîta lume, se făcuse un năduf ca vara, iar afară aerul se îmblînzise.

Părintele Dragomir fu răpit de laturea națională și politică a predicei și vorbi despre dreptatea românească, ce este numai la început de înfăptuire. Îndemnă pe creștini să fie cu răbdare, căci toate cele bune vor veni la vremea lor. Să rămînă oameni de pace și de rînduială, fiindcă ochii lumii întregi sunt îndreptați asupra noastră, să vadă cum ne purtăm în slobozenie și dacă suntem vrednici de ea.

După slujbă, în fața bisericii, copiii mai mari, trecuți de vrîsta școalei, reprezentară *Irozii* — craii cu *Steaua* — și cîntară în cor cîntecele crailor, spre mulțumirea tuturor. Iar la sfîrșit *junii* mai cîntară odată *Colinda cea mare, Deșteaptă-te, Române* și *Pe-al nostru steag*!

Se înălțară urale în văzduh și apoi lumea începu să se împrăștie pe la casele lor.

Moș Florea Costan venea în rînd cu învățătorul și cu părintele Dragomir. În fiecare duminică și sărbătoare el aștepta pe părintele, care-i dădea cîte-un colț de prescură. Tatăl și moșul lui Florea fuseseră dieci în strănă, și Florea sc obicinuisese din pruncie să guste prescură în zi de praznic; altfel nu-i părea că-i sărbătoare. Gustul prescurei — același ca și cu decenii înainte — îi aducea aminte de bătrîni, de aerul de sărbătoare ce era în casa lor, cînd moșul, iar mai tîrziu tatăl, veneau cu traista plină de prescure, răspîndind mireasmă de tămîie și smirnă.

Acum molfăia încet o bucățică de prescură și tot voia să-i spună ceva părintelui Dragomir și părea că nu îndrăznește.

— Toate bune și frumoase — zise el, cînd era să se despartă de preot, înaintea casei parohiale, dar un lucru

am tot vrut eu să-ți spun, părinte. Pentru ce, de cînd suntem în Rumânia, spui sfinția-ta, în cetenii și la ieșitul cu darurile, «regele» nostru, și nu ca mai înainte «împăratul și regele nostru?»

— Așa era titula capului încoronat : «împărat al Austriei și rege al Ungariei». Iar titula de azi a capului țării e *rege*. România e un regat.

— Păi, noi știm că-i împărăția românească. Eu cred că ar fi mai potrivit să pomenești sfinția-ta pe *împăratul nostru*, să nu-i zici numai rege. Căci împărat e mai mult decît rege.

— Poate că ai dreptate dumneata.

— Pînă a fost străin să-i zici împărat, iar cînd îi român să-i zici rege ! Asta nu-mi intră mie în cap. Doar nu-i mai mic decît străinul ! Ba, pentru noi, e nespus mai mare !

— Să vedem ! Poate se va schimba numele de rege în acela de împărat. Dar pînă nu se schimbă cu lege, nu pot. Vom vedea la încoronare.

— Păi, dacă-i lege, vezi bine că nu se poate schimba. Dar eu nu știam că-i lege, de-aceea am vorbit, să nu fie cu supărare.

— Nici o supărare, moș Florea, și mie mi-ar mai plăcea să-i zic împărat. E mai românește.

— Și mai frumos !— zise și învățătorul.

După vecernia din întîia zi de Crăciun, tineretul satului — feciorii și fetele mari — care se pregătiseră pentru petrecania numită «la bute», se adună în casa lui Niță Crăciun, om fără copii, cu locuință mare, cu trei odăi largi, unde se mai ținuse petrecerea și în alți ani. Nevasta lui — Floare — mîncă din ochi pe toți copiii, pe toate fetele și feciorii mari, și ar fi fost gata să aducă orice [deoarece nu aveau]¹ copii ! Mai era și meșteră mare în pregătitul bucatelor, mai ales a tăieștelor cu carne de găină, a *verzelor* cu carne de porc și a pancovelor, tot

¹ În prima ediție (1943) lipsește un rînd sau un fragment, deoarece fraza cu care se termină pagina n-are legătură cu cele două cuvinte de pe pagina următoare : Nevasta lui — Floare — mîncă din ochi pe toți copiii, pe toate fetele și feciorii mari, și ar fi fost gata să aducă *orice avusese copii* ! (n. ed.).

mîncări care «la bute» erau fruntea mesei. Ei erau amîndoi bucuroşi de ospetie şi nu luau în seamă că trei zile în şir casa le ajungea vraiste, cu fundul în sus. Se adunau la petrecania asta pînă la cincizeci-şasezeci de feciori şi fete. Erau dintre cei buni de însurat şi ajunse la măritiş, dar nu toţi, ci numai tineretul care contribuia cu bani sau cu mîncare şi băutură. Se întîmpla să intre în rîndul lor şi feciori şi fete mai tinere, din familiile mai fruntaşe şi care contribuiau mai apăsător la cheltuiala comună, cum se întîmplă în anul acesta cu Ilie Opriş şi Sora Surdu. Cînd ieşea vestea despre cineva că se mărită ori se însoară şi vrîndul se mira că-i prea devreme, celălalt răspundea :

— Cum să fie prea devreme ? A fost doi ani la bute.

Era de ajuns să fi fost şi numai o singură dată, pentru a fi trecut în rîndul feciorilor sau a fetelor mari. Dar nu era de sfătuit să intre nici prea tineri «la bute», pentru că, după cîtiva ani, i se scria la bătrîneţe. Totuşi, tinerii din familii fruntaşe intrau mai devreme, ca un semn că ei se vor şi căsători mai uşor şi mai de timpuriu. Uneori serbarea se ţinea şi la casele unde era fecior sau fată mare, dar numai cînd casa era destul de largă şi nu mai erau alţi copii. De obicei, era arvunită cîte-o casă bună, unde nu erau copii, iar acum, de vro cîtiva ani, se ţinea aproape în fiecare an la Niţă Crăciun.

Nevastă-sa, Floare, arătase pînă acum unui rînd întreg de fete mari cum se taie, cum se aşază în oalele mari, pîntecoase, de cîte-o ferdelă, verzele, cum se ung pereţii oalelor cu untură şi cum se pun prin varză straturile de carne de porc afumată. Căpăţînile de varză acră erau aduse de fetele mari scrise la bute, încă înainte de Ajun, asemenea şi o parte din carnea afumată, dată în cînte de familiile cu fetele scrise. Dar partea cea mai mare de costiţe, de spinări, erau adunate de către juri cu colinda cea mare. Verzele se tăiau în ajun, ca şi tăietei, dar se aşezau în oale, o dată cu găinile şi cocoşii pentru tăietei, numai în după-amiaza zilei întii de Crăciun, după vecernie.

Lelea Floare avea din belşug cu ce pregăti mîncările bune. Fetele mari se perindau la tăiatul verzii, la ciupelitul paserilor, la aşezatul lor în oale, la tăiatul tăie-

teilor. Un delegat al junilor, un fel de econom al lor care purta socotelile și banii, supraveghea toate. Se adunau multe bunătăți în casa lui Crăciun, cînd era aici «butea» : carne de porc afumată, cîrnați, caltaboși, ciubere cu varză acră, găini și cocoși, vedre de vin și litri de rachiu.

Nu se temeau să nu-i dijmuiască gazda, căci cei doi oameni aveau de la Dumnezeu ce le trebuia. Dar nici Floare nu putea fi mereu cu ochii în patru, cînd venea cîte-o vecină, să vadă ce s-a adunat, ce belșug va fi «la bute» în acel an. Veneau nu numai vecine, ci și de mai departe, femei curioase nu numai să vadă ce zestre are «butea», ci și pentru a știrici care feciori și care fete erau înscrîși în anul acela. Și erau unele care, la adică, bucuros se întorceau cu o costiță sau un cîrnăt subt clicin.

Oricît s-ar fi priceput Floarea lui Niță Crăciun la bucate, nu le putea potrivi așa ca să nu rămînă, deși petrecania începea în seara primei zile de Crăciun și ținea trei zile în șir. Mai veneau și oaspeți, mai ales părinți de-ai fetelor și feciorilor, care intrau să vadă cum își petrec tinerii, și ei nu puteau rămînea neomeniți. Mai intra și cîte-o nevastă tînă, cîte-un bărbat, care încă înainte cu un an fuseseră «la bute», să vadă și acum e tot așa de bine și frumos «ca pe vremea lor». Dacă nu ședeau cu toții la masă, la tăieței, varză și pancove, fără un păhar de vin și fără o închinare de noroc nu ieșea nimeni.

Din mîncarea cîtă rămînea la urmă gazda își lua cît îi trebuia — asta era plata — din vin o jumătate de ferie, pe care Niță Crăciun se grăbea să-l pună deoparte, chiar de la început, fiindcă știa că la urmă nu mai rămîne și pentru gazdă. Restul de mîncare era dat săracilor din sat, dar îl duceau mai ales țigăncile, pentru că românului, cît de sărac, nu-i place să cerșească, mai ales la un praznic așa de mare.

Pe lîngă alte bunătăți, fetele aduceau fiecare cîte-un colac mare împodobit cu o ramură de măr, împlîntat la mijloc, de crenguțele căruia atîrnau nuci, pere, prune uscate, mere și scovarzi, un fel de uscățele din aluat nedospit. Acești «pomi» se înșirau pe mese lungi. A

doua zi de Crăciun, după liturgie, cînd venea preotul, diacul, fătul și alte fețe dintre «bătrînii bisericii», adică dintre epitropi, și îi «slujea», dînd blagoslovenie peste toată masa și toată petrecerea tinerilor.

Petrecania ținea pînă a patra zi de Crăciun, seara. Feciorii, fetele, se mai duceau și pe acasă, ei să grijească de vite, ele să povestească ce-i pe la bute, să ajute mamelor, dar se perindau așa ca să rămînă mereu dintre ei și «la bute». Uneori tocmeau două rînduri de lăutari, care durmeau pe rînd, cînd era anul mai mînos și adunau mai mulți bani, cum fu și în anul de acum.

Deși tineretul rămînea trei zile și două nopți, fără nici o supraveghere, decît aceea a gazdelor, nu se pomenea să-i fi ieșit nume rău vrunei fete, pentru că a fost «la bute». Cîntau, dansau, povesteau fiecare cu simpatia lui și cu altele, dar nu se trecea niciodată la vorbe sau lucruri necuviincioase. Toată serbarea părea că e subț paza unui ritual religios. Nu se pomeneau nici beții, nici bătăi între feciori, deși vin era din belșug. Dacă se întîmpla să fie vrîgul mai lacom, ori mai slab de fire și începea să se amețească, îl lua numai decît în primire *judele* junilor și-l trimitea acasă, să se deștepte.

După petrecerea aceasta de la Crăciun începeau, de obicei, să umble veștile serioase despre apropiatele căsătorii din dulcele Crăciunului.

Și cele dintîi vești le purta Chiva Dinului, care și de zoce ori pe zi și pe noapte, intra pe «la bute». Pînă închina un pahar de vin, îi era de ajuns să vadă care fecior cu care fată stă mai mult de vorbă.

În anul acesta, Chiva Dinului era încă slabă după boală și-i părea rău că nu prea putea închina, se amețea repede, dar pentru aceea își văzu cu sfințenie de slujbă.

Ori că trecea pe la Ana Opriș ori pe la Salomia Surdului, spunea cu aceeași încîntare :

— Să-i vezi, drăguții de ei, că-s ca doi porumbei nevinovați. Așa pereche, așa potriveală, nu mi-a mai fost dat să văd, și mi se pare că am văzut și eu multe în viața mea !

Mamele aveau același răspuns :

— Bine că le-a ridicat Dumnezeu piedica din cale !

Pe la sfârșitul lui martie, prin april, începuse să se simtă în Curmătura, ca și în alte sate, lipsa de tutun, petrol, ba chiar și de sare. Era același fenomen care se petrecuse înainte cu patru ani, la începutul războiului. Dar oamenii uitaseră lipsurile de atunci și se mirau cum se poate să nu se afle la îndemîna tuturor aceste lucruri atît de necesare, acum, în România mare, care avea petrol și sare destulă și, de bună seamă, și tutun.

La orașul la care umblau cei din Curmătura tot se mai puteau afla acești articoli, dar pe subt mîină, cu preț urcat. Cu un astfel de negoț, oamenii nu fuseseră obișnuiți. Știau ei bine că toate s-au scumpit în vremea războiului, dar, pe subt mîină, nu aveau pentru ce cumpăra, căci marfa de care aveau ei lipsă se vindea în prăvălii. Ei nu cumpărau nici zahăr, nici ceai, nici cafea — lucruri pe care orașenii le cumpărau și în vremea războiului pe căi lăturalnice, lipsind uneori cu lunile din prăvălii.

Așa că era o noutate care-i mira și-i nemulțumea, comerțul acela clandestin. Și decît să plătească prețuri așa de urcate, mai bine se lipseau și se mulțumeau să murmure, arătîndu-și nemulțumirea. Căci fără de sare nu puteau fi, iar unii și fără tutun. Cu lipsa petrolului era mai ușor, căci se mărise ziua.

Oamenii cercau să-și explice în fel și chip lipsa sau raritatea acestor articole. Cei mai mulți credeau că lipsa jidovului din sat e pricina la toate. E adevărat că încă prin decembrie deschisese o prăvălie un român din sat, Bucur Mărgineanu, om cu avere mijlocie, care se însurase tîrziu, fecior tomnatic, după ce slujise mulți ani la jidovul din sat, și-i păruse că se pricepe și el la negoț, la cumpărături și vînzări. La început, pînă mai află marfă la oraș, din ceea adusă înainte de căderea fronturilor, aducea și Bucur în prăvălia lui. Dar acum, oricît îl asaltau sătenii, se întorcea de multe ori cu căruța goală de la oraș.

— S-a apucat și el de-o treabă la care nu se pricepe !

— A crezut că-i destul să slujască patru ani la jidovul, pentru a-i putea lua locul !

— Nime nu poate face deodată două treburi bune. Dar Bucur vrea să se țină și de plugărie și de negustorie.

— De unde s-aducă marfă, măi oameni buni, dacă nu-i nici în magazinele de la oraș ?

— Este, numai nu o știe el căuta !

— Să fie jidovul aici, am avea de toate.

Așa și altfel vorbeau sătenii, judecîndu-l pe Bucur. Și multora le părea rău că nu mai e jidovul la ei.

Bucur deschisese, după Crăciun, și crîsmă, într-o odaie lîngă prăvălie. Crîșma mersese o vreme bine, vin se afla destul, rachie mai puțin, pînă cînd nu mai putu afla nicăiri spirt.

Unii dintre săteni puneau vina pe primărie și pe Consiliul comunal. Ar trebui să ceară ei de la deregătoriile cele înalte să aducă în magaziile de la oraș marfa ce lipsea ; dar primarul și *comenetetii* nu se mișcau. Se măr-gineau să spună că marfa va veni, numai să fie cu răbdare.

— Ce-i de vină Bucur ? El ar aduce de toate, căci ar fi spre cîștigul lui.

Alții credeau că de vină era lipsa unui notar în sat.

— Trebuie să fie un cap de om luminat. Primarul, de, om de omenie, dar el nu știe cum să vorbească cu cei mari. Nu mai putem rămîne fără notar în sat.

Vro zece, fără să mai spună nimic primarului, se du-seră la prim-pretorul și cerură să le dea un notar. Se plîinseră de lipsurile satului.

— Ar trebui să fiți și dumneavoastră cu răbdare. Marfă are țara destulă, și sare, și petrol și tăbac, dar e greu cu adusul lor. Sunt trenuri puține, multe vagoane și locomotive sunt stricate din război. Acum se repară pe capete. Gîndiți-vă, apoi, că țara-i mare, de trei ori cît a fost Rumânia înainte de război. De, n-ar strica să aveți notar în sat, dar deocamdată e greu. Ne-au trebuit și ne trebuie mulți slujbași în locul celor străini. Și trebuie puse pe roate, mai întîi, deregătoriile cele de căpetenie din orașe. Un sat cu un primar deștept și harnic și cu Consiliu comunal cum e al dumneavoastră poate tot fi. V-aș pune notar, dar n-am pe cine.

Sătenii rămaseră tăcuți, învîrtindu-și pălăriile în mină. Erau toți dintre codașii satului, care se înfruptaseră, după fuga jidovului din sat, din bunătățile din pivnița și prăvălia lui.

— Păi, ce-i de făcut? — întrebă Ioniță Albu, cînd văzu că oamenii încep să se îmbulzască spre ieșire.

— Să fiți cu răbdare, căci veți avea de toate. Acum, țara are și alte greutăți. Poate va trebui să ne batem cu ungurii, fiindcă ei nu vor să ne sloboadă toată țara către apus și miază-noapte. Au făcut front prin munții Bihorului, pe la poalele Meseșului, pînă sus. În o parte a Banatului au intrat sîrbii. Miniștrii noștri sunt la Conferința de Pace de la Paris, și cer granițele toate, așa cum s-a hotărît la Alba-Iulia. Alte griji mai mari are țara, și ar trebui să avem cu toții răbdare, nu să ne plîngem că nu avem tăbac.

— De, va fi și așa! — zise unul din grup.

— Dacă am avea numai pe jidovul în sat, nu ne-am mai plînge de nimic. Ar scoate el sare și petrol și din piatră seacă — zise Ioniță Albu. — N-ați putea să ni-l trimiteți înapoi?

Prim-pretorul rîse.

— Dar eu vi l-am scos din sat? Eu i-am golit pivnița și prăvălia? Iacă nici nu s-au pornit cercetări să i se socotească paguba. Dar va trebui să vină rîndul și la asta.

Cînd auziră așa, oamenii se grăbiră să ajungă în drum.

— Cine te-a pus să mai pomenești de jidov? Era un lucru uitat și tu vii să-l amintești domnilor! — înfruntă cineva pe Ioniță Albu.

— Dar nu spuneți toți, și de cînd, că ar fi bine să-l căutăm și să-l aducem în sat?

— Ne-am fi înțales cu el să uite trecutul și să nu mai ceară nici o despăgubire.

Cu toată lipsa de slujbași, pe la mijlocul lui aprilie, veni notar în Curmătura Ion Muntean. Era un om de vro patruzeci de ani, necăsătorit, care, părăsind școala după cinci clase de liceu, fusese, pînă la izbucnirea războiului, funcționar prin diferite cancelarii notariale, și în două sate chiar subnotar. Făcuse războiul patru ani în sir, și nu se alesese decît cu ușoară șchiopătare de piciorul

stîng, în care îi intrase o schijă. Umblase trei luni în şir, să se căpătuiască şi el undeva în vrun oraş, dar nu-i reuşise. Ceea ce cerea el nu i se dăduse, iar ce i se îmbiase, nu vrusese el să primească. Era un om închis, nemulţumit cu soarta şi cu viaţa, şi pizmuia pe toţi foştii lui colegi de şcoală, care, terminîndu-şi studiile, ajunseseră acum în slujbe bune.

La lucrurile de notariat se pricepea încă bine şi era om harnic de felul lui.

După ce se întorsese delegaţia aceea de la prim-pretorul, începuse să umble prin sat vestea că poate vom avea război cu ungurii.

La o şedinţă a Comitetului comunal, fiind prezent acum şi noul notar, moş Vasile Cîrnu aduse vorba despre vestea aceasta.

— Dacă ar fi adevărată ar trebui să ştim şi noi ceva — sfîrşi el.

— Poate ştie ceva domnul notar — zise Dumitru Pop. — Este adevărat că armata română s-a oprit de parte încă de graniţa de la apus a ţării. Se zice că pînă nu va hotărî Conferinţa de Pace de la Paris, nu poate înainta mai departe.

— Şi de ce n-ar putea ? — întrebă moş Vasile.

— Pentru că războiul s-a sfîrşit şi nu se poate începe un nou război acum — răspunse primarul.

— Dacă va porunci Ţara, se poate — zise Florea Costan. — Numai poruncă să vie !

— Poate va veni, moşule ! Ne-a şi sosit ordin să scriem pe feciorii care au ajuns la anii recrutării — vorbi notarul. — Poate să fie vorba şi numai de asentările regulate din fiecare an, dar poate fi şi altceva. Ungurii au făcut front prin Biharia şi Sălaj şi nu vreau să ştie de hotărîrea de la Alba-Iulia. Dar domnul prim-ministru Brătianu e la Paris, la Conferinţa de Pace şi el are şi alte dreptăţi afară de hotărîrea de la Bălgărad. România, cînd a intrat în război, avea pact scris cu ţările din apus, pînă unde merg hotarele ţării celei nouă. Dacă nu va izbîndi cu buna, poate tot vom ajunge la război cu ungurii.

— Dă, Doamne, să ajungem ! — zise moş Vasile Cîrnu, căci văd eu că, pînă nu ne-om bate odată cu ei,

direptatea românească întârzie în țară. Mă gândesc acum că poate chiar de aceea întârzie, fiindcă ungurii încă nu-s de tot la pământ.

Dumitru Pop se ridică de pe laviță și se apropie de harta atârnată de perete. Din ziare el știa pe unde s-a oprit armata română, la porunca celor mari de la Conferința de Pace. Începu să poarte un lineal pe hartă, arătînd pînă unde a ajuns și pînă unde trebuie să ajungă România.

Membrii Comitetului comunal căzură pe gânduri. Iată lucruri și fapte cu care ei încă nu și-au bătut capul pînă acum. Pentru ei, după Adunarea de la Bălgărad, după intrarea armatei române și trecerea ei mai departe, Rumânia mare era făcută! Afară de primarul, de Dumitru Pop, de preotul și de învățătorul care citeau gazete, ceilalți nu mai cunoșteau situația. Ei trăiau în România mare, începuseră să se plîngă de unele lipsuri, și cînd colo, află acum că mulți români sunt încă în robie ungurească.

Cei de față se adunară cu toții în jurul lui Dumitru Pop, cu ochii la hartă. Afară de moș Vasile Cîrnu toți știau carte, și cei mai mulți făcuseră și războiul și se puteau orienta binișor pe hartă.

După ședința aceea, locuitorii din Curmătura păreau că îndură mai ușor lipsurile de care se plîngeau mai înainte. Membrii comitetului vorbiră în sat despre lucrurile discutate, și românii luară cunoștință că țara încă nu-i întreagă, că în vreme ce ei erau de la începutul iernii în România, cei din părțile ungurene erau încă subt călcîiul ungurilor. Gîndindu-se la asta, înțelegeau că lor le lipsea puțin, în vreme ce altora le lipsea totul.

Cei mai mulți nu înțelegeau poticnirea armatei române pe o anumită linie. Nu înțelegeau pentru ce trebuie să aștepte pînă va hotărî Conferința de Pace. Știau că ei au hotărît unirea cu România, și cu ei împreună și românii din părțile ungurene.

Unii cunoșteau aceste regiuni din vremea războiului. Știau că e plin de români și pe-acolo. Alții făcuseră războiul în apropiere de regimente din partea locului, mai toate cu mari majorități românești. Dacă țările cele mari — ziceau aceștia — au hotărît să se așeze neamurile

după dreptate, fiecare popor în țara lui, pentru ce opri-
seră acum armata română să înainteze pînă la granițe ?
Căci așa spuneau cei ce citeau gazete, și mai ales Du-
mitru Pop. Așa îi lămurea, de altfel, și învățătorul Pascu
și părintele Andrei Dragomir.

Dar cei mai mulți tot nelămuriți rămîneau. Mai ușor
le venea să creadă că ungurii și-au adunat toate pute-
rile și nu vor să-și tragă armatele în țara lor.

O îngrijorare începuse să-i stăpînească, după ce, cîteva
luni, nu s-au mai gîndit la nici o primejdie. Se simțeau
și rușinați că au putut trăi atîta vreme, fără să-și dea
seama în ce situație e țara lor.

«Poate nu avea țara armată destulă» — întrebau unii.

Era cu puțință. Ei știau că România a avut în război
pierderi grele în oameni [...]

Dar dacă n-are țara oștire destulă, pentru ce nu
cheamă subt arme pe românii de aici ? Au pierit și dintre
ei destui pe cîmpurile de luptă, dar tot vor mai fi încă
oameni să-i poată fugări pe unguri în țara lor.

Unii puneau vina opririi pe loc a armatei pe guvernul
ardelenesc din Sibiu. Ziceau că trebuie să dea toată con-
ducerea pe mîna guvernului din București, care a mai
făcut războaie. Mulți nu puteau înțelegere o dată cu capul
pentru ce aveau două guverne, dacă e o singură țară ?

Așa începuseră să se frămînte oamenii, pînă veniră
ordinele de rechiziții și apoi de mobilizare.

Atunci, toată frămîntarea și încordarea se liniștiră.
Oamenii aflară adevărul. Ungurii nu se retrăgeau de
bunăvoie în țara lor și trebuiau dați peste cap, cu voia
ori fără voia celor de la Paris, de la Conferința de Pace.

Se zvonise că în Țara Ungurească ar fi izbucnit revo-
luție bolșevică, așa ca în Rusia [...]

În tot satul însă nu era nimeni mai fericit, după ce
veni ordinul de mobilizare, ca moș Vasile Cîrnu.

— Las' că-i bine așa ! Nu se cădea să ne facem țara
noastră și să nu ne batem cu tîlharii ăștia ! O să le
arătăm noi acum ce putem !

— Da' mergi și dumneata, moșule ? — îl întreba
vrîun om glumeț.

— M-aș duce, să am picioare și brațe, cum am inimă !
Dar ce, e de lipsă să plec și eu ? Cînd ne-om mișca și

noi va fi vai și amar de muma lor. Le va fi mai greu ca în patruzece și opt !

— Poate dacă te-ai cere voluntar, te-ar primi și pe dumneata.

— M-oi cere, dacă tineretul n-a face ispravă. De bătut cu ei trebuie să ne batem. Am simțit eu mereu că de-aceea întârzie dreptățile românilor în țara lor, fiindcă n-am surpat încă de tot puterea ungurească. Asta-i trebuie rumânului.

Ca moș Vasile judeca acum tot satul. Între voluntari se anunță și Ilie Opriș, dornic să-și facă armata, să se poată însura mai în grabă cu Sora Surdului.

XIV

Pe la sfârșitul lui mai se întruni grabnic Consiliul comunal. Ultima ședință nu se ținuse decît cu trei zile înainte. Membrii sosiră neliniștiți. Ce putea fi ?

Notarul Ion Muntean le spuse că a primit o știre telefonică de la prefectul că regele și regina, în drumul lor prin Ardeal, se vor abate totuși și prin capitala lor de județ. Nu fusese în program, și s-a hotărît numai acum. Vremea de pregătire era scurtă : o săptămînă.

Cărturarii satului urmăriră din ziare drumul sărbătoresc al perechii regale. Știau din gazete itinerarul și rămaseră întristați că ei nu-i vor putea vedea. Acum, la vestea notarului, izbucniră cu toții în urale, cu fețele luminoase.

— Iată, ne învrednicește Dumnezeu și pe noi să le vedem slăvitele fețe — zise părintele Andrei Dragomir, cu ochii umezi. — Dacă-i așa, vom merge cu mic, cu mare.

— E nevoie să ne înfățișăm nu numai în număr mare, ci și în bună rînduială. Cîte steaguri naționale ați avut la Alba-Iulia, domnule învățător ?

— Numai cinci. Ne-am pregătit la repezeală.

— Acum ne vor trebui cel puțin zece.

BIBLIOTECA JUDEȚANĂ

CARAG. ZEVEJIN

1867-26/29

119
SRI 7 NOV 1950

— Se va îngriji preuteasa de ele — zise părintele. — Mine tot avem de făcut un drum la oraș, la protopopie, voi lua și pe preuteasă să cumpere stofa.

— Din satele mai depărtate, oamenii vor pleca cu trenurile, mi-a comunicat domnul prefect. Noi și satele din jur vom merge pe jos. Aici e toată greutatea.

— Dar nu-i nici o greutate, domnule notar, vom porni de cu seara. Drumurile-s bune, vremea-i bună, ce ne mai trebuie? — zise moș Vasile Cîrnu.

— Greutate este — zise învățătorul — că nu-s toți bătrînii buni de picior ca dumneata, moș Vasile. Și care dintre ei n-ar voi să vină? Eu aș vrea să duc și pe copiii de școală. Cum să-i duci pe jos treizeci de kilometri?

— Se-nțelege că trebuie să-i ducem pe toți — zise primarul. — Va trebui să facem rost de căruțe.

— Căruțe ar fi ele vro treizeci, dar ce ne facem de cai? Îmi închipui că feciorii vor merge tot călări, ca și la adunare — zise învățătorul.

— Ar fi frumos o ceată de călărași — își dădu cu părerea notarul.

Vorbiră cu toții, dînd soluții, și în urmă se ajunse la hotărîrea să înhame caii la căruțe, iar șeile să le aibă gata tot acolo. Cu căruțele și așa nu vor putea intra în oraș, căci va fi lume peste lume. Se vor opri în marginea orașului, pe cîmp, vor dezhăma caii și-i vor înșeua. Feciorii vor merge pe jos, cu toate podoabele de călărași. În căruțe vor veni bătrînii, bătrînele, copiii de școală.

— Mare pagubă, oameni buni, că nu avem o bandă (taraf) ca sașii din Aluniș. Cum i-ar sta acum de bine satului să meargă cu bănzile cîntînd în frunte! — zise cineva dintre consilieri.

— Vor merge și sașii din Aluniș cu muzica lor — zise notarul. — Toate satele se duc.

— Ba, dumnealor ar mai putea rămînea și acasă — făcu burzului moș Vasile Cîrnu. — Ce să caute ei acolo? Doar nu vine împăratul lor.

— Nu-i putem opri, moș Vasile, — zise părintele Dragomir. — De altfel, ei au ținut o adunare a lor în care s-au hotărît că vreau să fie cetățeni buni în țara noastră.

— Aşa au hotărît ? D-apoi au văzut că n-au încătrău ! Ei țin totdeauna cu cel mai tare. Dar ian' să vină îndărăt ungurii, să vedem dacă mai țin cu noi ? N-au hotărît de la inimă, părinte Andrei, ascultă-mă pe mine.

— De, în sufletul omului cine poate citi ? Singur Dumnezeu.

— Ba, eu citesc în sufletul lor, ca-ntr-o carte.

Oamenii zîmbiră. Moș Vasile își uitase că nu știe citi.

— Vorba e — începu notarul — că în oraș va trebui, să defilăm prin fața perechii regale. Și, pentru asta, domnul învățător va fi așa de bun să facă cîteva probe, încă acasă. Domnul prefect, care a mai fost și în alte locuri pe unde a trecut perechea regală, spune că satele s-au prezentat în cea mai bună ordine. În frunte, preoții și intelectualii satelor, apoi copiii, tineretul, bărbații și femeile, în rînduri de cîte opt. Nu poate fi nici o învălmășală. Și lumea trebuie să defileze frumos, să calce militărește.

— Lasă pe mine, domnule notar. Voi face eu cîteva probe înainte. Va fi mai greu cu femeile.

— Fiecare se va îmbrăca în vestmintele de praznic pe care le are mai bune.

— Păi, dacă-s Paștile, cum să se îmbrace ? Ba e mai mult decît Paștile, căci ele, sfintele, se întorc în fiecare an, dar pe măriile-lor o dată le vede omul în viață — spuse Florea Costan. — Am slujit șapte ani pe împăratul străin, dar cine i-a văzut vreodată fața ?

Notarul le mai spuse că prefectul știind că în Curmătura femeile au țesături și cusături frumoase, vechi, cum nu se prea găsesc în altă parte, ar fi bine să aleagă două-trei lucruri mai prețioase să le ducă în dar reginei.

— Vai de mine și de mine ! Dar cum să cutezăm ? — se sperie moș Vasile.

— Mi-a spus domnul prefect că m.-sale reginei tare-i plac cusăturile și țesăturile românești. Prin Ardeal, în vizita aceasta regală, umblă îmbrăcată românește.

— Nu mai spune ! — se miră bătrînul.

— Așa este. I-am văzut chipul în gazete — întări Dumitru Pop.

— Drăguța de ea ! Se vede că-i de-ale noastre.

— Spune prefectul că i s-au făcut astfel de daruri și în alte părți, și le-a primit cu multă bucurie !

— Se va îngriji preuteasa și de asta — zise părintele Andrei. — În lăzile femeilor de la noi se păstrează într-adevăr țesături și cusături vechi cum nu mai afli într-alte părți.

Se sfătuiră încă multă vreme, și după ce se sparse adunarea și consilierii se împrăștiară prin sat, se aprinse între oameni o bucurie și o însuflețire cum nu mai fusese de la Adunarea de la Bălgărad, și de cînd trecuseră prin sat cele dintîi unități ale armatei române. Lumea uită cu totul de lipsa petrolului, a tutunului — sare era acum iarăși destulă —, uită de rechiziții, uită și de faptul că mult tineret din sat era iarăși mobilizat. Numai vorbeau decît despre marele eveniment ce se apropia. Toată lumea voia să vadă pe rege și pe regină, și bătrînii și copiii.

— O să vedeți că ne va rămînea satul pustiu — ziceau unii.

Erau copii mai mărișori care începură să plîngă de pe acum, dacă li se spunea că ei nu vor putea merge atîta drum pe jos, ori că nu vor încăpea în căruțe. Și căruțele și caii se împuținaseră, într-adevăr, după noile rechiziții.

Chiva Dinului se purta prin sat ca argintul cel viu. Ea își luase sarcina să caute țesăturile și cusăturile cele mai frumoase, din care să aleagă apoi preuteasa cîteva. Femeile o lăsau, bucuroase, să le răscolească lăzile cu rufe. Fiecare ar fi dorit ca vrun lucru din lada ei să ajungă în mîinile reginei, deși, Dumnezeuule mare ! parcă tot nu le venea să creadă că-i cu putință să-i placă unei împărătese lucruri ieșite din mîna lor, a mamelor ori a bunicelor.

Chiva Dinului le spunea că-i chiar așa, că a trimis vorbă însuși prefectul, că a primit cu bucurie astfel de daruri și într-alte părți.

Dar preuteasa nu avu prea mult folos de alergatul Chivei. Femeia se lăsa robită de ochi și-i aducea mai mult lucruri nouă, înflorite, la vechiturile îngălbenite din fundul lăzilor nici nu se uita. Și nici femeile nu stăruiau. Pentru ce să ducă lucruri vechi pe care nici ele, ba nici mamele lor nu le mai purtaseră ?

Zadarnic îi spuse în mai multe rînduri preuteasa ce anume lucruri se cer, Chiva nu-și ieșea din apele ei. Așa că trebui să caute singură. Își aduse aminte că o văzuse o dată la biserică pe mama Anei Opriș, la bătrînețe, îmbrobodită cu un fel de turban alb, cu alesături în fir de argint la capete, și se duse ată la ea.

— Îl mai avem, cum să nu — spuse femeia.

Îl căută în ladă. Și chiar în fundul ei, dintr-o cutie de lemn, scoase ștergarul acela străvechi. Era o pînză subțire, nespus de fină, de care acum nu se mai afla, la capete cu alesături de fir de aur, pălit de vechime.

— Țasta să-l dai, lele Ană. E un lucru rar cum nu se mai află.

— Îl dau bucuros, vai de mine, numai e pînza cam îngălbenită. Ar trebui să-l spăl.

— Nu e nevoie, e curat. Nu mai ai ceva la fel ?

— Eu nu mai am. Dar știu că are văruța, Salomia Surdului, unul asemănător, dar mai frumos. Și mai are o iie rămasă de la străbunică-sa. E o minune beata și alțițele.

Ana o însoți pe preuteasa la Salomia, și femeia fu încîntată să i le dea.

— Așa ceva cred că nu se mai găsește în tot Ardealul — zise preuteasa, privind beata, alțițele, *fodorii*. — Aceste trei sunt și destule. Mai am și eu o cătrînță și o brăcie pe care mi le-a dat de mult nevasta diacului celui bătrîn.

Chiva veni la casa parohială, să vadă lucrurile alese, și nu fu mulțumită, dar nu avu ce să mai zică. Se gîndi să pună în traistă două ștergare dintre celea ce-i părură ei mai frumoase. Să vadă cine-a făcut alegere mai bună...

Învățătorul Pascu făcu, în mai multe sări, după ce se întorceau oamenii de la lucru, probe pentru defilare. Nu-i fu greu să-i pună pe săteni în rînduială. Îi erau de ajutor atîția inși care făcuseră armata și războiul. Se ținea bine și moș Vasile Cîrnu și alți bătrîni din sat. Numai cu femeile fu mai greu, căci lor le mai plăcea să meargă de-a valma, în turmă, decît în rînd de cîte opt, și tot mereu rupeau rîndurile. Făceau și pași prea largi, cu trupurile plecate înainte.

— Parcă merg la sapă — zicea moș Florea Costan, care nu se putea răbda, privindu-le, să nu le strige să-și țină trupul drept, să facă pași mai mărunți și mai regu-
lați.

— Femeile-s ca oile și pace bună — spunea el amărit la sfârșitul probelor.

Notarul se interesă în vremea asta să știe cum se pregătesc și satele vecine. Călărași nu mai mergeau de nicăiri. El telefonă la prefectură dacă pot să defileze și călări, tineretul satului care mai rămase acasă. I se răspunse că se poate, numai să aleagă caii cei mai buni.

În ziua hotărîtă, într-o sîmbătă, de la sfârșitul lui mai, albeau toate cîmpurile din jurul orașului de reședință a județului. Era o zi senină, cu cerul înalt, fără nici o adiere de vînt. Soarele strălucea întinerit și scâldea în razele sale de lumină vestmintele de sărbătoare ale mulțimii. Din cînd în cînd fulgera scurt din firele de aur iile femeilor. Deși lumea vorbea potolită, din jurul orașului, de pe ulițele lui, [vuietul] se ridică în văzduh ca o cădere grea de ape. Pe străzi, soldați și jandarmi în paradă, cu coifuri lucitoare, țineau, de-o parte și de alta, funii întinse în fața mulțimii. Deși satele fuseseră așezate și organizate pe cîmp, în împrejurimi, ulițele erau ticsite de lume.

Muzicile militare începură să cînte în piață, în fața tribunei mari și înalte, împodobită cu covoare, de pe la zece dimineața, deși sosirea perechii regale era așteptată numai pentru ceasul unul după-amiazi. Cîntau în diferite părți ale orașului, și chiar afară pe cîmp, în mijlocul mulțimilor și alte fanfare, venite cu satele. Domni tineri, cu tricolor în jurul brațului stîng — aranjatorii defilării — treceau și se țeseau mereu cu un pas grăbit prin mulțime, pe străzile libere.

În piață era lume care aștepta din zorii zilei. Se grăbiseră să-și ia un loc potrivit de unde să poată vedea. Era o lume amestecată, și orășeni și țărani. Erau și copii numai cît genunchile, care, osteniți, ședeau pe pardoseală. Alții începuseră a flămânzi și trăgeau pe mamele lor de mîină, scîncind, să meargă acasă. Femeile muncitoare se oțăreau la ei, le porunceau să tacă.

— Nu ți-am spus să stai acasă? Acum răbdă și taci.

— Dacă te dor picioarele șezi și tu jos, ca ceilalți.
— Fii cu răbdare ! Fii cu răbdare ! Acuși trebuie să pice.

Vro cîțiva mai îndărătnici și mai nărăvași nu se lăsau convinși. Începuseră să plîngă tare, cît jandarmii și soldații de gardă întorceau capetele :

— Du-l acasă, dacă i-e foame. Aici nu poate să urle !

— Dar cum să-l duc ? Cum să răzlesc prin marea asta de oameni ? Și, pe urmă, cum mai ajung la locul ăsta ? De-aceea m-am sculat cu noaptea în cap ?

— Dacă nu, fă-l să-și țină pliscul — strigă un sergent. — Altfel vă *evacumăm* pe amîndoi.

Femeia nu înțelese despre ce vorbea, dar arse cîteva fliște copilului peste pantaloni.

Din cînd în cînd, se auzea claxonatul vreunui automobil, și lumea întregă întorcea capul în direcția aceea. Mulțimea înghesuită se mișca toată deodată, ca o pădure izbită de vînt.

— Vine ! Vine ! Vin acum !

Și de zeci de ori trecu fiorul acesta prin mulțime. Dar nu erau decît automobile ale poliției, ale armatei, de-ale autorităților care făceau ultimele pregătiri sau dădeau ultimele dispoziții. Ori, poate, mai umblau și așa numai, pentru a le mai trece iritarea nervoasă a celor dinlăuntru.

Cum, cum nu. Chiva Dinului din Curmătura, tot dînd din coate, se strecură în oraș, și se trezi drept la spatele unui jandarm, după funia de cordon. Dar nu-și află as-tîmpăr nici aici, și mereu se îmbulzea în spatele omului, întinzînd funia.

Jandarmul întoarse capul.

— Stai pe loc, tu femeie ! Unde vrei să mai *avansezi* ?

— Ce să fac ? — întrebă bătrînica, neînțelegînd cuvîntul.

— Să stai liniștită și să nu te mai îmbulzești, că altfel vezi pe dracu.

— Auzi tu, soro, să-l pomenească pe Necuratul și în sfînta zi de azi — se supără Chiva, înfruntată aici, în fața lumii.

— Văd că ești îmbrăcată în port sătesc. De ce n-ai rămas să vii la defilare în rînd cu satul ? Din defilare poate cineva vedea mai bine pe maiestățile lor.

— Trebuie că vorbește de regele și de regina — își zise Chiva.

— Dar unde vor sta ? — întrebă ea. — Acolo sus, pe podul acela unde-s covoarele și coliba aceea de stejar ? Jandarmul rîse.

— Ce pod, tu femeie, ce colibă ?

Chiva arătă cu mîna.

— Aceia-i *tribună*, nu pod. Iar frunzișul de stejar nu vezi că-i numai adăpost de soare pentru maiestățile lor.

După un restimp, Chiva întrebă din nou :

— Oare vin și crăișorii și crăițele cele tinere ?

— *Altețele lor regale* ?

— Ba nici o altiță, ci scumpii copii ai împăratului și ai împărătesei. Zice că au doi crăișori și *trei crăițe*.

— Nu vin, tu femeie, numai maiestățile-lor. Și vezi mai tacă-ți gura de-acum, că n-am vreme să te ascult mereu.

N-avea vreme ! Dar ce făcea ? Trei pași la stînga, trei pași la dreapta și apoi înțepenea iar înaintea ei, drept în față.

— Dacă te-ai da numai o leacă mai la o parte — zise Chiva.

Jandarmul era un munte de om și-i lua vederea chiar în fața celor două scaune împărătești.

Mulțimea fremăta. Vuietul ei înăbușit se înălța în văzduh. Soarele, pe cît se înălța, era tot mai fierbinte.

— Oare de ce nu mai vin ? — întrebă Chiva leoarcă de năduf, strîmtorată de toate părțile.

Cîțiva bărbați, orășeni, reușiră să-i apuce înainte, împingînd-o în urmă.

Nu-i răspunse nime.

— Doamne ferește ! Să nu li se fi întîmplat ceva pe drum — adause ea, văzînd tăcerea.

Jandarmul din față își întoarse pe jumătate obrazul :

— Ești un cap sec, tu femeie ! Ce s-ar putea întîmpla ? Să nu-ți mai aud gura.

În clipa aceea, trei muzici militare începură să cînte deodată. Se cutremura văzduhul. Lumea se răsturnă pe o parte. Toate privirile erau ațintite spre stînga, de unde intra în piață strada principală din oraș.

— Vine ! Vine ! Vin acum ! Îi aduce Dumnezeu.

— **Linște !** — strigă jandarmul. — Nu vin încă ! Nu s-a dat semnalul.

Muzicele mai cîntară puțin, apoi tăcură toate deodată, scurt, ca și cînd le-ai fi tăiat glasul cu cuțitul.

— *Bănzile* astea vor fi de la curtea împăratului ? — se întrebă Chiva cu glas tare.

— Sunt muzici militare — răspunse cineva.

— Frumos mai *zic*, măicuța mea, Doamne ! Să le tot ascuți să nu mai mori !

Deodată se auzi o goarnă, prelung, ca o chemare la învierea din morți.

— Acum sosesc maiestățile lor — zise jandarmul. — Să nu mișcați, să stați smirna ! Nu cumva să încercați, îmbulzîndu-vă, să treceți de cordon, că rămîneți lați. Înțeles-ați ? Și acum, drepți, toată lumea, și capul descoperit.

Dar porunca nu mai avea nici un rost. Mulțimea era cu capetele descoperite încă de cînd începuseră cele trei muzici, iar oamenii păreau că nici nu mai suflă.

De departe se ridica în văzduh un clocot de urale și *vivaturi*, care se înălțau pînă-n naltul cerului și se apropia mereu, întărindu-se tot mai mult. Deodată începură strigătele, uralele și împrejurul Chivei, și se trezi și ea strigînd vivat din răspuțeri și dînd din brațele ridicate sus, care se azvîrleau în toate părțile, încît părea că nu mai sunt ale ei, că nu mai e stăpînă pe ele. Încă nu se arăta nici un automobil în piață, dar toate capetele se întoarseră într-acolo. În fața tribunei răsăriră, ca din pămînt, soldați de gardă. Muzicele, toate trei, intonară *Imnul regal*. Autoritățile așteptau smirna cu capetele descoperite.

În sfîrșit, începură a sosi mașinile încet, în rînd. Una, pe la mijloc, nu se mai vedea din mulțimea florilor. Din ea se coborîră regele și regina și urcară pe tribună. Acum îi vedeau toți. Izbucni o însuflețire ca un delir, care nu mai voia să aibă sfîrșit. Și uralele creșteau, de

cîte ori regele și regina, cu zîmbetul luminos pe față, mulțumeau cu mîna.

Multe femei plîngeau și mulți bărbați lăcrimau. Chiva Dinului se lăsă, plîngînd, în genunchi, și încerca să bată mătănii, ca în fața icoanelor. Dar nu reușea să se îndoaie. Abia își putea face cruce în strîmtoarea care o strivea.

După încetarea muzicelor și a uralelor începu defilarea satelor. Ce se petrecuse înainte, primirea suveranilor de către vlădici cu crucea și Evanghelie, de către primar cu pîne și sare, fu povestit pe urmă într-o mie de chipuri. Lumea nu-și mai lua ochii de pe fețele prealuminate.

Defilarea ținu peste două ceasuri. Satele veneau în bună rînduială, în rînduri de cîte opt, în albe porturi de sărbătoare, cu steagurile filfiînd. În frunte, lîngă steag, se purta cite-o tablă, pe care era scris numele satului. Veneau în ordine pînă ajungeau în fața tribunei, dar acolo, mai ales femeile, încetineau pasul, să vadă mai mult pe rege și regină.

-- E ruptă Ileana Cosinzeana, tu soro !

-- Gîndești că-i zîină din poveste !

Așa și cu alte cuvinte își arătau, cu glasul scăzut, femeile admirația lor.

Cînd ajunseră cei din Curmătura la defilare, lumea începu să aplaude și mai tare decît alte sate. Mergeau în frunte călărașii, împodobiți și ei și caii. Bătură mai mult din palme și regele și regina. Se auziră strigăte de «bravo !».

Chiva Dinului începu să dea din coate și să se îmbulzească înainte. O cuprinse deodată frica să nu rămînă de ai ei, singură, în mulțimea asta amețitoare.

-- Lăsați-mă să trec ! Sunt oamenii din satul nostru — începu să se roage, după ce văzu că nu răzbește prin mulțime.

Dar nime nu o luă în seamă. Satul ei trecu și veni altul la rînd, ș-apoi altul și altul.

-- În sfîrșit nu mă voi pierde, căci doar nu sunt copilă — își zise ea împăcată cu soarta.

Nu peste mult îi păru chiar bine că n-a putut ieși din strîmtoare. Încă cinci sate mai veniră și cu călărași. Iar

altele — Doamne sfinte, ce-o mai fi și asta ? — veniră cu nuntași în care, cu mire și cu mireasă, cu terferițe care strigau chiuituri de la nunți, cu feciori care pocneau din bice, pe lângă boii frumos împodobii cu năframe în coarne, cu clopote la grumazi.

Chiuiu nuntașii, și mai ales terferițele, încît Chiva Dinului, meșteră mare în chiuituri de la nunți, nu se putu răbda să nu strige și ea una, cînd trecură carele cu nunta prin fața ei.

Vecinii care o auziră se ghiontiră și rîseră.

— Sui în car și dumneata ! — îi ziseră unii.

— Da' mă gîdesc cum le-o fi venit ăstora în minte să treacă cu nunta chiar pe-aici !

Nu isprăvi vorba. Cînd văzu alt car, plin de fete, cu furca-n brîu, torcînd din caiere de lînă și cîntînd.

— Doamne sfinte, astea au venit cu șezătoarea aici — se miră Chiva.

Apoi, la trecerea altor sate, într-alte care, văzu femei meliînd cînepa, periind fuioare, pe altele țesînd la război.

Bătrîna se uita năucită, nemaiștiind ce să creadă.

Chiar la urmă, după ce se scurseră satele, se auziră în apropiere clinchete de clopoței și numaidecît se iviră în fața tribunei călușerii și începură jocul.

— Oare pe ăștia cine i-o fi lăsat să ajungă pîn-aici ? — întrebă lelea Chiva pe vecini.

Dar nime nu-i răspunse. Călușerii jucau ușori, săltînd de la pămînt, făcîndu-și *ponturile* lor, așa cum prea bine le cunoștea bătrîna de la ei din sat. Dar feciorii nu erau din Curmătura, și ei îi păru că joacă mai frumos decît cei din satul ei.

Regele și regina priviră cu fețele luminoase jocul lor și aplaudau mereu la *ponturile* mai grele.

— Uite, soro, că le place și înălțimilor lor ! — se minuna Chiva.

Nu-i păru rău că a rămas de satul ei. Va nimeri ea și singură acasă, deși n-ar fi fost rău să se poată cuibări într-o căruță, cum a făcut și la venire. Picioarele lemnoase îi înțepeniseră în cizme, nu le mai simțea.

Totuși, era mulțumită tare că a rămas. Văzu ce nu văzuseră ceilalți săteni, și va avea ce povesti acasă !

Chiar la urmă văzu că un domn îmbrăcat în negru de sus pînă jos se apropie de perechea regală și se aplecă adînc, spunînd ceva. Pe tribună, la dreapta, pe o masă lungă așternută frumos, erau înșirate darurile pe care județul le făcea reginei. Perechea regală, mereu în-sorită de bucurie, se apropie de masă și regina începu să ridice și să privească, unul după altul, darurile.

Chiva Dinului se făcu numai ochi. Vor fi acolo și lucrurile trimise de preuteasa lor prefectului? Îi vor plăcea reginei? Dacă ar fi ascultat preuteasa de ea și ar fi trimis cele alese de dînsa, n-ar fi avut nici o teamă. Dar așa, cu vechiturile acelea!

Erau tot cusături și țesături de pe sate, și Chiva nu le mai slăbea din ochi. Deodată inima-i zvîcni. Recunoscu în mîinile reginei învălitoarea aleasă de preuteasă. Regina o privi mult, cu încîntare, i-o arătă și regelui, vorbi apoi ceva cu domnul acela în negru, părea că-l întreabă ceva.

— Uite că-i place! — se miră Chiva Dinului. — Așa minune n-aș fi crezut.

Apoi muzicile începură să cînte iar, goarneau să sune, soldații de gardă să se întepenească în linii drepte neclintite, jandarmii și ostașii de la cordoane să-și ducă mîna la coifuri, polițiștii să deie signale. Perechea regală, urmată de ghinări și ofițeri, coborî de pe tribună și se urcă în mașină. Șirul lor începu să înainteze domol. Regele și regina salutau cu mîna, cu fețele zîmbitoare. Șirul de automobile se făcu nevăzut și îndată se rupseră cordoanele și mulțimea umplu piața.

Chiva Dinului tot îmbulzindu-se, ajunsese pînă la tribună și o atinse cu mîna. Apoi încercă să se orienteze dincătrău a venit, pe unde ar putea ieși mai ușor în cîmp, unde au rămas căruțele din Curmătura. Cu chiu cu vai ajunsese în uliți pe care nu mai curgea atîta lume, dar ieși într-altă parte de oraș pe cîmp.

O luă la picior, cuprinsă de nouă teamă. Dacă vor fi pornit căruțele, ce va face ea? Își lăsase traista cu merinde într-una din ele și o rupea o foame de lup.

După multă rătăcire află locul, dar și căruțele și oamenii plecaseră. Ce să se facă ea acum? Nu avea un ban

la ea, să se întoarcă în oraș să-și cumpere o bucată de pîne !

Peste locul unde fusese tabăra celor din Curmătura, treceau acum pîlcuri-pîlcuri de oameni dintr-alte sate.

Chiva rămase locului, neștiind ce trebuie să facă. Sleită de puteri se lăsă pe pajiștea frămîntată de lume, de care, de copitele cailor.

Stătu așa frîntă, cu senzația că-i intră oasele în pămînt, cînd simți o mîină pe umăr.

— Bine că te-am aflat în sfîrșit ! — se auzi un glas cunoscut.

Bătrîna ridică ochii și văzu pe Sîia, pe nepoata aceea dintr-a șaptea viță, pe care o chemase, cînd fusese bolnavă de *spaniolă* în casa sa, și care, de atunci, nu o mai părăsise pe bătrîna.

— Tu ești, Sîio ? — întrebă Chiva cu glasul blînd.

— Eu sunt, și de cînd te caut, de cînd te aștept — răspunse fata, mirîndu-se de vocea schimbată a mătușii sale.

Totdeauna îi vorbea pe un ton aspru, părăind că voiește s-o țină la distanță, să nu se prea încreadă, să nu-și ia nasul la purtare, pentru că o ținea în casa ei. Dintr-asta să nu-și facă o încredințare că-i va lăsa ei de bună seamă casa și averea.

Îi vorbea fetei răstit, iar aseară s-a chiar mîniat pe ea, pentru că Sîia ținea morțiș că vine și ea la oraș, în vreme ce bătrîna spunea că-i destul dacă se duce ea, și că nu poate lăsa casa singură.

Fata nici n-a pornit de-acasă deodată cu mătușe-sa, ci mai tîrziu, încunjurîndu-o cît a putut după ce ajunsese șirul de căruțe. Dar Chiva tot o zărise între fete și pufnise de mînie, numai cît nu avusese ce face, între oameni nu o putea înfrunta pentru ce a venit fără voia ei.

La marginea orașului unde tăbăriseră cei din Curmătura, își făcuse drum și se apropiase de fată, zvîrlindu-i cuvinte veninoase :

— Nu mai pupi tu casă și moșie de la mine cîtu-i veacul...

Iar acum, după glasul blînd, părea că-i trecuse mînia.

— A fost îmbulzeală mare, m-am și rătăcit pe alte uliți. Mă temeam eu că vor pleca, pînă voi sosi eu.

— Au plecat de vrun ceas. Onu Petrii în căruța căruia ai venit a zis că poate ai plecat cu alții, ori cu vro căruță dintr-un sat vecin.

— Ce să fac, am întîrziat și pace bună. N-ar fi chiar așa de rău, că poate în drum va mai da vro căruță peste noi și vor lua pe-o femeie bătrînă, cum sunt eu. Da' vorba e că Onu Petrii mi-a dus și traista cu merinde și m-a luat o foame, de-mi vine leșinul.

Fata se întoarce, făcu un pas înapoi, și dintr-un ciot uscat de salcie luă traista și o puse sub nasul bătrînei.

— Uite merindea, mătușe !

— Doar nu vei fi avut așa gînd bun să iei traista din căruță ?

— După cum vezi. Onu a dat să pornească, dar i-am spus că dacă nu te așteaptă să-ți lase cel puțin merindea.

— Ha ! Tot ești tu fată cuminte ! — zise veselă Chiva Dinului și începu să dezlege traista la repezeală și să îmfulece la mămăligă cu brînză. Numai într-un tîrziu se gîndi și la fată :

— Tu ai mîncat, Sîio ?

— Păi, cum să fi mîncat fără dumneata ?

Bătrîna simți o lumină și o căldură în suflet și-și zise : « Măi, nici fata mea să fie ! » Sîia-i dăduse și pînă acum dovezi că sîngele apă nu se face, oricît de îndepărtată era înrudirea, și începu să țină la fată, hotărîtă s-o lase moștenitoare. Numai cît nu voia să simtă fata și să-și ridice nasu la purtare.

Acum însă nu se mai putu supraveghea și zise :

— Șezi, draga mea, și mănîncă și tu. Trebuia să mănînci, fără să mai aștepți după mine. E tîrziu tare !

Fata șezu și începu să mănînce, veselă și luminată. Îi trecuse mătușii sale mînia !

— Doamne, Sîio, Doamne ! Pînă la moarte am ce povesti !

— Da, a fost frumos, mătușo !

— Ca-n povești, tu fată hăi ! Da' nici în povești ! Acum, numai să dea Dumnezeu drăguțul să întîlnim vro căruță în drum.

Mîncînd, începură să povestească de cîte au văzut. Dar fata nu prea ajungea la cuvînt. Odată i-l lua bă-

trîna din gură. Pe urmă se aşternură la drumul plin încă de pîlcuri de oameni din satele mai apropiate.

Tîrziu, spre înnoptare, îi ajunse din urmă o căruţă. Era din Aluniş şi rumânul, bun de inimă, porunci celor dinlăuntru să se mai strîmtoreze să facă loc celor două suflete.

Nici nu ştiură cum a trecut vremea tot povestind, strigînd ca surzii să s-audă prin larma ce o făcea căruţa cam descheiată în şuruburi, cam hodorogită.

Pînă-n Curmătura nu vorbiră despre alta făr' numai despre minunea de azi. Cînd Chiva înţelese că nici unul n-a văzut nici nunta, nici şezătoarea, nici pe femeile care lucrau la cînepă, se simţi mult crescută peste capetele lor şi începu să le spună, cît se minunară creştinii lucru mare.

— Măi să fie ei !... Dar cum au îndrăznit să iese cu nunta lor în faţa împăratului ? Şi să chiuie terferiţele din car în faţa luminăţiilor lor ! — se minuna un bătrîn. — Te trezeşti că, de vor fi fost ameţite de băutură, vor fi strigat şi ce nu se cade — adause el scandalizat.

— Ba, nu ! Au spus numai vorbe potrivite, că nici n-am văzut să aibă plosca cu ele.

Chiva, pînă-n Curmătura, torăi, torăi, încît cum trebuia să vorbească tare, răguşi pîn-acasă.

Românul opri caii, să se coboare cele două femei.

— Mulţămim, om bun ! — zise Chiva. — Da' nu eşti dumneata a Nuţulesei ?

— Ba sînt !

— Apoi să-i spui sănătate de la Chiva Dinului. Mă ştie ea.

XV

Dumitru Pop aduse în sat veştile cele mai nouă. Nu erau din ziare, ci fusese la Sibiu, unde era sediul Consiliului Dirigent, cu nişte treburi la tribunal, şi, cu o cale, se duse şi la redacţia ziarului ce-i venea acasă, să-şi plătească un rest de abonament. Aici întrebase de la redac-

tori ce mai este nou și dacă trupele românești au trecut de așa numita în ziare «linie demarcațională». În gazetă nu se scrisese nimic despre asta, dar prin sat umblau zvonuri că ar fi trecut, ba că ar fi fost și lupte la Tisa, cu armatele ungurești bolșevizate. Bela Khun, [...] întors din Rusia, ajunsese încă de mai de mult stăpînul țării ungurești.

— Au trecut și de Tisa, bădicule ! — îi răspuseseră redactorii.

— Păi de ce nu scrieți la gazetă să știe toată lumea ?

— Avem poruncă să nu scriem, pînă va intra armata română în Budapesta.

— Va merge pîn-acolo ?

— Pînă unde n-or mai întîmpina nici o putere ungurească.

Dumitru Pop aduse veștile în sat și ele într-o zi fură cunoscute de toată lumea.

— Vezi că se poate — zicea moș Florea Costan. — A fost destul să dea împăratu poruncă și oștirea s-a urnit, n-a mai întreat pe cei de la Paris, cum era vorba.

Oamenii erau mulțumiți și mîndri. Ar fi dorit vești tot ceasul. Așteptau ca pe jar intrarea armatei în capitala Țării Ungurești.

— Trebuie să-i pună odată cu botul pe labe, altfel nu-i mîntuire — spunea întinerit moș Vasile Cîrnu. — Nu poate veni dreptatea noastră întregă.

— De — spunea vro mamă mai îngrijorată — se spune că au fost lupte grele.

— Vor fi fost și vor mai fi ! Las' să nu zică ungurii că n-am luptat, că am trecut prin ei ca prin mămăligă. Totuși, eu cred că n-a putut curge sînge mult. [...]

— Ți-e ușor dumitale, moșule, că n-ai pe nime în război.

— Ba nu mi-e deloc ușor, nepoată, căci, Doamne, mult aș fi dorit să am și eu pe cineva ! Dar ce-i de făcut, dacă baba mea a fost femeie stearpă și mi-a stins toată viața și porodița ? Ba-i frumos, nepoată, să poată spune cineva : și eu am un fecior care-i în bătaie cu ungurii. Căci, din patruzeci și opt, nime nu i-a mai învățat minte.

Atunci din neamul meu au stat sub comanda lui Axente și tata și moșul, că era încă în floare și bătrînul.

Alte dăți, în așteptarea intrării armatei române în Budapesta, moș Vasile Cîrnu, nerăbdător, mergea cînd la părintele Dragomir, cînd la învățătorul Pascu, cînd la Dumitru Pop, să afle noutăți proaspete.

— Vine ea și vestea, n-avea grije, părinte Andrei — zise el odată preotului neliniștit că încă nu se publică nici o știre oficială despre ocuparea Budapestei, deși se vorbea despre asta de două zile. — Să n-ai nici o grije, cu ungunii am isprăvit-o de-acum ! Dar ce mă frămîntă pe mine sunt sașii ăștia.

— Ce-i cu ei.

— D-apoi cu ei cum să te bați ? Oaste n-au, țară n-au, puțini sunt ! Cum să te bați cu ei ?

— D-apoi, pentru ce să ne batem și cu ei, moș Vasile ?

— Păi, fără bătaie, nu se poate !

— Sașii sunt popor pacinic, trăiesc cu noi de veacuri, au declarat că sunt mulțămîți în România mare, cum să te bați cu ei ?

— Cred eu că-s mulțămîți cu noi, dar nu suntem noi mulțămîți cu ei ! Asta e ! Și cu cine ești mînios și în dușmănie pentru dreptate, trebuie numaidecît să te și bați, dacă vrei să-ți știe de frică. Altfel crezi că ne slobod munții noștri, sfinția-ta ?

— De bunăvoie nu, de bună seamă ! Dar țara va veni cu legi drepte pentru toți locuitorii ei. Și de legi vor trebui să asculte și sașii.

— Pînă nu ne-or ști de frică, nu ne vor asculta, părinte. Las' că știu eu ce fel de oameni sunt. Ce-au apucat odată în gheare nu mai lasă, cum nu mai slobozește clupsa piciorul vulpii, pînă nu-i tai ghearăle. De-aceea mă tot gîndesc eu cum am putea face o bătaie și cu ei, și nu aflu. Dacă ar avea și ei oaste și ar fi mai mulți !

Moș Vasile Cîrnu nu-și ieșea dintr-ale sale, deși mulți săteni îl luau în rîs.

Trecură zile și chiar săptămîni, pînă veni vestea despre intrarea armatei române în Budapesta. Știrea fu primită cu mare bucurie și însuflețire. Satul se trezi în cîntecul tuturor clopotelor de la biserică. Clopotarul Du-

mitraș auzise vestea în crîșmă, pe la zece seara, și se sculase, să alerge la biserică, dar îl opriseră oamenii.

— Cum să tragi clopotele în puterea nopții ? Se va speria întreg satul, căci vestea abia a venit la primărie, și oamenii nu știu de ce este vorba.

Dumitraș se potolise, dar se sculase din zori și, mai luînd două ajutoare, urcase în turnul bisericii. Nu-i dăduse nime nici o poruncă, nici părintele Dragomir, nici primarul Preda, nici notarul. Unul dintre ajutoare îi și zisese :

— Să nu pățim ceva, dacă nu ți-a poruncit nime !

— Las' pe mine, răspund eu ! O dată le-am tras cu poruncă grea, fără să vreau. Acum le trag fără poruncă !

— Cînd le-ai tras din poruncă ?

— Nu mai știi ? Cînd au intrat oștirile dușmane în București !

— Așa-i ! Îmi aduc aminte !

— Atunci m-au scos tîrîș jandarmii din casă. Cum din casă ? că m-au coborît din pod, unde mă ascunsesem, cînd am auzit de poruncă. Dar acum mă trage inima. Așa se cade !

Oamenii s-au adunat ca în zi de sărbătoare înaintea bisericii, și nu peste mult veni și părintele Dragomir și intrară la slujbă. Nu avu nici el nici o îndrumare de la nimeni să facă slujbă, dar ca și pe clopotar, îi dădea ghes inima.

Biserica se umplu îndată de creștini și slujba începu. Cînd intră diacul în Doxologia cea mare, nu mai cînta numai strana, ci toată biserica.

Părintele Andrei, la sfîrșit, rosti o scurtă cuvîntare de mulțumită lui Dumnezeu și de laudă pentru armata română.

— Cine sapă groapa altuia cade el într-însa, oameni buni ! — sfîrși el.

După slujbă, înaintea bisericii, lumea rămase încă multă vreme, și vorbea cu înflăcărare de isprava armatei române.

— Cînd au intrat în București, ungurii se lăudau că ei au cucerit capitala României, dar noi știm bine că n-au fost singuri, ci mai mulți nemți și bulgari, decît ei. Acum

n-au ce zice. Toată lumea știe că armata română n-a fost ajutată de nime.

— Greu le-o mai cădea, cît îs ei de înfumurați !

— Opinca a biruit cizma ! Las' că-i bine, că din opin-cari nu ne mai scoteau, ca și cînd opinca n-ar fi încăl-țăminte lăsată de Dumnezeu.

— Las' să simtă și ei ce însemnează să iei țara altuia. Să le mai treacă fumul de la cap.

— Să mai umble și ei pe jar, să vadă cumu-i, că au umblat destul călare.

— Măi, oameni buni, eu cred că dintr-asta le și vine pierirea !

— Pierirea le-ar fi venit de mult, dacă ar fi fost sin-guri ca acum. În patruzeci și opt au fost singuri și i-am bătut, ca și acum. Dar pe ei i-a ținut mereu deasupra și în războaie și în pace, împăratul de la Viena și armata nemțească. Dacă ar fi rămas ei numai cu *honvezii* lor și cu săcuii, de mult ar fi pus-o de mămăligă.

— Acum cei mari de la Paris i-au despărțit de Aus-tria. S-a făcut o țară ungurească mare numai cît să în-capă în ea ungurii.

— Păi, așa-i cu dreptate ! Nouă ce ne trebuie mai mult ? O țară în care să încapă toți românii.

— Se și vede c-au rămas de puterile lor ! Iute i-a în-călecat Khun Bela [...]. Mai mare rușine pe grofii și ba-ronii cei înfumurați, nici că se poate.

— Dar acum ce va fi cu el ? Că Bela Khun a fugit. [...]

— Vor vedea ei ghinărilor ce vor face.

— Deocamdată să ne taie granița de la apus, de un-de-i este locul, și pe urmă să-i lase în plata Domnului. Știu că nouă nu ne trebuie țara lor.

— Vezi bine că nu ! Ce să facem cu ea ? Fiecare po-por la el acasă, asta-i rînduiala cea nouă a lumii, și-i bună rînduială.

— E rînduială pe dreptate — zise moș Vasile Cîrnu. Dar eu unul tot aș lăsa un semn la Budapesta.

— Ce semn, moșule ?

— Aș lega de vîrfurile casei celei mai înalte o opincă, și aș porunci că nu-i slobod s-o ia nime de-acolo. Să

simtă o dată și ei ce este batjocura cu care ne-au batjocorit pe noi atîta vreme.

Abia se liniști valul de însuflețire pentru ocuparea Budapestei, și se răspîndi o altă veste, care avea să frămînte mai adînc și mai îndelungat Curmătura și toate satele din Transilvania, pînă la granițele cele nouă de la apus : La Sibiu s-a adunat Marele Sfat Național să hotărască reforma agrară, să aducă legea pentru împărțitul moșiilor mari.

Moș Vasile Cîrnu spunea mereu căroră voiau să-l asculte :

— Vezi că nu mai întîrzie dreptatea românească, după ce au fost biruiți ungurii ? Trebuia să cadă întîi de tot puterea lor. Acuma vin cu legea pămîntului !

Dar puțini ascultau la vorbele lui. Oamenii începură să facă socoteli : cît pămînt le va veni la fiecare ? Vor căpăta și cei ce au destul, ori numai cei săraci ? Și cei ce-au stat acasă ori numai cei care au fost în război ?

Legea pămîntului acum se făurea. Dumitru Pop urmărea în gazeta lui zilnică dezbaterile din Marele Sfat Național, și ținea satul la curent cu ele.

Oamenii erau și veseli și îngîndurați. Cei cu pămînt mult, cu moșii mari, gazdele satului, auzeau pe cei săraci vorbind că se va lua și din moșiile lor, pentru că moșia grofului nu putea ajunge la toată sărăcimea.

Părintele Dragomir începu să umble mai des printre oameni. Nu-i plăceau lui vorbele care începuseră să umble împotriva celor ce aveau o stare materială mai bună. Le spunea celor ce se înverșunau că trebuie să aștepte legea și strecura printre îndemnurile bune și părerea că nici un român din sat nu avea moșie care va cădea sub împărțire.

«Ce sunt douăzeci-treizeci de iugăre — zicea el. — Mai mult n-are nime, și toți care se ridicau la atîta, aveau copii. La copiii lor nu se gîndește nime ? Apoi nu erau atîția care cu muncă și cruțare grea, cu hărnicie mare și-au rotunjit moșia ? Legea se întemeiază pe principiul că pămîntul e al celui care îl muncește. Dar bogații satului nu-l muncesc ei înșiși cu vitele lor, cu plugul lor, cu copiii lor ? Unde ar fi dreptatea, dacă în România ar fi pedepsit cel harnic, și încurajat cel leneș ?»

Așa și într-alte chipuri încerca părintele Dragomir să taie pofta celor prea lacomi.

Oamenii nu-i stăteau împotriva în față, îl lăsau să-și spună cazaniile, dar cei care se temeau că nu le va ajunge și lor, nu-și ieșeau din ape. Ba Ion Roșu, cel care a fost primar cîteva zile la întoarcerea lui din război, și cu vro cîțiva din jurul lui, începură să pună în tîrguială și moșia părintelui, și chiar sesiunea parohială — vro douăzeci de iugăre.

— Ce-i trebuie popii atîta pămînt ?

— Sfinția-sa nu merge nici la sapă, nici la secere, nici cu plugul, și spune că pămîntul e al acelor care îl muncesc. Atunci ce drept are la atîta pămînt ?

Avea părintele Dragomir și avere moștenită de la părinți, vro cincisprezece iugăre.

— I-l lucrăm noi în clacă, cu palma și cu plugul.

— Dumnezeu se poate mulțami și cu prescura, și cu ce capătă de la morți și de la vii.

Fierberea începuse în sat și nu mai avea să se liniștească ani de-a rîndul.

Ion Roșu și tovarășii lui vorbeau nu numai între ei, ci în gura mare, că trebuie luat și din moșiile celor avuți din sat.

Auzi și notarul vorbele ce umblau, și-l chemă pe Ion Roșu la primărie.

— Aud că ești un fel de bolșevic dumneata. Vei ști că-i oprit să tulburi satul. Legea încă nu-i adusă. Trebuie să aștepte toată lumea, pînă se aduce legea. Dacă nu te astîmperi, voi afla ac de cojocul dumitale.

Dar Roșu se înfurie și mai tare, pînă cînd află altcineva ac de cojocul lui. Între cei amintiți de el că trebuie să li se ia din pămînt, fu și Gheorghe Crețu care avea moșie bună din ce moștenise și din ce-i adusese și nevasta, Măriuța. Omul nu auzi pînă tîrziu. Îl apucase o hărnicie mare din seara în care sărise cu toporul la nevastă. Întoarsă acasă în seara aceea, Măriuța îi spusese sub jurămint groaznic că dacă o mai bănuiește își va arde fața cu vitriol. Amenințarea avusese o înrîurire cu mult mai mare asupra bărbatului decît sperase ea. Gheorghe n-a spus atunci un singur cuvînt, ci numai s-a uitat lung, încremenit, la ea. Dar, din seara aceea, omul s-a schim-

bat cu totul. Știa că femeia lui nu glumește și se temuse. Nu-i mai pomenise un cuvînt legat¹ nici de Onu Boarului, nici de altul. Și fusese cuprins, în schimb, de frigurile muncii.

Cînd auzi despre ce vorbește Roșu, se duse atîta la el, și-i trase o bătaie soră cu moartea. L-au scăpat vecinii din mîinile lui.

— Pentru Dumnezeu, omule, ce te-a apucat? se miară vecinii. — Să sari la el din bun senin!

— Dar nu-i din bun senin! N-ați auzit ce vorbește? Că trebuie să-mi ia și din moșia mea?

— Ba am auzit, dar cine ia în seamă vorbele unuia ca el? Lasă-l în păcatele lui!

— Ba nu-l las și, dacă nu se astîmpără, o să pățească și mai rău. Dar cine l-a pus pe el să împartă averea oamenilor?

— De — zise un vecin — crede că-i vorba tot de prăvălia jidovului. El a fost capul răutăților și atunci.

— Mă leg eu să nu mai fie! Căci din oameni ca el, și din vorbe ca ale lui, se strică lumea! Las' că știu eu din război!

Chiva Dinului se simțea în elementul său în neliniștea și frămîntarea pornite de legiferarea reformei agrare. Cu mintea ei sănătoasă nu se putea alipi celor de teapa lui Ion Roșu. Ea-i hulea și-i scărmana să le meargă fulgii.

«Auzi dumneata, gînd tîlhăresc — zicea Chiva — pentru că are omul cu cîteva iugăre mai mult decît tine, să-i împarți moșia, să-i lași numai cît s-ar veni fiecărui sărîntoc! Alta e cu moșiile grofilor, acelea numără cu sutele de iugăre, și-s muncite de oameni nu de stăpîni. Apoi, toți acei grofi și baroni sunt străini, pripășiți pe la noi. Au luat pămîntul de la noi cu puterea. Cînd? În vremuri depărtate, cînd nu era nici o dreptate pe pămînt! Dar să vii să iai pămîntul din mîna rumânului, din mîna plugarului, să-l împarți cu cel ce are mai puțin, ori nu are deloc, e un păcat strigător la cer!»

Într-o zi, cînd își arăta cu asemenea cuvinte revolta între mai mulți oameni săraci, mai adause:

¹ În prima ediție (1943) greșit: *un cuvînt legănat* (n. ed.).

— Pentru ce nu cer, în cor, să le împartă și vitele de jug, și oile, și porcii și găinile ? Poate și hainele din ladă ?

— După dreptate aproape așa ar trebui să se întîmple — zise un om din grup.

— Așa ?

— Păi cum ai putea face altfel dreptate între oameni ? Unul să aibă de toate din belșug, iar altul să nu aibă nimic ?

— Cum ? Să-mi împart eu iile mele, pînza, albiturile cu nevastă-ta ? Ori să-i cinstesc ei jumătate din găinile mele ? Pfui, nerușinatule !

— Să nu stupești, că te tai ! Dumneata te amesteci în toate lucrurile altora, de parcă satul întreg ar fi al dumitale. Ce vorbim noi sunt lucruri pentru bărbați, nu pentru femei. Cine-a spus să-ți împarți găinile cu nevastă-mea ?

— Nimeni, dar aici au să ajungă lucrurile, dacă voi începeți cu moșiile oamenilor mai înstăriți.

— Bine zice lelea Chiva — zise un om mai trecut. — Mi-a spus cumnatul cum s-a început în Rusia și unde s-a ajuns. A scăpat din prinsoare și s-a înapoiat numai acum de cîteva zile. Au împărțit și hainele. Ba nici de împărțeală n-a mai fost vorba, ci cei cu slobozenia dezbrăcau pe creștini în drum și-i lăsau în cămașe în gerul iernii. Ba le-au luat și casele, alungîndu-i pe stăpîni și intrînd golanii !

— Golanii ! — se înfurie omul pe care-l certase Chiva.

— Apoi chiar asta este ceea ce nu vreți să înțelegeți dumneavoastră : a sosit vremea să nu mai fie în lume golani, ci toți oamenii la fel. Golanii ! Dar cum să ajungă ei în rînd cu alții, dacă nu iau de la cei ce au ?

Chiva Dinului își puse mîinile în șolduri :

— Da' cine-a mai văzut din răchită pom și din țigan om ? Cum să nu fie golani în lumea plină de atîția le-neși ? De ce nu lucrează ?

— N-au unde !

— Mămulica mea, Doamne, n-au unde ! A mai auzit cineva asemenea vorbă, de cînd îi lumea lume !

— Dumneata n-ai ieșit din sat, mătușo, n-ai de unde ști. Da-ți spun eu că sunt oameni la orașe care nu capătă de lucru și mor de foame.

— Asta să i-o spui lu' mutu' ! Sunt leneși, asta e !
— Cu dumneata nu ne putem noi înțalege, dar nici nu-i nevoie. Aici e treabă de bărbat. Și trebuie cap de bărbat nu de muiere.

— Ba trebuie om cu scaun la cap, fie bărbat, fie muiere. Da' se vede că voauă, la vro cîțiva v-au intrat găgăuni acolo, în război.

— Trebuie o nouă dreptate în lume, lele Chivo, și lucrul ăsta dumneata nu-l poți înțalege.

— Nu, c-oi fi cu capul de piatră ! Ba înțăleg eu tare bine : v-ați pus ochii pe agoniseala din hărnicia altora. Dar nu pupați ! Vă puteți șterge la gură de pe acum. În lume tot au rămas încă mai mulți oameni cuminți decît nebuni.

Așa se purta și vorbea Chiva Dinului printre oameni. Ea cunoștea pe toți cei din jurul lui Ion Roșu și afla tot ce vorbeau. Iar ce afla, dădea mai departe. De la ea aflase și Gheorghe Crețu ce vorbea despre moșia lui, Ion Roșu.

PARTEA A DOUA

XVI

Trecu un an și jumătate de la Unire. Armata română [...] s-a retras din Ungaria pe frontierele de la apus ale României. Aceste frontiere au fost studiate și fixate de o comisiune mixtă trimisă la Conferința de Pace de la Paris, după o lucrare pe teren de câteva luni. Nu s-a mai ținut seama de Tratatul de război încheiat de România cu Puterile Aliate, tratat care fixa ca frontieră vestică naturală Tisa, și la Sud de Murăș întreg Banatul, ci comisia s-a orientat numai după situația etnică. Cum în această regiune infiltrația ungurească, dirijată de puterea de stat, începuse cu un veac înainte pe teritoriu românesc, au trebuit să rămână sate ungurești, cum și în Ungaria au rămas vechi sate românești de baștină, dintre care unele se maghiarizaseră, iar altele intraseră adânc în acest proces. O frontieră, care să facă o demarcație etnică pură, fusese cu neputință.

Nenorocirea a fost că în momentul cînd marele Consiliu de la Paris dădea ordinul de retragere a armatei române pe noua frontieră cu Ungaria, România avea ministru de Externe un om care, necunoscînd geografia, a crezut că frontiera noastră cu Ungaria merge pînă pe cursul superior al Tisei, pînă în Carpații nordici, uitînd că în această regiune România e vecină cu noul stat al Cehoslovaciei, și a dat instrucții armatei să se retragă și din această regiune, unde au intrat apoi, fără nici o convenție, trupe cehoslovace, și așa țara a pierdut continui-

tatea unei linii ferate și o mare regiune, în care se cuprindea și jumătate de Maramurăș. [...]

Cu toate aceste pierderi, stabilirea frontierelor la apus a contribuit la liniștirea internă a populației, și a dat posibilitate statului să înceapă organizarea pe o scară mai întinsă.

Consiliul Dirigent fusese desființat după primele alegeri din toamna anului 1919, desființare votată de însuși Comitetul de Conducere al Partidului Național Ardelenesc. S-au înființat în locul lui directorate provizorii, cu menirea de a lichida și a se trece la unificarea integrală a țării.

În vremea aceasta de un an și jumătate se putuse observa un fenomen nou în populația ardelenască. Înainte de Unire, nici masele mari ale poporului, nici intelectualii satelor, ba nici cel de la oraș, în mare parte, nu-și băteau capul cu actele de guvernământ ale stăpînirii străine, cu excepția acelor care priveau «naționalitățile» — minoritățile etnice care împreună însă covârșeau mult elementul unguresc — și îndeosebi pe români. De vro sută de ani, măsurile luate împotriva naționalităților produceau reacțiuni tot mai adânci, din deceniu în deceniu — și rezistența la opera de maghiarizare forțată era tot mai înverșunată.

Dar alte acte de guvernământ nu prea erau urmărite de populația românească și fruntașii ei, ca și cînd nu i-ar fi privit. De la Unire, însă, la noi, trei-patru luni, după ce se potolise însuflețirea inițială, au început să fie urmărite de aproape toate actele de guvernământ, și mai ales măsurile administrative. Prin instinct, populația românească simțea acum că nu mai e vorba de cum își sară bucatele și cum își așterne patul o țară străină, pe care ea nu avea nici un interes să o vadă consolidată, ci că e vorba de propria țară, pe care aștepta toată lumea să o vadă bine condusă și bine administrată. Mai era și pornirea instinctivă de a se aștepta și a avea în România o viață mai mulțămită, mai fericită decît sub stăpînire străină. Se putea descoperi chiar o exagerare a acestei dorințe, firească de altfel, dar care, depășind marginile, trăind într-un fel de utopie, sub farmecul visului de veacuri, făcea pe destui să nu vadă și să recunoască

greutățile de tot soiul, rămase după război, și să aștepte minuni pe care omul nu le poate face.

Așa se poate explica, cel puțin în parte, fenomenul că populația românească de la vestul Carpaților urmărea acum de aproape actele guvernelor și mai ales ale administrației și că suporta mai greu rele pe care înainte nici nu le lua în seamă. Un spirit de observație și un spirit critic se trezise, trecînd prin ciur și prin sită fapte, dispoziții, lipsuri, nedreptăți, pe care puțini le știau pune și în sarcina împrejurărilor de după război, cei mai mulți le puneau în sarcina cîrmuirii și mai ales a administrației românești.

După lipsa de la începutul Unirii a unor articole de comerț — unele de primă necesitate, cum erau sarea, petrolul, tutunul, lipsă ce mai tirziu s-a micșorat — se iviseră alte lipsuri și alte greutăți. Aplicarea reformei agrare începuse prin așa-numitele arendări forțate, care deziluzionaseră populația prin faptul că pămîntul nu trecea, dintr-una, direct în stăpînirea celor îndreptățiți, așa cum așteptau oamenii. Apoi, în multe regiuni nu era nimic de expropriat, neexistînd latifundii, într-alte regiuni nu se ajungea la toți cei îndreptățiți prin legea adusă. Administrația lucra încet, greoi, ca orice organism nou înființat, și așa se iviseră o nouă serie de nemulțumiri.

În chipul acesta, Guvernul Provizoriu al ținuturilor țării de la apusul Carpaților, Consiliul Dirigent ajunsese, după un an, lipsit de popularitate. Toate lipsurile, năcazurile, se spărseseră în capul lui, masele mari eliminînd dintre criteriile judecății lor împrejurările rămase în urma războiului și greutățile firești ale unei nouă administrații. Oamenii nu aveau un termen de comparare cu greutățile tot așa, ori și mai mari din celelalte țări după dezastrul lăsat de război.

În definitiv era reacțiunea instinctului național, care împingea spre ideal : de a trăi într-o țară de dreptate și de moravuri curate, presimțind în ce chip exclusiv se poate consolida noua patrie.

Dar nu numai masele mari începuseră a fi nemulțumite, ci și o parte din pătura conducătoare. În ea se trezise și mai ascuțit spiritul critic. Dar se mai trezeau și două însușiri puțin manifestate și observate pînă la Unire.

Întîia era setea după o situație materială bună și o poziție socială superioară celei avute înainte de Unire; iar a doua, o pizmă grea a celor rămași în urmă față de cei ajunși. Ajunși mai ales la locurile de conducere, mari sau mici. Aceste două însușiri puțin cunoscute pînă acum, făceau și mai veninoasă critica situației din țară, și a persoanelor conducătoare. Adeseori pe temei de simple bănuieli se făceau acuzațiile cele mai grave, și orice bănuială spusă în public afla oameni care să o creadă.

În chipul acesta nu e nici o mirare că desființarea Consiliului Dirigent a fost votată mai întîi cu mare majoritate de voturi, chiar de către Comitetul de Conducere al Partidului Ardelenesc.

Între cei care au votat pentru desființarea lui au fost destui și de bună-credință, socotind că țara nu putea rămînea mai departe cu două guverne și că multe neajunsuri izvorăsc chiar din lipsa de experiență a oamenilor de la conducere. Ceea ce nu se înțelegea nici de către masele mari, nici de către mulți din clasa cultă, era situația grea de după război, care paraliza multe intenții și dispoziții bune.

În vremea aceasta de un an și jumătate, Curmătura rămăsese fără învățător. Învățătorul Ion Pascu fusese numit revizor școlar al județului, fiind unul dintre membrii frunțași ai corpului didactic primar. Oricît le-a făgăduit oamenilor că nu-i va lăsa fără învățător, nu-și putuse ține promisiunea pînă prin februarie 1920, cînd le trimisese un tînăr care nu isprăvisese încă Școala Normală, dar care a rămas obligat să-și facă examenele restante în particular, pe unul Dinu Albu, un tînăr care părea, de altfel, foarte îndemînat și plin de inițiativă. Nime nu mai credea că, începînd școala așa de tîrziu, mai poate face vro ispravă, dar făcuse la sfîrșitul lui mai un examen bun, deși în luna asta a lipsit multe zile din sat.

O vreme, sătenii se temuseră că-l vor pierde și pe părintele Andrei Dragomir. În vremea din urmă părea foarte abătut și umbla tot mai puțin printre oameni. Își făcea slujbele, și încolo se închidea în casă.

Auzise și el de mult ce vorbeau despre el oamenii de teapa lui Ion Roșu. Nu se temea, se-nțelege, că-i vor expropria și moșioara lui sau că-i vor lua din sesiunea parohială, cum amenințau codașii satului. Dar vorbele, critica acestora, îl scîrbiseră lucru mare. Nu s-ar fi așteptat niciodată că oameni păstoriți de el, ca și înaintașii lor de părintele, moșul și strămoșii lui, să poată fi așa de porniți împotriva lui, care nu le greșise cu nimic. Ba, singur Dumnezeu și preteasa lui știau pe cîte femei necăjite cu copii mulți le-a ajutat în cei patru ani de război ! Și, acum, unii săteni îl priveau împungaci și simțea că numai de silă și rușine ridicau pălăria, cînd îl întâlneau pe uliță. Pe așa oameni nu mai avea nici o plăcere să-i păstorească. Adevărat că cei mai mulți — iar femeile toate — se purtau și acum cuviincios cu el, totuși amărăciunea i se grămădea mereu în suflet și-și pusesese în gînd să se mute în altă parohie.

Pe la sfîrșitul lui ianuarie îi muri, pe neașteptate, preteasa, și în pustiul în care rămăsese, gîndul de-a părăsi satul crescua așa de mult în el, încît își ceru concediu de o lună și se duse la unul dintre feciorii lui, fost avocat, iar acum subprefect într-un oraș de pe Tîrnave. Vlădicia — deși începuse a se simți lipsă mare de preoți — îi aprobă cererea cu suplinirea părintelui Dordea din Aluniș. La plecare, se scîpă și spuse primului episcop că concediul era numai primul pas pentru a-și căuta altă parohie.

Omul nu putea crede.

— Cum să ne lași, vai de mine ? Toți înaintașii sfinției-tale au murit și au fost îngropați la noi. Acum ți-e pustiu că ai rămas singur cuc. Dumnezeu s-o ierte pe doamna preteasă, iar pe sfinția-ta să te mîngîie. Va trece și asta, c-așa e rînduiala lumii.

— Mi-e și urît și pustiu singur, dar m-am și scîrbit de purtarea oamenilor ! — oftă părintele.

— Vrei să spui de Ion Roșu și cei de-o seamă cu ei ? Adevărat că-s niște ticăloși, dar cine ascultă de gura lor ? Nu-ți vei lua sfinția-ta lumea-n cap de răul lor ! Ar fi în stare să se laude că ei te-au scos din sat.

— Lumea-n cap nu mi-aş lua-o. Am copii. Acum, la bătrîneţe, nu mi-ar strica să fiu mai aproape de unul din ei.

— Bătrîneţe ! Te simţi bătrîn, sfinţia-ta, acum cu nenorocirea asta ! Aşa-i omul. Dar eşti încă în toată virtutea. Ş-apoi, cum să laşi aici tot ce ai ?

— Poate l-aş aduce pe băiat, pe Cornel, din parohia lui.

— Ştim noi că va veni după sfinţia-ta, că la noi ţine rînduiala asta din bătrîni. Dar nu-i încă vremea ! Pentru ce să te *pustieşti* sfinţia-ta de răul unor nebuni ? Şi, cu atîţia în sat, chiar acum avem mai mare lipsă să fii între noi.

Plecă la feciorul lui, la subprefectul, să fie departe o lună de pustiu din casa parohială şi de acela ce adia parcă peste tot satul din mormîntul proaspăt al preutesei. De ! Se va sfătui întîi şi cu copiii, va mai rumega puţin hotărîrea luată, înainte de-a o pune pe hîrtie în cerere către vlădicie.

Cei doi feciori, preotul şi subprefectul, nu fură de părerea să părăsească Curmătura.

— Cum să te duci dumneata, acum la bătrîneţe, într-un sat străin, într-o casă străină, unde n-ai nimic, cînd acasă ai de toate ? — zise subprefectul, Ion Dragomir.

— Nu mai am nimic, măi băieţi, de cînd a murit mama voastră. Fluieră pustiu pretutindenea. Mi-ar fi mai uşor într-un sat şi într-o casă străină.

— Înţălegem noi că acum e aşa. Şi noi ne simţim destul de părăsiţi, fără săraca mamă. A luat-o Dumnezeu prea devreme ! — zise Cornel, preotul, cu ochii umezi.

— Apoi, nici oamenii din Curmătura nu mai sunt toţi cum au fost.

Şi părintele Andrei începu să le povestească ce are de suferit din partea unora.

— Dacă ţi-e spre greutate purtarea unora — zise subprefectul —, să nu crezi că în alte sate e mai bine. Pretutindenea se găsesc oameni care s-au întors ţicniţi din război. Din unele sate, preoţii au plecat fără voia lor, i-au alungat derbedeii ăştia. Dar le va trece nebunia, n-avea teamă. O să vadă ei că fără preot în sat nu pot

trăi. Și o să le treacă și furia asta după pământ, cu orice preț. Acum avem legea agrară și încep și ei să înțeleagă ce se poate și ce nu se poate.

Părintele Andrei îi asculta supărat. Credea să afle un sprijin pentru hotărîrea lui la copiii săi, și iată ei se arătau neînțelegători la durerea lui. Nu cumva se vor gîndi că le va fi lor spre greutate? Dar cei doi îi risipiră numaidecît gîndurile din partea asta.

— Aș înțelege un singur lucru — zise subprefectul —, să te lași de slujbă, să te pensionezi, și să vii să stai la mine. Mulțumită lui Dumnezeu, ai unde sta, și după munca de-o viață ești vrednic de odihnă.

— Sau să-mi ceri mutarea mea în Curmătura. Avem doar cuvîntul vlădiciei că la pensionarea dumitale să vin eu în loc — zise Cornel.

Bătrînul clătină din cap :

— Fără slujbă n-aș mai putea trăi nici un an. Și un om fără treabă aș rămîne în amîndouă cazurile. Nu ! Nu mă gîndesc încă să mă pensionez !

— Poate nici episcopia n-ar aproba bucuros acum. Se simte lipsă mare de preoți. Unii au făcut niște cursuri în vară și acum sunt profesori suplinitori, alții au intrat în alte slujbe — spuse Cornel. — Totuși, în cazul dumitale, cred că n-ai întîmpina prea mari piedici.

— Dar nici nu mă gîndesc să mă retrag cîtă vreme îmi mai dă Dumnezeu putere. Vreau numai să schimb satul.

Mai vorbiră despre asta în cursul lunii de concediu, și de fiecare dată părintele Andrei se îngrozea tot mai puțin de a se întoarce în Curmătura. Cei doi copii nu-i pomeniră nimic de moșia părintească, ce se va alege de ea, cine va lucra-o. Dar începu să se gîndească el, căci în combinațiile lui îi ieșise cu totul din minte. Se mai închidea, parcă și rana lăsată de moartea preutesei. Se mai gîndea apoi că, cerîndu-și el altă parohie, să nu trimită vlădicia în Curmătura alt preot, nu pe Cornel, care era abia de trei ani în satul acela, unde chiar acum era în curs de construcție o biserică nouă. Cunoștea el și «ponturile» vlădiciei, care voia ca omul care a început un lucru să-l și ducă la bun sfîrșit. Iar dacă

ar trimite în Curmătura alt preot, nu s-ar călca o tradiție prea veche și înrădăcinată în sat ?

Mai auzise ce pățiseră și alți preoți nevinovați ca și el. Cum într-unele sate care nu avuseseră nici o sesiune parohială, oamenii s-au împotrivit să le sloboadă și preoților o parte din terenul de arîndă forțată, și cum au trebuit să intervină autoritățile și jandarmeria, pentru a se executa legea. Și, totuși, preoții aceia n-au părăsit satele, ba dimpotrivă, s-au înverșunat și ei în apărarea drepturilor bisericii.

«Poate că ei să aibă dreptate — își zicea părintele Dragomir. — Poate că e nevoie să nu lași după mintea nebunilor, dacă-i vorba să se facă un lucru bun în sat !

Poate ! Dar nu era nici o îndoială — își zicea tot el — că așa trebuie lucrat ! Așa a făcut el însuși, destule ori împotriva voinții unora, cînd a fost să cîștige un lucru bun pentru sat ori pentru biserică ! El s-a descurajat de vorbele unora în așa măsură, numai pentru că se aștepta și el la altă viață a satului în România mare și mai ales a ajuns zdrobot, fără voință, pentru moartea preutesei ! Da, băieții lui aveau dreptate ! Nu putea părăsi satul, iar de pensionare încă nu putea fi vorba.»

După terminarea concediului făcu un drum la episcopie, la protopopie, unde, fără a pomeni de intenția ce ascunde, se informă asupra situației și nevoilor eparhiei, și-i fură confirmate știrile că se simte mare lipsă de preoți și că mulți au de suferit de pe urma duhului de răzvrătire cu care se întorseseră unii oameni din război. Mai află că episcopia ținea morțiș ca fiecare preot să se intereseze de aproape și să stăruie să se completeze — unde era teren — sesiunea parohială la treizeci și două de iugăre, cum fixa legea, și unde nu era sesiune să se creeze acum. Trebuia folosită posibilitatea legală pentru asigurarea din viitor a parohiei și a existenței preotului, căci cine putea ști ce vremuri mai pot veni.

La o obiecțiune a părintelui Dragomir că o stăruință, prea mare ar putea cauza neplăceri în parohii și ar învrăjbi pe oameni împotriva bisericii, i se răspunse la vîlădicie :

— Nu se pot lua în considerare astfel de nemulțumiri. Dacă a dat Dumnezeu să avem odată țara noastră

și statul român să fie un stat creștin care apreciază rolul bisericii, nu este îngăduit să se piardă momentul pentru înzestrarea parohiilor din cauza eventualelor nemulțumiri ale credincioșilor. De un lucru stabilit în lege avem tot dreptul să ne folosim. Și așa, în ce privește pământul, țărâניה nu va putea fi niciodată satisfăcută pe deplin. Nu-i de unde. Și chiar dacă ar fi, ar cere și mai mult. Ce va folosi un sat de oameni, dacă s-ar împărți cu zece-douăzeci de iugăre sau chiar treizeci și două mai mult ? Mulți, cum vor căpăta pământul, așa-l vor și pierde, pentru că lumea nu-i plină de oameni harnici și cruțători. În vreme ce biserica, înzestrată o dată cu sesiune, va putea avea în toate vremile viitoare un păstor, tot spre binele satului.

Îi vorbi așa unul dintre consilierii eparhiali, pe care-l cunoștea de mult ca pe-un înfocat luptător naționalist. Dacă un om ca el judeca așa, nu mai putea avea nici o îndoială că era în interesul bisericii și al neamului să stăruie și el pentru completarea sesiunii din Curmătura. La darea moșiei grofești din sat în arîndă forțată, el n-a stăruit și pentru biserică, de teamă să nu-i pornească pe oameni și mai mult împotriva bisericii.

Acum se simțea vinovat, deși își spunea că nu e prea târziu, căci reforma încă nu era făcută, iar pe tablou era luată și completarea sesiunii parohiale.

Părintele Andrei era un om care putea să se pună în poară cu credincioșii, cînd era vorba de un bine obștesc ; totuși, în cazul dat, simțea o neputință, pentru că într-o măsură beneficia și el de sporirea sesiunii parohiale și nu putea avea sentimentul desăvîrșitei dezinteresări, cum a fost în alte cazuri. Sfirși prin a se mîngîia cu gîndul că dacă nu va fi cu putință a se ajunge cu buna la completarea sesiunii, pentru a nu rămîne eparhia păgubită din vina lui, va da de la el cele cîteva iugăre care mai lipseau.

Cînd se întoarse din drumul lui la fecior, la subprefectul, trecuseră zece zile peste concediu, și îl aștepta o scrisoare de la părintele Dordea din Aluniș.

Suplinitorul îl ruga să se înapoieze cît mai neîntîrziat în parohie, fiindcă oamenii au început a se neli-niști. Cine știe de unde a început să umble în sat zvonul

că n-ar voi să se mai întoarcă, și ar umbla după altă parohie. El, părintele Dordea, le spunea mereu să nu aibă nici o grije că va veni înapoi părintele Andrei, dar după ce trecuse luna și tot nu se reîntorcea, nu-i mai putea convinge.

«Toți fruntașii satului sunt neliniștiți, și au început să acuze în gura mare pe cei ce au vorbit împotriva sesiunii parohiale, că numai ei sunt de vină, dacă nu te vei mai întoarce. Eu cred și acum că nu ai avut nici o intențiune serioasă de a părăsi satul. Cine știe cum a ieșit vorba asta. Poate pentru că în treizeci și cinci de ani n-ai lipsit niciodată din parohie. Cît despre mine, nici o grije, eu te suplinesc bucuros și mai departe. Dar pentru liniștea satului te-aș ruga să nu mai întârzi !»

Scrisoarea îi făcu bine părintelui Andrei și se hotărî să plece încă a doua zi. Se-nțelege, vestea cu părăsirea satului n-a putut porni decît de la prim-epitropul bisericii cu care a vorbit înainte de părăsirea satului.

«Poate n-a fost rău că s-a vînturat vestea aceasta» — își zicea satisfăcut părintele Andrei.

În duminica primă, cînd sluji după reîntoarcerea acasă, creștinii veniră ca la Paști la biserică. De mult nu mai fusese atîta lume.

Părintele Andrei se însenină și stătu bucuros de vorbă cu epitropii, cu membrii Consiliului comunal, care făcură roată în jurul lui după slujbă, înaintea bisericii.

— Mulțumescu-ți Ție, Doamne. Tot eu am spus adevărul. Nu putea să ne părăsească părintele !

Se dusesse o luptă înverșunată cu satul în zilele din urmă, cînd începuseră să umble zvonurile rele.

— Bine c-ai venit, căci de slujbă bun e și părintele Nicoară, dar la cazanii nu-ți ajunge nici la degetul cel mic — vorbi moș Florea Costan.

— Da' și cu slujba nu mergea ; tot a doua duminică numai ! Și uneori nu putea veni nici a doua duminică, încît se întăreau și se mucezeau prescurile — zise Chiva.

— Voi ruga pe Dumnezeu să-mi deie puteri — vorbi, gata de drum și întristat deodată, părintele Andrei.

Își aducea aminte, c-o furnicare de frig între spete, că acasă nu-l mai așteaptă preuteasa cu masa așternută.

Da, era pustiu și frig și acum în casele parohiale ! Cum va trăi în mijlocul acestei părăsiri ? Se plinse nu peste mult și feciorilor. Nu are ce face cu servitoare, chiar dacă ar afla o femeie mai în vîrstă, care să-i știe face de mîncare. El avea nevoie de o femeie care să se priceapă și la economie, o femeie de credință. De unde să o ia !

Părintele Cornel — feciorul — îi propuse să vină la el soacră-sa, rămasă de doi ani văduvă. Adevărat că le era și lor de ajutor, cum aveau copii mici, dar tot s-ar putea lipsi de ea mai ușor decît bătrînul. Era o preuteasă văduvă, care se pricepea la toate. Multă vreme, bătrînul nu răspunse, dar pustiu din casa lui nu se mai risipea. Nu avea o mîncare caldă, căci nu voia să-și ia în casă nici un ajutor. Dar chiar cuscră să-i fie, cum să o pună în toate drepturile preutesei lui ?

În sfîrșit nu avu încătrău, și după vro șase săptămîni scrise lui Cornel că se învoiește. Cuscră-sa veni bucuros, îi plăcea să fie stăpină în casă, iar fată-sa nu o prea lăsa. Era o femeie autoritară, semăna cu mamă-sa, și nici chiar pe Cornel nu-l prea lăsa să se amestece în treburile economiei.

Cuscră-sa, Ana Măriuca, era trecută de șasezeci de ani. Măruntică, slăbuță, era încă iute ca piperul și părintele Andrei înțelese repede că se pricepe la toate. În trei zile, mută toată mobila de la locul ei, mătură, scutură de praf, spală podelele și-i făcu casa ca un pahar.

Iar, în dumineca următoare, părintele se trezi cu un parastas frumos la biserică.

— Unde-i pomelnicul ? — întrebă el pe crîstnic.

— Da' mai e lipsă de pomelnic ? L-a adus cuscră părintelui pentru adormita în Domnul. Nu v-a spus ?

— Nu — răspunse părintele cu vocea înduioșată.

«Da, e o femeie de treabă — își zise preotul. — Trebuia să mă gîndesc eu la asta.»

Cînd îi văzu hărnicia, peste două săptămîni îi spuse să-și tocmească și o slujnică. Nu putea răzbi ea la toate.

Ana se învoi și tocmi o femeie mai vîrstnică din sat, căreia îi murise și bărbatul și feciorul ; feciorul în război, iar bărbatul în *spaniola* aceea din toamnă.

Părintele, deși începuse a se obicinui cu noua orînduială, își simțea mereu singurătatea. Noroc că întîmplările ce veniră îi abătură gîndurile în altă parte, și, pe nesimțite, rana din suflet începu să se închidă.

XVII

Guvernul căzu încă din dulcele Crăciunului și acum, în mai, erau alegeri nouă. Nouă numai întrucît cele dintîi fuseseră în toamna trecută, altfel s-ar fi putut numi cele dintîi cît privește ținuturile de la apusul Carpaților. Cele din toamnă nici nu puteau fi numite alegeri, deși se votase de către Marele Sfat Național legea electorală, dîndu-se votul universal și secret, deși se publicaseră alegerile în toată forma. Dar în covîrșitoarea majoritate a circumscripțiilor electorale nu se pusese decît cîte-o singură candidatură, așa că întîii parlamentari fuseseră aleși prin cîte un simplu proces de constatare că n-au fost alți candidați, fără a mai merge oamenii la vot.

Abia în cîteva circumscripții fuseseră doi sau mai mulți candidați, unde se votaseră. Lucrurile în toamnă s-au petrecut la repezeală, candidaturile se făcuseră oficial de la centru, fără a mai fi întrebăți localnicii. Puțini se interesaseră de ele. Lumea avea alte griji, cu noua așezare a țării și cu încadrarea oamenilor în diferitele organisme de stat. Mai era și faptul că cei mai mulți erau de părerea că așa cum s-a făcut Unirea, într-un singur glas, să se facă și primele alegeri. Cei puțini care se interesaseră de alegeri aveau toată încrederea în conducere : va ști ea pe cine să candideze. Apoi partide din vechiul Regat nu se hotărîseră să candideze în Ardeal.

Mulți, obicinuiți cu luptele politice de subt regimul strein, nici nu-și prea puteau închipui cum să fie acum lupte în alegeri, după ce țara era a noastră, și toate partidele românești.

În mai 1920, situația era în mare parte schimbată. Căderea guvernului, desființarea Consiliului Dirigent, înlocuirea prefectilor județeni și a altor slujbași înalți,

apoi nemulțumirile grămadite un an și jumătate, iscălirea Tratatului de Pace, lipsurile unor articole de întâie necesitate, mai ales la sate, născuse o mentalitate de răzvrătire, de critică nemiloasă. Simplist și instinctiv, masele mari dădeau vina pe guvernul care a fost înlocuit.

Această mentalitate a fost din belșug exploatată de oamenii noului guvern, îndată ce acesta se înscăună, și, mai ales, după începerea propagandei electorale. Începu o metodă care, din nenorocire, dăinui și se perfecționează în tot decursul celor două decenii după unire. Nimeni nu se gândi, nici acum, nici mai târziu, să facă pe oameni să înțeleagă greutățile începuturilor sau lipsurile și relele rămase pe urmele războiului. Tot răul era aruncat în circa oamenilor nu și a vremurilor.

Încă după alegerile din toamnă, deși lumea nu se interesase de ele, fuseseră destui gata de a critica, văzînd numele a destui necunoscuți — declarați aleși. Mulți nu se putuseră împăca cu țărani — deputați. Fuseseră subiect de ironizare și de glumă pînă și între țărani din Curmătura, deși deputații țărani erau din regiuni depărtate. Aflaseră din ziarele populare care veneau în sat, din cel zilnic abonat de Dumitru Pop. Gazetele înfățișau această alegere ca un titlu de mîndrie pentru Ardeal și pentru partid, dar cititorii țărani se strîmbau de ris.

— De-acum te-om vedea și pe dumneata deputat, moș Vasile — zise la o ședință comunală Nicolae¹ Opriș bătrînului Cîrnu.

— Ba să te alegem pe tine, Nicolae, ori pe prietenul tău Ierotei — răspunse moșul înțepat, uitîndu-și că cei doi s-au împăcat.

— Dumneata ai fi bun, moșule, că ești om cutezător. Spui adevărul în fața orișicui — zise Ierotei. — Cît ce te-ai scula în Dieta țării și ai cere tăbac și gaz pentru sat, odată s-ar porni carele încărcate.

— Pentru ce ar fi mai bun unul cap-plecat, care nu va cuteza să-și deschidă gura ?

Bătrînul o clipă nu mai știu dacă oamenii vorbeau în glumă sau nu.

¹ În prima ediție (1943), greșit : Ion (n. ed.).

— Adevărat că de gură-s bun al dracului — spuse el c-un suris larg pe față.

— Apoi de oameni de-aceștia e nevoie în Dietă. De advocați buni.

— Dumneata să fi fost dat la școală ieșeai un avocat numărul unu !

— Să știi tu că ieșeam ! Și așa nu mă dau pe mulți cu carte — răspunse moș Vasile, aducându-și deodată aminte că cine nu știe citi și scrie nu putea fi deputat și înțelegînd că oamenii glumesc.

— Noi să ne vedem de treburile satului. În *parlament* să meargă oameni cu învățătură destulă — zise Dumitru Pop. — Eu mă mir cum au cutezat unii dintre țărani să primească.

— Dacă te miri și tu, că știi carte cît un dascăl, ce să mai zicem noi ! Nu e bine, măi oameni buni, cînd nu rămîne fiecare la locul lui, și-și vede de treaba lui — zise celălalt bătrîn din comitet, Florea Costan.

În toate satele se vorbise în toamnă ea și în Curmătura despre țărani ajunși deputați.

— E mirare că domnii noștri de la conducere care tot prin voturile țăranilor s-au ales deputați și subț unguni, cum nu cunosc mentalitatea țăranului — spuse părintele Andrei după ședință, după ce rămase numai cu notarul și cu învățătorul.

Notarul Muntean era cu sufletul înăcrit de nesuccesul de la început, cînd nu putuse ajunge în nici o slujbă dorită de el. Vorbea cu dușmănie de toți care ajunseseră în frunte.

— Ce să muncească ! — răspunse el. — Au început să fie demagogi, să dea, vezi Doamne, dovezi cît țin ei la popor și la democrație. Însuși votul ăsta universal și secret avea un înțeles subț unguni, cînd numai cu numărul puteai birui. Dar acum ? Oricine va fi ales, tot rumân este. Acum, votul universal nu mai are nici un înțeles. Dar conducătorii au crezut că se țin de democrație și-i o dovadă de dragoste de popor că vor candida și țărani. Cît despre aceștia, conducătorii bine știu că nu vor face nici o brînză în parlament.

— Mă rog, e principiu democratic ca poporul să fie condus de către popor; prin popor — zise învățătorul Albu¹.

— Vorbe goale, domnule învățător. [...] Pe cei din popor nime nu i-a pus de cînd lumea să conducă țările. Tot o mină de oameni conduce, o dată nobilimea, altă dată burghezimea și acum s-ar părea că cei cu mai multă școală.

— De ce mă tem eu este altceva — zise părintele Andrei. — Se-nțelege că prezența țăranilor deputați în Dietă nu va fi prin nimic simțită. Vor șede și ei pe scaune, vor asculta ce vorbesc alții și, cînd va fi nevoie, vor vota. Asta încă n-ar fi nimic : o pierdere de vreme, și atît ! Dar oamenii se vor strica, se vor domni, nu le va mai plăcea lucrul lor, și într-asta văd eu toată primejdia. Vor ajunge elemente răzvrătite, nefolositoare.

— Poate nu-i decît o experiență — zise învățătorul Albu — și o atențiune față de țăranime. O recunoștință pentru că i-a ajutat în alegerile de subt unguri, o recompensă așa pentru începutul României mari. La alte alegeri poate nu vor mai candida.

Așa ca în Curmătura vorbiseră în toamna trecută intelectualii din multe sate din Ardeal despre țăranii-deputați. Se putea constata că conducerea greșise cu totul, candidînd și cîțiva țărani, fusese judecată de toată lumea, și mai întîi chiar de către plugarii satelor.

Dar, în toamna trecută, alegerile totuși ca și cînd n-ar fi fost. Deșteptaseră puțin interes și dăduseră puțin de vorbit populației. Vreo cîțiva care așteptaseră să fie candidați, ba fuseseră chiar siguri pînă în momentul din urmă, și n-au fost, întîrziînd astfel să-și pună candidatura ca independenți ; alegerea cîtorva prea tineri și a cîtorva țărani fuseseră singurele motive de discuție. În întreg Ardealul nu se înfiripase decît un singur ziar de opoziție, care nu reușea încă să asmută pe oameni unii împotriva altora, dar pe care mulți îl citeau bucuros pentru critica ce-o făcea celor de la Consiliul Dirigent mai ales.

¹ În prima ediție (1943) greșit : învățătorul Pascu (n.ed.).

În pragul nouălor alegeri se vădi însă un interes mare pentru viitoarea luptă electorală, cea dintîi de altfel în România mare.

Cele două tabere, guvernul și opoziția, începuseră să lucreze încă de la începutul lui aprilie, ba și de prin martie.

Desființarea Consiliului Dirigent, demisia guvernului fuseseră primite cu satisfacție de majoritatea opiniei publice. Masele mari nădăduiau că toate se vor schimba spre bine, mai ales după ce agenții electorali începuseră să cutureiere satele, punînd toată vina lipsurilor din țară pe oamenii trecutei guvernări, care «n-au condus niciodată o țară și nu s-au priceput». Unii din pătura cultă, care nu ajunseseră nimic sub regimul trecut, se bucurau acum că a apus și «domnia» altora. Alții erau hotărîți să-și încerce norocul cu noua stăpînire, cu noul partid care venise la putere.

Erau însă destui și între țărani și între intelectuali care nu se bucuraseră de-o schimbare așa de repede. Și își dădeau seama că și noul guvern va avea să lupte cu aceleași lipsuri și rele rămase pe urma războiului, cu aceleași greutăți ale începutului și știaau că e nevoie de timp și de continuitate în guvernare, pentru a putea face lucru bun.

Aceștia nu se lăsau agitați de către nici una din cele două tabere.

Pentru că nu numai tabăra guvernamentală se pusese pe lucru îndată după ce se produsese schimbarea, ci și cea ajunsă în opoziție. Adevărat că oamenii din această tabără se mișcaseră mai greoi, mai tîrziu. Căderea le venise pe neașteptate. Nime nu ar fi crezut cu putință. Cu atît mai vîrtos nu, fiindcă ei erau de convingerea că și-au făcut datoria și cei mai mulți și-o și făcuseră. Dar ce se putea face într-un an ?

Întreagă ceata înalților slujbași, rămasă deodată în văzduh, o vreme fusese nedumerită, pîrînd că nu înțelege ce s-a petrecut. Dar cînd începuse să-și revină, fusese cuprinsă de o mare înverșunare. Porniseră lozinci prin țară, după care căderea lor nu se datora nepriceperii sau neputinței, ci mașinațiunilor celor din România veche care nu puteau îngădui o conducere ardelănească.

Lozincile însă nu prinseseră mult teren. Oamenii știau că însuși Comitetul ardelenesc al partidului hotărîse desființarea Consiliului Dirigent și că în noul guvern al generalului Averescu erau și ardeleni.

Abia începu campania oficială, în mai, și învățătorul Dinu Albu veni la părintele Dragomir, să-i propună intrarea în noul partid de la putere. Fostul învățător Pascu¹ era acum revizor școlar județean.

Părintele Andrei trăia încă tot în singurătatea lui, deși cuscră-sa, Ana Măriuca, era de cîteva săptămîni la el.

Părintele, la început, nu prea înțelese de ce este vorba.

— Acum vor fi la alegeri lupte mari, părinte. Lupte înverșunate între guvern și opoziție.

— Rău destul dacă vor fi, că tot rumâni sunt și unii și alții.

— Acum vor avea preț voturile, nu ca în toamna trecută, cînd nici nu s-a făcut votare. Acum e de mare însemnătate în care partid ești, cu care partid ții.

— Votul e secret, nu ? Atunci ce rost mai are organizația de partid ? Pot să-mi dau votul cui voiesc și fără partid. Parcă pînă acum am fost în vrun partid !

— Cum să nu fiți ? În Partidul Național, ca acela care a fost la putere de la Unire. Acela care s-a compromis, încît azi toată lumea se lapădă de el.

Preotul îl privi supărat.

— Dumneata ești băiat tînăr, nu cred că poți judeca pe alții de pe acum.

— Nu-i judec eu, așa vorbește toată lumea. Asta e realitatea.

— Lumea ! Dar după gura lumii nu te poți lua. Nime nu se gîndește la cîte s-au făcut într-un an, ci numai la ceea ce nu s-a făcut.

Învățătorul stătuse mult pe gînduri, se frămîntase vro două săptămîni, pînă a cutezat să vină să-i facă propunerea. Nu era din inițiativa lui. Îl îndemnase însuși noul prefect, care, deocamdată era și șeful organizației partidului de la putere în județ. Acum îi părea rău că

¹În prima ediție (1943) greșit : *Munteanu*, greșeală care se repetă și în pagina următoare (n.ed.).

a venit. Se temuse el că va stăruî în zadar, știind că preoțimea nu se poate despărți de vechii luptători politici cu care împreună au lucrat sub regimul străin. Îi și mărturisise prefectului temerea sa, dar acela stăruise, spunîndu-i că fără preoțime nu vor putea cîștiga masele poporului.

Învățătorul Dinu Albu simțise din bună vreme că schimbarea guvernului poate să-i aducă și lui un folos, dacă-i va face servicii în alegeri : va trece mai ușor examenele restante. Prefectul i-a și promis. Mai mult chiar : va fi numit de-acum învățător definitiv, cu salariu întreg.

Părintele Dragomir nici nu avea poftă acum să discute politică. Învățătorului îi păru însă că nu vrea să ia nici o atitudine pe față. Era încă limpede, își zicea el, că preotul nu se desparte de Partidul Național.

— Dumneata ești acum funcționar de stat — zise părintele. — Vei fi dator să votezi cu guvernul care te plătește. Treaba dumitale. Cred însă că nu-i bine să te amesteci mai departe, să îndemni în dreapta și în stînga și pe alții, ci să-ți vezi de școală. Și așa s-a început foarte tîrziu în anul acesta. Ești apoi și prea tînr. Va trebui să mai treacă vreme, pînă să poți da un sfat.

Învățătorul crezu că părintele Andrei face aluzie la propaganda lui ce o făcea de vro două săptămîni printre săteni. Dar preotul, retras încă mereu în singurătatea lui, nu știa nimic de activitatea lui Albu. Nu știa că el reușise să adune în jurul său pe vro treizeci de săteni, în frunte cu Ion Roșu.

Cînd Albu își ceru scuze că i-a răpit vremea și plecă, părintele Dragomir privi supărat în urma lui. Își aduse aminte de graba cu care învățătorii au cerut statificarea școlilor confesionale și cum n-au mai isprăvit cu congresele și agitația, pînă nu le-a reușit. Pe-atunci era încă învățătorul Pascu în Curmătura, un om cu care s-a putut înțelege de multe ori în multe lucruri obștești. Da' în problema aceasta nu s-au mai înțăles. Pascu era tot așa de pornit împotriva școlilor confesionale, ca oricare alt învățător. Știa părintele, cum știa toată lumea, că nu ridicarea învățămîntului primar era motivul pentru campania dusă, ci salarizarea. Nu mai voiau să atîrne de sat, nici să rămîină la vechile salarii.

El și alți preoți au încercat să aducă hotărâri în comitetele școlare pentru a cere de la guvern menținerea școlilor confesionale, dar poporul era întreg de partea învățătorilor. Puțină propagandă le-a trebuit pentru asta. A fost de-ajuns să le spună oamenilor că de-acum scapă de plata dascălului, că e cu cale să-i plătească statul român în România mare.

În comitetul școlar, părintele Dragomir rămăsese singur cu părerea lui. Se înverșunase și convocase o adunare generală parohială, dar și aici fusese bătut.

— Altădată v-ați fi dat și cămașa de pe voi pentru școala voastră. Acum toți vă lăpădați de ea — zisese el întristat și mînios.

— Dar nu-i nici o mirare, părinte ! — spusese învățătorul Pascu în adunare. — Acum nu mai e vorba de-o școală de stat streină, ci de una românească.

— Așa este ! strigaseră oamenii. — Acum e țară românească și se cade să țină și școlile, cum le-a ținut pe celea ungurești stăpînirea streină.

— Atîta lucru, voi ști și eu, domnule învățător și oameni buni — răspunsese amărît părintele Andrei. Numai cît, pentru plata dascălului dumneavoastră vă îmbătați cu apă rece.

— Cum așa ? — se miraseră mai mulți.

— Să plătească statul pe învățători !

— Să-i plătească, dar statul, țara nu fabrică bani. Țara va trebui să pună dări nouă și pentru plata dascălilor. Așa că tot dumneavoastră, tot noi cu toții, îi vom plăti și în viitor.

— Dacă judecăm așa, părintele are dreptate — zisese învățătorul. — Toți slujbașii țării sunt plătiți din dările aruncate asupra cetățenilor. Totuși, nu e același lucru, oameni buni. Darea ce se va arunca nu e pe-un sat, ci pe toată țara, și nu va veni atîta de plată ca în cazul că satul singur plătește salariul învățătorului.

Oamenii, fără nici o altă explicare, înțelegeau ușor acest lucru, e țară românească, ea este datoare să țină școală românească !

— Noi am plătit și ne-am necăjit destul pînă acum cu plata dascălului — strigau în adunare.

— Am fost și pedepsiți, adeseori !

— Am intrat în datorii grele, cînd am făcut școala. Unii au plătit la ea pînă la începutul războiului, cînd a dat Dumnezeu de a crescut prețul vitelor și ne-am scăpat de ea.

Școala fusese ridicată abia cu vro cincisprezece ani înainte de Unire, cea bătrînă fiind închisă ca necorespunzătoare de către autorități, după întărirea politicii de maghiarizare. Clădiseră școala mare, să nu-i mai poată băga de vină autoritățile, și se făcuse o repartitie grea pe sat. Era adevărat că mulți au luat și bani împrumut de la bănci, pentru a-și putea plăti partea lor.

— Dumneavoastră vreți să scăpați de plata dascălului. Asta e tot ! Dar mai departe nu vă gîndiți.

— La ce alta să ne mai gîndim ? — întrebuse moș Vasile Cîrnu.

— Dacă ia statul școala, dumneavoastră nu mai aveți nici un drept la ea. Nu veți mai alege dumneavoastră pe învățător, vi-l trimite guvernul pe cine vrea, vă place ori nu vă place.

— Păi, nu ne-a trimite cîrmuirea vrul ungur sau vrul sas — zisese moș Vasile.

— Asta nu, se-nțelege, dar poate trimite pe unul care nu știe cînta în biserică, ori poate pe vrul bețiv ori muieratic, și va trebui să-l țineți așa cum e.

— La asta o să ne mai gîndim noi, vom avea și noi de spus un cuvînt — ziseseră mai mulți. — Dar acum o dată bine că scăpăm de plata dascălului.

Părintele Andrei¹ rămăsese atunci adînc deziluzionat. Nu aflase un singur om în sat care să fie de părerea lui. Nici Dumitru Pop, cărturarul, nici fruntași ca Niculae Opriș și Ierotei Surdu. De la mic la mare, tuturora le părea bine că scapă de plata dascălului...

După ce plecă învățătorul Dinu Albu, părintele Andrei își aduse aminte de lupta pe care a încercat-o atunci — acuși va fi un an — și-și simțea viața amară. Iată întîia urmare a statificării : Tineretul acesta, care nici n-a terminat Școala Normală, are cutezanța să vină să-i propună lui, preot bătrîn, să se înscrie într-un partid ! Cum ar fi cutezat mai înainte ca un învățător să-și ridice

¹ În prima ediție (1943) greșit : *părintele Vasile* (n. ed.).

în felul acesta nasul la purtare? Acum, nu mai cunoșteau nici buna-cuviință. Nu mai atîrnau întru nimic de preot, salar bun aveau. Nu le mai rămînea decît să se amestece acum în politică și să nu mai aibă grije de școală!

Părintele Andrei se gîndea încă la urmările acestei reforme, cînd ciocăni la ușa cineva.

Intră prim-epitropul de acum, Niculae Opriș. Fusese ales în slujba asta la vro jumătate de an după ce s-a întors din război. Avea biserica două lunci pe cari le arenda în fiecare primăvară, prin licitare publică. Venea să se întăleagă pe ce zi să pună licitarea.

— Șezi, curatore, să ne șadă stupii! — zise părintele. — Vom pune licitarea pe de duminică într-o săptămînă. Da' ce mai veste-poveste? Ilie v-a scris de curînd?

— Da, ne-a scris de vro săptămînă. E mîndru că l-au făcut căprar. E în garnizoană la Alba-Iulia.

— Mi se pare că a luat și o decorație.

— Are una de la trecerea Tisei. S-a purtat bine.

— Mă bucur! Uite ce vreau să-ți spun: Numai acum a plecat de la mine învățătorul ăsta tînăr. Știi pentru ce m-a cercetat? Nici prin minte nu-ți poate trece. M-a invitat să mă înscriu în partidul guvernului.

— A fost și la sfinția-ta? Umblă de mult prin sat și îndeamnă pe oameni. A fost și la mine și la Ierotei Surdu și la Dumitru Pop. La cine nu a fost? Dar cine s-ar fi gîndit că va îndrăzni să vie și la sfinția-ta?

— Iată, a îndrăznit! Dar n-am auzit pînă acum că umblă prin sat să adune oameni.

— Umblă, și încă de cînd!

— Și oamenii ce spun?

— Oamenii se tulbură, sfinția-ta, căci nemulțumiri sunt destule. El spune mereu — și-i bun de gură — că la toate relele sunt de vină numai ardelenii, care au fost în Consiliul Dirigent, care nici n-au știut cum să cîrmuiască, nici n-au avut la inimă lucrurile și lipsurile poporului. Zice că cei ce sunt acum la guvern au mai fost miniștri și știu cîrmui. Mai spune că acum e un singur guvern pentru țara întreagă, că așa trebuia să fie de la începutul Unirii.

— Dar bine, cine l-a pus pe el să tulbure satul ? Cine i-a dat putere să se amestece în îndrumarea oamenilor ? El are să se intereseze de școală, și atît !

— Nu știu. Se aude că prefectul l-a încredințat pe el să facă un partid al guvernului și în Curmătura.

— Așa ne trebuie ! Dascăli azi nu mai atîrnă de sat și de biserică ! Noi nu-i mai putem opri să se amestece în lucruri care nu-i privesc pe ei. Sunt de-acum, sub ordinele stăpînirii. Așa vă trebuie ! Am rămas singur în susținerea școlilor confesionale. V-a mai întrebat cineva cînd ne-au trimis învățător pe copilandru lăcustă, care nu mai vrea să știe de nime cînd e vorba de trebile statului ? Nu v-a mai întrebat ! Iar acum cine are putere să-l oprească de-a face tulburări în sat ? Ori n-are nici o izbîndă cu îndemnurile lui ? Te-ntreb, pentru că eu, cu necazul meu, nu mai prea știu ce se întîmplă în sat !

— Oamenii, la început, n-au prea înțeles ce vrea dascălul. De ce să se împartă în două tabere ? Nu erau toți rumâni ? «Pentru ca să știți cu cine să votați, răs-pundea el. Acum se va face votare. Cei care țin și acum cu oamenii care au fost la Consiliul Dirigent și votează cu ei, însemnează că merg cu Partidul Național. Cei care n-au fost mulțamiți cu ei, votează cu Partidul Poporului, cu domnul General Averescu». Așa a început și apoi a mers mai departe și a vorbit de rău pe domnii care au căzut de la guvern și a lăudat pe cei care au venit după ei. Lucru slab, părinte, că-și bate joc de oameni cunoscuți un copilandru. Urîtă treabă !

— Dacă s-a pornit așa, va fi și mai urîtă.

— Se poate, pentru că știi, sfinția-ta, cine s-a grăbit mai întîi să-l asculte ? Ion Roșu și ceata lui. Țștia se laudă pe față că ei s-au înscris în partidul cel nou și că vor vota cu guvernul poporului, pentru că cel de mai înainte a fost guvernul domnilor și al oamenilor avuți, de aceea au fost atîtea lipsuri în țară. Oamenii cu scaun la cap nu-l ascultă, nici nu se duc la școală unde s-adună seara oamenii dascălului.

— La școală se adună ?

— La școală și uneori și la crîșma lui Bucur Mărgineanu. Țsta a luat de la început partea dascălului. Strigă

mereu că dacă n-a avut tăbac și gaz de vînzare, de vină au fost numai cîrmuitorii de mai înainte.

— Dintre frunțași n-a ademenit pe nime ?

— Nu, dacă nu-l vor lua între frunțași și pe moș Vasile Cîrnu, fiind și el membru în Consiliul comunal. Bătrînului, cum știi sfinția-ta, îi place un păhărel de rachiu și locurile unde se face vorbă multă. Apoi el mai are și slăbiciunile lui. Spune mereu că nu s-a făcut dreptate românească întreagă, că pămîntul grofilor nu s-a împărțit, el s-a dat numai în arîndă. Cum să fie locul tău, spune el în gura mare, dacă trebuie să plătești arîndă după el ? Apoi, îl știi, sfinția-ta, nu-i mulțămît, fiindcă de la sași încă nu s-a luat nimic. Iar dascălul spune că generalul Averescu va lăsa arînzile de o parte și va împărți oamenilor pămîntul încă în primăvara aceasta.

— Prostii ! Cum să facă împărțeala pe țara întreagă într-o lună ori într-un an ? Cîți ingineri i-ar trebui ? Cîte sate sunt în România mare.

— I-a spus și Dumitru Pop învățătorului că rău face, vestind oamenilor lucruri care nu se pot întîmpla în vreme așa de scurtă. Cu el s-a certat de cîteva ori dascălul, că-i bun de gură și se aprinde repede copilandrul ăsta.

— S-a certat ?

— Da, pentru partide. Dumitru Pop spunea că românii din Ardeal au ținut toți laolaltă și în alegeri au votat, fără să fie înscriși în vrun partid, numai cu candidații români, de ce să fie acum nevoie de înscriere ? Dacă dascălul spunea că nu are dreptate, ci că toți românii din Ardeal erau în Partidul Național, Dumitru răspundea că partidul ăsta a fost însuși poporul românesc și nu altceva. Și cine poate ieși din neamul lui, cum îndemna Albu să iese și să se înscrie în Partidul Poporului ? Dascălul răspundea că și Partidul Poporului e tot românesc, și nu ieși din neamul tău, dacă te înscrii în el. «Dar de ce-i lipsă de două, dacă amîndouă-s românești ?» — îl tăia Dumitru, în vreme ce oamenii rîdeau.

— Hm ! Hm ! Va trebui, cum văd, să mă amestec și eu printre oameni ! Iată cîte se petrec de care eu nu știu nimica !

— N-ar fi rău, părinte ! Oamenii cu scaun la cap nu vor să facă nimic. Pentru ce să ne dăm iscălitura de pe-acum că vom vota în stînga sau în dreapta ? Nici nu știm încă cine vor fi candidați. Și, se-nțelege, oamenii-i spun învățătorului că vor vedea ei cu cine vor vota, după ce vor cunoaște pe candidați. Odată ce toți sunt români, e limpede că vor vota cu aceia pe care-i vor ști oameni de omenie... De altfel, de vro trei zile, au început să vină prin sat și fețe străine. Unii vorbesc ca și dascălul, să voteze oamenii cu guvernul. Alții mai pomenesc un partid, zice că-i partid din vechiul regat și care a făcut războiul Unirii.

— Partidul Liberal ?

— Da, da, așa-i spun. Și îndeamnă și aceștia pe oameni să se înscrie în partidul lor și să voteze cu ei !

— Dacă-i așa, poate vor mai veni și alții, cu alte partide, cu alte îndemnuri. Dar nouă nu ne arde de partide ! Noi vom vota cu oamenii de omenie pe care îi cunoaștem.

— Așa spun cei mai mulți din sat.

— Dacă fără asta nu se poate ! În toamna trecută văd că s-a putut, nu s-a mai ținut votare. A fost cîte-un singur deputat de circumscripție, și a fost mai bine așa.

Niculae Opriș se întoarce de la ușa :

— Era să-mi uit, părinte ! Se vorbește că se vor numi alții în Consiliul comunal. Vorba a ieșit, vezi bine, tot de la dascălul, care-i furios că, afară de moș Vasile Cîrnu, nime nu ascultă de vorbele lui. Alt Consiliu, cu alt primar.

— Dar notarul ce spune ?

— Dumnealui tace tăcerea peștelui. Dar mi se pare că pe subț mîină lucrează cu învățătorul.

— Va fi primit și el ordin de la subprefectul.

— Nu se știe, dar ce se vede e că omul e mereu îngîndurat, parcă-i tot plouă și ninge.

— Va trebui să ies și eu printre oameni — oftă părintele Andrei Dragomir.

Prim-curatorul dădu binețe și ieși. Părintele Andrei simțea o furnicare pe care n-o mai avusese de mult. I se părea că, de la moartea preutesei, acum se trezea mai întîi cu adevărat.

Chiva Dinului avea de lucru ! Sîia, nepoată-sa dintr-a şaptea viţă, îi încălzea şi de zece ori amiaza pe zi, tot aşteptînd-o. N-ar fi voit s-o supere pe bătrîna. De cînd s-a înapoiat de la vizita regală, fetei îi păruse că Chiva ţine mai mult la ea. Şi începuse a nădăjdui că-i va lăsa averea. Uneori cînd bătrîna era în toane bune, cînd afla şi răspîndea veşti mai însemnate, parcă-i dădea să înţaleagă aşa ceva. Şi pentru Sîia era de mare însemnătate să spereze în moştenire.

Un fecior dintr-o familie fruntaşe din sat, Ion Bumba, începu a-şi pune ochii pe ea. O oprea în drum, glumea bucuros cu ea, duminica, la hora satului, o lua tot mai des la joc. Poate se uită la ea — îşi zicea Sîia — numai pentru că se gîndea că va moşteni-o pe bătrîna. Altfel cum ? Erau destule fete avute în sat. Şi avute şi frumoase. Dacă ar putea ea şti ce-i în sufletul mătuşii ! Dar şi-l ţinea încuiat cu zece lacăte. Adevărat că nu avea moştenitori mai apropiaţi ca ea, dar bătrîna putea să fărîmiţeze moştenirea între mai mulţi.

Sîia se silea să nu iese din vorba mătuşii, şi să o primească cu o mîncare caldă, cînd se întorcea acasă.

Dar de-o vreme o încălzea în zadar. Chiva nu mai venea acasă decît cu noaptea-n cap. Avea de lucru, de cînd se apropiaseră alegerile.

Ea adulmecase mai întîi paşii învăţătorului Albu ; ea cunoscuse mai întîi îndemnurile lui ; ea aflate mai întîi că dascălul se aduna cu oamenii lui la şcoală şi la crîşma lui Bucur ; ea se strecurase mai întîi în adunările lor, făcîndu-şi de lucru pe la crîşma şi prăvălia lui Bucur. Ba, după ce trecuse o vreme, şi oamenii se adunau mai mulţi, cinstindu-se şi cu băutură, ea nu se ferea de-un pîhărel de rachiu «mai mult pentru a auzi ce vorbesc decît de dragul băuturii» — spunea ea.

Tot Chiva aflate mai întîi despre feţele străine care începuseră a trece prin Curmătura, mirîndu-se de aceşti «căutători de loc», cum le zicea dînsa, ca şi cînd ar fi pus la cale cununii. «Dar ce căutători de loc mai erau aceştia, care nu întrebau despre cutare fată sau fecior

ce avere are — își zicea Chiva — și întreabă tot prostii. Cu cine ții oamenii din Curmătura? Cu guvernul sau *poșpoziția*? Cu cine vor vota? Cine e mai bun de gură în sat? Hm! dacă ar fi vorba de asta, s-ar putea numi și pe sine, dar cine știe ce voiau, ce urmăreau acești străini?»

Cît ce afla vro veste, pleca cu ea prin sat. Niciodată nu uita casele lui Niculae Opriș și Ierotei Surdu. Dar o potrivea așa, ca aici să ajungă la vremea amiezii, ori a oșinii uneori, cînd avea mai mult de lucru — și în vremea cinii. Știa că din cele două case nu va ieși cu gura goală. Era ea bine văzută și de lelea Ana Opriș și de Salomia Surdu, și mai înainte de împăcarea celor două familii, dar acum era și mai bine. Așa i se părea ei, dar faptul era că mai demult afla uneori pe cele două femei și mai necăjite, și-și uitau să o îmbie cu ceva, pe cînd acum erau mereu vesele și cu inima deschisă și nu mai uitau.

Ceea ce putuse înțalege în întîile zile era puțin și încurcat. Se pregătea ceva, ca o răzmiriță, ca pe vremea dinainte de-a prăda pe jidovul, zicea Chiva.

— Dar nu mai poate fi vorba de răzmiriță, lele Chivo — îi spunea cînd una cînd alta dintre cele două femei. — Acum avem rînduială în sat, avem primărie, avem notar, avem în Aluniș post de jandarmi, care grijesc și de satul nostru. Și, apoi, cum ar putea fi vorba de răzmiriță, dacă spui că învățătorul adună oamenii?

— Păi, draga mea, ăsta nu-i dascăl ca cei dinaintea lui, ca Pascu bunăoară. ăsta-i un fel de *bulcivic*. L-ați văzut vrodată la biserică? Nu l-ați văzut! Satul l-a cunoscut, a știut cine e, și de aceea l-au ales? Nu știe nime, pînă în ziua de azi de unde a venit. Da' vă spun încă nici ochii în cap nu-i stau bine.

— Și pentru ce adună oamenii, dacă spui că i-ai văzut și l-ai auzit ce vorbește?

— Ce oameni? Că-s numai coadele satului pînă acum, Roșu cu ai lui. Dacă ar avea gînduri bune, nu s-ar întovărăși cu ei, ci cu oamenii frunțași din sat.

— Dar ce le spune?

— Că toate au fost rele în țara asta și că vina o poartă cîrmuirea, care, spune el, că a căzut, și a venit alta.

— Păi, dacă-i așa, las' să facă asta nouă mai bine !
Ce-și bate el capul ?

După trecere de vreme, Chiva Dinului înțelesese mai multe.

— Spune dascălu că cîrmuirea asta nouă și bună de acum nu poate rămînea, dacă nu o sprijinesc oamenii.

— Nouă va fi, dar de ce-i mai bine sau mai rău acum decît înainte cu o lună sau cu două ? — zicea una din cele două femei frunțase în sat, la care venea Chiva mereu cu veștile. — Acum, vezi bine, va fi mai bine că am dat în primăvară și acuși toată tufa dă sălaş. Dar binele ăsta e de la Dumnezeu, nu de la oameni.

— Știu eu că-i așa, dar l-am întrebat o dată pentru ce atîrnă cîrmuirea cea nouă de noi ? Știți ce mi-a răspuns ?

— Ce ?

— Zice că tot omul trecut de douăzeci și unul de ani trebuie să spuie, dacă vrea să rămînă cîrmuirea asta, ori nu. Zice că întrebarea se va pune acum la sfîrșitul lui mai.

— Păi da, am auzit și noi că vor fi alegeri de deputați.

— Ce alegeri ? Va fi întrebat fiecare om să spună. Și muierile ? — i-am zis eu. — Muierile nu — răspunse el —, ci numai bărbații. Dar așa ceva nu s-a mai pomenit de cîndu-i lumea ! Să vină împăratul să te întrebe dacă ții cu el ori ba ! Asta-i slujbă de împărat ? Împăratul să poruncească și oamenii să asculte — asta-i legea și rînduiala de la întemeierea lumii. De aceea zic eu că dascălul ăsta coace ce coace ! Și lucru bun de bună seamă, nu !

Cele două femei pricepeau mai multe decît Chiva. Bărbații lor, membri în Consiliul comunal, le spusese că a venit alt guvern și că va face alegeri de deputați. Știau și că deputații sunt cei ce aduc legile în țară, și guvernul nu poate face nimic fără ei.

— Nu-i vorba aici de împăratul, lele Chivo, ci de guvern, de cîrmuire.

Încercară, cît se pricepeau și ele, să o lumineze pe Chiva.

Dar bătrîna nu pricepea, nu voia să iese dintr-ale ei.

— Cum să sprijinească stăpînirea cu oameni ca Ion Roșu ? Stăpînirea-i de la Dumnezeu și toată lumea trebuie să i se supună. Veți vedea voi că dascăluțul ăsta coace ceva ! Vorbește tot împotriva domnilor, de pare că i-a luat Dumnezeu mințile. Apoi el nu vede că și el este domn, și vorbește și împotriva lui ? Trebuie că-i un *bulcivic* de ăia care fac răzmiriță. Poate că-i un coategoale și s-a îmbrăcat în haine domnești, pentru a înșela mai ușor lumea. Eu știu că-i adevărată vorba din bătrîni : « Spune-mi cu cine te însoțești, ca să-ți spun io cine ești ! » Dacă s-a întovărășit cu Ion Roșu și oamenii lui, la răzmiriță trebuie că se gîndește ! Că ăștia toți sunt poame rele ! Nu vă aduceți aminte cît năcaz au făcut primăriei cu împărțirea pămîntului ?

Alteori venea alarmată de alte vești, de alte înțele-surii ce dădea acțiunii lui Dinu Albu.

— Zice că vrea să împartă satu-n două, să-i pună pe rumâni să se bată cu rumâni. Pă-i nu-i asta răzmiriță și nebunie ? Dacă-i arde de bătaie, de ce nu se bate cu străinii, căci ne-au rămas tot pe cap ?

— Nu-i vorba de bătaie cu armele, lele Chivo, ci de votul dat la alegeri.

— De, spunea și el de vot ! Dar ce-o mai fi și votul acela ?

Salomia Surdu încercă să-i explice, după cele ce i-a spus și ei bărbatul.

Într-un tîrziu se limpezi și capul Chivei. Auzi că la votarea aceea omul poate alege dintre cei mai mulți pe care-l vrea de deputat și că dascălul lucra în sat ca oamenii să aleagă pe aceia pe care-i vrea și stăpînirea.

— Tot o răzmiriță este și asta — zise într-un rînd Chiva, foarte mulțumită că de părerea ei era și moș Florea Costan, care se apropiase și el de un grup de săteni care vorbeau despre alegeri.

— Răzmiriță, da — zise bătrînul — că dacă-l pui pe om să aleagă, cite capete atîtea păreri vor fi. Împăratul nu trebuia să-și dea puterea din mîină. Să aducă legile el, cum vrea el, nu cum vor oamenii. Că numai el ține locul lui Dumnezeu pe pămînt, nu orice om de rînd. Acum, asta ce-o mai fi ? Zice că la alegeri îți vor da două bilete cu nume tipărite pe ele, și țidula cu numele celor

pe care îi vrei deputați, o pui într-o copertă de scrisori, o lipești și o pui într-o ladă. Zice că țidurile vor fi unele de-o culoare, altele de alta. Dar ăsta-i un joc de copii, nu treabă de om mare. Cum să aducă binele în țară cu asemenea jucării? Binele-l poate aduce, cum l-a adus de cîndu-i lumea, numai un împărat bun și drept, care dă legi bune în țară.

— Dar legile azi nu le mai face împăratul, moș Florea — zise învățătorul care nu scăpa un grup de oameni adunat, fără să se apropie și să audă ce vorbesc.

— Da' cine le face?

— Deputații, parlamentul.

— Păi, se vede că de aceea nu le mai ține nime. Nici cei care le fac.

— Nu le-au ținut cei care au căzut de la guvern. Dar cei ce au venit le vor ținea.

— Vedem noi!

— Cum vedeți?

— D-apoi nu s-au pus numai alaltăieri *jindarii* în capul satului și nu l-au lăsat pe domnul avocat Nistor să intre în comună? Păi, s-a mai pomenit una ca asta?

— Nu știu, n-am văzut — zise învățătorul.

— Doar nu ești dumneata primăria să știi toate.

— Dacă l-au oprit jandarmii se vede că au avut pentru ce. Acel avocat Nistor nu este fostul prefect?

— Da, dumnealui! Și ce-i într-asta? — făcu moșul supărat. — Dacă cineva ajunge domn mare, și pe urmă e răsturnat de pe scaun de către alții, însemnează că ajunge în rînd cu corturarii? Că numai pe corturari îi opresc jindarii să intre în sate, și nici pe aceia nu pe toți.

— Dumneata știi, moșule, de ce voia să vină fostul prefect în Curmătura?

— Va fi avut omul treabă, avocat nu-i?

— Nu trebi de avocat îl poartă acum pe drumuri. Iată eu, deși nu l-am văzut, știu ce căuta pe-aici.

— Dumnealui știe tot — se amestecă în vorbă Chiva Dinului. — Dumnealui e buricu' pămîntului.

Grupul de oameni hohoti de rîs:

— Dumnezeu să mă ierte că nu știu cum să mai zic. Dumnealui își viră nasul peste tot locul unde nu-i

fierbe oala. Numai de copiii de școală nu mai poartă nici o grije. *Toată* ziulica se zbenghiuiesc și se joacă de-a mingea prin curtea școlii !

— N-o să te pun pe dumneata să faci examenul cu ei — se supără dascălul.

— Vai de mama lui de examen ! Că abia s-a început școala și s-o și oprit. Că oprită se cheamă, stă pe loc dacă dascălul e toată ziua pe drumuri.

Oamenii se cotiră, rîseră iar.

— Dumneata mai vorbești de funie în casa spînzuratului, mătușe ?

Grupul se sparse de voie bună. Oamenii se aplecau și dădeau din miini.

— Sacul-petecul ! — zise cineva.

Dar mătușii îi sări țandăra.

— Eu, dacă umblu mult prin sat nu fac nici un rău, dar dumneata ațiți răzmiriță între oameni. [...] Te-ai înhăitat cu Ion Roșu și cu toți derbedeii satului și vrei să răsturnați lumea.

— Ba vrem să clădim, să facem bine, tu femeie !

— Să-i spui tu lu mumă-ta, nu mie ! Auzi acela ! Parc-am supt țiță împreună. Să clădiți ! Cu oameni ca aceia poți face un lucru bun ?

Dar nici lui moș Florea Costan nu-i trecuse înverșunarea.

— Dar spuneai că deși n-ai știut, n-ai văzut, știai pentru ce a voit să vină în sat domnul avocat Nistor — se întoarce el iar către învățător. Tare-aș vrea să ne spui și nouă.

Dascălul, pișcat de Chiva, era infuriat ca un curcan :

— Știu, da ! Vrea să fie și el deputat. Se vorbește că-l pune opoziția pe listă.

— Cine ?

— Aia care au căzut de la putere, oamenii Consiliului Dirigent de tristă amintire.

— Și ce-i dacă vrea să fie și el deputat ? N-are drept ? Nu-i om cu carte ? Nu-i avocat.

— Este, dar ca prefect a făcut o mulțime de ilegalități.

— Ce ?

— O mulțime de hoții !

— Ian' mai taci din gură, omule — zise bătrînul — mai taci din gură, că-i păcat. Păi nu-l cunoaştem noi pe domnul avocat Nistor? Şi de cînd? Nici dumicat nu puteai minca dumneata pe vremea aceea. Toată lumea-l ştie om de omenie!

— Aşa este! — întăriră mai mulţi din grup. Ne-a purtat procese destule, ne-a apărat de-atîtea ori, dar niciodată n-a umblat cu înşelăciune.

— De, aşa l-aţi ştiut, dar n-a rămas aşa! Cit a fost prefect, n-a ținut el tot gazul şi tăbacul pentru oraş şi a lăsat satele toată iarna în întunec!

— Ia mai taci şi dumneata, că-ţi faci păcate — zise moş Florea. — Parcă prefectul are de împărţit gazul şi tăbacul! Cine-a mai auzit aşa ceva? Are un slujbaş ca *fişpanu* alte treburi mai mari!

— Las-că veţi auzi dumneavoastră de la alţii care ştiu mai bine decît mine, dacă nu mă credeţi. E dat în judecată pentru nişte fonduri de-ale prefecturii de care nu şi-a putut da seama pînă azi, cu chitanţe în regulă.

— Pentru ce-i dat în judecată?

— Pentru nişte bani ai prefecturii despre care nu poate da seama. Cum să mai lase stăpînirea cea nouă pe astfel de oameni să cuture satele, să-i momească pe oameni să-l aleagă deputat?

— Pentru asta zici c-a voit să vină în sat?

— Pun mina în foc! E candidatul opoziţiei.

— Nu te pripi, domnule învăţător, — zise un om din grup. — Eu am avut destule socoteli cu domnul avocat Nistor. Totdeauna şi-a dat seama pînă la cel din urmă criţar. Dumneata eşti tînăr şi nici nu eşti din partea locului, n-ai de unde şti.

— Doamne, bădicule, dar cine spune că n-a fost om de omenie? Cei mai mulţi domni de rumân dinainte de Unire au fost oameni cinstiţi. Dar din nenorocire, n-au rămas aşa cei mai mulţi. Cît ce li s-au deschis porţile puterii, cît ce au putut intra şi ei în slujbe mari, s-au pus pe adunat de avere. S-au dovedit prea lacomi. Şi şi-au pus numai rudenii de-ale lor în toate slujbele. De-aceea ne-a mers rău de la Unire şi am dus lipse de atîtea lucruri.

— Lăcomie va fi, că lăcomia-i pe oameni — zise un rumân, din grup. — Mai ales cînd ești sărac, cînd ești, iac-așa, domn cu sula-n traistă și cu acul în pălărie. Dar de-i vorba de lăcomie, eu zic că nu mai trebuiau să ni se schimbe domnii. Că au venit alții, care vor fi tot așa de săraci și de flămînzi. E rău să împrăștii muștele sătule să se pună pe bou altele flămînde.

— Țștia de-acum cei mai mulți nu sunt muște flămînde, bade Stane, sunt oameni care au mai fost miniștri, prefecți, deputați. Oameni cu avere din moși-strămoși. Sunt mulți boieri între ei.

— Apoi, dacă-s boieri, sănătate bună — zise alt rumân.

— Nu-s cum crezi dumneata și cum au fost grofii și borenii. Vreau să spun că-s oameni avuți și n-au de ce se lăcomi la averea țării. Ei vor fi oameni cinstiți, și care nu va fi, va avea de lucru cu domnul general Averescu.

— Da, am auzit și noi că a fost un ghinărar viteaz și a grijit bine de oaste. Oștirea a ținut la el. Dar acum de ce s-o fi lăsat de sabie și s-o făcut *gubern*? — întrebă un țăran din grup.

— A venit în fruntea țării, pentru că a văzut că alții nu-s în stare s-o cîrmuiască spre binele tuturor. Să facă rînduială, ca-n armată.

— Hm! — făcu cineva din grupul care creștea mereu spre bucuria învățătorului care încă nu avusese prilejul să țină o adunare în uliță. — Hm! Alta-i războiul și alta-i pacea! Nu oricine-i bun în vreme de război, e bun de ispravă și în vreme de pace! Doar l-ați cunoscut cu toții pe ȣiganul ȣancu! Coada ȣigănimii acasă, iar în război a făcut minuni de vitejie. Se cerea, ieșind din linie, în toate patrurile. Înainta c-o baionetă pe pușcă și cu alta în dinți. Cîte decorații n-a luat cioara, pînă l-a culcat un glonț? Acum, dacă avea noroc să scape și să vină acasă, l-ar fi ales satul primar?

— Ești cam obraznic dumneata, bade Ioane — se întoarce spre el învățătorul. — Cum cutezi să asemeni pe ȣiganul dumitale cu domnul prim-ministru?

— Dar nici prin gînd nu mi-a trecut să fac asemănare. Am vrut numai să arăt că alta-i a fi vrednic în război, și alta în vreme de pace !

— Dacă spui că acum sunt oameni cu avere la putere — începu românul, care se sperie de boieri — cum să ai nădejde în mai bine ? Căci ei de unde să cunoască năcazurile sărăcimii ?

— Cu avere trebuie să fie — zise Chiva Dinului care asculta întins, în rînd cu alte femei care se alăturaseră la grup, — cu avere trebuie să fie dacă și pe capul lor îl cheamă *Averescu*. Apoi, de la oameni îmbuibăți nu așteptăm noi nici un bine !

— Dar nici nu trebuie să așteptăm de la oameni, tu Chivo ! — zise moș Florea. — Binele în lume și-n țară nu poate veni decît de la Dumnezeu și de la împăratul.

De la o vreme se opri lîngă grupul ce tot creștea și Dumitru Pop și ascultă un restimp la ce se borbea. Acum, se mișcă și el și veni mai aproape de mijlocul grupului.

— Numai orbul nu vede — începu el — cît bine a venit în țară, de cînd s-a făcut România mare. Întîi, împărțirea moșiilor mari.

— Da-i numai arîndă *sforțită* — zise cineva din mulțime.

—Arîndă un an doi, trei, pînă vor răzbi inginerii să facă măsurătorile, să taie părțile. Și o comasare, cum a fost la noi, ține mult, dar una pe țara întreagă. Apoi slujbaș străin, cu care să nu te poți înțălege mai avem în sat ?

— Ferească Dumnezeu, nu mai avem !

— Și tot așa la judecătorii, la tribunal. la tren, la poștă. Cîți români credeți că trăiesc azi ca polițiști la orașe, ca jandarmi la sate, ca postași sau slujbași la tren, de la cel mai mic pînă la șeful de gară. Dacă nu se făcea Rumânia mare, cînd pupam noi toate acestea ? Nu puteai să-ți scoți un bilet de tren, dacă nu-l cereai ungurește.

— Adevărat ! — ziseră mai mulți.

— D-apoi școlile românești cîte s-au deschis, și mari și mici, și la sate și la orașe ? Mai rupe-și copiii limba cu vorba ungurească, domnule învățător ?

— Vezi bine că nu !

— De-aceea în două-trei luni dumneata ai putut face oarecare spor. D-apoi armata ?

— Ce-i cu armata ? — întrebă mai mulți.

— Nu mai e nici o vorbă, nici o comandă străină. Ofițerul vorbește cu soldatul ca și cu fratele său. Ce tot vorbești să vină binele în țară ? N-a venit ? Nu-i destul ? V-ați uitat de vizita perechii regale în primăvara trecută ? Când s-a mai pomenit așa ceva pe vremea ungarilor ?

— Nu s-a mai pomenit de cându-i lumea — zise cineva din mulțime ?

— Ei bine, toate aceste lucruri bune s-au făcut într-un an. Cine le-a făcut, domnule învățător, dacă nu diregătorii mari și mici care au cîrmuit țara ? Dacă aceștia ar fi fost niște oameni cum îi voiești dumneata, nici un lucru bun nu s-ar fi făcut în țară. Numai orbii nu văd însă că trăim într-o țară nouă, mai bună, și mai dreaptă, și, în primul rînd în țară românească.

— Drept are Dumitru, oameni buni ! — strigă tare cineva din mulțime. — Noi ne plîngem, pentru că n-avem o pipă de țăbac, și cînd colo nici nu vedem că trăim la noi acasă, în țară românească.

— Da, și nu vedem că trăiesc acum atîția oameni pe urma țării românești, din slujbele cele mai mici pînă-n cele mai mari. Cine-a făcut, într-un an, lucrurile aceste, domnule învățător ? întrebă tot mai pornit Dumitru Pop. — Nu cîrmuirea românească ? Și acum vii dumneata, pe care nici nu te știm de unde ești, și vorbești de rău pe un om ca domnul avocat Nistor, fostul prefect ? Dar știi dumneata că la prăbușirea războiului dumnealui a alergat prin toate satele din jur, să organizeze gărzile naționale, să țină rînduiala între oameni, să alunge pe jandarmii care mai rămăseseră prin unele sate și orașe ?

— Adevărat ! Așa este ! — strigară mai mulți.

— Îmi cer iertare că vorbesc așa, dar de mult am tot voit să-ți spun : vezi-ți de școală, domnule învățător, și lasă satul în pace ! Ori dacă-ți place să te amesteci printre oameni, luminează-i, dă-le un sfat bun, nu-i amări și răzvrăți.

— Da ! — strigă un bătrînel chior. — Toate-s bune, dar nu-i țăbac. Ne crapă măsaua, și nici băgău nu-i.

Mulțimea rise.

— Las-că dumneata nu te poți plînge — îi zise cineva, — că-ți îndopi cu frunze uscate de care nimerеști și colbăiești ca un pașe !

— Colbăiesc da, dar numai eu știu ce greață și dureri de cap am !

— Poftim, domnule învățător ! Pe un om ca Ilie Chioru îl poți convinge că toate sunt rele în țara asta, dar cum crezi că poți vorbi așa unor oameni cu scaun la cap ? De altfel nici nu crezi, căci te-ai încunjurat numai de codașii satului. Și, asta-i o mare rușine pentru un învățător ! Am tot voit să-ți spun, dar nu mi-a venit la îndemînă pînă acum.

Învățătorul se simți încolțit din toate părțile. Schimba fețe-fețe, dar în loc să bată în retragere, se înteeți și mai tare.

— Ascultă, bade Dumitre, am și auzit și știu și eu că ești cel mai bun cărturar din sat. Ai abonată gazetă zilnică. Ești un om de omenie. Pentru ce nu vorbești, deci, și dumneata pe față, deschis și limpede, ca și mine ?

— Nu te-nțeleg, domnule învățător ! Cred că nu vorbesc chinezește.

— Nu, dar nu ești sincer. Vorbești din interes. Pentru ce nu spui pe față că dumneata ții cu stăpînirea trecută, cu oamenii Consiliului Dirigent ? Cu un cuvînt, că ești înscris în Partidul Național, și vrei să-i duci pe oameni să voteze pentru lista lui ?

— Nu-s înseris în nici un partid, domnule învățător. La noi n-a fost obiceiul. Toți românii într-o tabără, și-atît ! Asta ne-a poruncit inima, nu vro iscălitură oarecare. Dar trebuie să fii înscris într-un partid, pentru a fi om de omenie ? Întreabă-i pe dumnealor : s-au înscris vreodată în Partidul Național ?

— Nu s-a scris nime ! De ce să ne scriem ? — strigară oamenii.

— Pentru că domnul învățător așa crede că ne-am legat cu toți cu vro scrisoare să votăm la alegeri lista Partidului Național, adică pe domnii de rumân care au făcut Unirea și au condus țara pînă după Crăciun.

— Vom vedea noi cu cine-om vota și fără scrisoare.

— Trebuie să știți că domnul învățător are un catastih în care sunt scriși cei care vor vota cu guvernul de acum, adică cu Partidul Poporului, cum îi zice.

— Numai să nu se prea încreadă în Roșu și în tovarășii lui ! — zise o femeie din mulțime.

— Dar, hai să zic, că mă țiiu de Partidul Național și votez cu el. Ce m-ar opri să nu spun pe față, domnule învățător ? Pentru ce aş lucra pe subt mână ?

— Pentru că dumneata și alții sunteți membri în Comitetul comunal.

— Și ce legătură-i între una și alta ?

— Este, știi dumneata bine ! Membrii din Consiliul comunal, ca și primarul, ca și notarul, sunt oamenii stăpînirii. Sunt, cum se zice, autorități, și autoritățile nu pot lucra împotriva capului lor, împotriva guvernului. Ei sunt datori să voteze lista guvernului.

— Și, ce s-ar întîmpla altfel fiind ?

— Ați zbura cu toții din Consiliul comunal, mai curînd decît v-ați putea închipui. Încă înainte de alegeri.

— Mulțămesc dumitale pentru că ne mai spui și lucruri nouă. Așadar, votul nu va fi secret, aş cum spune legea ?

— Ba da, secret.

— Dar atunci cum se va ști cu cine votează unul sau altul ?

Încurcat, învățătorul Dinu Albu schimbă vorba.

— Se vede de pe acum cine-i cu guvernul și cine e împotrivă.

— Nu se poate vedea încă nimic. Întîi să cunoaștem pe candidați. Eu cred că norodul nu-i chemat la vot să aleagă între partide, ci între oameni. Căci omul sfințește și legea și locul unde e pus să facă treabă.

Grupul începu să se distrame, și în curînd se împrăștie toată lumea.

Învățătorul porni îngîndurat spre școală. Își dădea de multă vreme seama că el își luase o sarcină grea, dar niciodată nu-i simțise povara așa de mare pînă acum.

Își oferise de bună voie serviciile sale prefectului celui nou pentru că, zicea el, trecuse un an de la Unire și el nu simțise încă prin nimic că trăiește în România mare. Faptul că primise un post înainte de-a avea toate exa-

menele nu era cine știe ce favor, se mai întâmplase și înainte de Unire, când era lipsa mare de învățători. Dar alții, cunoscuți de ai lui, unde erau? Ajunseseră departe, mai ales aceia care erau înrudiți cu funcționari sus-puși. Se scrisese de «protecția rudeniilor» și regreta în aceeași vreme că nu avea și el un protector. Nu avea! Părinții lui erau țărani săraci și el a plecat la școală fără învoirea lor. S-a susținut singur, făcând serviciu în casa unui profesor rămas holtei bătrîn. Ar mai fi putut rămînea la el să termine, dar îi păruse grozav de umilitor să rămînă tot un fel de slugă și în România mare. Lipsa de învățători, după Unire, îl puse în pită. Totuși i se părea că-i o pită amară, față de aceea pe care o mîncău unii dintre cunoscuții săi.

Acum, prefectul îi promise că, în caz de reușită la alegeri, îl va ajuta să facă deodată toate examenele restante și că îl va aduce învățător în orașul de reședință. Se putea să-i facă rost chiar și de un serviciu suplimentar, în orele libere, la prefectură. Deocamdată îi dădu o sumă de bani din fondurile electorale pentru a face propagandă și a organiza partidul în Curmătura și în alte două sate vecine.

Dinu Albu era dintr-un ținut îndepărtat. Concursase la un post liber în învățămîntul primar, în oricare parte a Ardealului, și ajunsese în Curmătura. Pretutindenea e țara noastră acum, își zisese el. Ba i se părea că ar fi și mai bine să fie cît mai departe de satul său natal, să nu-l arate oamenii cu degetul, spunînd «ăsta-i feciorul lui Dumitru Albu».

Mergea, după adunarea aceea din drum, gînditor spre școală. Își zicea că nu va putea face mare ispravă în sat, dacă nu va cîștiga și vro cîțiva frunțași. Umblase însă cu colinda pe la cei mai mulți, dar oamenii nu se declarau nici într-o parte. Răspunsul obștesc era să se vadă întîi cine vor fi puși pe liste de o parte și de alta. De-o înscrisiere în partid nici vorbă nu era. Înscriesese dintre codașii satului vro douăzeci în frunte cu Ion Roșu. Își dădea seama că, rămînînd la ei, va mîna pe ceilalți cu duiumul în apele opoziției.

Făcuse încercarea și cu preotul... Poate era mai bine dacă nu o făcea.... Iar acum, ascultîndu-l pe Dumitru

Pop, părea că i se dezvăluie întreg adevărul : satul ăsta este întreg «naționalist»¹ ! Ce putea face cu el ?

Notarul nu cuteza încă să ia nici o atitudine. Între patru ochi îi spunea să lucreze, să încerce, căci el îl va sprijini. Nu primise încă nici un ordin de la minister, nici de la prefectură. Jandarmii din Aluniș primiseră direct, de la comandamentul lor, porunca să nu lase prin sate pe oamenii fostului regim. Încă nu începuse propaganda electorală în stil mare. Guvernul nu avea organizații de partid la vestul Carpaților, și întâmpina multe pie-deci : cu cine să facă propaganda ?

Învățătorul se hotărî să mai încerce cu câțiva oameni mai bine văzuți din sat. Prin cele două sate vecine abia trecuse de două ori pînă acum. Aici, situația era și mai grea. Oamenii nu-l cunoșteau și nu aveau nici o încredere în el. «Ce mai vrea și ăsta ? Un copilandru să pună țara la cale ?»

XIX

La trei zile după adunarea aceea din drum, într-o duminică, pătrunseră în Curmătura, cu toată opreliștea jandarmilor, două automobile încărcate de domni și opriră în fața primăriei, unde era un fel de piață. Sosiră chiar pe vremea cînd oamenii ieșeau de la biserică. Se adună, în scurtă vreme, lume peste lume. Veni și părintele Andrei Dragomir, și învățătorul, care sosi într-o răsufare de la școală. Credea că, fără să-l avizeze pe el, au venit pentru a ține adunare poporală oameni de-ai guvernului. Cine alții ar fi putut veni cu două automobile și fără să fie opriți de jandarmi ?

Dar nu văzu nici o față cunoscută. Dimpotrivă, văzu că și părintele Dragomir, și primarul Vasile Predea, și Dumitru Pop și Niculae Opriș, și toți ceilalți membri din

¹ Aici cu sensul de adept al Partidului Național din Transilvania (n. red.).

Consiliul comunal dau mîna cu domnii sosiți și stau veseli de vorbă cu ei.

«Aștia-s din opoziție — își zise dascălul încurcat și înfricat — Dacă vor ține o adunare aici, n-o să mai pot face nici o ispravă.»

Se strecură prin mulțime în cancelaria notarială să vadă dacă notarul n-a primit vrun ordin. Nu primise nici unul, nici o dispoziție nu se luase de la prefectură, nu l-a avizat nime despre nimic.

— Dacă vor voi să țină o adunare ar trebui opriți — zise Albu, frămîntîndu-se.

— Fără ordin de la superiori, cum să-i oprim ? Alegerile și propaganda sunt libere. Avem ordin de la Interne despre asta. S-a și scris în toate gazetele.

— Dar ce-i de făcut ? Ia telefonul și întreabă prefectura.

Notarul încercă, dar nu răspundea nime de la prefectură.

— Azi e duminică, nu-i serviciu — zise el.

Neîncrezător, Albu luă el telefonul și încercă. Nu-i răspunse nici lui nime.

— Nu rămîne decît să se încerce totul pentru a nu reuși adunarea — își dădu cu părerea notarul. — Să-ți aduni oamenii, să vă puneți mai la o parte și să-i turburați mereu în decursul vorbirilor.

Învățătorul se gîndise mai înainte la asta. Era o inteligență iscoditoare. Dar parcă se temea. Ei erau puțini. Să nu-i înfurie pe ceilalți.

— Dumneata i-ai văzut ? Cine sunt ? Eu nu cunosc pe nime.

— I-am văzut. Sunt doi foști membri în Consiliul Dirigent, fostul prefect Nistor, un fost secretar general la Interne, și ceilalți sunt advocați din oraș. Nu-i cunosc pe toți cu numele, ci numai din vedere. Va trebui să mă duc să le dau și eu bună ziua.

— Dumneata ?

— Apoi da, sunt foști înalți demnitari. Eu sunt numit în slujbă sub guvernarea trecută. Apoi, nu am nici un ordin, iar alegerile sunt libere. Dar iată — continuă no-

tarul, privind prin geam, — nu mai trebuie să mergem, vin dînşii cu toţii în cancelarie.

Învăţătorul ieşi în grabă şi se amestecă în mulţime.

Notarul îi primi cu toată cinstea, se plecă adînc în faţa foştilor miniştri, dădu mîna cu toată lumea

— Ştiam că propaganda e liberă pentru toate partidele, domnule notar — zise unul din foştii membri ai Consiliului Dirigent. — Cum se face că jandarmii au încercat să ne oprească în capul satului, cum l-a oprit mai zilele trecute şi pe domnul prefect ?

— Eu nu ştiu nimic, domnule ministru. Jandarmii nu-s subţ porunca administraţiei pînă acum. Ei primesc ordinele direct de la comandamentul lor. Da' propaganda şi alegerile sunt libere. Despre aceasta avem, de două săptămîni, ordin de la Ministerul de Interne.

— Dacă-i aşa nu vei avea nimic împotrivă, dacă vom vorbi din fereastra primăriei. Nu-i alt loc mai potrivit în sat.

— Eu ce să am împotrivă ? Se-nţelege că puteţi. Primăria-i a satului.

Cu domnii străini veniră în cancelarie şi părintele Andrei Dragomir şi încă vro patru inşi dintre membrii Consiliului comunal.

Fostul prefect îl rugă pe părintele Dragomir să deschidă şi să prezideze adunarea. Deschiseră fereştrile spre stradă. Lume peste lume se frămînta acolo, aşteptînd.

— Oameni buni, — începu părintele Andrei avem azi marea cinste de-a fi venit în mijlocul nostru domnii pe care i-aţi văzut şi pe care mai pe toţi îi cunoaşteţi. Dumnealor vă vor arăta pentru ce au venit, şi vă vor spune ce au de spus, după cum au făcut şi în toamnă a fost anul, înainte de adunarea de la Bălgărad. Trebuie să fie vorba iarăşi de un lucru însemnat, dacă dumnealor au venit în mijlocul nostru, şi pot să vă spun şi eu că e vorba despre alegerile ce se vor ţinea peste patru săptămîni. Acum vă poftesc să-i ascultaţi în linişte, că nu vor grai prea mult. Au de mers şi în alte sate.

— Să trăiască !

— Să-i auzim dacă au venit între noi — se strigă prin mulţime.

Părintele dădu cuvîntul unui fost membru din Consiliul Dirigent, care făcu pe scurt istoricul unui an de Românie mare. Vorbea limpede și pe înțălesul poporului, și lumea-l asculta în mare liniște. Începu cu prăbușirea războiului, trecu la adunarea de la Alba-Iulia, la vizita regală, la războiul cu ungurii, la intrarea armatei române în Budapesta. Aminti lucrările Marelui Sfat Național, legea reformei agrare, legea votului obștesc, și sfîrși prin arătarea motivelor care au dus la schimbările de acum, la un nou guvern.

Vorbea frumos, cu căldură, și readucînd în memoria oamenilor evenimentele mari ale istoriei de un an, mulți ochi se umeziră, și multă lume regretă că a isprăvit prea curînd.

— Credem că nu am stat cu minile în sîn vreme de un an și ceva — sfîrși el.

— Nu ați stat ! Să vă trăiască Dumnezeu !

— Credem că puteți avea încredere în noi și mai departe ! — adause el.

— D-apoi în cine să avem, dacă nu în dumneavoastră, pe care vă cunoaștem încă de subț unguri ! — se strigă din mulțime.

— Vom avea și noi, Partidul Național, o listă cu oamenii noștri la alegeri. Va fi de culoare vînată. Vă rugăm să o votați pe aceea spre binele țării pe care am slujit-o și pîn-acum.

Din mulțime nu se auziră decît puține aprobări. Oamenii rămaseră neclintiți.

Vorbi apoi al doilea fost ministru, care combătu acuzele pentru greșelile și relele ce se puneau acum în cîrca fostului guvern. Arată ce s-a putut face și ce nu s-a putut. Stăruia asupra greutăților rămase pe urma războiului. apoi celea în legătură cu întemeierea de țară nouă.

— Tot începutul este greu, oameni buni. Gîndiți-vă numai la omul care-și face o casă nouă ! Întîi trebuie să-și adune materialul de lemn, de cărămidă, fier, nisip și var. Cînd își vede zidurile gata și casa pusă subț acoperiș, zice «Doamne, mulțămescu-ți», deși casa nu e gata încă. Cîte-i mai trebuie ! Uși, ferești, că fără ele nu poate locui în casă. Apoi, după ce le-a pus și pe acestea, îi trebuie masă, scaune, lavițe, paturi, ba și icoane pe pereți

la care să se închine. Și gospodarul cel mai harnic numai pe rînd le poate face toate acestea. Acum așa e și cu țara noastră cea nouă, România mare. Armata cea vitează și hotărîrile de unire i-au ridicat pereții, granițele, și au pus-o subț un singur acoperiș. Noi am pus ferești și uși, dar cîte mai trebuie într-o țară nouă, cîte legi bune care să întemeieze dreptatea în țară. Cine le-ar fi putut face pe toate într-un an ?

— Dar pentru ce nu ați rămas mai departe la cîrmă ? Pentru că s-a schimbat cîrmuirea ? — strigă din mulțime moș Florea Costan. — Acum că avem țară românească și împărat de român, de ce se mai schimbă stăpînirea ? Vezi bine că într-un an nime nu poate face mare treabă ! Și Dumnezeu Sfîntul a făcut lumea în șase zile !

— Despre asta vă va vorbi și vă va lămuri fostul dumneavoastră prefect, domnul avocat Nistor.

Oamenii îl primiră cu urale pe fostul prefect. Toți bărbații îl cunoșteau. Cît a fost în slujbă n-a închis ușa în nasul nimănui ; dar mulți săteni îl cunoșteau bine încă dinainte de război.

— Oameni buni — începu el — moș Florea Costan ne-a pus întrebarea pentru ce n-am mai rămas la cîrmă ? Pentru ce a trebuit să vină altă stăpînire, alt guvern ? Ne-am întrebat și noi. N-am înțeles și nu înțelegem pînă în ziua de azi. Dumneavoastră știți că înainte cu un an eu, și mulți alții ca mine, la cererea țării care avea lipsă de oameni, ne-am închis cancelariile de avocați și am intrat în slujbele ce se cereau a fi umplute cu rumâni. Căci mai puteam noi lăsa să fie *fișpani*, prefecti cum le zicem acum rumânește, tot unguri ?

— Ferească Dumnezeu ! Nici unguri, nici sași — strigă moș Vasile Cîrnu. — Lumea lor a trecut.

— Noi, cînd ne-am lăsat meseria pe care am învățat-o și după care puteam trăi, nu ne-am gîndit că vom rămînea numai un an în noile slujbe.

— Dar cine să se gîndească — strigă Chiva Dinului — căci numai slugile intră pe-un an la stăpîn !

— Chiar așa, lele Chivo ! — zîmbi fostul prefect. Noi credeam că începem o nouă slujbă pe care s-o

purtăm pentru binele țării, așa cum ne va lumina Dumnezeu, și cum ne poruncea inima noastră de rumâni.

— Să vă trăiască Dumnezeu, că și subț unğuri ați avut grije de noi. Ce-i drept e drept, și nu-i păcat — strigă cineva din mulțime.

— Nouă ne vine greu să înțelegem pentru ce n-am fost lăsați să lucrăm mai departe. Erau și greutăți și nemulțumiri în țară, căci pe toată lumea cine o poate mulțami ?

— Nici Dumnezeu Sfîntul, căci unii vreau să fie zi cu soare, alții vreau să ploaie — zise altul din adunare.

— Ni s-a spus că noi suntem oameni noi, care n-am mai cîrmuit o țară și nu știm cîrmui, și că-i lipsă să vină alții care știu, care au mai cîrmuit. Dar noi socotim că un an e prea puțin ca cineva să-și arate puterile și vrednicia. Acum noi nu căutăm mai de-aproape de ce s-a schimbat guvernul. Dorim de la Dumnezeu ca alții să poată face mai mult bine decît noi, căci cei care sunt acum la cîrmă tot rumâni sunt și țara și neamul trebuie să le fie dragi și lor.

În vremea asta, învățătorul Dinu Albu adună, într-o margine a mulțimii cîțiva oameni de-ai lui în jurul său. Șoptea mereu cu ei și le dădea instrucții. Părea că așteaptă clipa potrivită să spună și ei o vorbă.

Dar pînă acum nu cutezaseră. Lumea asculta cu seriozitate și pîn-acum aproba tot ce li se spunea. Cum să tulbure adunarea ?

— Ce vă cerem și vă rugăm noi, oameni buni, este să votați la alegeri lista noastră, a Partidului Național ardelenesc, să poată intra în Dieta țării, în Parlament, cum se spune azi, și oameni pe care i-ați cunoscut cîștiți și de treabă. Cei care vor ajunge dintre ai noștri deputați, vor veghea în Dietă să se aducă legi bune și drepte.

Oamenii nu făcură nici o promisiune. Rămaseră muți.

— Poate nu știți mai de aproape ce este cu alegerile acestea — zise avocatul Nistor. Și el începu să le explice, în cuvinte populare, Constituția, înțălesul votului obștesc, felul cum se schimbă guvernele într-o țară constituțională, cum se aduc legile în Parlament, ce este un partid, ce e un partid guvernamental și unul de opoziție. Le

arătă că în țară sunt mai multe partide, apoi cum se face votarea, și datoria fiecărui alegător de a vota.

Erau tot lucruri destul de grele de înțeles, pentru că subț ungun, în circumscripția aceasta, nu s-au pus la alegeri candidați români, drept de vot nu aveau decit doisprezece săteni, și lupta electorală se dădea între partidele ungurești. Cei doisprezece alegători știau că la alegeri li se dădea de mîncat și de băut, și că votau pe față, se-nțelege, totdeauna cu partidul care era la guvern, altfel i-ar fi stîlcit jandarmii în bătăi, sau bătăușii guvernului, cum făceau și cu alegătorii unguri din opoziție, oriunde puteau.

Din mulțime, unii înțeleseseră mai ușor, alții mai greu despre ce le vorbi fostul prefect.

— Eu unul cred că-i o greșală, domnule avocat, că se dă țara în felul ăsta pe mîna oamenilor zise moș Florea Costan. Împăratul să-și pună deregătorii pe care crede că-s mai buni și nouă să ne dea pace. Noi să ne vedem de lucrurile noastre.

— Nu se poate, bădicule ! interveni unul dintre foștii miniștri. Azi, țările se conduc prin voința poporului. Azi avem o cîrmuire *democratică*, adică țara se conduce de popor, pentru popor, nu după cum voiesc domnii cei mari. Poporul însuși își hotărăște soarta, alege pe cei care îl vor conduce.

— Rău destul, domnule, căci poporul ce știe ? Pe cine cunoaște de-i bun sau rău ? Cîrmuirea asta *vărată*, ori cum i-ai spus, nu-i pentru noi — zise întristat moș Florea. — Poporul să-și croiască soarta ! Dar dacă va lucra fiecare cum îl taie capul, unul va vrea pe Stan, altul pe Bran, unde vom ajunge ? Poate la păruială și la încăierare. Iar în țară legea și ascultarea trebuie să fie mai mari.

— Dar nu poporul a hotărît și unirea de la Alba-Iulia, moș Florea ? întrebă fostul prefect.

— Ba noi, domnule, chiar noi ! intră în vorbă Vasile Cîrnu.

— Asta a fost altceva zise Florea. N-a fost vorba de oameni pe cine să-l pui în frunte, nici de aducere de legi. Atunci am spus ceea ce aveam cu toții pe suflet. Asta-i

altceva. Trebuia să hotărîm cu toții, pentru a ieși de sub stăpînirea ungarilor.

— A ungarilor și a sașilor — se amestecă moș Vasile.

— Și tot așa ați fi hotărît și cînd v-ar fi întreat cineva asupra împărțirii pămîntului, și a dreptului de vot obștesc.

— Vezi bine că așa, dar nu ne-a mai întreat nime, și s-au adus legile. Cine le-a adus ? Nu împăratul !

— Nu, ci membrii Marelui Sfat Național, deputații din întîia Dietă a Ardealului, și regele a întărit hotărîrea.

— Bine și așa ! Dar pe membrii Sfatului i-a ales cineva ? Cînd s-au făcut deputați în toamna trecută, i-a ales cineva ? Nu i-a numit stăpînirea ? Întrebă moș Florea.

Advocatul rămase încurcat.

— Ba-i cam așa, moș Florea. Au fost mai mulți numiți decît aleși.

— Și au știut să aducă legea pămîntului, fără să ne mai întrebe ? Că dacă au fost rumâni, ce puteau face alta ? Păi, așa pot face și de-acum înainte. Dacă trebuie nesmintit deputați, să-i numească cîrmuirea și împăratu să-i întărească. Dacă-s rumâni, ei vor ști ce legi trebuie aduse. Cum n-ar ști, dacă-s sîngele nostru ? Da', să mă iertați dumneavoastră cu toții, nu-i bine să dai țara pe mîna tuturor proștilor să aleagă pe deputați. Ne-am putea trezi că aleg pe unii de-alde Ion Roșu, de la noi, pe care mulțimea l-a făcut primar pe cîteva zile, la sfîrșitul războiului. Mai bine să-i numească împăratu. Se spune că și țiganii au acum drept de vot.

-- E adevărat ! răspunse fostul prefect.

— D-apoi asta-i curată batjocură ! Eu unul n-o să merg la vot alături de țigani.

Oamenii de lîngă învățătorul, se frămîntau. Ion Roșu nu era acolo. Îl trimisese învățătorul într-un sat vecin, să adune oameni în jurul guvernului. Se frămîntau, dar nici unul nu cuteza să vorbească. Mulțimea rîdea acum la gîndul că și țiganii votează. Și deodată se înseninară. Se păru că nu mai are nici o însemnătate nici alegerea de deputați, nici ce le vorbiseră domnii sosiți de la oraș.

Oamenii rîdeau. Începură a lămuri.

— De glumă-i bună !

— Să-l vedem pe Mătrăgună la vot !
— Se va duce cu toți puradeii !
— Va fi o oaste întreagă !
— În frunte cu Bulibașa.
— Măi, să fie a... S-ajungă țara pe mîna țiganilor.
— Nici răchita pom, nici țiganul om !
— Dac-ar avea și ei o țară, ar minca-o cum și-au mincat biserica.

— De glumă-i bună, n-am ce zice !

Era primejdie ca adunarea să se sfîrșească într-un chip lamentabil. Nime nu mai asculta ce spunea vorbito-rul, fostul prefect. De la o vreme se opri și el, așteptînd să se facă liniște.

Deodată, deasupra larmei, răsună de undeva din mul-țime o întrebare :

— E adevărat, domnule avocat, că în unele sate unde a fost pămînt mai mult li s-a dat și țiganilor *sforțată* ? Și că, la împărție, li se va da și lor un petec de loc ?

Toate glasurile tăcură, și lumea aștepta cu încordare răspunsul. Fostul prefect vorbi ceva cu cei doi miniștri, apoi se întoarse spre mulțime.

— E adevărat, oameni buni, zise el — căci în România toți oamenii sunt pe-o formă, egali înaintea legii. Apoi și țiganii sunt oameni. De-aceea au și ei drept de vot și drept la pămînt, ca toți cetățenii.

— Apoi treaba asta, dacă nu-i o glumă pentru bieții țigani, e o mare prostie, domnule avocat — zise supărat moș Florea Costan. — Așa ceva nu s-a mai pomenit.

— Acum să-l văd la plug pe Șorecarul.

— Vor înjuga cîinii, că-i plină țigănia de ei.

— Nu le trebuie jug, ci ham !

— Și în loc de plug, vor ara cu o custură.

— Vor căra apă cu ciuru și-or tăia lemne cu sapa !

— Și-or cosi cu secerea !

— Cînd vor semăna, tot în drum vor arunca.

— De-acum să vedeți care cu fîn și cu griu încărcate !

— Și clăi de fîn făcute de țigani !

— Mare minune, măi oameni buni !

— Mai tăceți odată, nu vedeți că domnii glumesc ?

În mulțime nu era nici un țigan. Ei, amărîții, nu ve-neau nici la biserică decît de Paști, să ieie *paști*, și mai își

aveau bordeiele departe la marginea dinspre vale a satului. Nu știură de adunare, dar chiar să fi știut n-ar fi venit, căci ei nu se amestecau în trebile satului.

Învățătorul Albu era vesel. Vedeă că se va sparge adunarea fără nici un rezultat. Ceea ce ar fi voit să ajungă prin asmuțarea oamenilor din jurul lui, care însă nu cutezară să crîcnească, se ajungea prin întorsătura ce o luară lucrurile. Și mai era vesel pentru că el nu se gîndise pînă acum la voturile țiganilor. Țigănia era mare. Trebuiau să fie cel puțin treizeci cu drept de vot. Pe ei îi va cîștiga cu ușurință de partea guvernului. Cum era încă lipsă mare de tăbac, cu două-trei pachete de cap de om, îi va aduce pe toți la vot.

Văzînd efectul produs de dreptul de vot și la pămînt al țiganilor, unul dintre foștii miniștri, *democrat* convins, cel cu formula «guvernarea poporului prin popor», voind sincer să-i facă pe oameni să înțeleagă însemnătatea alegerii, a votului dat, ridică un braț și zise :

— Oameni buni, vă rog de puțină liniște !

— Tăceți măi, să ascultăm ce ne-o mai spune.

— Ce să ne mai spună ? Nu-i destul ce-am auzit ?

— Tăceți odată !

Prin îndemn, de la om la om, se făcu tăcere.

— Oameni buni, văd că rîdeți pe socoteala bieților țigani.

— Ba rîdem de legile care îi pun în rînd cu oamenii !
— strigă cineva.

— Fie și așa ! Să zicem că legile acestea cît privește pe țigani, nu-s bune. Ele au fost aduse și votate de deputații din Marele Sfat Național. Acum, gîndiți-vă : dacă ați fi fost dumneavoastră din această adunare, în locul lor, ați mai fi pus și pe țigani în lege ?

— Vezi bine că nu !

— Sau dacă deputații ar fi întrebat înainte pe oameni, pe alegători, dacă vreau ori nu să intre și țiganii în lege, dumneavoastră ați fi răspuns : Nu ! Și ei ar fi trebuit să țina seama de glasul dumneavoastră, de glasul poporului, și azi legea n-ar cuprinde și pe țigani.

— Dar de ce era nevoie să țină seamă de glasul nostru și nu de mintea dumnealor ? Păi, dumnealor nu știau că din coadă de cîne nu poți face sită de mătase ? — în-

trebă cătrănit moș Florea Costan. — E de lipsă să ne întrebe pe noi, pentru a nu face prostii ?

— Vorba este, moșule, că deputații trebuie să cunoască voința poporului și să nu se abată de la ea. Dacă ar fi știut că dumneavoastră rideți că li se dau drepturi și bieților țigani, n-ar fi făcut legea așa. De-aceea trebuie să alegeți deputați care vă cunosc dorințele și voința să-i trimiteti să facă legile. Ei sunt în locul dumneavoastră în Dieta țării, în Parlament cum îi zicem azi. Iată pentru ce trebuie să mergeți la vot și să alegeți pe oamenii care vă cunosc voința, nu să rideți pe urmă de legile ce se aduc.

Fostul ministru vorbi iritat. Fusesse unul dintre cei mai radicali între alcătuitoarii celor două proiecte de lege, și se simțea ofensat că țărani nu înțelegeau *egalitatea în democrație*.

Oamenii rămaseră o clipă tăcuți, apoi iar începură a glumi pe socoteala țiganilor.

Părintele Andrei văzu încurcătura în care ajunseră oaspeții, luă cuvîntul și zise :

— Oameni buni, nu-i nici o primejdie. La noi nu-i destul pămînt nici pentru rumâni, dar încă pentru țigani ! Iar la vot ei nu cred să meargă nici legați. Noi să ascultăm de domnii pe care îi cunoaștem, să mergem la alegeri și să votăm cu oamenii pe care i-om ști de omenie. Bine-a fi așa ?

— Bine, părinte !

— Dacă-i așa să le mulțămim dumnealor că au trecut și pe la noi să ne spună cum mai stă lumea și țara, și să strigăm cu toții : Să trăiască !

Oamenii strigară bucuroși, dar adunarea se risipi în semnul unei atitudini de petrecere, de umor și satiră.

XX

Peste un sfert de ceas, la o mică gustare în casa parohială, părintele Dragomir le zise :

— Nu trebuia să i se răspundă lui moș Florea Costan în chestia țiganilor. Asta a făcut pe oameni să ia tot lucrul în glumă. Vezi bine că țiganii n-au ce căuta încă la vot, nici în reforma agrară. Legea, înțeleg eu, nu se poate

aduce decît pentru toată lumea, dar de ce s-o mai spui, cînd și așa nu se va ținea ea pentru toată lumea ?

— Nu-nțeleg — zise fostul ministru, care militase în alcătuirea proiectului ca extremist de stînga.

— Zic, ce să-ți mai aprinzi paie în cap cu oamenii, cînd țiganilor și așa nu li se va da pămînt, cu toată legea !

— Adică și sfinția-ta crezi că glumim ?

— Alta ce poate fi ? Ce să facă țiganii cu pămîntul ? O să-l vîndă într-o săptămînă pentru o ferie de rachiu.

— Sunt cam grei la înțelegere oamenii din Curmătura — zise fostul demnitar, strîngîndu-și buzele.

— Eu, care îi cunosc de mult, cred că nu, deși, recunosc, e cam greu să priceapă deodată tot mecanismul acesta constituțional. Pe-aici, românii n-au avut parte de candidați de-ai noștri în alegeri. Ca votanți, eram în mare minoritate. Tot sate cu oameni săraci. Și, spunînd adevărul, sunt și eu de părerea lui moș Florea Costan ; n-ar trebui mișcat poporul cu alegeri și cu drepturi constituționale pe care să fie obligați să le deprindă. Poporul, deocamdată, n-are nevoie decît de-o cîrmuire și administrație dreaptă și cinstită. Asta e întreaga Constituție pe care o așteaptă el.

— Adică și dumneata ești antidemocrat ca și poporul însuși ! Cine-ar fi crezut ! Am luptat de veacuri pentru toate drepturile naționale, și acum, cînd le avem, nu ne trebuiesc !

— Nu spun asta ! Ne-ar trebui, dar pe rînd. Nu poți sili poporul să-și deprindă un drept pe care nu-l înțalege încă, a cărui lipsă nu o simte, și dacă-l silești cred că nu poate ieși decît o caricatură. Acum nu ne mai batem în alegeri cu ungurii, fiind nevoie să biruie numărul voturilor pentru a birui românul. Acum, ori cu un partid, ori cu altul, tot românul iasă deputat. Am ajutat și eu la alegerile de subt unguri, în alte circumscripții cu candidat român, și am văzut că alergătorii înțalegeau atunci ușor însemnătatea votului. Acum cred că nu o înțaleg, cînd lupta se dă între liste românești.

— Poate n-ar strica să mai luminați și dumneavoastră, preoții, poporul — zise celălalt fost ministru.

— Cred că e greu să le explici întreg procesul guvernării în statul democratic, cum îl numiți dumneavoastră.

Nici subt unguri nu-l interesa pe alegător acest proces, nici aducerea legilor. Erau o simplă luptă națională alegerile de atunci : *care pe care !* N-așteptau nici atunci țaranii alegători de la deputații aleși, să le schimbe soarta ! Știau că asta nu se poate decît prin biruința totală a românilor asupra ungarilor. Și o iluzie a acestei biruințe era succesul în alegere. De-aceea era o sărbătoare națională alegerea unui deputat român, nu de alta ! Acum e greu să-i faci să înțaleagă că biruința unui partid asupra altuia e o biruință națională, după ce oricare vor fi aleși, tot români vor fi.

— Cred că părintele are dreptate — zise fostul prefect. — Sfinția-sa trăiește cu țaranii și-i cunoaște mai bine decît noi. După cît îi cunosc și eu, mi se pare că nu vom avea alegeri însuflețite ca pe vremuri.

— Dar, domnilor, oamenii trebuiesc lămuriiți, educați, să-și cunoască drepturile cetățenești și să le exercite. Asta e datoria zilelor de azi, în regimul democratic introdus în toate țările. Poporul trebuie să evolueze, să ajungă conștient de drepturile sale, să i se facă educația necesară și în politică, așa cum i se face în agricultură și pe teren cultural. Nu putem rămînea în urma altor neamuri ! Să vedeți cum vor năvăli la alegeri, cu mic și mare, ungurii și sașii din țară.

— Să nu fie cu supărare — începu iar preotul —, dar cred că nu se poate face asemănare între educația agricolă, de o pildă, și cea politică. Dacă-și lucrează mai bine pămîntul, omul își vede cîștigul cu ochii. Dacă votează, ce-a isprăvit ? Ce rezultat vede ? Și apoi, mai este ceva : după credința mea s-a mers prea departe și cu reforma electorală. Ați văzut ce cred oamenii de votul țiganilor. Dar și fără țigani, toate coadele satului au acum acest drept.

— Și crezi că nu e bine, părinte ? — întrebă ironic fostul ministru, democrat extremist.

— Nu numai cred, ci știu că nu e bine. Iată, de-o pildă, la noi în sat ! Ne-a venit un dascăl neisprăvit, care a și început să adune astfel de elemente pentru voturile guvernului. Le-a adunat ușor. Oamenii fără nici o pricepere pornesc după cel dintîi ispititor. Pentru un păhărel de rachiu ce nu fac ?

Oaspeții deveniră atenți, îngrijorați.

— Cum ? A făcut organizație ? — întrebă avocatul Nistor.

— A făcut, e un om de-o obrăznicie rară, și-i abia de câteva săptămîni în sat. Dacă-a venit și la mine să-mi propună a intra în partidul de la guvern, ce mai voiți !

— Noi suntem informați că guvernul nu reușește să-și facă nici o organizație pe sate — zise unul din foștii miniștri.

— Cu organizație, ori fără ea pe sate, sunt azi mulți țărani care vor merge în alegeri cu guvernul. Se-nțelege, nu fruntașii satelor. Dacă n-ați fi dat dreptul de vot la toată lumea, nu ar fi nici o primejdie.

Oaspeții se priviră îngrijorați. Încă nu umblaseră decît în câteva sate, erau la începutul campaniei, le trebuise multă vreme pentru fixarea candidaturilor. Erău însă optimiști. Partidul de la guvern nu era cunoscut în Ardeal. Acum începură a vedea realitatea. Rămăseseră neplăcut surprinși și chiar dezamăgiți, cînd, în adunare, n-au reușit să stearcă nici o promisiune pentru vot. Oamenii fuseseră însuflețiți numai cîtă vreme li s-a vorbit de unire, de vizita regală, de România mare.

— Oamenii vor merge la vot, după cum îi vor îndruma intelectualii satelor, preoții în primul rînd — vorbi cel de al doilea fost ministru. — Și nu credem că ei cari ne-au fost mîna dreaptă în luptele trecutului ne vor părăsi acum.

— S-a schimbat lumea, domnule ministru ! Oamenii întorși din război nu mai sunt cei de pe vremuri. Vezi bine, nu toți. Încă nu s-au potolit, nu s-au liniștit din înclinarea spre revoltă cu care s-au întors din război. Autoritatea preotului s-a mai refăcut, dar nu în întregime. Iar dascălii sunt azi cu toții în mîna guvernului.

— Așa crezi, sfinția-ta ?

— Așa este ! Și nu mai atîrnă întru nimic nici de sat, nici de biserică. Acum sunt învățători de stat, îi plătește guvernul, nu mai vor să știe de noi.

— Dar bine, părinte, ar trebui să ne fie recunoscători ! Noi am statificat învățămîntul, noi le-am asigurat salariile de la stat.

— Foarte rău ați făcut. Acum veți vedea recunoștința. Dascăli ca al nostru vor mai fi și în alte părți. Parcă noi l-am adus în sat? Noi nu mai avem nici o putere.

— Dar, bine, părinte, noi am împlinit o dorință a poporului, toată lumea de la sate a voit să scape de plata învățătorului — zise unul din cei doi foști miniștri.

— Chiar aici e greșala! Poporul a voit să scape de plată, dar nu totdeauna se poate lua cîrmuirea după dorința poporului. S-ar fi putut să-i plătească statul pe dascăli, dar ei să fi rămas și pe mai departe atîrnători de sat și de biserică. Să-i aleagă satul, să fie sub supravegherea bisericii.

— Dar așa ceva nu s-a pomenit în nici un stat. Îndată ce școala e a statului, e firesc să-i numească ministerul.

Părintele Andrei ridică din umeri.

— Se va vedea, veți vedea și dumneavoastră dacă a fost bine sau rău ce s-a făcut. Deocamdată eu văd ce se petrece în satul meu. Învățătorul nu-și mai bate capul cu școala de cînd cu alegerile și face dezbinare în popor.

— Trebuie să reclamăm cazul la minister. Legea nu îngăduie funcționarilor de stat să se amestece în luptele politice, să facă propagandă electorală pentru nici un partid.

— Ar fi zadarnic — zise fostul prefect. — Îndemnul, ori chiar ordinul vine de la autorități. Ar fi o greșală să credem că guvernul care n-are organizații la noi și nu-i cunoscut, nu se va folosi de toate mijloacele să-și facă majorități în alegeri. Dumneavoastră mi se pare că sunteți prea idealiști și credeți în litera legii. Trebuie să privim realitățile în față. Și una dintre realități e și nemulțumirea multora cu regimul nostru, cu lipsurile care n-au putut fi acoperite. Oamenii nu se gîndesc, pun vina pe cîrmuire.

În curînd piecară. La larma făcută de mașini, se mai adună un grup de oameni. Se zvonise că la intrarea în sat, jandarmii voiseră să-i oprească și acum erau curioși să vadă ce ar face jandarmii care veniseră în sat încă în decursul adunării.

Dar jandarmii se făcură acum a nu-i vedea pe oaspeții care urcară în mașini și porniră.

— Poate n-a fost adevărat că au voit să-i oprească la intrare — ziseră unii. — Cum să le ațină calea unor foști miniștri ?

— Ba-i adevărat ! — sări cu gura Chiva Dinului. —

— Știu chiar de la *plontonieru*. L-am întrebat și mi-a spus.

— Dar ce, nu-i țara slobodă ? Nu-s drumurile slobode ?

— Zice c-au avut *orden* de la prim-pretorul pe *telifon*. «Da-i rușine, domnule plontonier, să nu-i lăsați în sat, doar nu-s corturari» — i-am zis. «Rușine, nerușine, noi am avut orden» — zicea el.

Grupul se mări și începură să vorbească despre opreliștea aceasta.

— Nu se poate să fie lege, să oprească român pe român !

— Și încă pe unii care mai ieri au fost domni mari.

— Se poate să fii azi domn și mine corturar ? N-au avut nici o poruncă să-i oprească, dar jandarmii ăștia își fac de cap. Las-că-i știu eu !

— Ba nu sunt ! — se oțărea Chiva Dinului. — Zicea plontonieru că numai oamenii stăpînirii au drept să umble prin sate.

— Nu se poate, mătușe Chivo ! Ai mai auzit dumneata corb la corb să-și scoată ochii ?

— Ar fi lucru urît azi să fii domn și să dai porunci, mine să te înhațe slugile tale de guler ! Doar nu-s tîlhari ?

Așa și într-alt chip vorbiră oamenii din grup, neputînd crede că jandarmii să fi încercat a-i opri pe domnii care plecară.

Unul spuse credința generală :

— Dacă în România mare i-au băgat în lege, în rînd cu rumânii, nu se poate să se poarte țigănește cu oameni de-ai noștri.

Chiva Dinului rămase de minciună. Pe jandarmi nu i-a întrebat nime dacă este adevărat sau nu.

Și totuși era adevărat, cu deosebirea că ordinul nu era de la prim-pretorul, de la organele administrative, ci de la comandamentul jandarmeriei. Cu cîteva zile mai

tîrziu, primiră toate aceste autorități instrucțiile necesare în legătură cu alegerile. Ele avură darul, puse în aplicare, să mire întii, apoi să revolte pe toată lumea.

XXI

Urmară, în vreme scurtă, schimbări care puseră în uimire și nedumerire întreaga populație. Fură schimbate toate Consiliile comunale alese după Unire, afară de acelea care, cît ce a căzut guvernul se arătară ostile fostului regim. Erau destule și de acestea, pentru că în unele regiuni ale Ardealului fură lipsuri mai mari decît în Curmătura, și toată lumea era nemulțumită, punînd toate relele în circa cîrmuirii. Într-alte sate, îndată ce se începu propaganda în jurul generalului Averescu, se aflaseră oameni care să treacă de partea lui.

Vestea lui, cu întreaga aureolă din vremea războiului, începuse să cutreiere satele, nici nu se putea ști cum. Pentru că înainte încă de a se începe campania electorală, popularitatea lui începuse a crește în întinse regiuni de la apusul Carpaților. Renumele lui de mare conducător de oaste, de general viteaz în vremea războiului, de părinte al ostașilor cum i-a mers numele, răscolise mulțimile și crease o atmosferă favorabilă de opinie publică pentru alegerile ce se apropiau.

Fie că spiritul mulțimii încă nu era liniștit după tragedia celor patru ani de război și era mereu gata să prindă ideea sau lucrul nou, dornic mereu de ceva nou, de o schimbare radicală, fie că poporul e aplicat să se ia după mituri, foștii guvernanți se treziră în Ardeal cu un nume popular cum încă nu fusese pînă acum a nici unuia dintre ei, de pe vremea procesului *Memorandului*. Nu-și putură explica fenomenul decît atribuindu-l unei întinse propagande, ceea ce însă nu era cazul. Propaganda veni mai tîrziu, nu prea dibace, cînd faima crescuse purtată din om în om, fără nici o poruncă.

Astfel se putu înjgheba cîte un grup pe față pentru noul guvern, în cele mai multe comune și dintre aceștia fură numiți noii primari, noile Consilii comunale.

Măsura aceasta, a înlocuirilor bruste, din ordin, și noile numiri, tot de sus, nu fură însă de natură să crească popularitatea noului guvern. Se întâmplă chiar dimpotrivă. În multe sate, în cele mai multe, primarii și Consiliile comunale erau alese de locuitori dintre oamenii frunțași, afară de comunele în care rămăseseră la suprafață și după Unire elementele întoarse revoluționare din război. Îndepărtarea lor fără nici o vină, numai din motivul că se puteau afla în sat oameni care vorbeau pe față împotriva regimului trecut și proslăveau noua cîrmuire, fu piatra de scandal pentru toți sătenii cu mai bună judecată. Ei nu înțălegeau pentru ce, dacă se schimbă guvernul, trebuiau să fie schimbați și primarii și Consiliile comunale. Ei spuneau că orice cîrmuire românească poate lucra mai departe cu aceleași deregătorii și cu aceiași deregători pe sate.

Mai era apoi prilej de nemulțumire împrejurarea că în multe sate noii primari și noile Consilii nu erau dintre oamenii cu vază, cu trecere în sat.

În Curmătura, schimbarea se produsese la trei zile de la adunarea poporală ținută de oamenii Partidului Național. Învățătorul Dinu Albu văzu că întreg Consiliul comunal în frunte cu primarul erau oamenii Partidului Național. Din felul cum i-au primit înțălese că nu mai trebuie să zăbovească un ceas și să raporteze prefectului.

Era încurcat numai din cauză că între aderenții lui, în frunte cu Ion Roșu, nu era nici un gospodar frunțaș din Curmătura. Pe cine să propună de primar ? Pe Ion Roșu, nu putea. S-ar fi făcut de rîs în fața satului întreg. Dar nici pe alții, mai puțin deochiați dintre ceilalți. Ar fi însemnat să-l piardă pe Roșu, și omul ăsta se adeverise un foarte bun propagandist prin satele vecine, unde lumea nu-l prea cunoștea.

De aceea, înainte de a se duce la prefectul, învățătorul se gîndi să mai încerce cu cîțiva frunțași din Curmătura pe la care nu fusese încă.

Era adevărat că nu făceau parte dintre cei dintîi din sat, nici ca avere, nici în ce privește considerația de care se bucurau. Erau totuși oameni cu care nu s-ar fi făcut de rîs în sat.

De data asta, Dinu Albu nu se mai înfățișă cu îndemnuri, cu sfaturi, ci cu propuneri, cu oferte. Vorbea — spunea el — în numele prefectului celui nou. Cîrmuirea avea nevoie de oamenii ei, de oameni de încredere, în care se putea răzima, nu numai la alegeri, ci și mai tîrziu. Va fi o guvernare de lungă durată. Zece ani, poate și douăzeci, Generalul Averescu, mîntuitorul țării, va rămînea la guvern. El va trece îndată de la arîndarea forțată la împărțirea pămîntului. Nu vor mai fi lipsuri și mizerii ca pînă acum. Deviza guvernării lui erau trei cuvinte : *muncă, cinste, legalitate*. Așa a spus în proclamația către țară. Așa stă tipărit în toate gazetele, pe toate afișele de la primărie. Notarul era cu ei. Nici nu se putea altfel, fiind omul stăpînirii. Și apoi, pentru ce n-ar ajunge și ei odată în Consiliul comunal ? Pentru ce-s mai buni cei de acum ? Nu este ridicol moș Vasile Cîrnu în comitet, nici numele nu și-l știe iscăli ?

Două zile le bătu mereu capul și a treia zi putu prezenta prefectului o listă de consiliu, propunînd ca primar pe Vasile Luca, cel cu scrisoare mai bună între ei.

Rumânii nu se lăsară prea multă vreme îmbiați. Erau și supărați pe oameni că la ei nu s-a gîndit nimeni pînă acum. Iar Vasile Luca era dintre puținii din sat care jurau că om ca generalul Averescu nu se mai află. Auzise — nu spunea de la cine — lucruri mari despre credința oamenilor din Vechiul Regat în el. Cică mai toți foștii soldați în armata română purtau pe piept, la grumazi, o iconiță cu chipul generalului. Și împărțirea pămîntului o aștepta toată lumea tot de la general.

Schimbarea din Curmătura răscoli tot satul. Afară de cei direct interesați — foștii și noii membrii ai Consiliului comunal care fură avizați de notarul Muntean — știrea o află mai întîi, ca de obicei, Chiva Dinului și o purtă prin tot satul, tot mirîndu-se de ce i-a fost dat să mai ajungă Vasile Luca primar în sat ! N-are decît doi boi și un cal și cinsprezece capete de oi. Ce avere-i asta pentru un primar ? Apoi, cine l-a luat pînă acum în seamă ? Cui i-a trecut vrodată prin gînd să-l pună primar ?

Chiva mai avea și o veche repulsiune pentru Vasile Luca și femeia lui. Nu ar fi îmbiat-o odată cu un păhărel de rachiu, ori cu o felie de pită cu brînză, pentru

toată lumea, cînd, făcîndu-și slujba ei, deschidea și ușa lor, să le spună veștile din lume și țară. Și mai mult decît lipsa asta de omenie o supăra pe bătrînă faptul că și omul și nevastă-sa nu păreau că-i interesează noutățile ce le aducea.

— Hm ! O fi ! — zicea bărbatul.

— Multe se mai vorbesc — spunea femeia.

Erau oameni închiși, răci, amîndoi, și pe astfel de oameni nu-i putea suferi Chiva.

Fostul primar Vasile Preda și foștii consilieri se simțiră ofensați, luați așa cu nepusă-masă.

— Pentru ce nu ne-ați spus din bună vreme, domnule notar ? Ne-am fi mulțămît noi de bună voie de slujbă, dacă stăpînirea are lipsă de alți oameni. Eu m-am mulțămît și la sfîrșitul războiului.

— Numai cu slugile rele se urmează așa și nici cu ele. Le spui din bună vreme să-și caute stăpîn — zise altul din Comitetul comunal.

— O să rîdă oamenii de-așa rușine !

Proteste în felurite chipuri se ridicară, după temperamentul fiecăruia.

— N-am știut nici eu nimic — spuse notarul cu sinceritate. — Vă rog să mă credeți. Eu am fost mulțumit și cu primarul și cu dumneavoastră. Toți au fost oameni pricepuți, cinstiți și de înțăles. N-am știut nimic și, vorbind adevărul, nici nu credeam că vor face schimbări în toate satele. Dar acum mă pot aștepta să mă schimbe și pe mine. Se vede că ne putem aștepta la orice.

— Vezi bine că dumneata nu ești de vină. De vină este numai dascălul ăsta nou. Cine știe cine ni l-a trimis în sat ! Poate anume să-și bată joc de oameni, căci de școală văd că nu-l doare capul — zise Ierotei Surdu.

— El e capul relelor. N-ați auzit ce spunea o dată în uliță că noi din Consiliu trebuie să votăm cu toții cu guvernul, pentru că facem parte din diregătorii ? Dar cine i-a spus că nu vom vota, sau cu cine vom vota ? De un copilandru ca el nu prea mă mir eu, că încă nu i coaptă mintea, dar mă mir de domnul prefect care i-a dat ascultare — își dădu cu părerea moș Florea Costan. — Acum legea-i lege și trebuie să ne supunem — adause el.

— Ba nu-i nici o lege, ci-i o fărădelege, moș Vasile — zise Dumitru Pop. — În legea electorală — eu am cetit-o — nu se spune nicăiri că înainte de alegeri trebuiesc schimbate deregătorile. Nu-i pus nici despre prefecți că trebuiesc schimbați, așa că s-a lucrat și se lucrează împotriva legii.

— Atunci e rău destul ! — răspunse bătrînul supărat. — Se vede că-mpăratu nu știe nimic de toate astea.

Foștii membri ai Consiliului dădură pe rînd mîna cu notarul, gata de ducă. Numai moș Vasile Cîrnu, care nu scosese o vorbă pînă acum, nu se ridică de pe scaun.

— Dumneata mai rămîi, moș Vasile ? — îl întrebă notarul după ce rămaseră singuri.

— Eu rămîn, căci pe mine nu mă scoate nime din slujbă. Eu îs cu domnul ghinărar Averescu. Ne-am înțeles de mult cu domnul învățător că eu rămîn mai departe în slujbă.

— Dar nu ești pus, moșule, între noii membri.

— Ba sunt pus !

— Uite lista aici ! Nu-i trecut numele dumatile.

— Cum să văd, dacă nu știu carte ? Las-că știu, mi-a spus domnul învățător că sunt pus. Va ceti el lista !

Notarul ridică din umeri.

Veni nu peste mult învățătorul Albu în fruntea noilor consilieri.

Învățătorul Albu, văzînd pe moș Vasile, se opri, își duse mîna la frunte și zise mirat :

— Cum am putut să te uit din listă pe dumneata, chiar pe dumneata, moș Vasile ?

— Nu-s scris ?

— Nu ! Nu știu cum se face că te-am uitat.

Bătrînul se ridică de pe laviță :

— Poate știu eu — zise el. — E răsplata că te-am ajutat să aduni oameni. De nu eram eu, rămîneai cu Roșu și cu derbedeii lui.

— Cum să fii, dacă nu știi carte ? În Consiliu nu pot fi oameni care nu cunosc scrisoarea — zise înfumurat Vasile Luca, noul primar.

— Dar cum am putut fi pînă acum ? — întrebă scîrbit bătrînul.

— Multe s-au putut la început ; de aceea a fost rău în țară. Acum avem un guvern care nu mai suferă să se calce legea — vorbi noul primar, șezînd pe un scaun în fruntea mesei lîngă notar.

— Iată, frate, cine să-și bată joc de-un om bătrîn. Parcă tu știi carte ? Ce-am uitat eu, atîta știi. Dar cu tine n-am eu nimic, ci cu dascălul.

— Am uitat, moș Vasile, crede-mă, dar voi ruga pe domnul prefect să te pună și pe dumneata.

— Acum nu se mai poate. E plin numărul ! — zise notarul.

— Nici nu-mi mai trebuie ! După ce mi-a făcut rușinea asta, să-și caute dumnealui alți oameni. Atîta spun : A tunat și v-a adunat ! Așa *comenetet* încă n-a avut satul ! Sănătate bună, domnule notar ! Cu ăștia știu că o să faci ispravă.

Bătrînul ieși cătrănit și scîrbit. Nu fu vreme să se vorbească în sat prea mult de schimbarea asta. Începu propaganda electorală cu toată puterea, din amîndouă taberele. Se țineau în sat și cîte două-trei adunări pe zi, dar mai ales pe-nserate, cînd veneau oamenii de la lucru. Era în toi săpatul dintîi al cucuruzului.

Automobile zbîrniiau mereu pe drumul principal, împrăștiind tipărituri de propagandă, după care fugeau copiii să le adune. La început, chiar bărbați și femei își lăsară sapele și alergară să vadă ce hîrtii erau acelea. Dar cînd se convinseră că toate erau în legătură cu alegerile, își văzură de lucru mai departe.

Cu cît treceau zilele, propaganda ajungea tot mai în-verșunată. În adunări, oamenii guvernului atăcau cu vorbe grele pe foștii cîrmuitori, pe miniștri, pe prefecti, și pe toți diregătorii mai mari, adeseori cu numele. Îi acuzau că și-au făcut avere din banii țării, că și-au pus rudeniile în slujbele cele mai mari, că nu s-au îngrijit de lipsurile poporului. Și gaz, și sare, și tăbac erau în țară din belșug, ca dovadă că acum puteau aduce cu camioanele de toate, să le împartă satelor lipsite. Foștii cîrmuitori s-au îngrijit însă numai de lumea de la orașe, ca niște domni ce erau au ținut numai cu domnii, nu cu gu-

vernul de acum care e al Partidului Poporului și se îngrijește de popor.

Adeseori erau pomeniți în adunări, cu numele, foști miniștri, prefecti care au săvârșit lucruri împotriva legii. În tipăriturile ce umpleau satele se scriau prăpăstii despre foștii cîrmuitori.

Nu rămîneau în urmă nici propagandiștii din tabăra Partidului Național, nici cu vorba, nici cu tipăriturile. Atîta doar că, cu cît treceau zilele, ei erau tot mai mult împiedecați să intre în sate, să-și țină adunările, dar opreliștea avea efect contrar de cel urmărit. Oamenii începură să creadă că nu-i lasă, pentru că guvernul se temea de ei.

Acești electori spuneau că ei au făcut Unirea, reforma agrară, ei au dat votul obștesc, ei sunt singura cheazășie pentru binele românilor din Ardeal. Ei sunt de-aici, cunosc poporul și nevoile lui, au luptat, cum știe toată lumea, și subț unğuri pentru drepturile românilor. Îi cunoaște lumea și-i știe, nu ca pe aceștia ce vin acum din România veche, să-i fericască. Ardelenii n-au trecut în vechiul Regat să se aleagă deputați, dar cei de-acolo vin cu grămada aici, unde nu cunosc pe nime, nici nu-i știe nime. Pot face făgăduieli pînă vor fi aleși, iar după aceea se vor duce în treaba lor, și nime nu-i va mai vedea pînă la alte alegeri. În vreme ce ardelenii rămîneau mereu în mijlocul poporului, ca și mai demult, și-i vor putea asculta păsurile și plîngerile. Pentru că, acestea vor veni cu nemiluita, au să vadă oamenii !

Nu ! Schimbarea de guvern își are tîlcul ei, care se vădește acum : domnii din Regatul vechi nu mai încap la ei acasă. Acum, după ce s-a făcut reforma agrară, și vin la noi să ne ia nouă mijloacele de trai, slujbele, veniturile, și să ne lase la sapă de lemn. Au început să năvălească în toate diregătoriile numai ei. Au aflat o mîină de rătăciți între ardeleni care au dat mîina cu ei, pentru un os de ros. Vreau să ne despartă în partide, să ne slăbească, și așa să poată face cu noi ce vor vrea. Dar ardelenii, ca și în trecut, trebuie să țină cu toții laolaltă, să sprijine și să voteze partidul lor care este cel Național Român, ce a luptat și subț unğuri pentru popor.

În tipărituri, iarăși nu se lăsau mai prejos de tabăra guvernului. Se făcuseră și versuri tipărite pe foi volante, împotriva ciocoilor care vin să-i robească.

Așa și-ntr-alte o sută de chipuri se vorbea în adunări, se scria pe placatele ce se afixau pe toate gardurile, în foi volante care năpădiseră satele.

Oamenii din Curmătura, ca și din celelalte sate, rămaseră multă vreme zăpăciți, mirați, apoi cei mai cu scaun la cap dintre ei căzură într-o grea tristeță.

Ce puteau însemna toate aceste vorbe și tipărituri? Pentru ce se schimbase cîrmuirea? Ce putea însemna vrajba asta între rumânii care abia intraseră în țara lor? Acuzele împrumutate ce le auzeau în adunări le păreau de necrezut. Dar pentru ce veneau cu minciuni, și unii și alții, în mijlocul lor? De cînd s-au pomenit, niciodată n-a vorbit de rău român pe român în adunări. Iar acum încep să se batjocorească de parc-ar fi țigani de la ușa cortului!

Moș Florea Costan avea o singură mîngîiere, pe care o spunea cui voia să-l asculte :

— Împăratu nu poate ști nimic de toate acestea ! Dar cine va fi dat drumul nebunilor peste țară ? Poate *jindarii*, că văd eu că sunt mai mari.

După ce se împrăștiau adunările, seara acasă, în familii, ziua la lucrul cîmpului, oamenii amăriți nu se puteau mira îndestul cum e cu puțință o astfel de țigănie între români. Un sentiment greu de rușinare nu-i mai părăsea. Cîte unul spunea revolta tuturor :

— Măi să fie ei ai... Dacă au domnii rufe murdare, să și le spele între ei. Pentru ce vin în fața noastră ?

O luptă surdă începu să se dea și în sufletul celor mai buni și mai cuminți. Nu voiau să creadă ce auzeau, dar din însăși purtarea domnilor se năruia ceva în ei : respectul față de clasa cultă, cinstea tradițională față de domnii de român. Și năruirea aducea o deziluzie, o tristețe grea în suflete.

Chiva Dinului jura c-a venit în lume Antihrist cînd se va mînca om pe om, bătea la cruci, nelipsită de la nici o adunare, și ofta mereu :

— O, nu-i mai rabde Dumnezeu !

Pe cine ? Pe cei care spuneau asemenea prăpastii sau pe cei despre care se spuneau ? Cînd își striga mai tare sentința, în decursul unei vorbiri, oratorul credea că vorbele mătușii erau efectul cuvîntării ; îi părea bine și se întrerupea, spunînd :

— Nici nu-i va răbda, mătușe, fii încredințată !

Chiva era mereu în primele rînduri ale mulțimii, și după adunări avea de lucru pînă noaptea tîrziu, încît nepoată-sa, Siia, adormea uneori înainte de sosirea bătrînei și mîncarea se răcea.

După rușinea ce-o suferise, moș Vasile Cîrnu rămase dezorientat multă vreme. Scîrbit, nici nu luă parte la întîile adunări. Iar cînd se duse pe urmă, cînd ținea cu unii, cînd cu alții, strigînd mereu împotriva dascălilor care, după el, aduseseră toate relele în țară.

Dezorientarea lui ținu pînă către cele din urmă adunări dinaintea alegerilor, cînd se lățise zvonul că guvernul a făcut înțălegerea cu sașii și cu ungurii să voteze împreună, împotriva Partidului Național.

Atunci, în cursul unei adunări, opri pe un orator guvernamental și întrebă :

— Este adevărat, domnule, ce se vorbește, că dumneavoastră votați la un loc cu sașii și cu ungurii ?

Vorbitorul nu știu ce să răspundă. Crezu că-i mai bine să se facă a nu-l fi auzit și să continue.

Dar moș Vasile își repetă cu glas și mai înălțat, întrebarea.

Oratorul tot nu voi să audă, însă din mulțime se auzi glasul lui Dumitru Pop :

— Adevărat, moș Vasile ! E scris în toate gazetele.

— Eu vreau să aud din gura dumnealui — stărui bătrînul.

Nemaiavînd nici o ieșire, oratorul grăi :

— Este adevărat, oameni buni, dar pe dumneavoastră nu vă privește. Pe-aici sate ungurești nu aveți, iar să-sești cîte ? De leac : trei-patru.

— Asta am vrut s-o știu — răspunse disprețuitor Vasile Cîrnu. — Adică v-ați vîndut ungurilor și sașilor. Vorba ceea : Se-ntoarce cînele la ce-a...

Oamenii rîseră, hohotiră.

— Dar nu-i nici o vindere, moșule ! Azi noi suntem mai mari. Sașii și ungurii se bucură, dacă pot trăi și ei pe lângă noi.

— Da' de ce să trăiască, dacă-i așa ? De ce-i luați în spate ? Lăsați-i să meargă pe picioarele lor. Când erau ei mai mari, ne-au ridicat barem pe umăr și pe noi ? Lăsați-i să trăiască după puterile lor.

— Dumnezeu nu-nțelege, moșule, politica mare, *politica de stat*. Ce să-ți spun ? Dacă-i lăsăm singuri, de capul lor, ne rămân dușmani. Dacă-i luăm la sîn, ni-i facem prieteni.

— Ba vă faceți prieteni și frați cu dracul — strigă Vasile Cîrnu. — Ei dușmani ne-au fost și dușmani ne-or fi cît e veacul. În loc să-i calci la pămînt, dumneata zici că-i iei la sîn ! Bine că știm ! Bine că ne-ai spus ! Am tot auzit, dar n-am crezut ! De-acum poți să-ți bați gura pînă poimîne ! Haideti, oameni buni, acasă ! Ce să ne mai pierdem vremea. Știm noi, de-acum, cu cine să mergem în alegeri.

Mulțimea se împărți. Unii rîdeau, alții rămaseră indignați.

— Cum să te-mprietenești, domnule, cu sașii și cu ungurii ?

— Ce va spune la asta domnul ghinărar Avărescu ?

— Vreți să ne pună iarăși subț călcîi ?

— De-acum nu-nră mai pare rău că nu mai sunt în *comenetet* — strigă moș Vasile. — Mai mare rușinea să fii în rînd cu oamenii vînduți sașilor și ungurilor. Nu putea să iese lucru bun, de altfel, cînd a fost pornit de-un dascăluț ca al nostru !

Adunarea aceea se sparse într-un chip rușinos. Propagandiștii guvernului trebuiră să plece rușinați, în hui-duielile oamenilor din sat.

Moș Vasile Cîrnu era radios. Avu o biruință care-l spălă de toate umilirile de pînă acum. I-ar fi plăcut să se întîlnească cu dascălul ! Dar acesta, însoțit de Roșu, ajunsese domn mare. Umbla numai în automobile, cu domni de la oraș, prin toate satele circumscripției electorale, de vro două săptămîni.

Dar și în Curmătura și în alte sate fură destui români care, de la o vreme, crezură toate relele și păcatele pe

care propagandiștii electorali le aruncau unii asupra altora, sau mai bine asupra stăpînilor lor. În unele regiuni fuseseră în realitate lipsuri mari, și de bucate, nu numai de petrol și tutun, și oamenii trecuseră, de la început, de partea noii cîrmuiri. Aici erau crezute ușor toate acuzele ridicate împotriva fostului guvern, și adevseori trimișii lor fuseseră huiduiți.

XXII

Părintele Andrei Dragomir din Curmătura își blestema hotărîrea de a se înapoia în sat după concediu. Dacă ar fi avut cel puțin cui să se jeluiască de nenorocirile de acum ! Dar nu avea cui ! Cu dascălul nu mai vorbea de mult, de cînd l-a îndemnat să se înscrie în partidul de la guvern, iar notarul era un om închis, care nu s-a dat pe față pînă acum trei-patru zile înainte de alegeri, cînd începu, cu jandarmii din Aluniș, o adevărată goană împotriva celor ce vorbeau pe față împotriva guvernului.

După două-trei adunări, părintele Dragomir nu se mai duse la nici una. Îi era greu și-i părea că-i crapă obrazul de rușine, cînd auzea ce spuneau unii despre ceilalți. O astfel de decădere și de rușine nu și-ar fi putut închipui !

Dar nu era lăsat în pace nici acasă. Fiecare grup care trecea prin sat își ținea de datorie să-l vadă, să-i facă o vizită, să se informeze de la el ce spirit era în sat. Cei din Partidul Național veneau ca la un prieten, ceilalți ca la un factor important din sat pe care era folositor să-l cîștige pentru guvern.

De altfel, nu numai părintele încunjura adunările pline de scîrbă, ci și cei mai mulți fruntași din sat, în frunte cu fostul primar, cu Dumitru Pop, cu Niculae Opriș¹ cu Ierotei Surdu și alții. Oamenii cu scaun la cap, își simțeau inima grea. Părea că dăduse peste ei un fel

¹ În prima ediție (1943), greșit : Roșu (n. ed.).

de boală necunoscută, care-i moleșea în toate rădăurile și-i făcea să nu mai aibă poftă de nimic. Cu ei mai schimba părintele câte-o vorbă, tînguindu-se împrumutat «ce zile le-a fost dat să mai ajungă! Acum, cînd erau rumânii mai mari, să se mănînce unii pe alții și să se spurce ca la ușa cortului! Nici să-și fie dușmani de moarte!»

Părintele Andrei nu putea sta cu ușa zăvorîtă. Un pahar de vin, o bucățică de brînză ori slănină cu pită putea gusta oricine în casa parohială. Ba uneori se nimeria ca doamna văduvă Mariuca să aibă și altă mîncare cu care să-i omenească.

Cînd veneau oameni cunoscuți, îl rugau și înainte de adunare să vină cu ei în mijlocul poporului, să spună și el cîteva cuvinte. La început i-a ascultat. Apoi după ce văzuse cum se desfășoară propaganda, nu mai primise invitația. După adunare însă casa lui era deschisă.

Într-un rînd veni un grup de șase inși între care și un fost ministru, tot oameni pe care părintele îi cunoștea de mult. Nu-i putu refuza să nu-i însoțească la adunare. Era o zi de sărbătoare și se adună lume multă. Dar în adunarea aceea auzi el mai întîi, chiar din gura fostului ministru, că generalul Averescu a ucis mii de săteni în revolta țaranilor din România în 1907. Se îmbolnăvi, nici alta!

După adunare, la o mică gustare în casele parohiale, părintele Dragomir nu se mai putu stăpîni.

— Cum puteți spune dumneavoastră în fața poporului asemenea prăpastii? — întrebă el.

— Ce prăpastii, părinte?

— Păi despre domnul general Averescu!

— Din nenorocire nu sunt prăpăstii, ci purul ade-văr — zise fostul ministru.

— Dar cînd s-a întîmplat așa grozăvie! Nu înainte cu treisprezece ani?

— Atunci, se-nțelege!

— Și pentru ce le mai spuneți acum?

— Pentru că fac din generalul Averescu un idol. Oamenii trebuie să cunoască adevărul, să nu se lase înșelați.

— Dar de-atunci a curs apă pe Dunăre ! S-a făcut România mare, și generalul Averescu a contribuit în mare măsură la biruința oștirilor române.

— Nu spunem că nu-i adevărat. Dar dacă cineva-i un mare general, nu însemnează că trebuie să fie și un mare om de stat, un bun cîrmuitor de țară. Las-să știe poporul ce-a făcut și în vreme de pace !

— În vreme de pace ! Dar revoluția e vreme de pace ? După credința mea e mai rea ca un război, poate aduce nenorociri mai mari. Un foc aprins e greu de stîns. Dar el trebuie stîns, pentru că altfel arde tot satul. Dumneavoastră nu v-ați gîndit că generalul avusese atunci datoria să stingă focul ?

— Avea, dar erau și alte mijloace !

— Dacă ar fi fost le-ar fi folosit pe acelea, eu sunt sigur. Pentru că nu-mi pot închipui ca un ministru de Război român să radă satele cu tunul, sate românești, înainte de a fi încercat alte mijloace. Rău faceți dumneavoastră, să fie cu iertare că vă spun, hulind pe un om ca generalul Averescu, pentru că și-a făcut în revolta țărănească o grozavă datorie. În felul acesta nu vă mai deosebiți de oamenii guvernului, care strigă în adunări nume cunoscute și respectate de la noi și-i fac hoți și tilhari. Metoda asta e nenorocită și ne-a cufundat în rușine. Nici nu-ți mai vine să ieși printre oameni. Vor crede că toți domnii de român sunt niște ticăloși !

— Părinte dragă, noi nu putem lucra în alegeri cu apă sfințită. Suntem în luptă, și noi nu facem de altfel, decît ne apărăm. Ei au început. N-ai auzit, sfinția-ta, cîte minciuni și batjocuri grele ne aruncă în cap ?

— Am auzit, și de aceea nici nu mai merg la nici o adunare. Dar ei nu sunt de pe aici, ci, cîte un rătăcit se mai află în ceata lor ! Ei vin și pleacă. Dar dumneavoastră și noi rămînem aici între oamenii unde ne-am pomenit. Dumneavoastră nu trebuia să porniți pe urmele lor. Să mă credeți pe mine ! Mai mult stricați așa decît dregeți.

— Așa crezi dumneata ?

— Cred ce văd și ce aud. Oamenii rămîn foarte plouați după astfel de atacuri. Simt și eu greutate în

suflet. Să nu vă supărați, dar în felul acesta ne stricăm noi înșine poporul.

Cuvintele lui nu plăcură. Oaspeții deveniră tăcuți și se pregăteau de plecare.

— Abia le-a ieșit unora din cap nebunia cu care s-au întors înapoi — și încă nu la toți și nu de tot — și acum le intră iar. Când nu vor mai cinsti pe domnii de român, nici nu-i vor mai asculta. Mulți au ajuns obraznici. Nu-i vedeți cum vă întrerup în cursul cuvântărilor, cum pun întrebări, cum rîd de cu multe înțelesuri? Unde s-a mai pomenit așa ceva la adunările dinainte de război?

— Și sfinția-ta crezi că noi îi stricăm?

— Păi, oamenii nu mai au respect de aceia care ponegresc pe alții, fiind și ei ponegriți. Cutează orice în fața lor.

— Las' să cuteze, de-aceia sunt cetățeni liberi și cu drept de vot. Au avut destul lacăt pe gură în fața domnilor subț unguri! — răspunse iritat fostul ministru, luându-și pălăria.

— De, fiecare cu credința lui! — zise amărît părintele Andrei. Eu n-am nici o putere să schimb felul de propagandă. Dacă aș avea, nu aș sta o clipă la îndoială.

— Dar cum să dai cu apă sfințită, părinte, cînd ceilalți aruncă cu lături?

— Las' s-arunce! Tot dumneavoastră ați cîștiga! Oamenii nu-s proști, nici nerușinați din firea lor. Le place buna-cuviință și vorbă omenească.

— În alegeri, în toată lumea, nu se aleg cuvintele. Se urmărește scopul final, care scuză mijloacele — zise unul mai tinere din grup.

— Așa va fi, domnule profesor, dar este un lucru mai presus decît scopul imediat, succesul în alegeri.

— Deocamdată nu-i. Celea bune vor veni, cînd vom răsturna guvernul în alegeri. Acum suntem în luptă și trebuie să luptăm cu arme egale.

— Și ce-ar putea fi mai presus de biruința în alegeri în momentul de față, după părerea sfinției-tale? — întrebă fostul ministru.

— Mai presus este să nu ni se strice nici să ni se tulbure bucuria Unirii, mîndria că trăim în țara noastră.

Cred că aceasta e porunca de căpetenie a vremii de azi, mai mare ca oricare alta. Eu simt un lucru și cred că-l simt toți oamenii cu scaun la cap din Curmătura : prin felul ăsta de propagandă se slăbește țara. Oamenii se deziluzionează, nu mai aud decât rele despre domnii și conducătorii lor. Apoi, în rîndul al doilea, dacă va merge așa cîțiva ani, poporul nu va mai da o ceapă degerată pe toți conducătorii. Și-i păcat. Avea atîția frunțași cumînți și de omenie.

— Cîțiva ani ! Doar nu vor fi alegeri în fiecare an !

— Nu se știe ! Noroc că cele din toamnă nu s-au ținut, ci au fost declarați deputații și fără alegeri. A, neasemănat mai bine a fost atunci ! A lipsit toată țigănia de acum. Dar chiar dacă ar fi tot la patru ani, o spălătură ca aceea ce se face acum, lasă urme adînci. Oricît n-ai crede un păcat al altuia, dacă ți se repetă mereu, tot rămîne o îndoială în suflete.

— De, are și părintele dreptate, dar noi nu putem să nu ne apărăm. Cine-ar fi crezut că ni se va striga în fața poporului «hoți și tîlhari ?» S-a mers cu acuzele pînă a ni se spune că voim să despărțim Ardealul de România, parcă nu noi am fi hotărît Unirea ! Noi voim numai să apărăm interesele legitime ale ținuturilor unite, împotriva celor lacomi care vor să acapareze ei totul.

Oaspeții, după ce mulțumiră de găzduire, plecară destul de indispuși. Nu erau supărați pe părintele, cît mai mult simțeau ei înșiși situația falsă în care au ajuns : să vorbească împotriva fraților, ei care au luptat și au dorit unirea cu ei. În adîncul conștiinței se simțeau vinovați de propaganda ce făceau, care credeau că le-a fost impusă. Numai cei de extrema stîngă democratică nu simțeau nici o mustrare de conștiință. Ei erau de părerea că, îndată introdus votul obștesc — care era cu totul necesar — cetățenii trebuiau să treacă prin proba propagandei. Trebuiau să facă școala democrației, acum ori mai tîrziu, și era mai bine să înceapă de acum cu educația cetățenească decît mai tîrziu. Ei spuneau că propaganda electorală nu se făcea în nici o țară de către oameni cu crucea în sîn, că nu se aleg mijloacele de luptă nici în Anglia, cu atît mai puțin în marea democrație, de-o pildă, care era America. În statul democratic,

doctrina partidului este totul și ajungerea lui la putere pentru a-și realiza programul spre binele maselor mari, chiar fără voia acestora, sau așteptînd pînă ce masele vor înțelege programul. Un partid al votului obștesc, un partid de mase, va manevra pe toate căile să cîștige masele pentru vot, în scopul ajungerii la putere. De, era și este firesc ca masele noastre țărănești să se scandalizeze, auzind acuzele ce și le aduc împrumutat conducătorii, pentru că nu au fost obicinuie cu așa ceva. Dar se vor obicinui, și încetul pe încetul, vor ști alege înșile untul din zăr și se vor putea orienta în politica internă. Vor putea deosebi adevărul de minciună, vor cunoaște pe conducători pe toate fețele și vor ști chibzui mai bine ca acum pe cine să voteze. Nu are nici un înțeles să tot facem comparație între trecut și prezent. Politica făcută de noi și de țărănime în trecut a fost o politică romantică, idealistă, de principii. Nici nu puteam face alta într-o țară străină, oprimați cum eram. Acum însă avem de făcut o politică a realităților, pentru că o țară nu poate trăi din himere, ci din realități. E nevoie să cunoaștem nu eroi sau sfinți, frunțași idealizați, ci pe omul politic în carne și oase, cu însușirile și scăderile lui, pentru a ști în cine să-ți pui încrederea.

Considerații de felul celor de mai sus se puteau auzi de la democrații extremiști și de la cei ce jurau în puterea statului constituțional. Nu erau prea mulți, dar erau chiar dintre frunțașii și conducătorii partidului, care țineau morțiș la principiul că a sosit timpul «guvernării poporului prin popor, pentru popor», care erau mai preocupați de ideile și principiile democrației pentru care luptaseră, de altfel, și subț unguni, o viață întreagă, decît de «risipirea sau tulburarea bucuriei Unirii» — cum spunea părintele Andrei.

— E o fază democratică și școala electorală prin care trebuie să trecem — ziceau ei.

Auzi astfel de considerații și părintele Andrei Dragomir și alți preoți și învățători mai bătrîni, care se întristară adînc, văzînd metodele luptei electorale și de o parte și de alta.

Într-un rînd, după ce părintele Dragomir ascultă o asemenea lecție asupra necesității educației democratice, chiar din gura unui fost ministru, răspunse hotărît :

— Dacă ar fi după mine, n-aș face niciodată o asemenea educație poporului. Aș opri pe toți agenții electorali să mai umble prin sate. Aș opri adunările.

— Dar cum ai orienta dumneata, în asemenea caz, pe alegători ? îl întrebă fostul ministru.

— N-aș îngădui decît afișarea tipărită a programului fiecărui partid românesc, dacă spuneți ca stat constituțional și democratic cu un singur partid nu se poate închipui și nu poate exista. Eu, se-nțelege, nu pricep pentru ce n-ar putea exista de o pildă România cu toți românii într-o singură tabără politică.

— Dar alegătorii ar înțelege singuri programele, diferența dintre ele ? Cum crezi că s-ar putea orienta de capul lor ?

— Țăranii noștri au dat dovadă și subț unguri că se știu orienta în politica națională. Avut-am dezertori și trădători între țărani ?

— Dar atunci orientarea era cu mult mai ușoară. Pe front erau două neamuri. Acum este însă același neam.

— Poporul nostru pricepe repede și vede limpede. Are un bun-simț natural, care nu prea dă greș. Dumneavoastră s-ar părea că ați uitat aceste însușiri ale poporului.

— Iubite părinte, programele nu sunt totul. Pot afișa programul cel mai bun, cel mai drept pentru popor. Dacă nu este omul care să-l realizeze, nu se face nimic. De aceea alegătorul trebuie să cunoască și pe omul care afișază programul, să-l cunoască mai ales pe acesta, și încă pe toate fețele. Iată, de pildă, cazul de acum ! Guvernul a proclamat lozinca : *muncă, cinste, legalitate*. Ce poate fi mai frumos decît o asemenea lozincă ? Dar pînă acum am și putut vedea că legalitatea pentru el e o vorbă goală. A scos din slujbe pe toți prefecții și primarii, a schimbat consiliile comunale, ne oprește să intrăm în sate, ne tulbură, cu oameni plătiți anume, adunările. Unde e legalitatea proclamată ? Ce va fi cu munca și cu cinstea vom vedea ! Dar îndată ce practica nu acopere

programul, din cauza oamenilor care trebuie să-l aplice, alegătorul trebuie să cunoască și pe om, cu toate calitățile lui. De aceea lămurirea alegătorilor sub toate fețele e cu totul necesară în statul democratic și constituțional. Să nu se lase luați de pe picioare prin lozinci frumoase de către oameni care nici nu vor și nici nu pot să le execute.

După adunările din Curmătura la care părintele Dragomir nu mai lua parte de la o vreme, ca și alți țărani fruntași din sat, veneau și electorii guvernului să-i facă o scurtă vizită la locuința parohială. Deși ar fi voit să-i dea toată lumea pace și regreta că n-a rămas pe lângă hotărîrea lui de după moartea preutesei, îi primea pe toți cu cinstea cuvenită. Și, fără voia lui, trebuia să intre în discuții și cu ei, ca și cu ceilalți, pentru că încercau să-i intre în suflet, ori să-și legitimeze felul lor de propagandă. Într-un rînd veni în fruntea echipei electorale însuși prefectul, român ardelean, un avocat dintr-un orașel apropiat.

— Deși știm că ești un «naționalist»¹ înfocat — începu el zîbind, după ce luară loc pe scaune în jurul mesei din verandă — totuși am crezut că se cuvine să-ți spunem bună ziua. Suntem doar în parohia sfînției-tale. Am auzit, de altfel, că nu mai mergi la nici o adunare.

— Așa este. Am mers la început. Am și deschis vro două sau trei, și de-ale Partidului Național și de-ale Partidului Poporului. Îmi ziceam că preotul trebuie să fie în mijlocul sătenilor și în astfel de împrejurări. Dar acum nu mai merg.

— Vrei să rămîi neutru ? Să nu te strici cu poporul ?

— Nu pentru asta, ci pentru că nu mă pot împăca cu vorbirile ce se țin. În loc să se vorbească despre Unire și despre ceea ce trebuie să facă românii în țara lor, unii batjocoresc pe ceilalți. *Nația* rămîne întii nedumerită, rușinată, apoi își pierde rușinea și începe să strige împotriva domnilor. Ce-ar putea face alta dacă domnii noștri se batjocoresc ei împrumutat în fața poporului ? E mare lucru să spui despre un fost ministru că s-a îmbogățit din permise, din vămuri, despre un guvern că vrea să desfacă Ardealul de România.

¹ Aici cu sensul de adept al Partidului Național (n. ed.).

— Cinstite părinte, eu sunt ardelean ca și dumneata.
— Știu, vă cunosc din nume și din vedere.
— Nu poți crede că-s pornit împotriva ardelenilor, cu care am luptat și eu subț unguri. Toțuși, cu părere de rău trebuie să spun că aceea ce se vorbește nu-i minciună, că mulți au făcut averi din permise. Oamenii noștri ajunși la cîrmă n-au rămas cei din trecut. Ispitele au fost mari și mulți au căzut. Dureros pentru noi, dar adevărat !

— Și chiar dacă ar fi, trebuie trîmbițată în lume și-n țară ? Pentru cei vinovați cred că este o lege, o judecată. Pentru ce nu-i duceți înaintea legii să-i pedepsiți ? Ar fi neasemănat mai bine decît să faceți a se clătina credința poporului în toți domnii de români. N-am auzit pînă acum să fie deținut sau judecat nici unul dintre cei care sunt numiți în adunări, hoți și țilhari. Asta ar trebui s-o facă noua stăpînire, dacă sunt într-adevăr vinovați.

— Va veni rîndul și judecății, vă asigurăm părinte -- zise unul dintre oaspeți, un domn necunoscut, din vechiul Regat, grăsun și scund, care bătea plictisit cu degetele un tact pe masa verănzii.

— De, ce spun eu este că pînă acum nu i-am văzut. Adevărat că unii dintre fruntașii noștri, cei mai bătrîni, care au luptat în vremea *Memorandului*, au mai fost închiși în temnițe, dar în cele ungurești.

— Sunt idoli căzuți de pe altare — zise omul cu înverșunare. — Totuși nu vor să înțăleagă că sunt compromiși cu desăvîrșire.

— Noi suntem creștini și nu avem idoli, dragă domnule — zise amărît părintele Dragomir. — Noi nu ne închinăm oamenilor, ci lui Dumnezeu și dreptății ; iar de cinstit cinstim pe cei ce au luptat și luptă pentru drepturile neamului.

— Nu știm cum îi cinstiți ! — se oțărî oaspele cel rotofei — căci am întîlnit preoți ardeleni care nici nu vor să audă de generalul Averescu. Și cine-i mai vrednic azi de cînte și ascultare în România decît domnia-sa ? Unde ar fi *Unirea* și România mare, dacă nu era generalul, cu luptele de la Mărăști și de la Mărășești ?

— Am auzit și știm și noi ce merite mari are domnul general Averescu. Eu cred că nu numai preoțimea, ci

întreg poporul nostru îl cinstește. Dar pentru aceea să nu cinstim și pe oamenii noștri ? Pe care îi cunoaștem de subț unguni, care ne-au dus la Alba-Iulia la Unire ?

— Da, Unire cu condiții ! — răbufni oaspele.

— Condiții ? Ce condiții ?

— Cele cuprinse în hotărârile de la Alba-Iulia : democrație, vot obștesc, drepturi pentru minoritari, ca și pentru români.

— Păi, am auzit că și guvernul e cu democrația și cu votul obștesc ! Iar cît privește drepturile minorităților, mai bine să nu mai vorbim !

Prefectul îi făcu semn oaspei — un fost deputat în mai multe rînduri — să nu mai continue. Dar omul se înverșunase.

— Pentru ce să nu vorbim ?

— Pentru că este o vorbă care spune că nu-i bine să vorbești de funie în casa spînzuratului — zise amărît părintele. — Parcă guvernul a făcut pact electoral cu minoritățile ?

Fostul deputat înțălese prea tîrziu greșala în care căzu.

— Poporul judecă cu mare asprime această înțălegere. Mai ales în ținuturile unde sunt sași și unguri — adause părintele.

— Vrem să-i constrîngem să se încadreze în mod legal în statul român, asta este — reuși să spună oaspele.

— De, ei nu vor face lucrul acesta cît vor fi și-or trăi ! Nația înțălege acest adevăr, îl simte, și de aceea s-a depărtat de guvern pentru o asemenea greșală.

— Am voit să-i prindem în capcană, părinte, asta este ! În politică trebuie să lucrezi și cu viclenia. Dumnezeu neavoastră nu știți, nu vă pricepeți încă la politica mare. În politică nu se dau niciodată toate cărțile pe față.

— De, așa o fi, însă nația nu înțălege decît o luptă deschisă. Dacă-i așa, cum spuneți, trebuia să vă faceți politica și să nu mai veniți cu ea înaintea poporului. Să fi lăsat alegerile acestea în plata Domnului. Fac prea mult sînge rău în popor.

— O să treacă, o să se uite ! După alegeri va începe opera adevărată de creație, de consolidare a României

noi. Cu oameni pricepuți, și după lozinca generalului :
«*Muncă, Cinste, Legalitate*».

— Să dea Dumnezeu să fie așa !

— Așa va fi, cinstite părinte ! Garanția e domnul prim-ministru, general Averescu.

— Să ajute Dumnezeu !

— Va ajuta cum i-a mai ajutat ! Dar și datoria dumneavoastră care sunteți îndrumătorii poporului de la sate, este să nu stați indiferenți de o parte ori să slăviți pe idolii prăbușiți, ci să luminați poporul despre marea binefacere a lui Dumnezeu, aducînd pe generalul Averescu la cîrma țării.

— Să-i dea Dumnezeu sănătate și să-i ajute !

— Da, însă datoria poporului e să facă acum în alegeri zid în jurul generalului. Nu-i el șeful Partidului Poporului, al norodului întreg ? Pentru că-i om din vechiul Regat, să stați la o parte ? Dar o singură țară avem azi, o singură patrie ? Ori doar vechiul Regat a fost bun numai cîtă vreme oștirile lui și-au vărsat sîngele pentru Ardeal ?

— Ferească Dumnezeu ! E mama noastră, știm noi bine. Și împreună trebuie să trăim și să murim de-aici încolo.

— Ei, asta-i în sfîrșit o vorbă limpede ! — zise fostul deputat, sculîndu-se și luîndu-și pălăria.

Toți îl urmară.

— Să auzim de bine, părinte ! Știu eu că preoții ardeleni au fost totdeauna români buni. Dar unii sunt încă neluminați.

Abia după ce plecară, văzu părintele că vinul nu era golit decît din două păhărele. Își făcu muștrări că și-a uitat să-i îmbie. Dar ei erau de vină ! Pentru ce nu-i dăduseră pace ? Pentru ce începuseră și ei discuție politică ? Și, încă, să vorbească despre «idoli prăbușiți».

XXIII

Părintele Andrei Dragomir și cuscră-sa, preuteasa văduvă Ana Mariuca, sosiră cu căruța de dimineață în orașelul din apropiere. Era o zi de joi, zi de tîrg. Văduva

stăruise de multă vreme să meargă la oraș pentru niște cumpărături de care avea nevoie, dar părintele tot amîna de pe o zi pe alta. Nu-i venea să meargă nicăiri. Acum însă avea și el treabă la protopopie, se dezbătea la scaunul protopopesc un proces de divorț, și era și el membru în forul de judecată protopopesc. Superiorul îl avizase oficial din bună vreme, nu cumva să lipsească, să nu se adune numărul cerut de statut, și să nu poată aduce hotărîre. Ar fi făcut cheltuieli zadarnice părții acuza-toare.

Părintele Andrei mîna singur caii. Puse jîltul de piele înainte și șezu împreună cu cuscră-sa acolo, deși ea stăruise să ia pe cineva pentru mînatul și îngrijitul cailor.

— Nu-i lipsă de nime, atîta lucru pot face și eu. Și nu-i pentru întîia oară. Cu răposata tot așa mergeam la oraș.

Erau șapte membri, șapte preoți în forul protopopesc, și îndată după sosirea părintelui Andrei la cancelarie, începură să pice și ceilalți, unul după altul.

Protopopul alesese bine ziua de joia, cînd preoții din jur veneau și cu alte treburile la oraș. Apoi mai aveau asesorii și diurnă pentru asemenea cazuri. Astfel nu lipsi nimeni și dezbaterile începură numaidecît, după ce mai fură ascultați întîi subț jurămînt doi martori, care nu se înfățișaseră pînă acum.

Dezbaterile ținură mult, pînă către ceasurile unu. Era un caz încurcat și greu și părerile se împărțiră, așa că nu putură aduce hotărîrea decît cu majoritate de voturi, o hotărîre de respingere a procesului, de altfel.

Preoții ieșiră destul de iritați din ședință și meraseră la același restaurant, în curtea căruia trăsaseră și căruțele. Văduva Ana Mariuca spusese părintelui să o ia, la plecare, de la o rubedenie îndepărtată, la care avea să-și ducă cumpărăturile.

Restaurantul la care trăsaseră preoții avea trei încăperi una pentru domni, două pentru țărani. Cînd ajunseră aici, cele două odăi mari, cu lavițe și mese lungi, gemeau de oameni, de larmă mare, și erau înnegurate de fum gros și pișcător de tutun. Abia răzbătura în camera din față, rezervată fețelor mai subțiri. Puțini dădură binețe. Erau

oameni dintr-alte sate cei mai mulți, care nu-i cunoșteau. Dar și din oamenii din satele celor șapte preoți, puțini îi observară. Gesticulau aprinși și vorbeau tare. Din câte putură auzi trecînd printre ei înțeleseseră că adunarea poporală ținută azi în piață, s-a sfîrșit cu scandal.

Preoții avură cunoștință de această adunare a partidului de la guvern, dar, afară de doi, nu regretară că ei n-au putut participa, avînd ședința forului protopopesesc. Celorlalți le păru chiar bine că fuseseră împiedecați, că aveau cu ce se scuza, fiindcă la adunarea asta s-a stăruit pe lîngă ei în mod deosebit să vină, avînd să vorbească și unul din miniștri.

În odăița de-a treia era de asemenea lume destulă, deși nu îmbulzeala din celelalte două. Puseră laolaltă două mese, așternură singuri, adunară tot ei cîteva farfurii, pentru că nu se arăta nici un om de serviciu.

Dar spre bucuria lor, abia șezură la mese și fiul birtașului, un băiat de vreo șasesprezece ani, se și înfățișă cu șapte pahare de bere.

— Bravo, Ionașe, asta zic și io că-i omenie ? Bravo, măi băiete !

Toți erau prea cunoscuți în restaurantul lui Achim, căci aici trăgeau de cîte ori veneau la oraș.

— Ce poftesc părinții de mîncare ? — întrebă tînărul mulțumit că le putu face o plăcere bărboșilor, și înșiră trei feluri de mîncare.

— Tocană de miel, Niculiță !

— De șapte ori ?

— De șapte ! Și încă un rînd de bere.

— Dacă o beți pe asta, căci nu mai avem pahare destule.

— Da, adevărat, e lume multă !

Și setoși cum erau și după discuția din ședință și de căldura de-afară, sorbiră berea și-i dădură păharele pe care băiatul le apucă cu mare îndemînare de torți, patru într-o mînă, parte într-alta.

— Dar ia-n, spune-ne, Niculiță, de ce fac așa larmă mare oamenii ?

Băiatul zîmbi larg.

— De adunare ! A fost un scandal ! Dar să comand întii mîncarea și să aduc berea.

— A fost un scandal cum nu s-a mai pomenit — se auzi o voce de la o masă vecină. — Sărutăm mîna părinților.

— Tu ești, Negreo? Ce s-a întîmplat — zise unul dintre preoți către învățătorul din satul lui. Ce s-a întîmplat?

Omul se mișcă pe scaun, ca și cînd ar fi voit să vină mai aproape.

— Păi, ce să fie, rușine mare! Adunarea a început în mijlocul pieții, au ridicat o tribună de scînduri pentru vorbitorii și însoțitorii ministrului. Lume peste lume, de, ca la tîrg! Cine i-a pus să țină adunarea în zi de tîrg, cînd vine tot felul de lume? Poate fiindcă pe sate, cu cît se apropie alegerile, vin tot mai puțini la adunările lor. Ei bine, au bătut și toba prin tîrg, și s-au adunat rumâni, sași, țigani, de! ca la tîrg. A vorbit mai întîi prefectul, apoi un avocat, apoi popa din Răstoci, părintele Dănilă, într-o larmă, de! ca la tîrg, că tîrgul nu se spărsese. Mai mugea cîte-o vacă cu vițel mic acasă, mai necheza cîte-un cal, mai strigau oamenii care apucaseră de dimineață la măsea, unii «să trăiască domnu ghinărariu Avirescu», alții «să trăiască Partidul Național», alții «jos cu hoții și cu tîlharii». Moș Vasile Cîrnu din Curmătura, căci era acolo și el și se înfipsese în șirurile prime, nu știu ce avea cu noi cu dascălii, că striga «jos cu dascălii», punîndu-ne în rînd cu «jos cu sașii», «jos cu ungurii». După părintele Dănilă, mai vorbise un avocat, și urma acum să vină la cuvînt ministrul. Dar un om din Aluniș, unul Dan Pîntea, un român cu capul amîină, sărise pe la spate pe tribună cu un cîne în brațe care se zvîrcolea și cheuna cumplit. Omul îl ținea bine să nu-l muște, îl pusese pe tribună, și-l ținuse vreme de cîteva minute. Cînele lătra, chelălăia, dădea să-l muște de mîină, dar omul îl ținea bine, și zicea:

— Dă-i înainte, nu te opri, să audă domnii și cuvîntul sașilor pe care i-au luat tovarăși în alegeri!

Lumea de pe tribună se zăpăcise, cu ministru cu tot. Pînă să-și vină în fire, să sară sergenții la estradă¹, omul

¹În prima ediție (1943) greșit: *stradă* (n. ed.).

și făcuse *pontul*, dăduse drumul cînelui, sărise pe la spatele tribunei pe unde și venise, și se pierduse în mulțime.

— Huideo ! Huideo ! Huideo ! striga lumea în hohote de rîs, pe unde se strecura cînele cu coada între picioare.

Se-nțelege, domnii de pe tribună au dispărut și ei într-o clipă, între hohotele tîrgului.

— A vorbit și-un sas ! strigau oamenii.

— Măi, al dracului român ! Cine-a fost ?

Cei care îl cunoscuseră, dăduseră numele mai departe.

— O fi fost cînele lui ? întrebau unii.

— Da' de unde ? Un cîne rătăcit de la vrun car prin mulțime.

— Iac-așa a fost scandalul, mai mare rușinea — sfîrși dascălul.

— L-au prins pe om ?

— Nici poveste ! L-au căutat sergenții ca pe-un ac, dar nu l-au mai găsit. Poate și care îl cunoșteau n-au voit să le spună dacă l-au văzut sau încătrău a apucat.

— Adică asta s-a întîmplat ? Drept ai spus : mare rușine ! zise părintele Andrei.

— Se vorbea că românii din Aluniș sunt furioși pentru că guvernul merge în alegeri cu sașii. Acolo, ai noștri, sunt puțini, și nu văd nici o puțință de biruință.

— Parcă numai satul lor votează în toată circumscripția ! De-acolo vor fi români mai puțini dintr-alte sate mai mulți.

— Ce-au căutat au aflat — zise unul din preoți. Au venit să ne batjocorească pe fruntașii noștri la noi acasă. Ei au început !

— Vorba e că-i lucru rușinos să te porți așa în fața unui ministru. Doar e ministru al României — zise alt preot.

— Eu cred că e mai mult decît o bătaie de joc, e o adevărată crimă națională — spuse altul.

Acești doi din urmă care vorbiseră erau singurii care regretaseră că nu se termina șednița de la protopopie mai în grabă, să poată merge și ei la adunare. Erau cunoscuți în tot protopopiatul că trecuseră din primele zile

de partea guvernului, și că lucraseră în propagandă, cutrierînd satele cu echipele de electori guvernamentali. Amîndoi erau supărați pe oamenii fostului Consiliu Dirigent. Unul avea un băiat avocat și ceruse să fie numit juristconsult la județ, și-i apucase altul înainte, mai cu protecție la cei mari. Celălalt avea un fiu medic și nu reușise să ajungă prim doctor în orașul de reședință. Postul îl primise unul mai tînăr decît el, dar ceva stră-nepot de-al unui prefect cu trecere mare.

Ei nu făcuseră nici o taină din trecerea în tabăra guvernamentală. Aveau o legitimare căreia nu i se putea sta împotrivă :

— În România noastră, de-acum, orice guvern e românesc, e de-al nostru, și noi suntem datori să-l sprijinim. Îndată ce-i alcătuit din români ca și noi, nu putem să nu avem încredere în el.

— Chiar despre crimă națională nu cred că se poate vorbi — zise părintele Andrei. La tot cazul, e un scandal, o faptă rușinoasă, mai mult decît regretabilă.

— Cine i-a pus să țină adunare în zi de tîrg ? Ei nu știau că atîta lume se îmbată joia, în oraș și de la un om beat la ce nu te poți aștepta — spuse părintele Vlăduț din Bogatu, unul dintre preoții despre care spusese în casa părintelui Andrei, fostul deputat, că «nici nu vrea să audă de generalul Averescu».

— În zi de tîrg și în piață ! Nu puteau merge într-o curte, în școală sau într-alt loc, unde puteau fi supraveghiați oamenii. De bună seamă și românul acela din Aluniș a fost beat. Altfel, oamenilor noștri nu le trec prin cap asemenea prostii.

— Prostie, rușine, tot ce vreți a fost — intră în vorbă învățătorul, care le povestise întîmplarea, un om mai în vîrstă — dar, un lucru se știe : în jurul ăsta nu mai cred să capete guvernul nici un vot.

În vremea asta, băiatul aduse preoților tocana de miel și după al doilea rînd de bere, le puse vin pe masă. Îi păru rău că n-a ajuns să le povestească el întîmplarea. El o știa, de pe acum, în cîteva variante, după izvoarele din care o auzise. Dar învățătorul Negrea fusese martor ocular, versiunea lui trebuia să fie mai aproape de adevăr.

La un pahar de vin, după-masă, între cei șapte preoți se începu o discuție care se aprinse și ținu pînă tîrziu către ojină.

Doi dintre ei erau de părerea că s-a făcut bine dizolvîndu-se Consiliul Dirigent, și că s-a constituit un nou guvern din reprezentanți ai tuturor provinciilor. Ceilalți cinci susțineau că s-a lucrat împotriva Partidului Național, urmărindu-se slăbirea lui.

Preoții Neagu și Pop, care simpatizau de mai mult cu ardelenii intrați în guvernul Averescu, deși nu mai erau din generația mai tînără, fuseseră de partea «oțeliților» în neînțelegerile ivite între aceștia și «bătrînii» din partid, în anii imediați dinaintea războiului.

— Unirea cu Regatul, hotărîtă odată, nu poate fi decît desăvîrșită — zicea părintele Neagu. Orice veți spune, eu rămîn cu convingerea că cei din Consiliul Dirigent ar fi voit să permanentizeze această instituție, să o țină cel puțin pînă vor fi ei în viață. Iar intențiunea aceasta era dăunătoare unei uniri desăvîrșite.

— Nu cred. A fost proiectată numai ca un organ de conducere tranzitoriu — spuse părintele Bogdan, preot din generația mai veche, care cunoștea personal pe mai mulți dintre membrii fostului Consiliu Dirigent.

— Tranziția... putea ținea și două-trei decenii. Las' că-i știm noi! Chiar la Alba-Iulia, dacă nu era presiunea tineretului, ar fi decretat nu mai o unire cu condiții. Într-un timp, s-a vorbit chiar de autonomia provizorie a Ardealului — spuse părintele Pop, celălalt guvernamental dintre ei.

— Vor mai fi și minciuni! Am fost și eu la Alba-Iulia, dar n-am auzit de așa ceva. Autonomie! Dar cine s-ar fi putut gîndi la ea, cînd era dată posibilitatea Unirii depline! — zise părintele Andrei.

— Și totuși s-a vorbit de ea! Știu de la oamenii care au fost prezenți în sala de ședințe. Dar tineretul s-a revoltat și a făcut presiuni. Conducătorii partidului s-au gîndit de pe atunci să-și asigure situații înalte. Altfel, pentru ce ar mai fi creat Consiliul Dirigent și Marele Sfat Național? Trebuia să avem de atunci un singur guvern, cum aveam o singură țară.

— Eu cred că n-au putut fi ei mai răi români decît noi și nu s-au gîndit la nici o situație proprie, ci era nevoie de un timp de tranziție. Aici erau în vigoare alte legi, altă administrație, altă tradiție. Pînă la unificarea legislativă, era nevoie de oameni care să cunoască toate acestea — vorbi altul dintre cei cinci preoți care erau cu opoziția.

— Dar pentru ce nu ne-am lepădat de atunci de toate legile străine, și să se fi introdus la noi celea românești ? Era doar consecința firească a unirii politice. Și apoi, cît au stat la guvern, s-au gîndit să vină cu o unificare legislativă ? Nici un deget n-au mișcat. Se complăceau în situația această — izbucni părintele Neagu, un temperament mai violent.

— Legile celea nouă nu se pot face de azi pe mîne, socot eu — zise părintele Dragomir. — Unele din legile de aici sunt mai bune, mai practice, decît cele din Regatul vechi. Poate vor trebui introduse acestea și acolo.

— Numai asta ne-ar mai trebui ! Nu ne-am săturat de legile ungurești ?

— Dar nu sunt ungurești, părinte Pop — interveni părintele David. — Legile nu au naționalitate. Parcă le-au făcut ungurii ? Le-au luat și ei de la austriaci.

— Nici cu austriecii nu mai putem avea nimic comun ! Viena și Budapesta — același lucru. Nu ! dumealor nu s-au grăbit să facă unificarea, fiindcă voiau să perpetueze Consiliul Dirigent !

— E adevărat că membrii lui nu se gîndeau să fie desființat după un an, dar nici la perpetuarea lui nu s-au gîndit. Eu am avut prilejul să vorbesc chiar cu unul dintre ei, și m-a asigurat că în cinci-șase ani spera să poată face unificarea administrativă și legislativă, fără zguduiri. Speră să poată extinde unele legi de-aici pe întreg Regatul, cum e, de-o pildă, legea administrativă, legea jandarmeriei, și altele. Da, ei credeau că unele legi de aici sunt mai bune decît cele de dincolo. Nu aflu nici o vină într-un asemenea plan. E, cred, mai ducător la țintă decît să răstorni totul dintr-o dată.

Preotul care vorbi era cunoscut ca rudenie mai îndepărtată a unui fost membru în Consiliul Dirigent.

— Da, cred că a avut dreptate — zise părintele Andrei. — Să privim numai la ceea ce se petrece acum. Năpădesc la prefecturi, la poliții, la judecătoria, oameni din vechiul Regat care nu cunosc legile de aici. Ce vor face ? O să fie un haos !

— Nu va fi nici un haos — izbucni părintele Neagu. — Generalul Averescu va face unificarea desăvârșită a țării, îndată după alegeri. Nu vor mai funcționa legile ungurești, ci cele românești, pe care le cunosc toți cei care vin de dincolo. Da, am auzit pe mulți dintre foștii *potențați* că protestează împotriva «exodului celor din Regat în Ardeal». Dar ce vor dumnealor ? Cum să se cunoască, altfel, oamenii ? Cu granița între ei ? Cum să se realizeze «unirea în cuget și simțiri», dacă vom trăi izolați ca și mai înainte ? De altceva se tem dumnealor : că nu vor mai rămânea slujbe pentru ei și pentru rudeniile lor pînă dincolo de spița a șaptea ! N-ați văzut ce asociație de rudeni a luat în stăpînire Ardealul ?

Pe tema aceasta vorbiră cu aprindere și ajunseră aproape la ceartă.

— Ne tot lăudăm că suntem mai buni și mai cinstiți decît cei de dincolo ! Ca și cu legile. Dar de unde știm ? — sfîrși discuția părintele Neagu, umplînd păhărelele din vinul comandat de el acum. Îi venise rîndul.

Mai grea se aprinse discuția cînd vorbiră despre felul cum se face propaganda. Neagu și Pop erau puțin jenați, căci și ei umblaseră cu echipele guvernamentale, vorbiseră în adunări, și auziseră destule acuze aruncate asupra oamenilor Partidului Național. În cîteva rînduri îi hulisera chiar ei, cînd vorbiseră despre permise. Totuși, acuze grele din gura lor nu ieșiseră. Auziseră însă și epitetele de «hoți și tîlhari», spuse de către alți oratori, fără să protesteze.

Ceilalți cinci aveau aceeași convingere : propaganda electorală ce se făcea era o rușine, și va avea urmări dezastruoase pentru popor. Oamenii vor pierde tot respectul pentru domnia de român. Au și început să-l piardă.

Au început să strige și să lărmuiască în adunări. Iar ceea ce s-a petrecut azi la adunarea de-aici, pusesese vîrf la toate.

— Cum va fi cutezat un român de ai noștri să facă ce-a făcut omul din Aluniș, la o adunare dinainte de Unire ? Atunci, ascultau oamenii la adunări cuvîntările, ca în biserică.

— Cred că omul n-a făcut ce-a făcut din capul lui — zise părintele Neagu.

— Dar dintr-al cui ? — întrebă părintele Dragomir.

— Îl vor fi pus la cale oamenii căzuți de la putere, pentru a strica adunarea.

— Poți crede una ca asta ?

— Pentru ce nu ?

— Apăi eu unul nu mai pot sta la masă cu cineva care poate crede așa ceva ! Dar ce ? Domnii noștri sunt țigani ?

Și părintele Dragomir chemă plata.

Stăruiră să mai rămînă, dar bătrînul se îndepărtă amărît și ofensat.

Adăpă și înhămă caii, apoi porni cu căruța la rube-denia de unde avea să ia pe cuscră-sa.

Văduva chiar deschisese porțița, să vadă ce-i de nu mai vine părintele.

— Vai de mine ! Înnoptăm aici, cuscre, ce-ai zăbovit atîta ?

— Iacă, așa-i cînd s-apucă omul de vorbă la un pahar de vin. Eu i-am lăsat acolo. Nu, nu mai intru ! Adu cumpărăturile să plecăm.

Pe drum, văduva începu să se mire de cele petrecute azi la adunare. Cum părintele nu răspundea nimic, îi întrebă :

— N-ai auzit nimic ?

— Cum să nu aud ! Toată lumea vorbește !

— Mai mare rușinea !

— De, poate vom ajunge să nu ne mai mirăm de nimic. Altă lume, alți oameni ! Parcă s-a pus un veac între ce a fost înainte de război și ce este acum, și ce-o mai fi ! Am intrat în zodii rele, cuscră dragă !

Dumitru Pop, Niculae Opriș și Ierotei Surdu veniră în delegație la părintele Andrei, în numele frunțașilor din sat. Ana Mariuca, preuteasa văduvă, cuskra părintelui, îi pofti în casă, și-i rugă să aștepte. Părintele era dus de vreun ceas să spovedească și să cuminece pe o bătrână bolnavă, din capul satului din sus, dar trebuia de-acum să vină.

— E adevărat că s-au oprit toate adunările ? — întrebă văduva.

Nu mai erau decît cinci zile pînă la alegeri.

— Da, adevărat. Dar pentru aceea oamenii guvernului mișună cu automobilele prin toate satele, în vreme ce ai noștri stau acasă.

— Pentru ce nu umblă și ei ?

— Nu mai poate pătrunde nimeni prin sate, numai cu permisiunea scrisă a domnului prefect. Și astfel de permise nu se dau decît oamenilor guvernului — zise Dumitru Pop. — De-accea am venit la părintele.

— Ce să facă părintele ?

— Ceva trebuie să facem. În sat mișună oameni ai guvernului care sperie lumea. S-a înapoiat și învățătorul și Ion Roșu, și alătura de noul primar, umblă din casă în casă. Spun că de cînd cu întîmplarea aceea de la oraș guvernul a declarat că în satele din jur sunt bolșevici, care nu trebuiesc lăsați să meargă la alegeri să nu facă revoluție.

— De, a fost o mare rușine și prostie — zise văduva, — dar pentru un nebun să fie pedepsiți toți ?

— Asta e așa o vorbă a lor, cu revoluția. Li-e frică să nu cadă în alegeri la noi, căci toată lumea e revoltată pentru pactul lor cu sașii și cu ungurii.

— Dar domnul notar ce spune ?

— Ce să spună ? S-a îndrăcit și el. Joacă după cîntecul de sus. Se zvonește din jurul dascălului că notarul va da dovadă de alegători numai celor cunoscuți de pe acum că țin cu guvernul.

— Și fără dovadă nu pot vota ?

— Aşa se spune ! Şi este de crezut pentru că de unde să cunoască comisia care va fi la votare pe mii de oameni şi cine are drept de vot şi cine nu.

— Ar trebui să puneţi din bună vreme mîna pe dovezile acelea.

— Aşa ne-am gîndit şi noi. De aceea am venit la părintele. Şi va mai trebui să ne mişcăm prin sat, printre oamenii. Înfrigaţi, dacă alţii de-afară nu mai pot răzbate.

— Iată vine şi părintele — zise văduva, zărindu-l în curte.

— Am fost de am împărtăşit pe Onica Săvului. Vai de capul ei, n-o mai adună Dumnezeu.

— Vor fi trei ani de cînd zace pe pat — zise Niculae Opriş. — Unii se canonesc aici şi pentru lumea cealaltă.

— Ce trei ani ! Sunt cinci în cap ! Tot la şase săptămîni mă duc s-o grijesc. E numai cît un copil, aşa s-o împuţinat ! Dar are mintea limpede şi acum, şi îşi aduce aminte de cînd a fost copilă mică.

— Ce canon şi pe capul copiilor ! — zise Ierotei Surdu. — De-atîţia ani o poartă tot pe braţe.

— Ştie Dumnezeu dacă-i canon ori nu. S-au obicinuit aşa şi le-ar părea rău să moară. Cît ce li se pare¹ ceva, dau fuga după mine, şi în răstimpul celor şase săptămîni... Dar ce mai veste-poveste, curatore — adause întorcîndu-se spre Niculae Opriş.

În locul lui răspunse Dumitru Pop, povestind ce-i spusese şi văduvei.

— Ne-am socotit, părinte, că nu mai putem rămînea nici noi cu mîinile în sîn. Trei părţi din sat e cu domnul Nistor, dar acum parcă unii încep a se clătina. Primarul, notarul, învăţătorul Albu, pe lîngă străinii care mişună prin sat, sunt tot pe capul oamenilor. Şi-i ameninţă în toate chipurile, cînd nu le făgăduiesc marea cu sarea. Ieri au venit doi, cică unul ar fi chiar candidatul guvernului, şi a început a se lăuda cum va împărţi el pămînt oamenilor din moşia grofului din Plopeni. Oamenii cumişi ştia că nu se poate, căci locul grofului nu va fi de-ajuns nici pentru românii de acolo, dar cîţi nu sunt care cred orice prăpastie.

¹ În prima ediţie (1943) greşit : împarte (n. ed.).

— Mă gîndeam să stau la o parte, dragii mei. Sunt și bătrîn și m-am și scîrbit de cîte-am văzut și auzit. Dar mi se pare și mie că nu se poate. Prea și-au dat drumul la toate ilegalitățile. Mai întîi va trebui să ne asigurăm de certificatele de alegător. După dispozițiile legii sunt obligați să ni le elibereze.

— Ce mai știi, dacă au scos vestea că oamenii din jur sunt bolșevici.

— Nu se poate, trebuie să ni le elibereze ! Vom aviza conducerea partidului să intervină la Ministerul de Interne. Nu ne putem lăsa să-și bată joc de noi la noi acasă, niște aduși de vînturi. Vom merge și printre oameni. Poi-mîine e duminică. După biserică le vom da toate îndrumările. Văd că nu avem încătrău. Ne-am pus să ne dezbinăm, cel puțin să nu biruie învățătorul cu oamenii lui. Am auzit, i-a spus Chiva Dinului cuscrei că acum s-a pogramit și în țigănie și-i învață pe faraoni cum să voteze. Poate vor mai fi și vorbe !

— Nu-s vorbe, părinte — zise prim-epitropul Niculae Opriș¹. — L-am văzut și eu într-o zi în țigănie, cu o roată de țigani în jurul său. Pe cît poate se ferește, se duce pe înserate, dar moș Vasile Cîrnu și Chiva Dinului sunt tot în picioarele lui, de cînd s-a întors acasă din propagandă.

— Doamne sfinte, unde-am ajuns ! Mai mare rușinea ! — oftă părintele.

În zilele dinainte de alegeri, oamenii se înversunară. Se pomeneau cu gloabe din bun senin ; ba că cutare nu și-a ținut cînele legat, ba că nu și-a dus tot gunoiul din curte la hotar, ba că i-a lipsit copilul de la școală, ba cu o zalogire pentru o restanță de dare ! Vasile Luca, noul primar se purta cu capul sus, vorbea cu oamenii de-a călare, amenința în dreapta și în stînga, răzimat pe notarul care, mai mult din umbră, dirija totul cu o răutate perversă.

Vro cîțiva săteni îl încolțiră pe drum pe dascălul Albu.

— Gloabă, pentru că a lipsit copilul de la școală ? Dar asta-i curată bătaie de joc. Au trecut trei săptămîni de cînd ai făcut o formă de examen, și ai închis școala,

În prima ediție (1943), greșit : Nicolae Roșu (n.ed.).

și ai luat-o calea mînzului pe sate ! Ia să ștergi pedeapsa, să nu-ți șterg eu o palmă, să nu te mai poți aduna de pe jos !

— Și pe copilul meu să-l ștergi de pe listă, că te tai !

— Dar sunt absențe de pe vremea cînd era școala deschisă. Haideți cu mine să vă arăt la protocolul școlii — se încăpățîină Albu.

— O să-ți arătăm noi protocol. Iată aici citațiile de plată. Să le rupi în fața noastră.

Dascălul nu avu încătrău, le rupse. Dar de atunci se ferea să se mai întîlnească cu un grup de oameni prin sat, cînd era singur.

Ion Roșu ajunsese de-o obrăznicie fără pereche. Se plimbase citeva săptămîni cu automobilele echipelor, vorbise în adunări «în numele poporului», «în numele țărănimii», mîncase și băuse din belșug la masă cu domnii și acum își bătea joc de toată lumea din sat, și-i înfrunta pe tineri și bătrîni cum îi venea la gură.

— O să vă joace pe voi domnu ghinărar Avirescu !

Nu se muie nici după ce mîncă o bătaie de la niște feciori care vorbeau în batjocură de întovărășirea guvernului cu sașii și ungurii, și auzindu-i, Ion Roșu îi înfruntă.

— Bine v-a făcut omul acela din Aluniș cu cînele ! — îi strigară ei, lăsîndu-l grămadă în drum.

Întîmplarea aceea fu într-adevăr pentru întreg jurul, mai mult decît orice propagandă.

Candidatul Partidului Național în circumscripție era fostul prefect, avocatul Nistor. Dintr-un anumit punct de vedere, nu era potrivit, căci toate nemulțumirile de un an pînă să facă nepopular guvernul se spărgeau în capul prefectului. Știa și el lucrul acesta, și totuși se încăpățîină să aibă el candidatura.

— Nu mă știu vinovat ! Nu mă tem să dau față cu oamenii și să le răspund la întrebări. Nu vreau să mi se spună că-s un om laș, care nu cutez să-mi dau socoteală de faptele mele ! — zicea el.

Și s-a ținut de cuvînt cîtă vreme a putut pătrunde prin sate și a putut ținea adunări. A trecut biruitor prin această probă, a răspuns limpede la toate acuzele și i-a reușit să le astupe gura celor ce strigau. Și, instigați cum

erau de către electorii guvernului, nu era sat în care să nu se afle doi-trei care să-l întrerupă.

— Ce-i cu tăbacul ?

— Unde s-a ascuns gazul ?

Răspundea așezat, cuminte, fără minie și explica principalele lipsurilor și oamenii se linișteau. Autoritatea lui crescuse între sătenii din circumscripție și cu toată propaganda guvernamentală, candidatul Partidului Poporului nu putea lua nici un sfert de voturi. Acesta era un vechi parlamentar din Țară, om cu nume în viața politică și-i îmbiară circumscripția ca un loc sigur, bazându-se pe faptul că erau și sate săsești, și știindu-se că sașii vor ținea pactul electoral și vor merge toți la vot. Nici nu fusese decît o singură dată la o adunare dintr-o comună frunțașe. Dar în numele lui se făcuseră cele mai mari promisiuni alegătorilor.

Cei trei frunțași din Curmătura, cărora li se mai adăugă și fostul primar Vasile Preda, începură să umble și ei printre oameni, ca și părintele Dragomir. Interveniră la primărie, apoi la prim-pretorul, să se amîne toate gloabele impuse acum, ca și încasarea restanțelor de dare, pentru că prin ordonanță ministerială toate acestea erau oprite pe vremea alegerilor. Prim-pretorul era un funcționar de carieră, rămas însă de subt vechiul regim, român însă, și sili primăria din Curmătura s-o curme cu abuzurile.

Tot el, la refuzul primarului și al notarului de a elibera certificate de alegători la peste două sute de oameni, veni în sat și distribui însuși certificatele.

— Auzi dumneata ! Să nu le dai dreptul, fiindcă ar fi bolșevici ! Dar chiar bolșevici de-ar fi, de la votare nu-i poate împiedeca nimeni. De altfel cu domnul notar și primar vom mai vorbi noi după alegeri !

Dar acestora nu le păsa de amenințare. Ei lucrau la ordinul prefectului, căruia îi și raportară cele întîmplate.

Cu o zi înainte de alegeri, prim-pretorul fu mutat «în interes de serviciu» într-alt județ, dar el nu se duse nicăiri. Nu mai putea face însă nimic pentru legalitatea alegerilor. Îl substitui pretorul, un om cu șira spinării foarte elastică.

Dumineca, după biserică, părintele Andrei le spuse oamenilor tot ce trebuiau să știe în legătură cu alegerile. Aminti că-i mare rău să fie împărțiți românii în tabere dușmănoase ; critică aspru felul cum s-a făcut propaganda, vorbe despre meritele avocatului Nistor și dinaintea Unirii și după Unire ca prefect, și își arată credința că satul nu poate vota decît cu el, cu *biletul albastru*. Cel roșu era al guvernului. Le arată cum se face votarea și-i rugă să păstreze ordinea și rînduiala și să nu strige, să nu se ieie la harță cu nimeni.

— Avem știri, oameni buni, că agenții guvernului vor încerca să provoace certe și bătăi, pentru ca să se poată amesteca jandarmii și să-i închidă pe alegători să nu mai poată vota. Să știți că se tem foarte mult că vor cădea în alegeri.

— De ce se tem nu vor scăpa ! — strigă moș Vasile Cîrnu. — Nu le va ajuta Dumnezeu celor ce se întovărășesc cu sașii și cu ungurii, și care se iau după cîte un *dăscăluț* !

— Noi cu domnul Nistor vom vota, căci e om de-al nostru și-l cunoaștem de mult.

— Și cînd om trece de alegere, va zbura și *dăscăluțu* de la noi din sat ! — strigă iar moș Vasile Cîrnu.

Dar în preziua alegerilor, moșul fu pus la grea ispită și încercare. Sosi în sat un camion încărcat cu tutun, cu rachiu, cu bere, cu carne de oaie. Descărcară din toate bunătățile la crîșma și prăvălia lui Bucur Mărgineanu.

Veniră femei pricepute, tăiară carnea și puseră să fiarbă tocana cu cartofi în cratițe mari. Așternură mesele în crîsmă și băutura începu să curgă. De toată căciula cinci pachete de țabac, de pipă ori de țigarete, după dorință, mîncare și băutură cîta poftea fiecare.

Învățătorul Albu și noul primar Vasile Luca supra-vegheau pe oamenii care intrau.

Camionul descărcă ce avu de descărcat și porni mai departe să ducă bunătăți și în alte sate.

Vestea o auzi, ca de obicei, Chiva Dinului mai întîi și dădu sfoară-n sat. Se adună lume peste lume, unii să-și primească partea, alții să încerce dacă n-ar putea ajunge și ei la un pachet de tutun, cei mai mulți veniră de curiozitate.

Primarul și dascălul stăteau la intrare, să controleze. Când se-ntîmpla să vină unul care pînă acum s-a ținut departe de grupul lor, era oprit.

— Dacă te-ai hotărît să votezi cu guvernul și dimineață să pleci subț steagul nostru, în rînd cu noi, poți intra ! — ziceau ei.

Unii intrau hotărîți să-i tragă pe sfoară : dimineață vor pleca cu grupul în fruntea căruia va fi Dumitru Pop. Dar pentru ce să nu mănînce și ei o tocană, să bea un pahar de rachiu, să ajungă la un pachet de tutun ? Adevărat că dascălul spunea că aceasta e cîntecul domnului Popescu, a candidatului guvernului, și că după alegeri va urma alta, dar oamenii care se lăcomeau la ea își ziceau că toate-s din banii țării, pentru ce nu s-ar înfrupta și ei. Mulți însă, la vorbele celor doi, se întorceau din prag. Cei mai mulți rămăseră o vreme în drum, la privești.

Moș Vasile Cîrnu ajunsese în grea ispită. Își isprăvisese tutunul de pipă de trei zile și la prăvălie nu se găsea. Ce să facă ? Din uliță trecu în curte, se învîrti acolo o vreme, apoi se trezi îmbulzindu-se între cei ce intrau în crîșmă.

Dar dascălul Albu îl prinse de mîneacă.

— Ho ! moșule ! Ce mai cauți între noi ?

— Ia fă-te-ncolo, și dă-mi pace ! Crîșma-i a dumatale ori a lui Bucur ?

— A lui Bucur va fi, dar azi e în stăpînirea noastră. Numai cei ce votează cu ¹ guvernul, intră acum.

— Și de unde știi dumneata cu cine votez eu ? Ia fă-te-n colo, și dă-mi drumul.

În vreme ce stătea strîmătorat în ușe tot făcea cu ochiul unui român care era la împărțitul tutunului. Era un fel de rudenie îndepărtată a lui moș Vasile Cîrnu. Omul înțălese în sfîrșit și strecurîndu-se prin îmbulzală, pîndi clipa în care dascălul vorbea cu altul și-i strecură în buzunarul bătrînului trei pachete de tăbac de pipă.

— De unde știi dumneata cu cine votez eu ? — întrebă iar moșul, ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic.

Întrebă însă pe-un ton mai curajos decît înainte.

¹ În prima ediție (1943) greșit : *în* (n. ed.).

— Nu mai sta aici în uşe că împiedici intrarea !
Parcă nu ştie satul întreg că eşti cu fostul prefect ? Nu strigi la toate adunările împotriva guvernului ?

— Nu, eu strig împotriva saşilor, a ungarilor şi a dascălilor, dacă chiar vrei să ştii dumneata. Aista-i *gubernu* la dumneata ?

— Lasă-mă, moşule, că mi-e acru sufletul.

— Ți-o fi dumitale şi mai acru dacă în numele stăpînirii faci deosebire între rumân şi rumân.

În vreme ce vorbea, moşul era mereu cu ochii la mormanul de pachete de tutun din crîsmă. Prea erau puţine trei pentru el !

— Se cheamă că aici se face o cinste. Şi nici dumneata nici primarul nu veţi spune că cinstea nu-i pentru români, ci pentru saşi. Acuşi vor năpădi şi ȝigani. Şi va trebui să le daţi la toată lumea, că de-aceea-i cinste de la *gubern*.

— Măi Nichifore, adă trei pachete de pipă pentru moş Vasile, să ne scăpăm de el — zise primarul, temîndu-se că bătrînul iar va începe cu saşii şi cu ungurii.

Aşa ajunsese moş Vasile Cîrnu la şase pachete de tutun.

Trecînd acum printre oamenii din curte, ieşi în stradă. Lumea rîdea.

— Dacă-s din banii ȝării se cade să dea la toată lumea — zicea el, în vreme ce-şi îndopa cu grabă pipa cu tutun.

Mai meşteră se deosebi Chiva Dinului, care se legase de două dintre femeile care aveau să pregătească tocana, şi tot impuindu-le urechile cu verzi-uscate se trezi cu ele în bucătăria lui Bucur şi începu să taie carne în rînd cu ele, să cureţe cartofi, ajungînd bucătăreasă în toată legea. O cuprinse o hărnicie rară, aşa că nici nu mai avea vreme să-şi ridice ochii de la lucru cînd se întîmpla să intre primarul ori dascălul în bucătărie. Astfel ea ajunsese să se ospăteze în toată legea şi cu rachiul şi cu tocană.

De ceea ce le prooroci moş Vasile Cîrnu nu scăpară învăţătorul Albu şi primarul. Cînd era mîncarea şi băutura în toi, năvăliră şi ȝiganii. Pe ei nu-i înştiinţase, nu-i invitasese nime. Aveau să primească dimineăta, la plecare,

cîte-un păhar de rachiu, o bucată de pine şi cite două pachete de tutun, după cum făcuse socoteala Ion Roşu.

— Dacă le dăm şi lor de azi, dimineaţă nu mai prindem pe nici unul. Nu ştiu cine le-a băgat în cap că pe drum le-or ieşi în cale jandarmii şi i-or lua la bătaie. I-a prostit cineva că ei n-au drept de vot şi-i ducem noi aşa, împotriva legii.

Dar faraonii auziseră de cinste şi se înfăţişară cu mic cu mare, cu hărănci, cu puradei.

În vremea asta, multă lume plecă acasă, dar tot mai rămaseră destui curioşi în drum şi în curte, mai ales femei.

Mirosea a tocană curtea, uliţa pînă departe, şi faraonii veneau adulmecînd cu nările în vînt. Țigăncile veniră cu oale, dancii cu ulcici în mînă.

Izbucni în grabă un hohot de rîs din toate părţile.

— Iată alegătorii *gubernului* !

— Uite pe noii rumâni !

— Aţi venit tîrziu, mă luleo, s-a isprăvit tocana !

— Ba tocană mai este, dar s-a isprăvit rachiuul.

— Şi tăbacul !

Se porni o lărmălaie, rîsete, strigăte, certe.

Învăţătorul, primarul Vasile Luca şi Ion Roşu se retraseră într-un colţ şi se sfătuiră ce să facă. Înăuntrul nu mai era loc, nici nu-i puteau amesteca cu rumânii.

În sfîrşit, Ion Roşu şi încă un rumân ieşiră în curte cu o damijană cu rachiu şi trei pîni mari, şi cu chiu cu vai scăpară de ei, spunîndu-le că tocana ce va rămînea le vor trimite-o în Țigănie.

Drept cheazăşie, poftiră pe doi Țigani să rămîna pînă la urmă să ducă tocana. Nu ! De tăbac nici vorbă nu puteau fi acum, pînă dimineaţă.

— Las' că vă ştiu eu, cioarelor, — le strigă Roşu.

— Dacă vă dăm de-acum, nu vă mai prindem dimineaţă.

— Să hie a... ciorii cine n-o veni, domnule Roşu

— zise Țiganul Cuțitoae, cel mai cu vază-n Țigănie.

— Las' că vă ştiu eu !

Dar măgulit că-i spusese *domn*, aduse vro cinci pachete de pipă şi le dădu pentru toţi.

Aşa scăpară de ei. Rămaseră numai cei doi să ducă tocana ce va rămînea.

Se înserase. Se făcuse noapte. În crîsmă nu mai rămăseseră decît cei trei fruntași să se sfătuiască pentru ultima oară pentru ziua de mîne. Îi cam grăbiseră pe ceilalți să plece : ar fi fost în stare să zvînte toată băutura, dar o parte trebuia să le rămînă lor. Își pusese Bucur undeva de-o parte. Ceea ce duseră într-o oală mare cei doi țigani erau mai mult oase decît carne.

Năvala asta a țiganilor nu le prea venea la socoteală. Se temeau că dimineța se vor rușina și dintr-ai lor să meargă în rînd cu ei. Se înțeleseseră, în sfîrșit, ca Roșu să plece cu țiganii mai de dimineată, și pe urmă grupul cu steagul.

Roșu și primarul Luca luară la cap și acum aveau gust de bere. Pocneau sticlele una după alta. Era amețit o leacă și învățătorul Albu. Pe-afară nu mai era nimeni de mult. Noaptea era liniștită, lumea se culcase.

Deodată pătrunse pînă la ei o strigătură ca o terferițelor de la nunți.

— Uiu-iu !
Bunu-i puiu,
Da-i mai bună găina
Care-o frige vecina,
Și-o frige și-o piperează
Și mi-o dă cînd înserează !

— Ptii drace ! Asta parcă-i Chiva Dinului — zise Roșu, — Unde strigă ? Unde poate fi ?

Dar înainte de a-i putea răspunde careva, pătrunse altă chiuitură, care se auzi mai răspicat, ca și cînd s-ar fi deschis o ușă undeva :

— Uiu-ui !
Vironică pui și pui
Ce mi-i da să nu te spui
Că ți-am găsit ciot de cui
Poalele de căpătui
Uiuu,uiu !

Se auzi o ușe izbindu-se, apoi se făcu liniște.

— Chiva a fost, da' unde se putea duce ? Nu știu să fie vro nuntă prin sat — zise primarul.

Crișmarul Bucur auzise și el întâia chiuitură, și repede s-a dus să-i astupe gura. Tot satul știa că batjocorise toată vremea și pe învățător, și pe noul primar, și *goburnu* care s-a vîndut sașilor și ungurilor. I-ar lua în nume de rău învățătorul care i-a făcut cîștigul ăsta, dar ar ști că și gura-satului aceea s-a înfruptat din cînste, ba chiar că a primit-o în bucătărie. Dar pustiu știa cum s-a strecurat acolo ?

— Dacă te-ai îmbătat pleacă acasă, lele Chivo ! Și dumneavoastră cum o lăsați să strige ca la ospăț ? E tîrziu și-mi face crîșma de rușine.

— Ba ți-e frică să simți dascălu că-s și eu pe-aici ! Dar n-am stat deajaba, eu am făcut treabă, așa să știi.

— Vedeți și n-o mai lăsați să strige — zise el încet femeilor care spălau vasele în rînd cu Chiva.

N-ar fi voit să se strice cu cei de la putere. Pentru că le-a pus crîșma la dispoziție, îi rămînea lui un butoi de spirt și una sută pachete de tutun. Poate să-i rămîna și citeva sticle de bere dacă cei trei ar pleca odată acasă. Ar trebui să plece, își zicea Bucur, pentru că vor trebui să se scoale cu noaptea în cap, să adune oamenii... Cîți erau ? La mîncare și băutură au fost vro șasezeci, fără țigani. Sporiseră binișor, dar cine știe dacă vor vota toți cu *goburnu* ?

— Treaba lor, numai de-ar pleca odată că-s ostenit și eu — filosofă Bucur.

XXV

Trecu și ziua alegerilor. În circumscripția care ținea Măgura fu ales cu mari majorități fostul prefect, avocatul Vasile Nistor. Dar, pe tot Ardealul și Banatul, Partidul Național rămase în mare minoritate, vro douăzeci și cîțiva de deputați. În alte ținuturi propaganda guvernului fusese cu mult mai vehementă decît în Curmătura și în satele din jur. Au fost — de altfel — regiuni întregi în care lumea nu era mulțumită cu reforma agrară. Nu se ajunsese pămîntul, ori nu fusese în cutare parte nici un

latifundiar de expropriat. Țărănimea era revoltată pe alocuri, spunînd că domnii au lăsat prea mult pămînt foștilor proprietari. Două sute de iugăre ! Pentru cîți oameni fără pămînt s-ar mai fi ajuns din moșiile rămase ? Într-alte părți, sărăcimea cerea să se ia și de la oamenii mai avuți din sat.

Mai erau apoi nemulțumirile din cauza lipsei și scumpetei unor articole industriale, din pricina unei administrații care nu putea ținea rînduiala în țară, sau era nepăsătoare la necazurile mulțimii, care purta cu vorba pe oameni de joi pînă mai apoi.

Cete de electori iscusiți veniseră din vechiul Regat. Umblau cu camioane încărcate cu articole ce lipseau. În ținuturile de munte începuseră să sosească vagoane cu cucuruz. Electorii știuseră folosi toate aceste elemente în propaganda lor și după ce mai veniseră și cu potopul acuzelor, se pornise un curent foarte dușmănos conducătorilor din fostul Consiliu Dirigent.

Mai urmaseră și cîteva metode nouă : unele sate care rămăseseră solidare cu Partidul Național, neputînd agenții guvernului să cîștige pe nime, fuseseră declarate, cu două zile înainte de alegeri, contaminate de boale molipsitoare, fie oamenii, fie vitele, și fuseseră închise, oprite intrarea și ieșirea.

Așa că biruința guvernului în alegeri fu remarcabilă. Se întîmplară însă două cazuri cunoscute de toată lumea, care puteau arunca o lumină asupra valorii morale și a semnificației politice a acestor întîii alegeri în România mare.

Unul dintre primii frunțași ai Partidului Național fusese în primejdie să cadă într-o circumscripție unde a fost ales și pe vremea ungarilor, și cel ce era să-l învingă era un mic meseriaș, mare demagog. Comisia a trebuit să facă o anumită numărătoare a voturilor, pentru ca frunțașul naționalist să ajungă la majoritate. Îi păruse și comisiei că ar fi prea cu coarne, și chiar rușine, să nu intre în Parlament.

Iar în altă circumscripție către vestul țării, fiind candidat însuși generalul Averescu, primul-ministru, fusese întrecut în voturi de către un aventurier, tot meseriaș. A trebuit să fie condamnat pentru propagandă

subversivă și închis, iar voturile lui să fie anulate, pentru a rămînea ales primul-ministru.

Părintele Andrei Dragomir, care în zilele din urmă dinaintea alegerilor se înverșunase în luptă, după alegeri rămăsese foarte nedumerit. Ce-l întetise așa în luptă, cînd înainte voia să rămînă deoparte? Dar ce duh înverșunase pe toată lumea, pentru că potrivit convingerii lui după care foarte puțini vor merge la vot și se vor interesa de alegeri, — participaseră foarte mulți și încă foarte animați, foarte porniți. Ce-i schimbaseră pe oameni în măsură de-a nu-i mai cunoaște, de-a nu mai putea prevedea ce va face unul sau altul într-un moment dat?

După alegeri se simți obosit. Părea că în loc de sînge îi circulă prin vine un lichid leșios. Era ostenit și indispus. Părea că nu are nici o satisfacție în faptul că în circumscripția lor au biruit.

Dar și satul părea obosit. Părea că se reculege încet dintr-o încordare nefirească. Oamenii păreau că se trezesc dintr-un coșmar. Pînă și Chiva Dinului o mai slăbi cu colindatul prin sat.

Părintele Andrei încerca să înțeleagă acest fenomen. A fost dus și el și satul într-o vîltoare pe care n-a dorit-o nimeni? Nici nu-și putea da seama cum s-au petrecut lucrurile. Se gîndea la multe cauze și nu se putea opri la nici una.

Se zbuciuma să ajungă la un răspuns limpede și nu putea. Poate sunt mai multe răspunsuri, își zisese el.

Abia aștepta sinodul protopopesesc de primăvară să vadă dacă și alți frați în Hristos sunt tot așa de opăriți ca și el, sau el era așa tot în urma grelei supărări pentru moartea preteșei?

Pîn-atunci observa cu băgare de seamă satul. Oamenii erau mai tăcuți, mai îngîndurați. Părea că se întorc de undeva de departe, din neguri, de pe un drum istovitor. Prim-curatorul său, Niculae Opriș, păru că-i tălmăcește mai bine starea sufletească a tuturor :

— Nu știu ce am, părinte ! Parcă aș ieși dintr-o boală. N-am mai fost așa de cînd mi-a mărturisit Precup că el a aprins pe tata.

Da, aceasta era și senzația părintelui : părea că și el și satul iasă, cu greu, dintr-o boală.

Învățătorul Albu plecase din sat. Nimeni nu știa dacă a plecat să nu mai vină, ori s-a dus numai pe vacanță, pînă la toamnă, cînd se va deschide iarăși școala. Ion Roșu recăzuse în neînsemnătatea lui de mai înainte. Consiliul comunal fusese iar înlocuit fără nici un interes din partea satului. Notarul Muntean fusese transferat nu se știa unde. Însuși prefectul fusese înlocuit.

În circumscripția asta, guvernul avusese abia cîteva sute de voturi, și șefii autorităților fuseseră sancționați fără cruțare. Ministrul de Interne nu putuse uita mai ales întîmplarea de la adunarea din piață. Era convins că, pe subt mînă, toate autoritățile erau înțelese cu oamenii Partidului Național.

Fusese numit prefect un colonel pensionat. Schimbările se făcuseră într-o totală indiferență a populației.

În Curmătura, prefectul cel nou numise primar și consilieri comunali numai dintre foștii gradați, dintre cei care făcuseră războiul. Voia să aibă în județ un fel de disciplină militară.

Pentru însănătoșirea spiritelor, pentru revenirea, încetul cu încetul, la starea sufletească normală, fusese de mare folos împrejurarea că se grămădise lucrul cîmpului. Abia se isprăvisese cu sapa întîi a cucuruzului, și unii începuseră a doua. Umbla o vreme potrivită, cu ploi la timp, cu căldură grăbită, și cucuruzele crescuseră ca din apă. Se începuse, în curînd, și coasa și munca la fîn.

Cuprinși de lucrul obicinuit, oamenii își reveniseră încetul cu încetul, iar în toiul verii nu se mai cunoșteau urmele furtunii, a dezechilibrului prin care au trecut. Lucraseră cu mare tragere de inimă și hărnicie parcelele primite în arîndă forțată.

Părintele Andrei Dragomir fusese prins și el însuși în vîltoarea muncilor agricole, deși după moartea preutesei crezuse că nu mai are nici un rost economia ce purta. Îi fusese de mare ajutor la această revenire cuscră-sa, văduva Ana Mariuca. Era o femeie harnică și strîngătoare, plină de inițiative. Ea știa că ce mai adună, de aici înainte, va rămînea fetei sale, măritată cu fiul părintelui Dragomir, cu Cornel. Acuși se vor muta în Curmătura.

Va stăruia chiar ea. Se convinsese la repezeală că parohia aceasta era cu mult mai bună decît aceea în care păstorea ginerele său. Mai era și moșia părintească aici. Celălalt fiu al părintelui, Ion, judecătorul, va putea fi despăgubit cu nimica toată, dacă, peste tot, domn mare cum ajunsese, va mai cere ceva din averea părintească.

Văduva Ana Mariuca nu se lăsase pînă nu avusese părintele Dragomir iarăși slugă mare în curte, doi boi de jug pe lîngă cei doi cai, vacă cu lapte. Și, după ce rezistase cît putuse — acum se simțea bine în avîntul nou ce-l cuprinsese și pe el pentru agricultură.

Mai ales că, la vro trei săptămîni după alegeri se ținuse Sinodul protopopesesc, și băgase de seamă că și frații lui întru Hristos, începuseră să-și revină la viața obicinuită. Părintele Dragomir văzuse că toți se simțeau ușurați ca de o povară, trecînd peste alegeri.

La deschiderea Sinodului protopopul, un bătrîn venerabil care purta slujba asta de douăzeci și cinci de ani, ținuse să mulțumească lui Dumnezeu că s-a isprăvit cu tulburarea în popor, și că oamenii își pot vedea din nou de lucru. Își arătase nădejdea că de-acum, patru ani cel puțin, restimpul pe cît era ales Parlamentul, satele vor avea liniște. Era mare nevoie de pace și liniște, spunea el, pentru că abia s-au potolit nebuniile cu care s-au întors unii credincioși din război și, în vremea alegerilor, s-au pornit altele. «E o mare greșeală —, zicea el — să se lucreze cu elementele cele mai slabe ale satelor. Asta poate duce la știrbirea oricărei autorități. Satele noastre și-au avut legea lor : să cinstească pe țăranii frunțași și cuminți, să-i asculte, să-i vadă pe ei în fruntea satelor. În alegeri s-au făcut mari greșeli, s-a lucrat cu *codășii* satelor. Bine că s-a isprăvit acum. Dar nu pot încheia fără să vă fac băgători de seamă că unii dintre cinstiții frați ați greșit. Pentru că greșală este cînd preotul își lasă liturghia de duminică și pornește cu oamenii partidelor la adunări, cînd se lasă înșelați și țin și ei vorbiri ațîțătoare în rînd cu cei ce au meseria asta blestemată. Acum odată nebunia a trecut, dar nu știu ce ar mai putea fi în viitor. S-ar putea ca preotul să ajungă — cum s-a ajuns de pe acum în unele sate — ca preotul să fie într-o tabără, poporul într-alta, și atunci nu va fi bine.»

Preoții priviseră la părinții Neagu și Pop care militaseră prin adunări pentru guvern. Avuseseră neplăceri cu parohienii lor, care îi pîrșiseră la protopopie pentru lucruri pe care le răbdaseră cu anii, și numai acum le-a sărit țandăra, cerînd îndepărtarea lor din sat.

— Poate va da Dumnezeu să nu mai vină alegeri curînd. Înveninarea de acum are nevoie de timp să se curețe din suflete. O mare nenorocire, fără îndoială, să bagi cu voia zîzanie între frați. Dar, pe viitor, preoțimea va trebui să nu se mai amestece în alegeri. Și eu unul, dacă voi mai avea zile, nici nu voi mai îngădui așa ceva.

După ce isprăviseră lucrările conferinței preoțești, la masă, preoții începuseră să discute cuvîntarea de deschidere a protopopului. Dar părintele Dragomir simțise ce distanță era între discuția de acum, și aceea de după ședința forului protopopesc. Atunci, cei adunați în jurul mesei erau porniți, agitați, acum erau toți cei douăzeci și cinci de preoți, cu mult mai potoliți. Fără excepție, toți condamnau felul cum s-a făcut propaganda, și dintr-o parte și dintr-alta, dar mai ales de către echipele guvernamentale.

— E o operă de învrăjbire, o metodă primejdioasă !

— Peste tot n-ar fi nevoie de nici o alegere !

— Păi, dacă-i stat constituțional parlamentar, alegeri trebuie să fie, dar să nu se batjocorească oamenii, să nu se spună minciuni, să nu se facă promisiuni pe care orice om cu scaun la cap vede că nu le vor putea ținea.

— Lucrul cel mai de mirat este — zise părintele Florea, un preot de vîrstă mijlocie — cum s-a pasionat poporul pentru alegerile acestea. N-aș fi crezut niciodată să aibă atîta interes.

— Dar dacă nu-l azmuțau partidele nici nu s-ar fi interesat. Nu cred să fie ceea ce ar părea : interesul pentru politică. A fost mai mult o trezire a instinctelor decît o atitudine politică. Oamenii s-au tulburat întîi pentru schimbările fără nici un rost ale primarilor, ale consiliilor comunale. Apoi, din batjocura împrumutată, au pierdut respectul față de conducători și patimile n-au mai fost ținute în frîu prin nimic. Pe urmă samavolniciile, refuzarea cărților de alegător, închiderea satelor, aducerea în fruntea comunelor a coadelor. Electorii n-au

reuşit să deştepte vrun interes pentru un program politic sau altul, ci instinctele din oameni. Cred că o singură atitudine politică s-a evidenţat : condamnarea pactului electoral al guvernului cu saşii şi cu ungurii.

Cel care vorbise, părintele Creţu, era cunoscut de fraţi ca un preot cu multă carte, care scria şi articole prin ziarele din Ardeal de mai bine de un deceniu.

— Bine nu a fost ! — oftă părintele Andrei Dragomir. — Iată în circumscripţia noastră noi am biruit. Dar cine are azi o mare mulţumire pentru asta ? Mi-aduc aminte că înainte de Unire, cînd biruia Partidul Naţional la alegeri — o mîină de deputaţi — trăiam cu toţii ani întregi din mîndria acelei biruinţe.

— Atunci era lupta între două neamuri. Acum se duce între proprii noştri fii. Aici e nenorocirea. De-aceea nu-i mîngîiere şi nu-i mîndrie ! Noi am avut încă noroc că nu ni s-au pus decît două candidaturi. Dar am auzit că în alte părţi au fost şi trei şi patru, încît oamenii s-au zăpăcit de tot. Trei şi patru rînduri de echipe au vînturat drumurile şi au ţinut adunări, şi fiecare hulea partidul celorlalte.

— Cine ? Liberalii ?

— Liberali şi ţărănişti, şi pe alocuri şi cîte-un nemulţumit din Partidul Naţional, care nu a fost candidat oficial. Am auzit că şi cu prilejul candidărilor a fost o adevărată ţigănie.

— E rău, fraţilor ! Nu mai încape îndoială că s-a pornit pe un drum greşit. Oamenii ar trebui să se înfrăţească în România mare, nu să se dezbine şi să se hulească, aducînd duşmănie între fraţi.

— Dar ce este de făcut ? Suntem stat parlamentar, alegerile sunt astfel necesare.

— Dacă ar fi după mine m-aş mulţămi de asemenea formă de stat, dacă ea îmi impune să învrăjbesc naţiunea.

— Dar România a avut şi înainte Parlament, şi-a ales deputaţi şi senatori, ca toate ţările constituţionale din Europa.

— Acuma, baremi pe trei-patru decenii eu aş schimba Constituţia. N-aş mai face alegeri. Ar fi suficient un Consiliu legislativ numit de rege. Poporul să fie lăsat în pace, ca să trăiască în frăţie, în bucuria că-şi are ţara

lui, și să lucreze. Să muncească și să-și îmbunătățească situația materială și starea culturală. Suntem stăpîni, dar suntem încă mult în urma minorităților. Dacă în loc de frăție și muncă ne vom învrăjbi tot la patru ani, vom rămînea și mai în urmă.

— Ai dreptate, părinte Crețule. Pentru a aduce legile de lipsă ar putea fi un Consiliu numit de rege. Poporul ce așteaptă ? Să aibă legi drepte, să fie cîrmuit și administrat cu dreptate. Asta e singura lui dorință în România mare. Asta e singura politică pe care o pricepe.

— Să nu ne pripim, să nu exagerăm — interveni părintele Neagu. — S-ar putea ca poporul să aștepte să-și spună cît mai des cuvîntul. Marele interes din alegerile trecute parcă ar arăta așa ceva ! Poporul nostru e destul de luminat să poată alege binele de rău, adevărul de minciună. Eu cred că el e copt pentru votul obștesc ! De altfel aceasta e și părerea, după cît știu, a tuturor conducătorilor Partidului Național.

— Era un program bun subț unghi, cînd cu votul obștesc puteam alege deputați români aproape în întreg Ardealul și Banatul. Băteam cu numărul, cu democrația. Azi însă nu mai avem de luptat cu străini. E rău că oamenii noștri nu văd că nu e nevoie de democrație, ci de frăție și «naționalism» creator, realizator. Ce-mi pasă mie că nu-s stat democratic, dacă i-aș vedea pe românii din toate provinciile una, muncind la consolidarea României mari ?

— Nu poți desconsidera cu totul nici drepturile cetățenești ale poporului. E nevoie ca nația să aibă cel puțin iluzia că de la ea atîrnă cîrmuirile. S-au întors mulți din război cu aversiunea știută împotriva domnilor. Atitudinea asta trebuie contrabalansată prin ceva.

— Dacă am fi rămas cel puțin noi ardelenii uniți, pentru că între noi trăiesc minoritățile, noi cel puțin să ne avem rîndurile strînse ! Dar a intrat zîzania și între noi. Eu cred că greu păcat au făcut aceia care au săvîrșit spărtura.

Preoții Neagu, Pop, și încă vro cinci fură aici de altă părere.

— Nu se putea face cimentarea Unirii, rămînînd multă vreme separați, noi cu noi, și cei din Regat cu ei.

Oamenii trebuie să se cunoască, să se amestece unii cu alții, să se facă un singur aluat.

— Parcă pînă acum nu am fost același gînd și voință, deși nu ne-am amestecat ! Cum s-a făcut războiul Unirii ? Cum s-a făcut Unirea ? Nu din același ideal, din aceeași voință și credință stăpînitore de amîndouă laturile Carpaților ?

— La lucrurile mari trebuie să fim una. Și vom fi întotdeauna. În cele mici cine va putea vrodată să-i adune pe toți oamenii împreună ? Iată că reforma agrară, legea de temelie a României, s-a făcut înainte de a ne amesteca unii cu alții. Iar din amestecul de la alegeri ce am cîștigat, fie noi, fie ei ? O deziluzie pe toată linia.

— Acum bine c-au trecut ! Bine că s-au liniștit lucrurile — zise părintele Andrei. — Eu sunt cu Partidul Național, se-nțelege, dar doresc din toată inima ca domnul general Averescu să rămînă cel puțin cei patru ani la cîrmă, și să pună țara pe roate. Ce, mai știi, după tulburarea de acum poate vor vedea și conducătorii că trebuie să se înțaleagă și să nu mai împartă țara în tabere potrivnice.

Trecuseră apoi la aprecierea discuțiilor și a hotărîrilor din Sinod, și toți erau bucuroși de întorsătura ce o luaseră convorbirile. Se simțeau mai liberi, mai acasă, și mai apropiați sufletește cu toții. Era limpede, văzuse părintele Andrei, că toți erau bucuroși că au trecut peste alegeri, fără prea mari neplăceri și zguduiuri cum auziseră că au fost într-alte părți.

Așa că părintele Andrei Dragomir se înapoiase de la Sinod cu convingerea că nu numai el avea senzația că ieșise ca dintr-o boală, ci că și frații săi în Hristos treceau prin aceeași stare sufletească, și că acum începeau să-și revină.

Îi ajutase la reculegere, ca și parohienilor săi, împrejurarea că muncile cîmpului se îmbulziseră tot mai mult.

Spre toamnă, revenirea în apele firești fusese așa de pronunțată încît oamenii din Curmătura începuseră să glumească pe tema alegerilor, și să ridiculizeze multe în-țimplări, sau pe agenții electorali cu făgăduielile pe care le uitaseră de cînd le făcuseră.

Nu scăpaseră nici învățătorul Albu, nici fostul primar Luca, de zeflemeaua satului, ca și atîția dintre oratorii care se perindaseră prin comună.

Era mai ales un român cu mult talent comic și cu o foarte bună memorie, înzestrat și cu darul de a imita, care, în cîte-un grup de oameni — duminica ori în sărbători — începea să imiteze cînd pe-un orator cînd pe altul, în hohotele de ris ale oamenilor.

— Mai spune o dată. Petre ! — strigau oamenii la sfîrșit.

Chiva Dinului ieșise cu prestigiul cam scăzut de la cîntecul acela din prețuia alegerilor. I se dusesese vestea cum s-a strecurat în bucătăria lui Bucur, și cum, luînd la cap, a început să chiuie ca la nuntă.

O vreme mai rărise drumurile prin sat, dar pe la începutul toamnei, cînd satul mai uitase, începuse a-și vedea de slujbă.

Învățătorul Albu nu se mai înapoiase în Curmătura. Nu le venise alt dascăl pînă la Crăciun, iar fără notar rămăseră pînă se împlinise un an. Suplinea notarul din Aluniș.

Moș Vasile Cîrnu era însă tot nemulțumit. Nu-l puneau nime nici în noul Consiliu comunal, deși Albu lipsea. Iar bătrînul nu se mai simțea bine în afară de «comenetet».

XXVI

Trecură doi ani și jumătate. În familiile lui Niculae Opriș, prim-curatorul bisericii, și a lui Ierotei Surdu, acum primar în sat, se făceau mari pregătiri pentru cununia lui Ilie cu Sora Surdu. Feciorul prim-curatorului se eliberase din toamnă din armată, înapoindu-se cu gradul de plutonier, și hotărîseră încă de atunci nunta pe dulcele Crăciunului.

Ilie venise de mai multe ori pe sărbători în concediu acasă și putea în dragă voie să vorbească cu Sora. După

¹ În prima ediție (1943) greșit : prim-petorul (n. ed.).

mărturisirea lui Precup, între cele două familii fruntașe, și aproape vecine, se legase o prietenie strînsă. Cele două mame, Ana Opriș și Salomia Surdu, prinse vărute din copilărie, erau acum cînd la una, cînd la alta. Ajunseseră la concluzia că nici rugăciunile și slujbele lor pentru împăcarea celor doi bărbați nu fuseseră zadarnice. Cine altul decît Dumnezeu i-a dat gîndul cel bun lui Precup să facă mărturisirea ? Of ! Ticălosul de bătrîn ! Cum l-a răbdat inima să vadă iadul în care trăiseră ele și să nu descopere adevărul ?

Acum mulțumeau lui Dumnezeu că a împrăștiat negura de pe toate. Acum nimic nu se mai punea în calea căsătoriei copiilor lor !

Și ce fecior voinic se făcuse Ilie ! Cînd venea în concediu, în uniforma lui, toate fetele îl sorbeau din ochi, dar el nu vedea decît pe Sora, care înflorise fată mare, gingașe și frumoasă, sfioasă și cuviincioasă, încît amîndouă vărutele se topeau de bucurie, cînd o vedeau.

Hotărîseră nunta pentru dulcele Crăciunului, părintele Andrei și începuse vestirile, cînd o nouă piedică se puse de-a curmezișul căsătoriei.

Căzuse guvernul Averescu și veniseră liberalii la putere, iar acum începuseră din bună vreme pregătirile pentru alegeri.

Ierotei Surdu fusese chemat la prefectură și i se oferise primăria din sat. Rămăsese foarte mirat, și nu putuse lua nici o hotărîre. Trebuia să se mai gîndească, să se sfătuiască cu cei de acasă. Cine-l va fi recomandat pe el ? Nu-l cunoștea pe prefect, nu cunoștea nici pe cei din jurul lui.

— Să știi, bădicule, că noi nu ne răzimăm pe coadele satului. Noi voim să lucrăm cu țaranii fruntași și cuminți. Să mai știi că noi nu vom mai pleca de la guvern patru ani. Noi suntem un partid tare, care am guvernat România mică aproape fără întrerupere. Noi am făcut războiul Unirii. Să te gîndești dar să-mi dai răspuns în trei zile.

Așa-i vorbi noul prefect.

— Dar mai sunt fruntași în sat — zise Ierotei, și măgulit de propunere și înfricat puțin, gîndindu-se la noua slujbă.

— Vor mai fi, știu că sunt. Îi vom numi în comisia interimară.

Omul nu știa ce va fi aceasta, dar nu mai stăruise. Îi va da răspunsul peste trei zile.

Salomieii îi surîdea această perspectivă ; să facă nunta Sorei ca primăreasă ! Vorbise și se sfătuisese și cu Ana Opriș. Și ea era încântată să se însoare feciorul ei cu fata primarului. O nuntă în familia prim-epitropului bisericesc și a primarului. Încăi să fie nuntă odată, să se ducă vestea !

Dar când auzise de ce este vorba, Niculae Opriș cam strîmbase din nas.

— Ce primărie mai e și asta ! Una care ține de joi pînă mai apoi ! Cîți primari am avut pînă acum ? Dacă și Ion Roșu și Vasile Luca au fost primari, ce cinste mai poate fi ?

Dar cu toată neplăcerea lui Opriș, femeile ajunseseră deasupra și Ierotei Surdu, peste trei zile, se întorcea primar jurat în comună.

El se miră, cînd Niculae Opriș nu voi să primească a intra în comisia interimară, în noul Consiliu comunal.

— Pentru ce nu vrei ?

— N-am vreme de pierdut. Și nu mai vreau să-și bată nimeni joc de mine !

— Cum să-și bată !

— D-apoi n-am fost trimiși o dată, din bun senin, la plimbare ? Nu-mi place nici că viitorul meu cuscru s-a lăsat dus de-o slăbiciune.

— Ce slăbiciune ?

Opriș înălță din umeri și-l părăsi, fără nici o altă explicare.

Părintele Andrei isprăvi cu vestirile și cele două văruri începură cu pregătirile de nuntă.

— Ce faci ? — întrebă pe Ana bărbatul său. —

Tare te mai grăbești să te scapi de fecior !

Ce să fie ? Ana alergă la Salomia.

— Nu-i place primăria lui Ierotei.

— Ți-a spus bărbatul tău ?

— Mi-a spus. N-a primit să intre și el în Comitetul comunal.

Cele două femei se puseră la sfat. Amîndouă se temeau de același lucru : să nu învie vechea dușmănie între ei.

Dar Opriș nu spunea pe față nimic. Destul că vorbea în tot satul împotriva lui Ierotei. S-a dat cu alți aduși de vînturi, cu liberalii ! N-ar trebui să primească nime nici o slujbă din mîna altui partid decît cel național. Pentru ce n-a primit Dumitru Pop ? Pe el l-a îmbiat mai întîi prefectul, spunea Opriș, ceea ce și era de altfel adevărat.

Începuseră din nou mișcări și agitații în sat cu deosebirea că acum veneau patru rînduri de grupuri de electori, pentru patru partide. Făcea propagandă acum, în unele circumscriptii, și Partidul Țărănesc, care făgăduia o nouă expropriere, să se ajungă la tot omul !

Înverșunarea propagandei întrecuse cu mult pe cea trecută. Zăpăcirea oamenilor, de asemenea. Acum, după generalul Averescu, venise alt mîntuitor, de numele căruia era plină țara. Nu mai era un om, era un partid. Partidul care de peste șaptezeci de ani făcuse tot ce era bun în România. Mîntuitor era și Partidul Național care a făcut Unirea, și care proorocise cum vor năpădi «regătenii» în Ardeal să le «mănînce mămăliga din oală». Iată, s-a adevărit ! După boieri au venit «ciocoi». Căci «liberalii s-au ridicat din slugile ciocoilor». Mai era mîntuitor proaspăt de tot și Partidul Țărănesc, «singurul care nu va înșela lumea satelor, căci e partidul lor, al țăranilor.»

Unele echipe de electori veneau în cîte-o căruță ca vai de ea, la care era înhamată o mîrtoagă ori două. Altele îmbrăcate țărănește.

— Vedeți fraților, nouă nu ne dă mîna ca la boieri să umblăm în automobile. Numai Dumnezeu știe cît de greu cutrierăm satele.

— Dar cine va pus să le cutreierați ? Nu puteți șede acasă, să vă vedeți de lucru ? — le răspundeau pe alocuri sătenii.

— Dacă nu ne-om pricopsi acum cu țară cu tot, nu mai ajungem la creangă verde cîtu-i lumea — răspundeau alții în batjocură.

— Mai sunteți mulți ? Se vede c-a plecat țara întreagă la colindat !

— Păi, dacă sunteți țărani, de ce nu vă vedeți de plug ?

Și în Curmătura și în alte sate șarlataniile acestea iefine mai mult stricau decât dădeau rezultate.

Iar mulțimea partidelor zăpăcise pe toată lumea. Toți, încetul cu încetul, lumea începuse să se grupeze pe sate, avînd ca sîmbure pe membrii Consiliilor comunale dizolvate sub cele două regimuri trecute. Se îngheba mai greu gruparea guvernului, în jurul noilor Consilii. În multe locuri nu se putuse face nici o organizație, ca și mai înainte sub guvernul Partidului Poporului. Organizațiile acestuia, crescute într-o măsură, în timpul guvernării, se subțiaseră de tot, în multe sate dispăruseră complet, oamenii revenind la Partidul Național. Acum, deși nu erau înscrieri în partid, majoritățile alegătorilor știau că ei sunt și se țin de Partidul Național. Oamenii începușeră a face școala separatismului și dezbinării.

Cînd în alegeri guvernul liberal fusese silit să măsluiască urnele, pentru a scoate majorități, se revoltase serios toată lumea, și țărani. Ceea ce s-a numit de către opoziție «rușine națională și scandal european» (cam pretențios de altfel) fusese începutul unor vrăjmășii reale și între țărani și sîmburele din care au crescut cu adevărat luptele dintre partide în viitor...

Niculae Opriș nu mai voia să știe de căsătoria feciorului său, Ilie, cu fata primarului Surdu. Nu mai voia să aibă nici o legătură cu el, ca pe vremuri.

Cele două văruțe se puseră pe capul lui.

— Doar nu vei vrea să ne facem de rîs și să-ți nenorocești copilul pentru turbatele astea de alegeri ? Dar ce-s ei de vină ?

— E de vină Ierotei ! De ce a primit să fie primar ? De ce a mai rămas în primărie, cînd a văzut cite fărădelegi se întîmplă ?

— Dar la noi nu s-a întîmplat nimic, omul lui Dumnezeu. Nu ați ales tot pe avocatul Nistor ?

— L-am ales, dar numai noi știm cum ! Am păzit două nopți voturile ! N-am închis un ochi !

— Parcă Ierotei are vrun amestec ! El nici n-a ieșit din casă, în ziua alegerilor. Parcă nu știi că de-o săptămînă era în pat ?

— Trebuia să iese din slujbă, cînd a văzut cum au pornit-o !

Cu încăpățînarea lui Opriș trecuse dulcele și intraseră în postul Paștilor. Cum să mai facă cununia ?

Cele două femei se plînseseră părintelui Andrei.

— Mai mare rușinea, părinte ! Ai făcut vestirile, și cununia a rămas !

— Nu-i nimic. Vestirile-s bune făcute. Cununia va veni după sărbători. Pînă atunci îi va mai trece necazul și prim-curatorului, cum va trebui să ne treacă la toți. De altfel, eu am zis de la început că decît să ajungă primar cine știe cine, mai bine Ierotei, mai bine un fruntaș al satului și un om de omenie.

— Nu-i așa, părinte ? — făcură bucuroase cele două văruțe. — Ce păcat e-ntr-asta ?

— Las-că voi vorbi și eu cu prim-curatorul.

Vorbi într-adevăr, peste cîteva zile, dar omul păru încă împungaci. Apoi trecură săptămîni, oamenii ieșiră la arăturile de primăvară și începură iar să-și revină la viața obicinuită.

Totuși nici în preajma Paștilor, cînd Niculae Opriș se spovedi ca tot creștinul, nu voi să făgăduiască nimic în legătură cu căsătoria.

Dar feciorul Ilie nu mai era acum un copil. El era hotărît să se cunune cu Sora, chiar fără ospăț și nuntire. Își va lua logodnica de mînă, va merge la nănașii pe care îi aveau aleși, și cu care se înțeleșeseră, și vor porni într-o duminecă la biserică, iar părintele îi va cununa.

N-ar fi voit însă să ajungă la asta. Ilie îi și spusese tatălui său. N-ar fi voit să ajungă la o astfel de cununie nici cele două văruțe !

Chiva Dinului iar avea de lucru, ducînd prin sat veștile în legătură cu cununia asta. Ea ar fi dorit-o cît mai grabnic !

— Să mai șed odată în car, între terferițe, cum îmi place mie, că de-acum Dumnezeu știe cîte zile-oi mai avea — spunea ea cînd Salomieii, cînd Anei.

— Da' parcă faci și dumneata nuntă, tușe Chivo.

— Fac, dacă-i de la Dumnezeu ! Ce să mai aștept, că-s c-un picior în groapă și Sfîia acuși e fată bătrînă.

— Ion Bumbea e bun fecior, om harnic și cumpătat.

— Așa-mi pare și mie. Și-apoi vreau să văd fata asta așezată. Dar la nuntă eu trebuie să văd de oale, nu să șed între terferițe.

Niculae Opreș se lupta încă cu sine. Știa că nu va zădărnici cununia, că nu ar putea-o, chiar dacă, ar voi, fiindcă Ilie era un om încăpăținat ca și el. Dar afla o plăcere răutăcioasă s-o amîne pe cît putea, să-i facă necaz lui Ierotei. În fundul conștiinței simțea că-l pizmuisese de la început, pentru că-l numiseră pe el primar.

Cînd mai stărui o dată părintele, după Paști, pentru căsătorie, Opreș își arată din nou mirarea :

— Cum se vor fi oprit chiar la el ? De unde a știut prefectul ?

— Prefectul ăsta e ardelean, un avocat pe care eu îl cunosc mai de mult. E un om de omenie. M-a întrebat pe mine.

— Pe sfinția-ta ?

— Nu ți-am spus pînă acum, curatore ?

— Nu mi-ați spus.

— M-am gîndit. Se vede că așa ne este ursita de-aici în colo, să trăim tot în alegeri și în comisii interimare. Dacă-i așa, mi-am zis, pentru ce să nu lucrăm, orice partid ar fi, să ajungă oameni vrednici în fruntea satului. Pe dumneata nu am voit să te pierd de la biserică. Numai eu știu cîtă liniște am cu socotelile bisericii, cu arînzile și cu tot, de cînd le porți dumneata. Dar membru în Consiliu puteai fi, și tare rău mi-a părut că nu ai primit. Așa am recomandat pe Dumitru Pop și pe Ierotei. Știam că vă încuscriți, și mai știam că, deși Dumitru era cel mai potrivit, el nu va primi, fiind prea de aproape omul deputatului nostru Nistor.

— Adică așa s-a-ntîmplat — zise Opreș ușurat.

Mă miram eu de unde să-l cunoască prefectul pe Ierotei !

Peste două săptămîni veni în comună, să mulțumească alegătorilor, avocatul Nistor, ales acum a doua oară în opoziție în circumscripția lor. Veni însoțit de cîțiva domni. ținu adunare, lăudă pe alegători, le mulțumi. Mulțumi în-deosebi celor doi bărbați de încredere de la secția a treia, Dumitru Pop și Niculae Opreș care au vegheat două nopți de-a rîndul. «De altfel», sfîrși el, «nu mă pot plînge nici

de primarul Surdu, nici de membrii Consiliului comunal. Ei n-au făcut nici o călcare de lege în sat, s-au purtat ca niște oameni cinstiți. Iată ce vă spun, dragii mei. Pînă va ajunge partidul nostru la guvern, e mai bine să aveți la cîrma satului în loc de unii cum au fost cei de subț averscani, oameni de omenie, dintre fruntașii satului. Așa le spun alegătorilor mei pretutindenea !»

La un pahar de vin, în casa parohială, pe lîngă oaspeți și prim-curatorul, părintele Andrei invită și pe primarul...

Cu acestea se puse capăt vrăjmășiei care iar începuse să-și ridice capul între cei doi fruntași.

Nunta fu hotărîtă pe Sînzien.

Se vorbi de ea multă vreme nu numai în Curmătura, ci și în satele din împrejurimi. Chiva Dinului își făcu, pentru ultima oară, toate *ponturile* ca terferiță. Se mirau oamenii de unde mai poate scoate atîtea chiuituri. La vro lună după nunta Sîiei, care fusese la Sîmpetru, căzu în aprindere de plămîni și-și dădu ortul.

Dar noutatea cea mare de la nunta lui Ilie Opriș cu Sora Surdu, fu vestea ce-o spuse părintele Andrei Dragomir, în cuvîntarea ținută la ospăț. Va trece de-acum la pensie. Va veni în locul lui, la toamnă, băiatul său, părintele Cornel. El se simte de-acum bătrîn și obosit. Să intre în jug cei tineri, căci așa e legea și rînduiala lumii și a vieții, lăsată de Dumnezeu.

Părintele Andrei era într-adevăr mai obosit și mai îmbătrînit decît după moartea preutesei. Dar nu atît de anii care se scurseseră, cît mai ales de lumea asta nouă de după război, de după Unire. Alegerile de acum, cu furtul dovedit al urnelor electorale, îl scîrbiseră de tot. Mai bine să se dea la o parte, să nu se mai amestece în nimic, să nu mai știe de nimic. Ca preot în sat, ca membru de drept în Consiliul comunal, nu putea face asta. «Cine știe», — își zicea el, încercînd să se mîngîie —, «poatt că așa trebuie să se întîmple lucrurile, numai cît el nu le mai înțălegea... Un partid, adus la guvern, trebuia să-și facă majorități».

Dar simțul lui firesc nu și-l putea minți, oricâte argumente căuta. Și conștiința că s-a pornit în țara cea nouă pe un drum greșit, îl îmbătrânise într-adevăr și-l obosise.

El dorea să treacă din lumea asta cu lumina și bucuria Unirii în suflet. De-aceea se hotărîse să se dea la o parte, și să re trăiască minunile pe care le-a văzut cu ochii.

Dumnezeu e bun, și va purta de grije și de țară ! Va avea vreme să se roage și să slujească liturghii în acest scop, rugîndu-l pe Cel Atotputernic.

PARTEA A TREIA

XXVII

În regiunea satului Curmătura fuseseră puține latifundii, cîteva moșii mari, așa că în primul deceniu de după Unire nu se putuseră vedea urmările reformei agrare așa de hotărît ca în alte ținuturi ardelenesti. În regiunile în care lipsiseră latifundiile și în care erau infiltrate, mai ales, și sate săsești, deși cu pămînt puțin, cu moșii mici, țărani ajunseseră la o bunăstare materială mulțumitoare și înainte de Unire. Erau sate cu case de piatră, cele mai multe, cu toate acareturile gospodărești necesare, cu vite frumoase, bine îngrijite, cu o întinsă industrie casnică, cu port frumos, ieșit aproape în întregime din această industrie, cu puține împeștrîări de la oraș.

Schimbarea cea mare în urma reformei agrare se vădise, însă, după un deceniu de la Unire, în regiunile în care au fost multe moșii mari : pe Cîmpie, pe Someș, în Sălaj, în Biharia, după cum văzuse cu bucurie părintele Andrei Dragomir. Aici, multe sate se înnoiseră, se prime-niseră pînă la nerecunoaștere. Comune care se sufocau mai înainte, își extinseseră periferia, sau duraseră uliți nouă unde fuseseră expropriate și intravilane interne de ale marilor proprietari. În multe sate, marile latifundii veneau pînă în comună. Acum, terenul din apropiere fusese expropriat pentru locuri de case și satele începuseră să respire. Zeci de case și acareturi nouă se clădiseră, case de cărămidă, acoperite cu țiglă, care te întîmpinau vesele și luminoase, cînd te apropiai.

Părintele Andrei Dragomir din Curmătura, după ce se pensionă, voi să mai vadă o dată ținuturile pe care nu le mai văzuse din tinerețe, de cînd fusese elev de liceu și cleric în seminar. Atunci, în vacanțe, fusese de multe ori pe la prieteni — colegi din acele regiuni — și sărăcia în care trăiau românii din acele părți îl întristase adînc. Rămăsese cu impresia că oamenii din partea locului, în comparație cu românii din sudul Transilvaniei, trăiesc încă în iobăgie. Rar vedea case de cărămidă, acoperită cu țiglă ori tinichea. Satele se îmbulzeau pe cîteva uliți, cu case mici, acoperite cu paie negre de vechime, înnegrite de fumul ce ieșea prin acoperișul fără horn. Sătenii din aceste regiuni mîncau pine numai de patru-cinci ori pe an, la praznicele mari, încolo, hrana lor zilnică era mla-ul copt.

Vorbea, în tinerețe cu colegii lui din partea locului, cu preoții, cu țăranii, mirîndu-se de această înapoiere. Vecinic auzea același răspuns : oamenii sunt săraci, n-au pămînt destul, îi îneacă marile moșii streine, pe care pentru a putea trăi, tot ei le lucrau, aproape pe nimic.

Părintelui Andrei Dragomir îi păruse atunci că nu numai latifundiile sunt de vină, ci și oamenii. Nu vedea hărnicia din Curmătura și din împrejurimi. Țăranii erau molli, apatici, nepăsători, purtînd puțină grijă chiar de curățenia îmbrăcămintelor. Și părea că-s chiar o rasă nouă de români, care nu semănau cu cei de pe la ei. Dar, în discuții cu colegii și intelectualii din partea locului, auzea mereu același răspuns : sărăcia e de vină la toate, oamenii n-au pămînt destul !

Adevărat acesta nu-l înțalesese pînă mai tîrziu, după ce intrase și el în lupta vieții. Încetul cu încetul, din experiența zilnică, își dăduse seama că fără o bunăstare materială îndestulătoare, nu-i nici hărnicie, nici rîvnă spre cultură, nu numai în popor, dar în nici o pătură socială. Avusese colegi preoți, cu sate sărace, fără sesiune parohială, ori cu una mică, fără avere moștenită, care în cîțiva ani se rustificaseră cu totul, nu mai dădeau nimic pe exteriorul lor sau al familiei, și nu mai citeau nici gazeta bisericească, plătită de parohie, care le sosea săptămînal. Văzuse în Curmătura, în satele din jur oameni care abia

ajunși la șase-șapte iugăre de loc, se schimbau în toate, în hărnicie în primul rînd, pînă la a nu-i mai recunoaște.

La vro opt ani după ce ieșise la pensie, vreme în care trăia cînd la un fecior, cînd la altul, se hotărîse să revadă locurile pe unde a umblat în tinerețe. Hotărîrea se născuse în urma împrejurării că prea i se risipea bucuria cea mare pe care a avut-o de a trăi în Țara Românească. Oriunde se întorcea nu auzea decît discuții politice, nu vedea decît învrăjmășirea oamenilor, nu simțea decît încrucișeri de pizmă, de ură. Partidele politice ajunseseră în acest restimp la luptă pe cuțite, despărțind prieteni, rudenii, făcînd imposibilă orice preocupare de altă natură pentru cei mai mulți intelectuali români.

Cît putea, trăia izolat, își făcea curaj să creadă că toate acestea dihonii nu pot fi decît trecătoare. Totuși, cu cît îmbătrînea, simțea o amărăciune tot mai mare în suflet. Așa ajunsese la hotărîrea să vadă cu ochii cumu-i în țară : dacă eram pe «marginea prăpastiei», cum acuza guvernul fiecare partid cînd era în opoziție, sau erau toate acuzele acestea datorite numai luptei politice atît de înverșunate.

Dacă s-ar fi luat numai după ceea ce vedea și auzea în oraș, cînd era la feciorul său Ion, magistratul, ar fi trebuit să despereze. Năroc că stătea mai mult la Cornel, preot acum în locul lui în Curmătura, și aici se mai însemina. În restimp de un deceniu se formaseră și aici grupuri ale tuturor partidelor, care se războiau la fiecare alegere pentru Consiliile comunale, dar în ele nu intraseră frunțașii satului, care se dădusera la o parte și-și vedeau de lucrul lor. Și învolburările de la alegeri se risipeau destul de repede, și oamenii își vedeau de economie. Satul, după reforma agrară, oricît de puțin pămînt se împărțise aici, începuse să progreseze și mai mult decît înainte de Unire. Se clădiseră case nouă, se ridicaseră cîțiva țărani cu situație materială mijlocie, între cei de frunte.

Dacă va fi așa și în alte părți, își zicea el, nu poate fi adevărată vorba aceea cu «marginea prăpastiei», pe care o citea mereu în gazete și o auzea atît de des de la oamenii din opoziție. Dacă lumea românească înaintează în bunăstare, își zicea el, va purta mai ușor dihonhia ce nu se mai stîngea între partidele politice.

Așa se hotărîse părintele Andrei Dragomir să cutreiere și să vadă ce s-a realizat în ținuturile pe care le văzuse el în tinerețe, într-o așa de mare sărăcie, și materială și culturală.

Călătorise vro șase săptămîni, în vreme de vară, și se înapoiase întrămat sufletește și optimist de cîte văzuse. Românii înaintau pretutindenea. Satele crescuseră, se împodobiseră pe la margini, oriunde ieșai din sat, cu case nouă, frumoase, din zid sau din bîrne. Oamenii erau mai luminoși, vesmintele mai bune, mai curate. Dispăruseră aproape de pretutindenea cioarecii peteciți cu zeci de petece, care îl întristaseră și-l umiliseră atît de mult în tinerețele sale. Preoții satelor îi dădeau bucuroși deslușiri. Oamenii au acum pămînt mai mult. Nu mai sunt zece familii în cutare sat, care să nu îngrășe porc de Crăciun, cînd mai înainte marea majoritate a satului postea întreg anul. Pînea nu mai era o raritate de praznic, ci începuse să țină loc pe masă alături de mălai sau de mămăligă.

În multe din aceste sate, în locul bisericuțelor vechi de lemn, înnegrite de vremuri, se ridicau clădiri nouă și luminoase de piatră. Țăranii erau mai deschiși la vorbă, mai iuți în mișcări. Părintele Andrei avea impresia că-și poartă capul mai drept.

Și ceea ce-l mulțumise îndeosebi și-l umpluse de mîndrie erau multele clădiri ale școlilor nouă, unele terminate, altele din roșu subt acoperiș, altele abia începute, toate din cărămidă, mari și spațioase ca niște școli de la oraș.

Părintele Andrei fusese mîngîiat să constate că românii din acele regiuni nu erau o rasă inferioară celor din ținuturile din sud cum îi păruse din tinerețe, că, în dată ce au ajuns la puțin pămînt, și-au ridicat capul spre soare. Și era optimist. Înțelegînd că România progresează, cu toată critica contrară pe care o făceau partidele politice.

— Am o mare mîngîiere, dragul meu — îi spuse el vesel judecătorului la întoarcere — că am putut face drumul acesta. De-acum o să mă pot gîndi liniștit la moarte. Țara merge înainte. Abia de cînd e România mare se ridică, în atîtea ținuturi ale ei, oamenii din sărăcie și umilire. Abia de-acum simt și ei că trăiesc în țara lor! Se

pot înjura cît vor domnii noștri, poporul nostru își vede de treabă.

— Se exagerează, desigur, în criticele ce se aduc. Dacă s-ar lua omul după gazete și după cîte se spun la cluburi și la adunări, ar crede că în România nu se lucrează nimic. Cîte nu se spun și despre noi, judecătorii ! Și eu știu că suntem destui care muncim întins, cu rîvnă și cu cinste. Dacă ar fi după partide, cînd se află în opoziție, n-ar mai fi judecător cinstiți în țara asta.

— Da, se pare că avem o mare slăbiciune, pe care nu ne-am cunoscut-o mai înainte : să micșorăm, să reducem¹ la nimic tot ce facem bun și să facem din țințar armăsar din orice greșală. Eu nu știu ce să cred ! Slăbiciunea aceasta am avut-o și înainte de Unire, numai cît n-a avut prilej să iasă la iveală, sau de una pe care am cîștigat-o acum. Înainte de Unire, cea mai mică realizare românească era prilej de mîndrie și o trimbițam în toată lumea. Azi nu mai suntem mulțumiți cu nimic ce facem.

— Eu cred, tată, că de vină e numai rivalitatea aceasta politică între partide. Rivalitate care întunecă dreapta judecată și deșteaptă pizma, dușmănia.

— Este o orbire urîtă, josnică, să nu recunoști munca și realizările altuia, cînd și acel altul e român, e fratele tău... Dacă n-ar fi decît pizma și interesul politic, ar fi bine. Mi-e teamă însă să nu fie o slăbiciune din naștere.

— Pentru ce crezi că ar fi mai puțin primejdioasă pizma și dușmănia politică ?

— Pentru că odată și odată ele tot vor trebui să se curme. Oamenii au intrat într-un joc nou pe care încă nu-l cunosc. Dar dacă va trece vreme, dacă se vor lovi cu toții cu capul de perete, vor trebui să se potolească patimile, să vadă că toți sunt rumâni, și așa fiind nu pot voi nici unii răul țării. Dacă ar fi însă o patimă din naștere, va fi rău. Mă gîndesc de multe ori la ceea ce a spus de mult poetul Andrei Murășanu : *«Pe voi vă nimiciră a pizmei răutate / Și oarba neunire la Milcov și Carpați»*.

— De, ce să mai spun ! Un lucru e adevărat : un ardelean nu prea înghite pe alt ardelean care a ajuns mai bine situat decît el. Este și un fond de pizmă în noi. To-

¹ În prima ediție (1943) greșit : *ducem* (n.ed.).

tuși cred că, dacă s-ar mai îndulci luptele dintre partide, ar slăbi și critica aceasta destructivă, care nu vede bun în nimic ce se face la noi. Nu vede cîtă vreme criticul e în opoziție, îndată ce a ajuns la guvern, se umple de optimism.

— Da, atunci nu mai vede țara «pe marginea prăpastiei», ci în culorile cele mai trandafirii, și tot ce realizează guvernul lui este epocal. Rolul lui îl ia însă îndată partidul ce ajunge în opoziție ! Cînd stai să te gîndești, e o situație ridicolă, care nu poate să dureze mult. Căci ridicolul omoară.

— N-ar fi imposibil, însă nu cu actuala structură de stat, dragă tată. Democrația asta exagerată, practică în demagogie, în felul ei constrînge pe omul politic la toate exagerările, pentru a denigra pe potrivnic și a cîștiga voturile. Cîtă vreme va continua acest sistem, nu prea are ridicolul sortii să ucidă exagerările partidelor politice.

— Lucrul principal e că țara nu stă pe loc, că oamenii își vîd de lucru și se folosesc de binefacerile reformei agrare. A, dacă am fi rămas numai la ea ! Dacă nu am fi introdus și votul universal ! Tot răul vine de-aici, după credința mea, cum spui, cred, și tu.

— Eu cred că nu dreptul de vot obștesc e în sine vinovat, deși se putea aduce în etape, și ar fi fost mai bine. În definitiv, poporul, dacă ar fi lăsat de capul lui, ar ști cum să voteze, fără a se învrăjbi. De vină e demagogia care se amestecă, prea multă lume care voințe să trăiască nu din muncă, ci din politică. Aceștia corup și reduc la nimic întreg sistemul democratic. Cred că n-ar fi nevoie de educația maselor, ci, în primul rînd, de educația acelor care vor să facă politică. E nevoie de o selecționare a lor, cel puțin în măsura în care se selecționau la noi, înainte de Unire, candidații noștri la deputăție, fruntașii noștri politici.

— Dar cine să-i selecționeze acum ? Mai înainte era vorba de douăzeci-treizeci de oameni, sau nici atîția. Acum năpădesc la alegeri cu sutele și cu miile.

— Îmi închipuiam că adevărata selecționare — în oricare sistem politic — e una singură : cea naturală. Omul să trăiască, să lupte, să fie cunoscut întîi ca unul

deosebit, superior altora, și numai pe urmă să îndrăznească a cere o înaltă funcțiune publică, un loc de conducere, un scaun de parlamentar. Nici înainte de Unire, selecțiunea nu se făcea cu prilejul alegerilor, a coborîrii cărturarilor în mijlocul poporului. Veneau selecționați gata, aveau un nume, erau cunoscuți din ziarele românești.

— Da, e adevărat. Chiar dacă unul nu era cunoscut și apreciat în întreg Ardealul, era cunoscut într-o anumită regiune de către românii din toate straturile sociale.

— Așa s-ar putea proceda și acum în era votului obștesc. Nu există circumscripție în care să nu fie patru-cinci, ori și numai doi-trei oameni cunoscuți de popor, selecționați prin munca și pilda vieții lor. I-ar alege cred că aproape cu unanimități, și alegerile ar fi un prilej de sărbătoare națională, ca pe vremuri. Și-ar exercita și poporul dreptul lui — și mie mi se pare că ține la acest drept — și ar ajunge în Parlament tot oameni destoinici și de omenie. Selecționarea ar urma atunci necesar și în alte domenii, în funcțiile administrative. N-ar mai fi o coaliție de interese ca azi.

— Da, se poate să ai dreptate, deși eu cred că trebuia să ne oprim la reforma agrară, iar dreptul de vot să-l fi dat numai frunțașilor din sate. Am avut prilejul să văd că multă lume s-a săturat să mai ia parte la alegeri. Poate poporul însuși nu ține nu știu cât la acest drept.

— Cu felul în care s-au făcut alegerile de pînă acum nu-i mirare că mulți s-au dezgustat. Gîndește-te numai ce s-a petrecut în alegerile de pomină de subt liberal în 1922, cînd cu furtul urnelor. Și peste alți cîțiva ani, subt național-țărăniști, cînd opoziția era așteptată în capul satelor de cete de *voinici*, bătaușii satelor. Cine mai merge bucuros la astfel de alegeri? Dar ca judecător și fost președinte la circumscripții electorale pot să-ți spun că poporul nostru ține la acest drept. Dacă ar fi fost lăsat în pace, exercitarea lui cred că ar fi crescut demnitatea țărănimii, încrederea în ea însăși, și ar fi ajutat la crearea unei adevărate conștiințe cetățenești.

— Dar cine să facă o asemenea reformă? Să oprească de la candidaturi și de la slujbe de conducere pe oamenii neselecționați? Statul? Guvernul? O nouă lege electo-

rală ? Azi nu se mai crede în meritul personal, în viața pilduitoare a unui om, ci numai în meritul de partid. Pregătit-nepregătit, cinstit ori nu, bătrîn sau tînăr, cunoscut sau nu, nu se mai face alegere. Important e numai numărul de voturi pe care-l reprezintă. Nu-i mirare că încep să se ridice curente extremiste care spun fie că generația adultă de azi nu mai e în stare să conducă, fie că toate clasele suprapuse poporului și muncitorimii sunt putrede. De cîte ori nu m-am gîndit eu însumi așa, cînd am văzut că la alegerile acele de subt liberali au voit să te transfereze și pe tine pentru singurul motiv că nu ai înțales să îngădui măsluirea urnelor electorale !... Nu, dacă intru în labirintul acesta nu mai pot ieși din el, și nu ajung niciodată la nici un rezultat. Nu-mi pot închipui de unde ar putea veni începutul îndreptării. Așa că mai bine mă mîngîi cu credința că o dată însuși ridicolul acestor lupte politice le va îngropa. Căci nu era firească însăși începerea luptei, fiind toți români, trăind în aceeași țară, cu aceleași idealuri naționale de urmărit. Și aici e motivul adevărat al mulțumirii și bucuriei mele, după drumul acesta, făcut prin țară. Rîul cel mare al poporului curge întins și liniștit în albia sa, cu toate semnele de tulburare de la suprafață. Cred că masele mari au simțit prin instinct datoria lor în România mare : să se pună cu hotărîre și curaj pe muncă, să ia în stăpînire țara. Dacă poporul a simțit acest imperativ mi se pare cu neputință ca cei din clasa cultă să nu ajungă la același imperativ prin rațiune și experiența zilnică. Eu unul nu pot trage la îndoială patriotismul nici unui român cult.

— În teorie și ca sentiment, desigur că nu ! Dar patimele sunt mari, dragă tată. Acea a îmbogățirii, a parvenirii, a ascensiunii cu orice preț sunt adeseori mai tari decît rațiunea și experiența și înăbușe chiar glasul instinctului de conservare națională. Da, ai dreptate ! Poporul s-a pus pe muncă, e în plin progres economic și cultural. El își face datoria în noua patrie din instinct și chiar împotriva «educației politice» pe care le-o fac partidele politice. Dar cu clasa intelectuală e mai greu. Ea ar trebui să poarte grijă de toate celelalte bogății ale țării, afară de pămînt, care e bine păzit de țărănime. Dar pe alte terene, în alte domenii ale economiei naționale

țara, să mă crezi pe mine, nu progresează deloc, sau cel puțin nu pentru neamul românesc, ci pentru străini.

Părintele Andrei nu înțalese îndată de ce este vorba. Stăruia din nou asupra celor văzute în drumul său.

— Da, este progres, sunt îmbunătățiri. Știu și eu și am auzit de la oameni care trăiesc la țară că plugarii noștri se hrănesc mai bine, că sunt multe clădiri nouă, că se lucrează cu hărnicie. Pământul a ajuns pe mâini bune, pe mîna stăpînului. Dar meseriile, industria, comerțul, care formează avuția cea mare a unei țări, după pământ? Acestea trec pe rînd în mîna minoritarilor, mai ales a evreilor, cu concursul clasei noastre, zise culte, sau mai exact cu concursul oamenilor cu trecere din partidele politice. Știi dumneata ce însemnează «naționalizarea» unor industrii și cum se face? Eu, în cariera mea văd și aud multe. Naționalizarea e de multe ori, și se reduce la atît: plasarea în consiliile de administrație a întreprinderilor a cîtorva oameni politici români. Majoritatea acțiunilor în mîni românești? De formă, pentru ochii lumii. D-apoi cîte cauze scandaloase în legătură cu reforma agrară n-au avut și nu au advocații apărători români? Nu, tată dragă, țara nu merge înainte decît pe o linie; a prosperării populației țărănești. Încolo e acaparată de străini, cu concursul românilor. Orice legi s-ar aduce n-ar folosi la nimic. Pentru că nu sunt oameni care să le execute. Cu concursul autorității se calcă și legea cea mai bună. De aceea credința mea nestrămutată e că noi, pentru a ajunge deplin stăpîni pe țară, nu avem nevoie de legi, ci de selecționarea oamenilor. Iată întreaga reformă de care are nevoie țara noastră. E unica, hotărîtoare și mîntuitoare.

— Simpatizezi și tu cu curentele acestea extremiste, care își ridică tot mai mult capul?

— Simpatizez cu adevărul, așa cum îl văd și îl simt eu. Vrei să-ți aduc ca pildă un caz recent? Pentru a aduce sentință într-un anume fel mi s-au oferit, de-o săptămînă, una sută mii lei. Dacă slujbașii statului ar fi selecționați cel puțin, ar fi cinstiți cum mă simt pe mine, ar putea străinul să capete cîștig de cauză în vrîm for românesc? Nu. L-ar refuza toată lumea, cum l-am refuzat eu!

— Ca tine n-or fi și alții ?!

— Desigur că sunt, altfel ne-am fi prărit pînă acum. Dar pentru a înstăpîni nația noastră în drep-turile, pentru a o face stăpînă în ramurile economice, e nevoie de slujbași, de miniștri, de p...ntari selecționați. De oameni cinstiți în toate posturile. Numai așa ar merge țara cu adevărat înainte. Poate dumitale îți pare că ar fi greșită o pornire împotriva actualei pă-turi ce s-a zbătut și a ajuns la suprafață. Eu însă susțin că trebuie înlăturată și înlocuită cu una selecționată.

— Și prin violență ? Am auzit vorbindu-se și de așa ceva.

— Dumneata ai oroare de orice expresie mai tare, și e firesc să fie așa, fiind un slujitor al altarului. Și eu sunt un om al legilor și nu pot aproba nici un mijloc violent. Dar chiar ca om al legilor îmi vine să strig în gura mare de ilegalitățile cite se săvîrșesc la noi. Cred că am chiar datoria să țip și să cer selecționarea tuturor sluj-bașilor statului.

— Nu-s nici eu împotrivă, dar, încă o dată, prin ce mijloace, dragul meu ? Pentru că eu cred și sunt convins că prin simplul fapt al înlocuirii unei generații cu alta, a părinților prin copii, nu poate fi un mijloc de selecțio-nare. Nici prin înlocuirea unei clase sociale prin alta sub pretextul că una e întreagă putredă, iar alta întreagă vir-gină. În afară de împrejurarea că o asemenea selecționare nu s-ar putea face decît prin violență, dar nu ar fi nici ducătoare la scop. Adevărul nu poate fi în extreme. Ade-vărul, ca de obicei, este la mijloc. La toate vrîstele și în toate păturile sociale sunt oameni buni și oameni răi, ele-mente selecționate prin propria viață și altele decăzute din vină proprie. Cum să faci, fără violență selecționa-rea ? Cine s-o facă ? Iată eu admit, recunosc bucuros că e necesară o selecțiune, dar cine s-o facă ? S-a spus la început că o face votul universal, și am văzut unde am ajuns.

— Recunosc că problema e dintre cele mai grele, dragă tată. Nu mă pot gîndi decît la ceea ce am mai spus. Eu aş pune această sarcină pe umerii poporului, despre care însuși ai constatat că progresează, că simte prin in-stinct datoria lui în România mare și s-a pus cuminte pe

lucru, reușind mereu să se scuture de ameteala în care l-au adus partidele politice cu tot soiul de alegeri. Da, eu aș face o reformă și aș da-o poporului s-o execute, singurul factor neinteresat decît de bunul mers și propășirea țării.

— Ce reformă ? Sunt foarte curios !

— Aș face toate funcțiile electivă, de la primarul satului pînă la prefectul județului, de la consilierii comunali și județeni pînă la parlamentari. Nime nu ar avea dreptul să candideze la nici o slujbă, decît om cunoscut din partea locului, și cu pregătirea necesară. N-aș admite nici un fel de propagandă, nici în adunări, nici cu agenți, nici cu tipărituri. Aș lăsa poporul să aleagă cu mîntea lui cea sănătoasă. Și orice alegere s-ar face numai pentru cinci ani, putînd fi fiecare slujbaş public reales. N-aș admite să candideze pentru un post mai mult de doi înși, și numai aceia care prin activitatea și viața lor sunt selecționați și cunoscuți de popor ca oameni de omenie. Aici n-ar mai fi vorba nici de tineri sau bătrîni, nici de clase sociale, ci numa de pregătire, destoinicie și omenie.

Părintele Andrei avu un zîmbet bun.

— Frumoasă reformă, ideală reformă, n-am ce zice. Dar cine ar vota-o : Parlamentele noastre care se aleg așa cum se aleg ? Dar cum și-ar tăia înșile creanga de subt picioare ?

— Da, aici e greutatea. Dar lumea ar trebui să se gîndească că orice soluție violentă ar fi și mai dureroasă, și nici nu ar duce la scopul urmărit. Și în sfîrșit, nu e numai Parlamentul care ar putea aduce reforma mea !

— Dar ce mai este, într-un stat constituțional ?

— Regele !

— Din păcate, azi, regele nostru e minor. Nu avem decît regență. Și ar fi, cum ziceți voi juriștii, o lovitură de stat ? Ori, nu ?

— Ar fi, dar ce importanță are ? România are urgență nevoie de slujbași mari și mici selecționați, și de parlamentari selecționați. Toate legile și ordonanțele care cad potop pe capul nostru sunt zadarnice, simplă maculatură de tipar, dacă nu avem oameni. Ar trebui ca întreaga noastră opinie publică să fie preocupată numai de dezlegarea acestei probleme.

— O mare parte a ei este și preocupată, sau cel puțin pare a fi. Până una-alta, eu sunt mulțumit acum să constat că niciodată diavolul nu e așa de negru precum e zugrăvit. Sunt încă destui oameni patrioți, cinstiți, muncitori. Și este, înainte de toate, poporul, țărănimea care lucrează cu hărnicie. Cei zece ani de stăpînire românească se cunosc. Și nu numai la sate. Am văzut orașe la granița de vest, în bisericile cărora nu mai încapе lumea și în care înainte de Unire, abia întilneai o mină de oameni. S-a sporit numărul nostru pretutindenea. Am văzut piețe renovate, pline cu parcuri de flori, unde înainte era numai o știrbă și colțoasă pardoseală de bolovani. Am văzut școlile pline de elevi ca niște stupuri de albine în localități în care nu era nici o școală românească. Cîte licee și alte școli secundare de băieți și fete avem azi? Cine le mai poate număra, și toate sunt pline, dar clădirile cele multe, nouă, în o mulțime de sate? Dar educația românească în armată în cursul unui deceniu? Toate aceste realizări și altele nu dovedesc că avem și oameni pricepuți, dezinteresați și buni români?

Judecătorul Ion Dragomir se mulțumi să spună :

— Să dea Dumnezeu să fie mereu cei buni mai mulți decît cei răi.

Apoi se ridică de la masă, luă o gazetă și începu să citească.

De cînd se pensionase părintele Andrei, în restimpurile cînd stătea la el, discutau adeseori despre situația internă a țării. Era mai bine informat decît bătrînul, dar adeseori îl cruța și nu-i spunea tot ce știa. Văzuse că tatăl său suportă cu mare greutate păcatele vieții publice ce-i veneau la cunoștință, că i se prea strica inima la auzul lor și că adeseori făcea eforturi, pentru a nu le crede.

Acum, la întoarcerea bătrînului din drum, se bucură, văzîndu-l mai luminos, mai optimist, și bucuros nu ar fi intrat cu el într-o discuție mai lungă. Dar, cum sorbeau amîndoi, din cînd în cînd din păhărelele de vin, de bucuria revederii cu pace, se înfierbîntară amîndoi — avînd aceeași fire la un pahar de vin — și nu se mai putură opri pînă tîrziu.

Părintele Andrei nu trimisese băieților, în cele câteva săptămîni, decît două cărți poștale, și judecătorul era uneori îngrijorat. Nici nu a prea înțeles nevoia care l-a pus pe bătrîn, pe drum, totuși nu a încercat prin nimic să-l oprească. I-a dat cu bucurie chiar o parte din cheltuielile de drum.

Acum, deși părea cufundat în cititul ziarului, el se gîndea întins la una din observațiile tatălui său : că, în matca lui largă, poporul, țărănimea, își vedea de lucru, și că ar fi cu neputință ca pătura conducătoare să nu-și revină și ea, curînd sau mai tîrziu, înțelegînd ridicolul luptelor politice și punîndu-se și ea pe muncă constructivă.

Făcînd comparație între cei ce au ajuns în stăpînirea pămîntului și aceia care căutau numai stăpînirea voturilor, avusese și el, de multe ori impresia a ceea ce se spune în vorba : «Ciinii latră, caravana trece». Avusese și el impresia de ridicol a luptelor dintre partidele românești. Înțelesese de mult că nu le deosebește și nu le poate deosebi nimic ca doctrină, ca program, acum după ce cele două mari reforme de temelie fuseseră aduse — cea agrară și votul obștesc — și că deosebirea o fac numai ambițiile și interesele personale ale grupărilor. Dar, oare, să aibă dreptate tatăl său ? Clasa conducătoare va înțalege ea însăși că bate apa în piuă pe socoteala țării, că se va rușina de ridicolul în care a căzut ?

În discuția de acum cu bătrînul a adus dovezi împotriva acestei autodeșteptări, dar acum, gîndindu-se mai bine, îi părea că nu ar fi cu neputință. În sfîrșit, toți erau români, toți își iubeau țara. Figurile din primul deceniu al unirii poate erau firești pentru oamenii care intrau acum mai întii în viltoarea luptelor interne. Încă nu aveau experiență, și fiecare neofit se crede chemat să realizeze ceva mare, poate chiar să mîntuie țara.

Ar fi bine să aibă bătrînul dreptate, își zicea el, rămînînd cu ochii la același șir din ziar... Poate ar fi cu putință, dacă nu i-ar duce înainte patima, interesele personale de căpătuire... Era adevărat că nu întreaga pătură cultă pornise pe acest drum. Unii dintre cei mai bine pregătiți, cei «selecționați» prin propria viață și activitate, nu erau luați de această patimă. Dar nici nu-i che-

mase nime la lucru pînă acum. Stăteau deoparte, erau oarecum izolați de toată frămîntarea vieții publice... Dacă ar fi chemați aceștia la conducerea trebilor publice! Nu s-ar mai teme nime de aplicarea mijloacelor violente.

Judecătorul Ion Dragomir care cunoștea în bună parte corupția vieții publice și o atribuia înseși elementelor care, nechemate și nepregătite, ajunseseră în multe locuri de conducere, începuse să simpatizeze cu mișcarea tineretului care căuta altă pătură conducătoare. Nu trecea însă în exagerări, nu făcea o dogmă din vîrstă, din venerație, ci dogma lui era «selecție». Ajunsesese, cum îi mărturisise în seara asta mai amănunțit bătrînului, să fixeze și el elementele acestei selecții.

Ca judecător conștiincios, el simțea apăsarea¹ grea a moravurilor ce pusese stăpînire, în zece ani, asupra țării.

XXVIII

În Curmătura se expropriaseră cîteva locuri virane, proprietatea satului, sau mai exact fuseseră destinate și împărțite ca locuri de casă. În centrul satului fusese un intravilan pe care în vechime erau clădiri mari ale proprietarului de pămînt, care fuseseră părăsite și se dărmaseră încă cu mulți ani înainte de Unire. Proprietarul își dăduse moșia de aici în arîndă, iar arîndașul se mutase la moșie, care era departe de sat. A fost aici, pe vremuri, și o mare grădină de pomi, la spatele intravilanului, din care însă nu mai rămăseseră decît puțini meri și peri bătrîni. Totuși, cu toate cererile și stăruințele satului, nu fusese cu putință exproprierea acestui intravilan. Proprietarul, care trăia undeva la moșie în nord-vestul țării, se lupta din răspuțeri să și-l păstreze, pe motivul că era grădină de pomi.

N-au fost alegeri în care poporul din Curmătura să nu ceară acest intravilan pentru locuri de casă, de care

¹ În prima ediție (1943) greșit : apăsarea (n. ed.).

oamenii aveau nevoie arzătoare. Candidații și agenții electorali promiteau, unii se jurau și puneau termen pînă la care vatra satului va fi slobodă și «casele românilor se vor ridica acolo și vor lumina vesele și albe în soare», cum spusese într-un rînd un candidat de deputat. Fiecare echipă electorală care se perinda prin sat nu uita să acuze guvernul trecut, pe fostul parlamentar, care a «ținut parte minoritarilor, iar pe români i-a lăsat să se înădușe cîte două și trei familii într-o casă».

Dar lucrurile rămăseseră mereu neschimbate. Pe acel intravilan s-ar fi putut face cel puțin cincisprezece case, și locuitorii rămîneau foarte amăriți «văzînd că nime nu-i ajută să ajungă» la dreptatea lor.

Pe vremea cît a fost primar Ierotei Surdu, el își făcuse o ambiție să împartă grădina, să curețe curtea cea largă de dărămături, și avînd bune legături cu prefectul liberal și cu alți fruntași din partid, începuse a vorbi ca despre un lucru sigur despre expropriere. Făcuse și vreo trei drumuri la București, la Ministerul Agriculturii, și pretutindeni i se dăduseră asigurări.

Dar se rămăsese și de data aceasta la ele. Proprietarul avea oamenii lui și în minister. Iar cauza lui o apăra un vestit avocat român.

Cînd se crezuse mai sigur primarul Ierotei Surdu, un om trimis de proprietar începuse să sădească altoi noi în grădină.

Scîrbit, Ierotei Surdu își înaintase demisia după trei ani și jumătate. Toate stăruințele și promisiunile prefectului fuseseră zadarnice. Trebuise să-și vadă de un nou primar, și îl aflase în Gheorghe Crețu, acela care, la întoarcerea din război, își adusese femeia pe marginea deznadejzii cu bănuielile lui. Intrase în gruparea liberală din sat, și ajunsese de mai înainte membru în Comitetul comunal.

Energic cum era și pornit de la fire, el alungase din grădină pe omul proprietarului și poruncise juraților să scoată toți pomii plantați. Fapta lui plăcuse sătenilor, și unii începuseră să-l privească cu admirație.

«Ăsta-i primar o dată!», ziceau ei.

Cînd văzuse așa, Gheorghe Crețu adusese care din sat și începuse să care dărămăturile din curte, apoi să taie

pomii cei bătrîni — numai niște cioturi — din grădină. Văzînd că nici o opreliște nu se ridicase, hotărîseră în adunare sătească să parceleze intravilanul și grădina. Dar chiar atunci căzuse guvernul, și Crețu fusese înlăturat din primărie. Se trezise în curînd și cu un proces de conturbare în posesiune.

Autoritățile județene, candidații de deputați promisese și de data asta, în primăvara anului 1927, să parceleze grădina, dar nu se făcuse nimic. Crețu și membrii fostului Consiliu comunal se treziseră cu citații la judecătorie.

Intravilanul rămăsese neatins pînă la venirea la guvern a Partidului Național Țărănesc, cînd părintele cel tinăr, Cornel Dragomir, fost coleg de liceu cu un subsecretar de la Domenii, adusese hotărîrea exproprierei. A fost, în toată vremea un mare aderent al Partidului Național, și prin hotărîrea de acum autoritatea părintelui crescuse mult în Curmătura, ca și popularitatea noului guvern. De la venirea lui în Curmătura, părintele Cornel avusese destule neplăceri cu prilejul alegerilor, pentru că agenții unor partide făceau propagandă împotriva preoților, pe motivul că nu le este de-ajuns sesiunea, ci mai primesc acum și salariu de la stat. «Ori sesiune, ori salariu», strigau demagogii, asmuțînd lumea împotriva preoților. Mulți săteni nici nu știau că preoții au salariu de la stat, ca și învățătorii, ca orice slujbaș, și în multe sate se pornise un curent dușmănos, oamenii cerînd pentru ei sesiunile parohiale date din reforma agrară.

Nu scăpase nici părintele Cornel de atacurile și pornirile unor săteni, așa că se scîrbise de toate și nu mai voia să știe decît de partidul lui. În repetate rînduri înainte, oamenii îi ceruseră să meargă și el cu delegații la București, pentru intravilanul din sat, dar nu voise.

Acum însă, fără a spune nimănui nimic, reușise să cîștige terenul pentru sat. Însuflețiți, cei din Consiliul comunal voiseră să-i dea cheltuielile de drum, dar el nu primise.

Așa s-a făcut că, în vreme ce la periferiile Curmăturii, pe cele cîteva intravilane foste ale satului, se ridicau,

de câțiva ani, case nouă, în vatra satului abia după zece ani de la Unire, începuse să se clădească.

Aici, între alții, își ridica o casă de cărămidă și Ilie Opriș, cel căsătorit cu Sora Surdu și care acum ajunsese și cantor la biserică. Diacul cel bătrîn murise, iar Ilie avea glas bun și cunoștea din anii școlii cîntările bisericesti. Cîtă vreme a fost fecioraș și flăcău mare, și după ce s-a însurat, el stătea mereu lîngă strana diacului, mai tîrziu chiar în strană, și învățase întreaga rînduială. Părinții lui și ai soției sale erau dintre fruntașii satului, dar nici ei nu aveau unde să le dea un loc potrivit pentru o casă, așa că locuiseră pînă acum la Niculae Opriș. Era însă tot mai greu, pentru că aveau și ei trei copii și nu mai încăpeau, și era pe cale de a se însura și Ionică, fratele mai mic al lui Ilie.

Începuse clădirea tocmai în vremea cînd dobînzile la împrumuturi se urcau la douăzeci și cinci și chiar mai multe procente. Nici perechea cea tînără, nici bătrînii, nu cutezaseră să ia bani împrumut cu dobîndă atît de mare. Cele două familii puseseră mîna de la mîna, mai vînduseră din oi, din porci, dar clădirea înainta încet. Lucrul de mîna, cu carul, nu plăteau nimic. Îl făceau în familie. Totuși lucrul trebuia să se oprească adeseori din lipsa de bani. Totuși, mai bine așa, își ziceau ei în sfaturile familiare, decît să se înglobeze în datorii cu dobînzii așa de grele. Ionică va mai aștepta cu însuratul.

Alții însă, mai grăbiți, luau bani împrumut. De altfel, de câțiva ani, o mare parte din țărani din Curmătura, ca și din alte sate, ajunseseră cu datoriile la bănci unde fuseseră înainte de război, ba și mai rău, căci acum îi omorau dobînzile. În vremea celor patru ani de război, cum crescuseră mult toate prețurile la cereale și vite, țărănimea harnică s-a scuturat de toate datoriile. Acum era înglodată din nou, un fenomen pe care mulți nu-l înțălegeau și nu și-l puteau explica. Oamenii se treziseră deodată cu o lipsă de bani, care-i împotmolise, siliți să se împrumute din nou.

Părintele Cornel Dragomir ar fi voit să-și ajute cantorul să-și poată isprăvi mai repede casa și acareturile economice. Bani nu avea nici el să-l împrumute, iar băncile de la oraș, unde se interesase, lucrau aproape

toate cu aceleași dobânzi mari. Fratele său, judecătorul, îi spusese că în orașul capitală de județ este o bancă populară care împrumută cu dobânzi mici, o sucursală a băncilor populare din Regatul vechi. Dar părintele Cornel nu avea nici o încredere în ea, după ce era o instituție din vechiul Regat. În el avusese răsunet adînc propaganda politică a partidului din care făcea parte, mai ales ceea ce avea prilejul să audă nu din gura oricui, ci chiar a unor conducători frunțași, care nu aveau nici o încredere în instituțiile financiare de dincolo ca, de altfel, nici în administrație, nici justiție, și în tot ce venea «de dincolo», îmbrăcat în «mentalitate și metode regătenești».

Fiindcă apucase să promită cantorului un împrumut ieftin și nu voia să rămînă de rușine, vorbise cu avocatul Vasile Nistor, care se alesese deputat la fiecare alegere, întîi în circumscripție, apoi pe județ, cînd fusese schimbată legea electorală. Avocatul, deși partidul era acum la putere, rămăsese cu deputăția lui, deși fusese îmbiat cu diferite posturi importante.

El făcuse rost de bani numai cu șase procente, probabil din banii lui, își zicea părintele, dar cu condiția să nu se afle, pentru că, zicea el, ar da năvală lume peste lume după împrumut atît de ieftin și el n-ar mai putea da altul.

Ilie Opriș își isprăvi casa și acareturile, făcu o feștanie, invitînd toate rudeniile, iar părintele Cornel, la masă, ținu o cuvîntare în care laudă energiile tinere, pe toți cei care își făcuseră case nouă în sat, pe toți noii împrumutăriți — abia acum se desăvîrșea reforma agrară în Curmătura — și ceru binecuvîntarea lui Dumnezeu peste țara românească muncitoare, peste țărănime, în primul rînd.

Fură invitați și cei doi învățători — acum erau două puteri didactice în Curmătura — și notarul, unul Rău, al patrulea de la Unire, om tînăr, necăsătorit.

Din primărie nu fu invitat nime. În cei zece ani de la Unire se perindaseră atîtea Consilii comunale cu atîția primari, încît acum nu mai era nici o distincție să ajungă cineva în Consiliu. Rînd pe rînd se dăduseră la o parte toți frunțașii satului, rămînînd totuși vro patru — cinci

echipe de țărani cu mai puțină trecere, ori chiar cu nici una în sat, dintre care fiecare prefect nou sau șef de partid județean putea alege după voie. O vreme, aceste echipe mai păstrasera o oarecare coloratură de partid, dar mai târziu rămăseseră gata să slujească orice guvern, orice partid. Cum nu erau dintre fruntașii satului, mai ales după ce se perindaseră pe la primărie și Ierotei Surdu și Gheorghe Crețu, și nu aveau rudenii cu trecere mai mare în sat, agitația și intriga, la schimbarea guvernelor, era mai mult între membrii echipelor decât în comuna, care de la o vreme rămăsese indiferentă la schimbări, spre deosebire de alte sate unde echipele erau mai puține și cu familii fruntașe în cap, unde, prin mijlocirea rudenilor multe și influente, se răscolea mereu satul întreg cu prilejul acestor schimbări.

Părintele Andrei și, după el, fiul său Cornel, sprijineau această izolare a familiilor fruntașe, deși Cornel, cu fiecare alegere, lucra întins să ducă cele mai multe voturi pentru Partidul Național. El nu putea suferi titlatura cea nouă de «Național Țărănist», și nici nu se putuse împăca cu fuziunea celor două partide, atîta vreme proiectată și pregătită, și înfăptuită, după părerea lui, în momentul cel mai nepotrivit. Nepotrivită era, după credința lui, însăși fuziunea, cu toate că la protestările lui, îl lămurise chiar unul dintre fruntașii naționaliști :

— Sfinția-ta nu cunoaște situația. Ceea ce este, la noi Partidul Național, e dincolo Partidul Țărănesc, singurul reprezentant¹ adevărat al poporului, cu rădăcini reale și puternice în masele mari.

De ! El respecta pe acel fruntaș, dar nu-i dădea dreptate. După părintele Cornel, țărăniștii nu erau decît niște demagogi. Unii se îmbrăcau țărănește în vremea alegerilor, alții veneau în propagandă, pînă erau siguri,² în căruțe trase de mîrtoage, pînă au înțales că țărănimea din Ardeal ride de astfel de candidați și nu dă o ceapă degerată pe ei. Dar tot ei au venit mai întîi cu chestiunea salarizării preoților, cu luarea sesiunilor parohiale. Apoi

¹ În prima ediție (1943) greșit : reprezentat (n. ed.).

² În prima ediție (1943) greșit : singuri (n. ed.).

știau între ei destui oameni de bancă, industriași, ba chiar bancheri jidovi. Cum puteau fi aceștia țărâniști?

La masă, la feștania de la Ilie Opriș, diacul cel tânăr al bisericii din Curmătura și fiul prim-curatorului bisericesc, după ce se scoaseră în evidență realizările din sat de la Unire încoace, după ce se numărară, cu laude, familiile care întărite cu iugările primite din reformă, se săltaseră atât de frumos, între intelectualii satului se porni o discuție politică. Inițiativa fu prilejuită chiar de-o observație a părintelui Cornel Dragomir, după care a trebuit să treacă zece ani și mai bine de la Unire, să vină Partidul Național la putere, pentru a se măsura și defalca, în sfârșit, parcelele din reforma agrară și să se întâlnească pe oameni.

— Dacă nu venea Partidul Național la putere, mai puteau aștepta mult și bine oamenii din Curmătura.

— Partidul Național-Țărănesc — îl corectă învățătorul Popescu, un tânăr din vechiul Regat, venit numai de doi ani în Curmătura.

— Pentru mine a rămas tot Partidul Național, partidul românilor ardeleni, și cred că pentru toți cei de dincoace nu are nici un rost că și-a adăugat codița de «Țărănesc».

— Păi, nu și-a adăugat... o codiță, ci s-au contopit două partide în unul singur, părinte Cornel.

— Contopit! Dar așa ceva e cu neputință!

— După sfînția-ta fuziunea este, deci, nefirească?

— Nefirească și păgubitoare.

Învățătorul, un înfocat aderent și militant al Partidului Țărănesc, deveni deodată foarte atent.

— Nădăjduiesc că glumești, părinte Cornel.

— Dar nu glumesc deloc. Dacă ar fi o fuziune firească, alor două elemente componente ale unui singur organism, fuziunea ar fi reușit, de cînd s-a pus mai înlîn problema, din primăvara anului 1920. S-a moșit la ea un deceniu, și s-a proclamat tocmai în cel mai nepotrivit moment politic.

— Care?

— Venirea la putere a Partidului Național.

— Adică ești de părerea, sfînția-ta, că nu trebuia să împartă puterea, sau mai exact, să nu-și ia răspunde-

rea împreună? Dar cine ne-a adus la putere? Vorbesc așa, pentru că te știu un aderent convins al Partidului Național, iar pe mine toată lumea mă știe că am fost țărănist. Crezi, sfinția-ta, că Partidul Național a câștigat singur puterea?

— În ce privește Ardealul, desigur.

— Dar ce privește vechiul Regat, Basarabia și Bucovina? Nu Partidul Țărănesc a măcinat an de an pe liberali, încă înainte de fuziune? Am avut aceleași roluri, dragă părinte Cornel. Fuziunea a fost un act de sinceritate politică după părerea mea. Adevărat că și între țărăniști au fost unii împotriva fuziunii.

— Nu-mi prea vine să cred! Cu frunțași ca ai voștri cine n-ar fi intrat într-o tovărășie politică.

— Ei bine, totuși au fost unii și la noi care au combătut fuziunea. Se temeau de compoziția Partidului Național din Ardeal, care era mai mult un partid al burgheziei ardelenesti, decît al poporului.

— Burghezie! Dumneavoastră țărăniștii, tot combătînd pe liberali, ați ajuns să nu mai vedeți decît burghezie. Într-o măsură oarecare aveți o mentalitate socialistă, ba chiar «bolșevică»!

— Nu! — zîmbi învățătorul — nu e decît una țărănească.

— Dar, te rog, ce mentalitate țărănească poate avea cutare și cutare? — Și părintele Cornel Dragomir pomeni cîteva nume de bancheri români și evrei, pe care fuziunea îi adusese plocon Partidului Național-Țărănesc.

— Eu cred — continuă el — că mai aproape suntem de popor și de mentalitatea lui noi decît dumneavoastră.

— Părintele are dreptate — intră în vorbă celălalt învățător, Ion Sîrbu, un om trecut de patruzeci de ani, văduv și cam scump la vorbă. — În alegerile trecute, cîteva echipe care lucrau pentru țărăniști, au făcut o propagandă curat comunistă.

— Ei, vorbe! — sări Popescu.

— Nu-s vorbe. I-am auzit cu urechile mele. Cereau o nouă expropriere, să se ia și de la țărani care au peste zece jugăre, să se împartă vitele de jug și de lapte. Apoi aceasta nu era comunism?

— Descreierați și demagogi sunt în toate partidele. Dar Partidul Țărănesc s-a născut în semnul unei lupte de clase, a clasei țărănești împotriva burgheziei corupte.

— Ei vezi ! Lupta de clasă ! Știam eu. Mereu am spus frunțașilor partidului, cînd am avut prilejul să-i întîlnesc, că țărăniștii nu pot face casă cu noi. Partidul Național n-a conceput și n-a propovăduit niciodată lupta de clasă, domnule Popescu !

— Dar cum ar răsturna altfel robia burgheziei liberale ? Aici n-ați avut clase sociale, n-ați avut o burghezie națională și nu e de mirare că nu ați conceput lupta de clasă. Lupta dumneavoastră s-a purtat împotriva unui neam strein, a unui stat strein. A fost o luptă națională. Dar acum, fuzionați cu țărăniștii va trebui să purtați și dumneavoastră lupta împotriva burgheziei liberale.

— Pentru a pune în loc una jidovească — zise notarul Rău, care se înscrisese de mai de mult în Partidul Liberal.

— Jidovească ? — se miră învățătorul Popescu.

— Da ! Nici nu-și dau seama mulți din Partidul Național-Țărănesc pentru cine lucrează, pentru cine vreau să stingă așa-numita burghezie liberală, sau, mai nou, «plutocrație» liberală. Dar, să luăm pe rînd numai numele pomenite de părintele Cornel, căci sfinția-sa are perfectă dreptate : fuziunea aceasta e nefirească și nenorocită.

Notarul Rău luă pe rînd numele pomenite de preot, mai adăugă și altele, și arată o temeinică informație. Toți cei amintiți erau membri influenți în consiliile marilor bănci și întreprinderi industriale evreiești, unii între directorii lor chiar. Iar vro șase erau evrei curați, cunoscuți oameni de finanțe și industriași.

— Unde mai pui — adăugă el — că toată lupta aceasta împotriva burgheziei liberale e susținută cu multă patimă de ziarele editate și scrise de evrei, după cum știe toată lumea. Ați lucrat, dragă domnule învățător, pentru jidovi, ducînd lupta împotriva unui Partid Național ca acel Liberal. Admit că mulți n-ați cunoscut și nu cunoașteți dedesubturile. Dar acum, dacă eu văd totuși un lucru bun în fuziune e chiar credința pe care mi-o pun în ramura ardelenească a noului partid, care va

trebui să atenueze această luptă de clasă împotriva burgheziei liberale, cum spui dumneata, și la care crezi că se vor înhăita și «naționalistii» ardeleni.

— De, erau și în Partidul Țărănesc oameni care afirmau că mai potrivită ar fi o fuziune între liberali și naționaliști, decât a acestora cu Partidul Țărănesc — zise indispus învățătorul Popescu. — Pentru mine multe din cele spuse de domnul notar sunt într-adevăr lucruri nouă. Eu nu le pot controla veracitatea. Poate să fie simple calomnii liberale.

— Dar te rog du-te pe la instituțiile și întreprinderile pomenite de mine și te informează. Ori, nici nu trebuie să te duci. Treci pe la oricare bancă românească din Ardeal și cere să-ți dea bilanțurile și dările de seamă ale instituțiilor pomenite de pe ultimul an. Caută și vei afla angajați acolo pe toți cei pomeniți. Sau cere informații de la *Universul*, ori de la alt ziar românesc, cu ce bani se tipăresc marile gazete scrise de evrei.

— După scrisul ziarelor nu te poți lua totdeauna — zise părintele Cornel. — Ele au simpatizat mereu și cu Partidul Național și cu fruntașii lui, și totuși, noi nu suntem împotriva burgheziei, ci numai a abuzurilor.

Între cei invitați era și țăranul fruntaș Dumitru Pop, rudenie mai îndepărtată, văr de-al treilea cu Niculae Opriș.

Unii dintre oaspeți ascultau discuția «domnilor»; alții, mai ales femeile, povesteau încet. Dumitru Pop urmări de aproape conversația, ca și Niculae și Ilie Opriș, ca și Ierotei Surdu. Dar pînă acum nici unul nu cutezase să intre în vorbă. La cuvintele din urmă ale părintelui Cornel, Dumitru Pop, care avea și acum abonat *Universul*, intră și el în discuție. Preotul îl știa că fusese și el împotriva fuziunii celor două partide.

— Eu cred că au lăudat gazetele acelea și pe ai noștri numai pentru a-i prinde în clupsă, pentru a-i aduce la fuziunea aceasta cu țărăniștii și pentru a slăbi astfel naționalismul lor și a-i sili să intre în lupta de clasă. Întocmai cum văd că crede și așteaptă și domnul învățător Popescu.

— Dar, bade Dumitre, fruntașii noștri nu-s oameni pe care să-i ducă alții de căpăstru. Sunt oameni politici

de calibru mare, europeni în toată puterea cuvintului, bărbați care nu s-au lăsat înșelați nici în tratativele cu contele Tisza, dinainte de Unire.

— Vor fi, nu zic, dar mie nu mi-au plăcut niciodată tămiierile ce li se fac în gazetele jidovești în numele democrației. Să vezi dumneata că din fuziunea asta n-o să iese nimic bun.

— Eu ce să văd ? Eu știu înainte ! Dacă s-ar fi făcut înainte cu zece ani, Partidul Țărănesc s-ar fi adaptat mai ușor la mentalitatea și programul nostru. Nu avea în sânul său atîția *granguri* democrați și perciunați. Eu susțin că șeful a săvîrșit înțlia sa mare și grea greșală politică prin această fuziune. Și-a luat o piatră grea în spate. Va fi mereu împiedicat în guvernare, cum se poate simți chiar de pe acum. Ce nevoie era de codiță ? Doar era evident că Partidul Național nu mai putea fi împiedecat de la putere.

Învățătorul Popescu se indispușe greu și se ridică să plece. Cu mare greutate îl putură opri Ilie și cu Sora, gazdele casei celei nouă.

— Nu e bine să te superi, pentru că vorbim sincer — zise părintele. — Noi între noi putem vorbi. Păcat că nu putem înriuri pe cei de la conducere.

— Dar mă supăr, părinte, chiar pentru aceste păreri sincere. Drept să-ți spun, n-aș fi crezut să fie o deosebire așa de mare între cele două partide. Cu sfinția-ta n-am prea discutat politică. De altfel, de la fuziune, m-am și hotărît să nu mai fac politică militantă. S-a realizat idealul pentru care am luptat mereu de la Unire : contopirea celor două partide. Eu am crezut mereu în ardeleni. Cu ajutorul lor am crezut că ne vom scăpa de ciocoi noștri. Și acum văd cu durere că m-am înșelat. Dar atîta mîngîiere am și voi avea : știu că frunțașii Partidului Național au făcut fuziunea din convingere. Ei sunt democrați sinceri.

— Dragă domnule învățător, — zise preotul — noi nu ne însuflețim de numirile ce se dau partidelor. Noi, în trecut, nu ne-am numit niciodată democrați, ceea ce nu ne-a împiedicat să luptăm pentru popor. Pentru șefii noștri a se numi democrați nu însemnează că ar fi obligați mai mult ca în trecut să lupte pentru popor.

— Iar poporul nu e numaidecît singură țărănimea — intră în vorbă învățătorul Sîrbu. — Noi, subț popor, înțelegem toate straturile lui sociale. Nu suntem extremiști, nu înțelegem și nu admitem lupta de clasă, în numele căreia au pornit la drum țărăniștii. Noi suntem un partid moderat, de mijloc, însă un partid național. Și pe drumul acesta trebuie să meargă și Partidul Național-Țărănesc. Fruntașii noștri nu vor îngădui alunecări spre stînga, nici exagerările de pînă acum ale Partidului Țărănesc.

— Doctrina democrației, așa cum o înțelege presa evreiască de la noi — și din toată lumea de altfel — e una străină de sufletul și mentalitatea poporului românesc, domnule Popescu — încep din nou părintele Cornel. [...]

— Sunt singur că nici unul dintre dumneavoastră nu poate dubita în convingerile mele românești — replică învățătorul Popescu. — Veți admite că și eu sînt un român tot așa de bun ca și dumneavoastră. Totuși eu rămîn adînc convins că la noi e necesară o luptă de clasă. Nu-s dintre aceia care să nu recunoască meritele Partidului Liberal, domnule notar. Știu ce a realizat pentru românism, de la pregătirea Unirii Principatelor și pînă la războiul unității politice, la reforma agrară și electorală. În toate evenimentele mari naționale ale ultimului deceniu, a avut partea leului. Dar ca și oamenii, organizațiile politice încă sînt muritoare. Îmbătrînesc de la o vreme. Se schimbă în simple asociații de exploatare a țării. Legăturile familiale, de prietenii, interesele materiale, schimbă un partid într-o camarilă în jurul șefului, și ea singură înțelege să conducă, să poruncească, să beneficieze. Intervine, cu timpul, o dictatură de partid, și atunci partidul și-a pierdut orice drept la existență. Pentru că o conducere de partid înseamnă validarea voinței majorităților, iar nu dictatura șefului. Ori, în Partidul Liberal știe toată lumea că nu mai e democrație, ci dictatură. O mînă de oameni, o clică din jurul șefului, acaparează toată puterea și toate beneficiile puterii.

— De, o conducere, o autoritate trebuie să existe — zise notarul Rău, mai puțin însuflețit decît înainte, adu-

cîndu-și aminte că a simțit și el puterea camarilei din partidul său.

— Autoritate da, dar autoritate liber consimțită și recunoscută de majoritate, nu una impusă, una moștenită din tată în fiu, din rubedenie în rubedenie. Azi trăim, domnilor, începuturile unei epoci în care mulțimile, masele mari sunt chemate de istorie la conducere. Ele au deschis, prin participarea milioanelor de oameni la războaie, vremile de azi. Ele au sîngerat, ca niciodată în trecut. Ele trebuie să stăpînească și să se bucure de rezultatele victoriei. Viața s-a lărgit, orizonturile vieții omenеști s-au depărtat din zările strîmte de mai înainte. Azi, lumea începe să înțeleagă că fiecare cetățean are drepturi egale cu celălalt. Nenumărate și nebănuite forțe vor zăcea în masele mari. E nevoie ca ele să aibă posibilitatea de a ieși la suprafață. În locul unei clase restrînse, și pe deasupra și obosită și anchilozată în preocupări de ordin pur utilitarist, e nevoie să se ridice forțe tinere, puteri neîntinate de ispitele deprinderii puterii. Așa se primenește lumea. Și eu tot nădăjduiesc că Partidul Național-Țărănesc este cel poruncit de necesitățile vremilor nouă.

— Liber e să creadă fiecare cum voiește — zise părintele Cornel, cam obosit de lunga pledoarie a învățătorului.

— Cred că nu. Cred că într-un partid toată lumea e obligată să creadă la fel, prin însuși faptul că a intrat în el — răspunse Popescu.

— Dar nici în Partidul Național nu cunosc o dată la care să fi intrat, un registru în care să-mi am numele înscris. M-am trezit sprijinind lupta lui națională, ca și tatăl meu, ca și toți intelectualii din Ardeal. Cu atît mai puțin am intrat în partidul fuzionist. Eu voiesc să-mi păstrez libertatea de gîndire. Să nu crezi dumneata că vorbesc numai de azi așa. Am declarat și fruntașilor că sunt împotriva fuziunii.

— În sfîrșit, cum s-a lucrat mai democratic, domnule Popescu, la hotărîrea fuziunii, decît cum se lucrează în Partidul Liberal ? — întrebă notarul Rău. — Au hotărît și ei comitetele, după ce mai întîi s-au înțales, șefii între ei, iar congresul a fost pus în fața unui fapt îm-

plinit.[...] Cine-a întrebat poporul, masele mari, dacă vreau să se contopească cele două partide într-unul singur? A fost vrun plebiscit, vro votare, pentru a se cunoaște voința majorităților?

— Dar eu sunt și împotriva voinței majorităților. [...]

— Și, în cine crezi, sfinția-ta, dacă-i permis să întreb? — zise învățătorul Popescu.

— În om! În calitatea recunoscută a conducătorului. De la el atîrnă totul. Și de aceea, cu toate că am fost contra fuziunii, cred că șeful nostru va ști scoate unul din zăr și din acest conglomerat. Evident, ar fi lucrat cu mult mai ușor și mai liber dacă rămînea singur cu oamenii lui.

În vremea discuțiilor, țăranii de la masă ascultară ce ascultară, apoi își văzură de poveștile lor și de petrecanie. Cănila cu vin se goleau mereu, larma creștea. «Domnii» se strînseseră cu toții într-un colț al mesei lungi, și trebuiau totuși să vorbească destul de tare pentru a se înțelege. Poate mai ridicau vocea și din pricina că nici în păharele lor nu rămînea prea multă vreme băutura. Cum-părase cantorul un vin bun, iar pentru «domni» unul vechi, galben ca aurul.

În odaie se ridica uneori cîte-un ușor început de cîntec bisericesc, sau lumesc. Era semn că oaspeții ar voi să-și petreacă în toată legea, dar îi reținea respectul față de intelectualii care aveau încă de vorbit. Pentru ce se vor fi luat la hartă și nu mai isprăvesc? Iată aici, între ei, și bărbații și femeile, au cam isprăvit cu poveștile și ar voi să audă și un cîntec. Doi dintre cîntăreții care îi ajutau în strănă lui Ilie Opriș își tot încercau glasurile. Lelea Vironica, o rudenie de-a Surdului, vestită cîntăreață, își tot dădea năframa de pe frunte, pe-o ureche, ca atunci cînd se găta să arate ce știe. Chiar și Vuța, sora lui Ilie Opriș, fată mare acum, ținea în vîrfurile gîtlejului, ba chiar între dinți, o romanță învățată de curînd de la niște elevi de liceu care cîntau seriile cu lună, plimbîndu-se pe ulițele satului. I-a pîndit din curte în cîteva seri, și a prins romanța.

De la o vreme, văzînd că domnii nu mai isprăvesc cu poveștile, Niculae Opriș, prim-curatorul, se ridică de pe scaun și îndrăzni:

— Cinstite părinte Cornel și domnilor, nu va fi cu supărare dacă vom face și cele cuvenite unci feștaniei de intrare în casă nouă? Ar fi să auzim și o cîntare.

— Dar cine oprește? Să-i dea cantorii drumul — răspunse preotul.

— Ne gîndeam că mai aveți de vorbit! De altfel, drept să spun, din cîte am auzit și noi, eu tot de partea părintelui Andrei am rămas și acum. Zic și azi ce zicea dumnealui mereu, pînă ne-a păstorit în România mare.

— Și ce spunea părintele? — întrebă notarul Rău.

— Spunea că după cum îi țara una, așa ar trebui să fie și românii una. Toți laolaltă, umăr la umăr, nu împărțiți în partide. Avusese dreptate dumnealui: nu-i unul mai bun decît altul, toate-s la fel. Și atunci pentru ce se mai ceartă și se mai războiesc.

— O să vezi dumneata, bade Opriș, guvernarea de acum a Partidului Național-Țărănesc — zise învățătorul Popescu. — Va rămînea o pildă: Se va vedea că nu-i ca alte guvernări.

— Numai cît pînă acum nu am văzut nimic deosebit. deși mi se pare că a trecut un an și jumătate, de cînd e la cîrmă, se auzi un glas dintre țărani de la masă.

— Ba am văzut că nu mai facem drumurile, nu mai ducem pietriș, ci dăm dare. Parcă e mai greu rumânului să ducă un car două de pietriș, decît să dea bani.

— Dar ce se vor alege cu banii, că nu vedem să di-reagă nime drumurile — zise alt rumân.

— Da' de țărani cine poartă grije mai mare decît înainte? Pe care i-au ales deputați nici nu-și mai pun piciorul pe la noi. Numai săracul Vasile Nistor, omul nostru de totdeauna, vine să ne mai întrebe de sănătate.

— Ba ne poartă grija, bade Vasile, însuși ministrul pămîntului. Nu ai auzit și dumneata scrisorile ce le trimite plugarilor, pe care ni le citește Dumitru Pop? — spuse un țăran mai tînăr.

— Păi cu scrisorile nu se face nici o brînză.

Femeile începură a se coti și a chicoti.

— Ba se face, bade Vasile — zise o femeie rumenă și voinică. N-ai auzit că și Ionu Birișului ară acum cu patru boi?

— Dar ce-a făcut cu mîrtoagele lui ? — întrebă cineva în rîs.

— Le-a vîndut și-a cumpărat mîndrețe de boi. De-acum numai poiată mare să aibă, că în cea de acum nu pot intra boii din pricina coarnelor mari.

Larma începu să crească. Oaspeții, stăpînindu-se atîta vreme, își dădură drumul. Discuțiile domnilor se urmără fără nici un rezultat. În curînd cei doi ajutători din strană începură troparul de la feștanie la casă nouă.

«Unde umbrește darul tău, Mihaile arhanghele, de-acolo se alungă puterea diavolului.»

Apoi alte și alte cîntări bisericești. În curînd porniră și cele lumești. Lelea Vironica își scutură capul, dîndu-și năframa-ntr-o ureche, își răzimă brațul stîng de masă, și începu o doină veche. Apoi alta, acompaniată de femei, și alta. Vuța apucă un restimp de liniște și își începu romanța ei.

Învățătorul Popescu o mîncă din ochi. Se făcuse fată frumoasă Vuța, și avea o voce caldă, învoalată care tremura în inima feciorilor.

Petrecania se dezlegă acum în toată legea. Cîntă și părintele Cornel o podobie, îndrăzni și cantorul Ilie, deși parcă nu s-ar fi căzut, își zicea el, fiind în casa lui. Își arată și notarul vrednicia.

Păharele se ciocneau tot mai des la masa întinsă.

— Asta-i adevărata viață — izbucni într-un tîrziu dascălul Popescu. — Ne-am pierdut vremea cu discuții. Dacă suntem cu adevărat, părinte, țărăniști ori naționaliști, să trăim viața cum o trăiește poporul. Peste capul lui trec toate discuțiile noastre, ca niște deșertăciuni.

— Mi se pare că chiar deșertăciuni sunt — încuviință părintele Cornel.

XXIX

Părintele Andrei Dragomir petrecea mai mult în Curmătura, decît în oraș, la fiul său, judecătorul. Mai ales de cînd se desprimăvăra și pînă la întîiele înghe-

țuri. Aici era acasă, aici voia să fie îngropat, lângă preuteasă, cînd îi va veni sorocul. O vedea acum pe răposata printr-o ceață tot mai deasă. Întristarea lui după aceea cu care a trăit o viață, se schimbaseră de mult în resemnare, iar după zece ani și resemnarea parcă nu mai era decît un abur subțire. De multe ori medita la taina acestei vieți, și, cu toată credința lui, îi părea de nepătruns, și viața și moartea, și ce era dincolo de moarte. Pentru ce nu putem trăi noi misterele credinței — se întreba adeseori. Pentru ce nu simțim că prin moarte mergem cu siguranță în nemurire? Cu gura, cu mintea, cu inima ne tot repetăm acest adevăr, dar el nu se coboară în noi pînă la trăirea lui adevărată! A slăbit credința lui? Au slăbit, de bătrînețe, puterile lui spirituale? Să nu fie adevărat că la bătrînețe vede omul mai limpede adevărurile cele mari? Sau, doar, bătrîni ori tineri, tot nepuțincioși, tot nimica suntem cînd e vorba de tainele mari ale vieții, fără harul Domnului, fără ajutor de sus?

Părintele Andrei avea acum vreme destulă pentru cecania din *Ceaslov*. Rămînea zilnic aplecat asupra lui, într-un colț de odaie, în verandă, în grădină. Se ruga și cerea darul de sus să-i încălzească sufletul acum la bătrînețe pentru adevărurile cele mari ale credinței, pentru «cele din urmă ale omului».

Nu reușea însă să se pătrundă și să se încălzească pe cît ar fi voit, cum se pătrundea de adevăr în anii cei dinții ai preoției. Tot inima îmbătrînită va fi de vină, își zicea el. Era cu un picior în groapă și totuși cele pămîntești îl pasionau și acum mai tare decît cele cerești. Acestea păreau mai mult un vis, dar lucrurile vieții de toate zilele erau realități. A, dacă ar fi acum în stare sufletească de la moartea preutesei! Ce deșertăciuni îi păreau atunci toate! Cît de ușor i-ar veni să nu se mai gîndească decît la cele cerești! Dar sentimentul de atunci a fost spălat de curgerea anilor, de întîmplări, de bucurii și întristări, de viață, și iată, nu-l mai putea deștepta acum, cînd el se apropia însuși de pragul peste care trecuse preuteasa!

De cîte ori nu se hotărîse să-și pună frîu, să nu mai discute cu fiul său Cornel chestiuni politice! Ce folos, ce interes mai puteau avea ele pentru dînsul? El își făcuse

acum o convingere. După călătoria aceea prin părțile de miazănoapte ale Ardealului, pusese ban lângă ban din ce putea cruța din pensia mică. Trebuia să vadă și Căpităla și Constanța și Chișinăul și Iașii înainte de a muri, mînat de același instinct care-l pornise și-n primul drum : să vadă cu ochii cum arată și partea cealaltă de țară. Să vadă dacă-i așa cum o ponegresc partidele politice, că se zbate ca peștele pe uscat, ori progresează. Mai ales voia să vadă dacă românii aceștia din Regatul vechi sunt chiar așa de neputincioși cum se spunea cu tot mai mare insistență pe măsură ce sporeau anii de opoziție ai Partidului Național din Ardeal ? Voia să vadă dacă acolo nu s-a lucrat și nu se lucrează nimic ?

Își făcuse drumul încă înainte de-a ajunge la guvern partidul pentru care fiul său, Cornel, era în stare să se certe chiar cu el. Se tot mira bătrînul de unde să-i fi venit lui Cornel înverșunarea aceea ? Lucrase mai nimic alături de oamenii ajunși acum la conducere, înainte de Unire : abia ieșise doar din seminar, abia se preotîise în pragul Unirii. Mai îndreptățit ar fi fost el, Andrei, să se lege morțiș de niște oameni, cu unii dintre care luptase o viață întreagă. Totuși el își păstrase o măsură, o independență, judeca lucrurile cu mintea sa, nu le lua de-a gata judecățile, așa cum se reflectau printr-o prismă străină. Cornel ăsta al lui i se părea într-o măsură oarecare sectar, fanatic. Cum putea un om cu mintea întreagă, și încă chiar fiul lui, să nu vadă decît rele și slăbiciuni în tot ce venea de dincolo, și să atribuie toate virtuțile numai ardelenilor ? Și chiar lor numai celor ce n-au părăsit Partidul Național !

Pornise în al doilea drum și pentru a se documenta el însuși și a putea rezista în discuții năvalei de argumente și vehemenței fiului său.

Bătrînul se întoarse foarte încîntat și mîndru de tot ce văzuse. În cea dintîi discuție avută cu Cornel după întoarcerea sa, se mărgini să-i comunice numai concluziunea la care ajunsese :

— Dragul meu, un popor care a întemeiat o țară a lui, a păstrat-o și a apărut-o prin veacuri, a înzestrat-o și a adus-o în rînd cu țările civilizate, cum au făcut românii de dincolo, nu poate fi luat peste picior, ci trebuie

admirat și cinstit. Nu a putut fi nici un neam de «țigani» nici de grecotei, cum se strigă la alegeri, ci un popor cuminte, chibzuit și viteaz. Ei, dacă am fi creat și noi, ardelenii, o țară liberă și independentă cu veacuri înainte, ori și numai un oraș ca Bucureștii, poate tot am mai avea dreptul să criticăm ! Dar așa... mai bine să tăcem !

Luat pe neașteptate, Cornel nu-i putu răspunde atunci decît cu frînturi de vorbe :

— De, or fi fost odată. Valoare istorică ! Dar care-i valoarea prezentă ? Atunci erau la conducere boierii, acum sînt ciocoi !

Drumul i-a fost bătrînului de mare folos în discuțiile ce-au urmat cu fiul său, și i se părea lui Andrei că i-a fost de folos și lui Cornel : o lăsase mai domol cu critica.

Părintele Andrei avu acum vreme să frunzărească mai des prin *Istoria Românilor* de Xenopol, pe care o avea de mult, dinaintea Unirii, și își împrăpăta o mulțime de fapte care îl ajutau în discuțiile cu fiul său, și pe care acesta nu le prea știa, cum constată bătrînul cu uimire. Hei, cînd se agăța Cornel de toate fleacurile, minciunile, calomniile care circulau în public și prin coloanele ziarelor, cum îi mai închidea gura, începînd să-i spună ce-a văzut el pe la minăstirile din Bucovina ! Căci de la Iași trecuse și în Bucovina și vizitase principalele minăstiri.

Cornel asculta uimit, dar firea lui nu se potolea.

Două dureri avea acum părintele Andrei la bătrînețele sale înaintate : una că, deși din partea țării era liniștit acum și își făcuse convingerea că în cîteva decenii de pace România va fi una dintre țările cele mai vrednice din aceste părți ale Europei, tot nu se putea gîndi cum ar fi voit, și mai ales nu putea simți după dorința lui adevărurile de credință spre dezlegarea cărora totuși se simțea apropiindu-se ; și a doua, firea asta nemulțumită și răzvrătită a fiului său.

Odată, după o discuție, îi zise lui Cornel :

— După cît bag eu de seamă, tu trebuie că trăiești mai nemulțumit acum decît subț unghi.

— Cum așa ? — făcu mirat Cornel.

— Așa că nu te văd bucurîndu-te că trăiești în țara ta acum. Așa că ești mereu răzvrătit, mereu iritat, ca și cînd ai fi înconjurat de dușmani. N-ai altă treabă decît să critici mereu pe toată lumea. Trăiești mereu amărît, zbuciumat de dureri închipuite, cred eu, și nici nu te gîndești să te bucuri de țara ta. Nu ești mulțumit cu nimic.

— Dar cum să fiu cînd văd ce se petrece în țară? Cum să nu-mi pese?

— Eu cred că alta trebuie să fie cauza și a nemulțumirii tale și a șefilor tăi, care cu vorbăria lor, ți-au luat mințile de tot. *Cred că v-ați umplut de răutate, de ură și de pizmă, fiindcă de zece ani nu faceți nimic decît vorbiți.* Vorbiți și vi se pare că lucrați. Dar a nu realiza nimic, a pierde vremea în a încrușișa săbii de hîrtie, e izvorul oricărei nemulțumiri în viață. Pentru că omul nu e satisfăcut prin munca altora, ci numai prin munca sa. Numai atunci e mulțumit și fericit, cînd lucrează, cînd realizează ceva.

— Ce, parcă eu stau cu mîinile în sîn?

— Nu e vorba de munca pentru existența zilnică a cuiva. De aceasta se pot lipsi numai cei ce cred că nația sau țara e datoare să le dea existența, fără a îndeplini nici o profesiune, decît aceea a vorbăriei. Aceștia sunt cei privilegiați, dar și cei mai plini de pizmă și venin.

— Vrei să faci aluzie la... — se înfurie Cornel.

— Nu fac aluzie la nimeni, vezi tu bine. Eu nu mă fac judecătorul oamenilor. Știu că avem cu toții un singur judecător. Eu vreau numai să-ți spun o convingere a mea, în nădejde că-ți va fi de folos. Afirm deci că omul trebuie să muncească, să vadă lucrul mîinilor sale, pentru a fi mulțumit. Dar sfinții tăi de la Ierusalim ce-au muncit de la Unire pentru țara asta? Și tu însuți ce-ai făcut pentru sat, pentru popor în România mare?

Părintele Cornel îl privi uluit. Bătrînul nu-i vorbise încă niciodată cu atîta asprime și cu atîta pornire. Zăpăcit, nu știa ce să răspundă.

— Pentru ce crezi tu că diavolul a rămas mereu diavol, condamnat pentru eternitate? Pentru că Dumnezeu nu i-a dat să lucreze nimic bun, să realizeze nici o operă, ci numai să îndemne la rău și să dărîme.

— Dar ce ar fi putut face ai noștri, fiind mereu în opoziție ? — putu întreba Cornel în cele din urmă.

— Dar munca și activitatea pentru țară e numai datorია celor ce-s la guvern ? Pînă la Unire, la noi n-a fost nici un român ministru, și tot programul realizat de ardeleni în veacul trecut, în toate domeniile, se datorește muncii intelectualilor noștri. Acum, că avem țara noastră, crezi că un guvern poate face tot, că trebuie să facă tot, iar noi să stăm să ne uităm cu brațele încrucișate, să criticăm și să bîrfim ? Ce ar fi putut face domnii noștri în opoziție fiind pentru binele obștesc ? Să fi pornit, de-o pildă, din sat în sat, să facă poporului o adevărată educație cetățenească, cum au făcut pe vremuri una națională ! Să fi întemeiat bănci populare cum sunt cele de dincolo, cu dobînzii mici, să-și fi putut cumpăra noi împrietăriți, plug și vite. Să fi sprijinit ca mai înainte asociațiunea noastră «ASTRA» pentru luminarea și cultura poporului. Nici la adunările generale nu mai merg, și oameni care se cred conducători spun că «ASTRA» nu mai are nici o misiune în România mare, că statul e dator să facă cultura maselor. Dar tu însuți te-ai gîndit vrodată să inviți în Curmătura echipe de doctori ai «ASTREI» care cutreieră satele de sub munte și cercetează sănătatea oamenilor ? Sau ai avut cel puțin dorința să înființezi un cor în sat, să organizezi tinerețul cum se face pe unele sate tot de către echipe de-ale «ASTREI». Ai auzit cel puțin de «Șoimii Carpaților» ? Nu, dragul meu copil, cine nu realizează nimic pentru binele obștesc n-are nici o bucurie în viață, nici chiar în România mare. Mă mir eu însă mult cui sameni, și cum te-a putut robi într-atîta prostia asta de politică !

Cornel nu-i mai răspunse nici atunci nici multă vreme după aceea. Nici nu mai discută politică cu bătrînul din ziua aceea. Simțise durerea cu care-i vorbise tatăl său, sinceritatea ei, și gîndindu-se mai adînc asupra celor spuse de el, trebuise să vadă că era mult adevăr în ele. Da, după desființarea Consiliului Dirigent, «sfînții lui de la Ierusalim» nu mai lucraseră, nu mai realizaseră nimic, ci numai vorbiseră, ținuseră întruniri, luaseră parte la alegeri, duceau campanii politice prin presa lor. Dar de lucrat, nimic ! Nimic din ce pomenise tatăl său că ar pu-

tea face. Și el însuși, în afară de slujba lui de preot, ce mai făcuse? Se robise cu totul preocupărilor politice. Abia aștepta să-i vină ziarele — avea patru zilnice abonate — să citească rubricile politice, să le confrunteze, să citească printre rînduri. Abia aștepta să i se trimită vorbă de la clubul partidului din oraș că a venit un șef mai mic sau mai mare, pentru a înhăma caii și a porni să-l vadă și să-l audă ce noutăți aduce.

Bătrînul avea dreptate : se bucurase el că trăiește în România mare, cum se gîndise la ea înainte de înfăptuire? În liceu? În seminar? Auzise despre noua activitate a «ASTREI». Chiar în cîteva sate nu prea îndepărtate se făcuse organizația tineretului «Șoimii Carpaților». Auzise că umblă echipe de medici și de conferențieri, că vin uneori coruri de școlari și școlărițe de la oraș pe sate, duminecile și în sărbători. Auzise că în sate părăsite, sărace, umilite, poporul începuse să-și ridice capul, între minoritarii de acolo. Chiar în Aluniș se înjghebase un cor. El ce făcuse pînă acum? Poate nemulțumirea de-a nu fi făcut nimic îl făcea mereu iritat și nemulțumit, pornit pe critică și cleвете, cum afirmase tatăl său? Îi veneau mereu în minte cuvintele lui și se ferise să mai aibă discuții cu bătrînul.

Într-o zi, fiind la oraș, după ce trecuse pe la club ca de obicei să afle noutăți — chiar auzise c-a sosit unul dintre conducătorii partidului, dar nu s-a oprit decît o jumătate de zi — trecuse pe la liceu să se intereseze, cum se mai poartă băieții lui, unul în clasa întâia, altul într-a treia.

Directorul îi atrăsese atențiunea că cel mai mare — Liviu — a început să dea îndărăt la învățătură.

— Care ar putea fi pricina? — se interesă părintele.

— Cred că nu e alta decît aceeași care îndepărtează și pe alții de carte : jocul, sportul, în special fotbalul ăsta care începe să înnebunească întreg tineretul. A intrat și Liviul dumitale în echipe! Ar fi cazul să-i interzici categoric dumneata.

— Direcțiunea nu poate opri jocul acela?

— Nu, din păcate! E un fel de educație fizică modernă, cum era pe vremuri gimnastica. Dar ajunge pri-

mejdios. Băieții se pasionează mai tare de el decît de carte. E ca și politica.

— Cum așa ?

— E la ordinea zilei, ca și a face politică. E un fel de intoxicație modernă, de după război. După cum sunt azi oameni destui cărora le pare că muncesc și sunt utili societății făcînd politică, adică nefăcînd nimic, bătînd apa în piuă, așa elevii de azi cred că-s școlari buni, și elevi fruntași dacă știu bate bine mingea și pot cîștiga partida de fotbal. Mi se pare că lumea a luat drumul racului, părinte Dragomir. Pe vremea dumitale în ce clasă ai citit pe cronicarii români ?

— Cred că în clasa a șasea.

— Ei azi nici într-a opta nu sunt cunoscuți decît doar cu numele. Îmi pare mie că lumea asta de după război nu mai voiește să muncească, ci să trăiască și să se bucure de viață. Dar de cînd e lumea, bucuria vieții o dă munca, nu petrecerea.

Părintele Cornel rîmase cu ochii la directorul : vorbise cu bătrînul ? Vorbea mai mult pentru el, decît pentru fiul său Liviu ? Ori toți bătrînii judecă la fel ?

Și asupra acestei convorbiri revenise adeseori preotul cel tînăr din Curmătura. Și ea fusese îndemn nou să nu mai discute politică cu tatăl său, pînă la biruința partidului, pînă la venirea lui la guvern...

Atunci, fără să spună nimic tatălui său, ținuse să facă ceva pentru sat. Intervenise pe lîngă fostul său coleg de liceu, acum subsecretar de stat la Domenii și Agricultură, și cîștigase pentru comună intravilanul și grădina grofească, pentru locuri de case.

Părintele Andrei se bucurase și-l lăudase. De mult ar fi fost cu dreptate să se parceleze locul acela !

— Dacă nu venea partidul nostru la putere, dreptatea ar mai fi putut aștepta !

— Spune mai bine : dacă nu erai prieten tu cu subsecretarul de la Agricultură.

— Cred că oricare ar fi fost în locul lui, ardelean, ar fi înțeles situația.

— Să dea Dumnezeu să fie așa !

— Este ! Am știut eu pentru ce țin morțiș la Partidul Național.

— Altceva este să ai o convingere, și altceva să nu mai știi de nimic, să nu te mai intereseze nimic decît politica.

— Dar numai prin politică se pot realiza lucruri mari, schimbări adînci în viața publică.

— Noi suntem chemați pentru munca de toate zilele, pentru realizări mici, din care se pot crește și cele mari.

Părintele Cornel era vesel și pentru că izbutise, pentru că putuse face un lucru bun pentru sat, și pentru că prin acest cîștig autoritatea lui crescuse mult înaintea parohienilor.

Trecuseră apoi săptămîni și luni și ceea ce-l izbise mai mult pe tînărul preot fuse faptul că în țară nu se vedea nici o schimbare fundamentală, în nici un ram al administrației publice, și, cu toate acestea, ziarele partidului nu mai suflau un cuvînt că țara s-ar afla «pe marginea prăpastiei», iar cînd trecea pe la clubul din oraș, pe la prefectură, cînd întîlnea miniștri ori alți înalți demnitari, toți erau optimiști și bucuroși, toți vedeau viața publică în cele mai frumoase culori, toți credeau acum în viitorul țării. Părintele Cornel aproape că nu mai recunoștea oamenii. Contactul cu ei acum nu-l mai irita, nu-l mai umplea de pesimism. Totuși, după întălegerea entuziasmului de la începutul guvernării, constatînd mereu același optimism, întîlnirea cu ei, cititul ziarelor partidului pline cu articole ditirambice, începuse să-i lase o impresie tot mai neplăcută, care în cele din urmă ajunsese penibilă. Se întreba: oamenii nu văd că în țară nu s-a schimbat nimic? Sau are dreptate tatăl său? Avea acum de lucru, făceau ceva, nu se mai opreau la vorbăria goală, și de aceea erau senini, mulțumiți, plini de entuziasm chiar?

Organele administrative schimbaseră oamenii, dar sufereau de aceleași slăbiciuni. Rar, unde ajunsese la conducere vrun om cunoscut de mai înainte de harnic, energetic și cinstit, se putea vedea o îmbunătățire.

Părintele Cornel Dragomir începuse a pune vina pe fuziunea aceea cu țărăniștii. Ea lega minile partidului. Ea punea bețe în roatele guvernării. Miniștrii din Regat ce folos că erau membri ai partidului, dacă erau din același aluat ca și miniștrii liberali, averescani și de alte nuanțe politice?

Aștepta schimbări și reforme mari și nu se arătau de nicăiri. Nu curățise cineva nici abuzurile administrației, cel puțin. Părintele era adeseori nemulțumit, și lăsa articolul de gazetă citit numai pe sfert.

Tatăl său îl observa, clipea din ochi cu înțeles, dar nu zicea nimic.

Într-un rînd, Cornel nu se mai putu stăpîni.

— Totuși e o nerușinare să afirmi că vremea ilegalităților a trecut, că românul a ajuns în sfîrșit la dreptatea lui. Mai ieri, totul era putred în țară, azi totul e aurit. În aceeași gazetă ! Scris negru pe alb de același om !

— Ce știm noi, poate se va arde cu fierul roșu — zise cu viclenie bătrînul.

— Cu fierul roșu ! Dar dumneata n-ai auzit ce s-a petrecut zilele trecute, aici aproape de noi ?

— Nu ! N-am auzit.

Cornel îi povesti furios cum dintr-o moșie expropriată și parcelată, s-a luat din nou un lot de cincizeci iugăre pentru grof, sub motiv că ar fi loc de vie. Vii or fi fost pe-acolo înainte cu o sută de ani.

— Nu mai sunt ilegalități ! Așa-i dacă au pus la Agricultură un țărănist !

— Da, însă avocatul care l-a apărat pe grof e un ardelean cu greutate azi de cîteva milioane, cîștigate pe lîngă Comitetul Agrar din București.

— Spuneai că n-ai auzit ce s-a întîmplat ? zise cu ciudă Cornel.

— Credeam că vrei să spui despre alt caz, căci din nenorocire mai sunt.

Lui Cornel îi pieri orice poftă de discuție. Nemulțumirea lui și-o descărca însă mereu în spatele țărăniștilor din guvern și din administrație.

În starea aceasta sufletească fusese și la festania din casa cea nouă a lui Opriș. Cele ce auzise cu acel prilej de la notarul Rău și de la învățătorul Popescu, îl puseseră și mai mult pe gînduri. Era, desigur, o tovărășie nefirească !

Mulțumirea ce o simțise în primele săptămîni după venirea partidului la guvern, și cea de cîteva zile după ce reușise să cîștige intravilanul din vatra satului, se risipiseră de mult. El începuse să fie încă și mai iritat, și mai

neîmpăcat cu soarta, decît în vremea cît a stat partidul în opoziție... Critica mereu și acum. Întîi în sinea lui, fiindu-i greu și rușine să le spună și altora părerea sa. Apoi nu se mai putuse stăpîni, și începuse să vorbească tare. Atît de tare, încît de la club i se atrăsese atențiunea comunicîndu-i-se cuvîntul de ordine al conducerii partidului :

«Lumea să fie cu răbdare ! Numai Dumnezeu a făcut lumea în șase zile».

XXX

La Ziua Crucii din acel an, sluji la biserică și părintele Andrei Dragomir. Cînd era în Curmătura servea, cînd voia, în zilele lucrătoare. Numai la praznicele mari celebra sfînta liturghie cu fiul său, Cornel. Bătrînul era de principiul că parohul e cel dintîi în biserică sa și, cînd serveau împreună, Cornel îl silea să participe. Părintele Andrei nu voia să-l micșoreze prin nimic pe fiul său și era de convingerea ca fiecare preot să se povățuiască singur, să nu aștepte ajutor de la altul, să nu i se pară poporului că preotul tînăr ar fi mai puțin decît cel bătrîn. Pornea de la sine. Nu i-ar fi plăcut să aibă pe cineva mai mare, proptea lîngă sine.

Dar Ziua Crucii era praznic mare, era și hramul bisericii din Curmătura, și bătrînul sluji la locul de frunte de la altar. Fusese cam bolnăvicios în ultimele zile, totuși nu lipsise de la praznic. Predica o ținu totuși părintele Cornel, și bătrînul, ascultîndu-l, își zicea că nu vorbește rău, ba are chiar multă căldură și putere de convingere în cuvînt. Nu-l mai auzise predicînd de la Rusalii.

După liturghie, Cornel își luă o bucată de prescură și un păhărel de vin.

— Îmbucă ceva și dumneata, tată !

— Pînă deseară. Am ținut totdeauna ajunul Crucii.

— Păi, o bucățică de prescură și o înghițitură de vin ! Mai ales că n-ai fost prea bine zilele trecute.

— Acum mă simt bine, mulțumită lui Dumnezeu.

Acasă îi aştepta poşta. Cîteva gazete şi o scrisoare. Scrisoarea era adresată bătrînului. Şezu la masa pe care erau puse ziarele, şi deschise epistola. O întoarse şi pe-o parte şi pe alta, cercetînd scrisul. Nu-l cunoştea. Se uita la iscălitură. Abia o putu descifra. Era un nume de doctor cunoscut. Numele unui profesor de la Universitate.

Părintele Andrei îşi şterse cu grije ochelarii şi începu să citească. Patru pagini. Cînd isprăvi chiar trecea Cornel prin odaie, îl opri şi i-o dete s-o citească şi el.

— Dar ce scrie ?

— Citeşte să vezi !

Părintele Cornel trebui să facă întîi un extract de boţez după care aştepta omul în odăiţa ce servea de o cancelarie parohială. Numele doctorului îl cunoştea şi el din auzite. Ce-i putea scrie bătrînului ?

După ce o citi, reveni în odaia unde era tatăl său şi-o puse pe masă cu un sentiment de vinovăţie.

— Nu-l cunoşti ?

— Din auzite.

— Eu am cunoscut bine şi pe părinţii lui. Nu ştiu cum să-ţi spun. Îmi vine oarecum greu că nu-l cunoşti personal. Îl cunoaşte atîta lume de la sate. Lucrează de mai mulţi ani cu «ASTRA». Toate duminicile şi sărbătorile — cu o echipă de medici tineri şi alţi intelectuali — colindă satele.

— Hm ! Va vrea să întemeieze şi el un partid, un nou partid, că n-avem destule !

— Vorbeşti cu păcat, fătul meu ! Omul nu umblă după partide, nu face politică. Lucrează în cadrele «ASTREI» noastre. Şi realizează lucruri admirabile. Tu nu citeşti din ziare decît articolele şi informaţiile politice. Dar nu ar fi rău să mai citeşti şi altceva. Să vezi că în ţara noastră se mai face şi altceva decît politică. E adevărat că gazetele zilnice nu prea aduc alte ştiri decît politice, dar ai şi două ziare populare săptămînale abonate. N-ar strica să le mai răsfoieşti şi pe acelea. Ai vedea că naţia noastră din Ardeal îşi ridică capul, şi chiar în ţinuturi unde înainte de Unire nu era nici o manifestaţie de mişcare sau organizare românească. Cum ţi-am mai spus, ţara nu stă pe loc, nici nu se ameteşte de vorbe. Şi aici cred eu că e mîntuirea noastră.

— Dar ce vrea acel domn profesor cu mine ? Și pentru ce-ți scrie duminică și nu mie ?

— De, mi-ar fi plăcut și mie să te cunoscă și să-ți scrie direct. Dar nu-l cunoști, și nu te cunoaște. De aceea-mi scrie mie.

— Și ce vrea ?

— Dacă ai citit rîndurile duminică, ce mai întrebi ? E limpede ! Să facă și în Curmătura ce a făcut într-alte sate, să organizeze tineretul cu concursul tău și al învățătorilor, să i se dea o educație națională care să facă generația tînăra conștientă de cetățenia ei ¹ românească, să se simtă stăpîn în țara lui și să se poarte ca stăpîn. Să facă o organizație tinerească pe care să o atragă cu tot ce e plăcut tinereții, cu coruri, cu jocuri, cu teatru, obicinindu-i a trăi într-o disciplină morală și națională. Să crească generații de români după lozinca : «Suflet sănătos în trup sănătos».

— Dar de unde le mai scoți dumneata toate acestea ? În epistolă scrie de organizarea în sat a «Șoimilor Carpaților» pentru tineretul de ambele sexe, organizație care a dat rezultate frumoase într-alte sate.

— Adevărat că în scrisoare nu spune prea multe, probabil pentru că presupune că cunoști și tu activitatea în această direcție a despărțămintelor fruntașe ale «ASTREI». Eu le știu pentru că urmăresc acțiunea de la început, citesc dările de seamă din ziare despre ceea ce se lucrează la sate. Iar într-un rînd l-am auzit chiar ținînd o conferință la oraș, cînd am fost la fratele tău Ion. A vorbit tocmai despre însemnătatea și necesitatea acestei organizații a tineretului. După cum spunea profesorul, e vorba despre o problemă mai însemnată decît orice preocupare politică.

— Va fi vorba de o politică nouă — zise Cornel cu scepticism. — Să înregimentezi pe om din copilărie într-o anume tabără, să-l îndocctrinezi din tinerețe, pentru a dispune de aderenți fanatici mai tîrziu. [...] De altfel se aude că și în Germania există o asemenea organizație a tineretului, ba parcă și la noi, tot în vederea creării unui partid politic.

¹ În prima ediție (1943) greșit : lui (n. ed.).

— E curios cum tu nu poți concepe nici o acțiune decît în interes de partid, de politică !

— Fiindcă azi pe primul plan rămîne lupta politică în toate țările. Societatea, regimurile sociale și politice de după război, încă nu sunt așezate. Sunt încă în căutarea unei forme definitive. Iar așezarea desigur că nu se va putea obține prin conferințe, prin coruri, prin mijloacele culturii ci numai prin programe politice și sociale.

— Șezi aici, să stăm puțin de vorbă. Și așa nu am mai discutat împreună de mult — zise bătrînul, începînd a-și pierde calmul de mai înainte. — Ei, așa ! E zi de ajun azi și de meditație. Iată ce aș vrea să știi : dacă organizarea tineretului la noi ar urmări scopuri politice, crezi că nu ar fi utilizat de mult acest mijloc partidele noastre ? Aici e vorba de altceva, fătul meu, e vorba de întărirea și consolidarea Unirii chiar împotriva împărțirii de forțe pe care o fac partidele.

— Dacă-i așa, e tot ce susțin eu : se urmărește crearea unui partid totalitar, cum e fascismul sau național-socialismul.

— Iată ce spunea doctorul în conferința lui. Avem România mare, avem statul nostru. Peste granițe nu mai avem la ce privi, decît pentru a observa primejdiile care s-ar putea ridica. Dar datoria de azi e să privim înlăuntrul granițelor, să vedem ce material uman și etnic avem. Pentru că România pentru a dăinui are nevoie de un popor sănătos trupește și sufletește, de un popor conștient de drepturile și datoriile lui de român, de un popor harnic, muncitor, cruțător, de un popor luminat. Nici un partid politic nu s-a întrebat pînă azi ce boli rod sănătatea trupească a neamului. Nime nu s-a întrebat ce și cîtă conștiință cetățenească românească are poporul nostru, cît optimism, cîtă încredere în viitor. Ei bine, «ASTRA» urmărește aceste idealuri nouă în propaganda ei culturală de azi, pentru că o țară nu poate fi tare, dacă nu are un popor înzestrat cu calitățile înșirate. Și oamenii cu cap s-au gîndit că dacă generațiile adulte nu mai pot fi educate cu ușurință în mentalitatea de stăpîn și cetățean conștient, pot fi generațiile tinere, care vor fi cetățenii și apărătorii de mîine ai țării. Nu-ți pare că au dreptate ?

— Desigur, tinerețea e mai ușor influențabilă.

— Idealul acestei noi acțiuni educative și nu politice este pe scurt : o națiune sănătoasă la trup, sănătoasă la suflet, conștientă de misiunea ei în țara sa.

— Cred că de sănătatea trupezască a românului nu ne putem plînge.

— Nu ne cunoaștem poporul. În multe ținuturi e ros de multe boli, mai ales acum, după război. Cum am vreme destulă, cînd sunt la fratele tău, citesc reviste și broșuri, în care se publică date statistice foarte îngrijorătoare. Echipe de medici tineri, în cadrele despărțămintelor «ASTRA» au examinat la fața locului multe sate. Nu, românul nostru nu prea are «șapte vieți în pieptu-i de aramă». Sunt și azi, cu toată reforma agrară, regiuni întregi cu populație subnutrită. Pămînt n-a fost pretutindenea de împărțit. Regiunile muntoase au rămas așa cum au fost. Alcoolismul e în creștere, mortalitatea copiilor, asemenea. Bolile lumești se lătesc mereu.

Părintele Andrei îi spuse, pe rînd, tot ce aflase el din lectura făcută în ultimii ani din cărțile tipărite de «ASTRA».

— Iată ce vor să îndrepteze cei care au scris scrisoarea asta. Dacă e politică, cum zici tu, apoi o astfel de politică aș înțelege și eu să fac. Dar nu-i politică, ci grije națională și educație cetățenească. Ce partid s-a interesat vrodată de aceste mari rele care sapă vitalitatea neamului ?

Pînă spre seară, tatăl și fiul nu mai vorbiră despre scrisoare.

Dar, la cină, bătrînul zise :

— Ce să-i răspund ?

— Doctorului aceluia ?

— Da !

— Scrie-i că s-ar putea face o încercare și la noi.

— Numai cît satul trebuiește pregătit înainte de a veni ei.

— Voi vorbi și cu învățătorii. Scrie-i !

— În cazul acesta cred că mai potrivit ar fi să răspunzi tu. Mi-a scris mie, numai fiindcă nu te cunoaște pe tine. Toată scrisoarea era pentru tine, cum ai văzut !

Lucrul acesta îl simțise Cornel, de cînd citise epistola. Pentru aceea o pusese pe masă cu un fel de rușinare. Oricum nu era plăcut pentru un preot tînăr, fruntaș între

preoți, cum se ținea el, să citească fie și printre rînduri, numai ca un fel de reproș. Alți preoți s-au grăbit ei să invite «ASTRA» pentru organizarea tineretului, iar aici se îmbia însuși organizatorul mișcării. Hotărîrea de acum, de a-i scrie că s-ar putea face o încercare și în Curmătura, fu luată tot din acest simțămînt penibil. Cum ar refuza, fiind vorba de o acțiune pentru binele obștesc ?

Ziua aceea de ajun, Ziua Crucii, aduse roade în viața tînărului preot, spre marea mîngîiere a bătrînului. Cornel se gîndi mai adînc în zilele următoare asupra celor spuse de tatăl său, și trebui să recunoască adevărul că multe erau de făcut pentru popor în România mare, și că într-adevăr nici chiar partidul său, dar încă celelalte, nu se interesau de multele rele ce trebuiau îndreptate. El luă contact cu cei doi învățători, le spuse despre ce este vorba și se apucară de lucru, să poată primi cum se cuvine în Curmătura echipa «ASTREI» care avea să vină la ei. Organizară cu copiii de școală cîteva coruri, declamări de poezii, un mic dialog între două fete, un dialog între trei elevi mai mărișori.

Părintele Cornel lua parte la toate pregătirile. Se gîndise și la cuvîntarea cu care-i va întîmpina pe domnii de la oraș, își scrisese scheletul vorbirii pe o foaie de hîrtie. Vestise în biserică, în două dumineci de-a rîndul despre ce este vorba și-i invitasă pe oameni să vină cu toții. În vremea pregătirilor nu mai citea cu atîta rîvnă ziarele, le frunzărea mai mult. Iar după producția elevilor și după adunare, care reușiseră peste toate așteptările, părintele Cornel se trezi însuflețit și fericit, cum nu mai fusese din anul cel dintîi după Unire.

Țăranii crezură, la început — cu toate explicările date de preot — că nu poate fi vorba decît tot despre o adunare politică, cine știe, poate vor veni iar alegeri — și numai producția copiilor cu care începu serbarea, le descoperi frunțile și le făcu sufletul binevoitor față de echipa domnilor. Apoi, cînd aceștia, după salutul de binevenire al părintelui Cornel, începură să vorbească, fură ascultați cu tot mai mare atențiune. Nici un cuvînt despre guvern, despre cîrmuire, despre cutare ori cutare partid, nici o

calomnie, nici o înjurătură. Oamenii aceştia tineri vorbeau despre naţia românească cum trebuie să fie şi să ajungă tare şi stăpînă, cum e răspunzătoare de întreg viitorul, cît trebuie să fie de sănătoasă, de harnică, cum să ţină laolaltă ca nişte fraţi, şi cum să-şi facă datoria faţă de ţară.

Oamenii ascultau tot mai pătrunşi. Limbajul acesta nu-l mai auziseră de la domni veniţi în sat de vro zece ani, de cînd se ţinuseră adunările pentru înfiinţarea gărzilor naţionale.

Unul dintre oaspeţi, un medic tînăr, le vorbi despre bolile multe cu care s-au întors oamenii din război, cum trebuiesc cercetate şi vindecate, să nu treacă şi asupra urmaşilor. Le arătă — dintr-o maşină — şi chipuri colorate în care se vedea cum mănîncă astfel de boale trupul omului. La sfîrşit, unul dintre oaspeţi, un fel de domnişor abia, le spuse o mulţime de poveşti şi poezii hazlii, încît se încîrligau oamenii de rîs !

— Ce-o să fie şi asta, măi oameni buni ? Comedie ? — ziceau unii.

Dar tuturor le plăcu şi toţi rămaseră luminoşi şi bucu-roşi, după adunare. Înţeleseseră cu toţii că aici nu mai era vorba să le ceară cineva voturile lor. Era întîia echipă de domni după Unire care venea să le dea ceva, nu să le ceară.

Curmătura fusese un sat destul de înconjurat şi înainte de Unire de propaganda culturală. Oamenii îşi mai aduceau unii aminte că înainte cu mulţi ani, au mai trecut pe la ei asemenea domni cu îndemnuri şi cu sfaturi bune. Reşedinţa despărţămîntului era departe de Curmătura, iar la conducerea aceluia se nimeriseră, ani în şir, intelectuali inactivi, prea comozi, pentru a se coborî în sate, mulţumindu-se să trimită prin comune cărţicelele din biblioteca «ASTRA» pe care li le punea la îndemînă Comitetul Central, pentru bibliotecile populare. Era şi în casa parohială o astfel de bibliotecă din cîteva zeci de broşuri. În sat, cînd se nimerea cîte-un învăţător harnic, se mai înjgheba cîte-o producţie la şcoală, sau un cor pe două voci al şcolarilor, care cînta în biserică. Părintele Andrei nu avu-sese iniţiative în domeniul activităţii culturale şi nici mare pricepere. El se schimbase numai acum la bătrîneţe, după

ce se pensionase, și mai ales după ce-l deziluzionase și-l întristase adânc dezbinarea românească de după Unire. Acum începuse să priceapă că pentru a rămînea bucuria României mari și a înfrăți din nou pe oameni, mișcarea aceasta pornită de «ASTRA» ar fi de mare folos. Totuși el nu s-ar simți în stare să se pună în fruntea unei asemenea mișcări. Nu s-ar pricepe, cum nu s-a priceput nici în tinerețe. Era un om curajos numai în lucrurile care priveau direct pastorația preotească, și economia lui. În aceste două se pricepea. Pentru ele s-a pregătit. Și chiar acum insistase pe lângă Cornel să invite echipa aceea numai pentru a-l mai abate de la preocupările lui politice și a-l vedea mai liniștit, pentru a-l constrînge să lucreze, să realizeze ceva, pentru că fiul său nu se interesa încă nici de economie. Lăsa toate grijile în sarcina bătrînului, și mai ales a soacrei sale, a preotesei văduve, Ana Mariuca.

Părintele Andrei Dragomir, după drumul ce-l făcuse în vechiul Regat și în nouăle provincii, se întărise și mai mult în convingerea că «țara nu stă pe loc, ci merge înapoi» și drumul acela parcă-i deschisese mintea și pentru a înțelege noua propovăduire făcută de «ASTRA». Nu-i spusese nimic lui Cornel, dar în drumul său văzuse mulți români amărîți, vite pipernicite și multe sate ca vai de ele. Făcînd asemănare cu satele din ținutul unde trăia el, avusese simțămînt de umilire, ba chiar de rușinare. Și nu o dată i-a gemut în suflet cuvintele : «săracii !» sau «săracile». Erau oameni care nu păreau deloc stăpîni în țara lor, așa cum cunoscuse în tinerețe populația ardelenască în satele de la apus și miazănoapte, cu mari latifundii. Totuși, aici, cum văzuse el, situația începuse să se îmbunătățească. Dincolo de munți însă n-a prea văzut nici case nouă pe satele sărace, nici port mai de dai Doamne.

Așa simțise mai repede propovedania nouă a «ASTREI» și se însufletea de ea, deși singur nu s-ar fi încumetat să ajute. Feciorul, Cornel, ar fi putut. El avea mai multă carte, era meșter la cuvînt. Dar, în primul rînd, bătrînul stăruise pe lângă fiul său pentru a-l vedea că începe ceva, și nu mai buchisează atîta ziarele, care îl țineau vecinic iritat și nemulțumit.

Și părintele Andrei avu bucuria să-l vadă pe Cornel schimbându-se subț ochii lui, îndată ce a intrat în noua acțiune din sat. Era mereu bine dispus acum, nu-l mai prea interesau știrile politice, ori și dacă se oprea asupra celor ce păreau mai importante, nu se mai oprea mult asupra lor. Ridica din umeri și zicea :

— Treaba voastră.

Și tot din anul în care se înființase în Curmătura un grup al «Șoimilor Carpaților», părintele Cornel începu să se intereseze tot mai mult de economie, luînd pe rînd asupra sa povara ce o ducea soacră-sa.

— A ieșit ca dintr-un farmec — își zicea bătrînul bucuros, și mulțumea în gînd lui Dumnezeu.

XXXI

În doi ani, organizația «Șoimilor» din Curmătura ajunsese una dintre cele mai bine disciplinate și pregătite. Își avea corul său, pentru care muncise cu mare rîvnă părintele Cornel Dragomir. Echipa satului lua parte la producțiile date de mai multe organizații în orașul din apropiere și chiar în capitala județului. Asemenea și corul.

Părintele Cornel îi însoțea pretutindenea. Rîvna lui nouă se datora la început, în primul rînd, faptului că în zadar aștepta marile schimbări și îmbunătățiri interne pe care le sperase de la partidul său. Deziluzia lui creștea cu timpul și nu se mai mira că se pornise și împotriva guvernului de acum aceleași critici ca și împotriva celor de mai înainte. Zelul lui pentru partid se răcise și în curînd ajunsese la un indiferentism, care se revărsa asupra însăși vieții politice.

Se convinsese că tatăl său avea dreptate, că omul nu poate fi mulțămit, dacă nu lucrează, dacă nu realizează ceva și că a face politică în felul cum a făcut el pînă acum, nu înseamnă a munci, ci a pierde vremea în zadar. Bucuria și satisfacția ce o simțea acum îl umplea de liniște și-i împrumuta puteri de muncă nouă. Începuse să

observe că masa mare a poporului, în toate satele, ajunsese de mult la convingerea aceasta, ba nici nu mai credea că poporul poate fi însuflețit pentru mai multă vreme pentru un partid sau altul, cum crezuse mai înainte. Politica, schimbările aduse de ea, nu mai interesa nici în Curmătura, nici în alte sate decât cel mult echipele restrînse din care se recrutau consiliile comunale, primarii, și, la alegeri, agenții electorali. Dar și aceștia se agitau numai cît țineau schimbările, apoi își vedeau de lucru.

Adevărat că și în Curmătura, și în alte sate, rămăseseră și rămîneau dușmăni între unii oameni din vremea alegerilor sau a luptelor pentru slujbele satului, și că dușmăniile acestea izbucneau uneori violent. Dar rîul cel mare al vieții țărănești curgea întins în albia lui, văzîndu-și de treabă. Oamenii harnici sporeau în bunăstare materială și în multe sate sporiseră și preocupările culturale și naționale. Părintele Cornel văzuse cu surprindere cum sate înapoiate și sărace, din regiuni împestrițate de străini, încep să crească în sînul lor un popor nou : tineretul, care se deosebea și la vorbă și la port de părinții lui. La întruniri și festivități de ale «Șoimilor», văzuse cum portul național începea să reînflorească în sate în care era de mult pierdut, iar graiul tineretului era cu mult mai curat și mai frumos. Din comune în care n-au fost niciodată mai înainte manifestări culturale, echipe de tineri înfățișau pe scena teatrului orășnesc dansuri naționale, sau se distingeau cu coruri mixte bine conduse. Altă dată tineri din satele acestea n-ar fi cutezat nici să intre într-o asemenea sală arhipopulată cu domni de la oraș, iar acum se prezentau foarte dezghețați, cu mișcări libere și firești.

«Da — își zicea bucuros, părintele Cornel, — e un suflu nou, un duh nou. S-a deșteptat și în ei conștiința națională, mîndria de a fi români, cutezanța de a se simți stăpîni.»

După doi ani de muncă, de trai continuu între tineret, el înțalesese că aceasta ar trebui să fie adevărata politică în România mare : ridicarea poporului, trezirea puterilor și a virtuților naționale din masele mari, singurele care nu umblă să se căpătuiască prin politică.

Părintele Cornel semăna la fire cu mamă-sa. Era un om pornit, care nu putea ținea drumul mijlociu. Era condus mai mult de sentiment decât de rațiune. Trecea ușor în exagerări. Se lega de-un lucru cu trup și suflet, până se însuflețea de el. Apoi când din diferite motive, se înstrăina de el, îl combătea cu aceeași înverșunare.

De doi ani era pe drumul înstrăinării de partidul și oamenii din care își făcuse idoli. În țară nu se vedea nici o îmbunătățire pe urma guvernării lor, nici cel puțin într-o mai corectă și legală administrație.

Problema cea mare care frământa de câțva timp masele, poporul, a datorilor agricole, o atacaseră alții înainte și o porniseră pe drumul dezlegării. Oamenii partidului nu mai coborau prin sate, nici parlamentarii. În Parlament nu erau discuții la înălțimea pe care le așteptase el. Oamenii partidului alunecaseră în afaceri, în tovărășii deschise sau ascunse cu evreii, ca și oamenii celorlalte regimuri. Presa democrată-evreiască teroriza guvernul și partidul pe față, acum. Opoziția acuza guvernul că a introdus despotismul, că a luat în alb demisiile tuturor parlamentarilor săi, pentru a-i avea în mână.

Toate acestea îl lăsau tot mai rece pe părintele Cornel, mai ales când luase inițiativa de-a se înființa în sat o bancă populară și o lăptărie. Acum avea de lucru și era mulțumit. Încetul cu încetul, fără nici o polemică cu cineva, i se statornicise convingerea că toate partidele politice sunt la fel, că datoria unui român în țara lui nu este să facă politică ci să muncească și să ajute la bunăstarea semenilor săi.

Rămăsese oarecum mirat și rușinat când, la un Crăciun, văzuse vro doisprezece elevi de liceu lângă strana cantorului Ilie Opreș. Nu erau pentru întâia oară acolo, în vremea vacanțelor. Îi văzuse și altădată, dar nu s-a întrebat pînă acum ce semnificație are acest fapt. Nu s-a interesat, de când era în Curmătura, cîți copii sunt duși din sat la școală, în ce clasă erau, cine le sunt părinții. Pentru el nu existase creșterea firească a vieții românești, subț ochii lui, ci numai preocupările politice, convins că din acelea va răsări, ca un *deus ex machina* fericirea și propășirea țării. Nu-și putea da seama atunci

cîtă lume judeca așa ca și dînsul, și încă chiar dintre conducători !

Dar acum își dădea seama că viața românească în țara cea nouă creștea din impulsuri firești, din puterea care mîna popoarele înainte, spre bunăstare materială și culturală. Înțalesese că evoluția își are legile ei, la care omul cu carte trebuie să-și plece urechea să le înțaleagă și să le ajute.

Abia după ce se înstrăinase de politică și începuse să lucreze pentru sat, descoperise că și parohienii lui sunt mai susceptibili la tot ce era românesc și de utilitate obștească, ca și cînd și-ar fi luat el, poporul de jos, sarcina să umple România cu viață românească, după ce conducătorii se interesau numai de luptele lor politice aprinse de interese personale, de ambiții, de pizmă.

Și atunci se pusese cu trup și suflet alături de aceia care porniseră mișcarea culturală și națională de creștere și întărire a vieții românești. În decurs de trei ani se ridicase în sat și o Casă culturală, cu o mică bibliotecă, cu sală de lectură, cu sală pentru producții, lîngă banca populară și lăptărie.

De ajutor îi fuseseră nu numai cei doi învățători ci și rînduri întregi de tineri care făcuseră armata. Cum nu avusese el ochi să vadă de cînd era în Curmătura, ce oameni dezghețați, curagioși și plini de inițiativă, ce oameni înțelegători erau feciorii acești care se întorceau din armată ? Nu mai încăpea nici o îndoială. Era un neam nou de români. Nu știa ce educație li se făcea în armată, dar el atribuia schimbarea însuși faptului că tinerii făceau acum serviciul militar în armata română sub comanda ofițerilor români. Părea că ei simțiseră întîia oară că sînt stăpîni în țara lor.

Și elevii aceia ai școlilor secundare, unii în clasa a șasea și a șaptea ! Să tot stai de vorbă cu ei, și nici să nu-ți vină să crezi că se smulseseră toți din Curmătura, din satul în care înainte de Unire numai familia lor își trimitea copiii la școală la oraș ! Da, viața românească înmugurea și sporea subț ochii lui, în vreme ce el era mereu iritat și pesimist de scrisul gazetelor de partid după care țara era «pe marginea prăpastiei».

Însă niciodată nu avusese părintele Cornel viziunea limpede a «țării care-și schimbă fața», a puterii de viață românească în creștere, ca în al treilea an de la întemeierea organizației de «Șoimi» în Curmătura. Conducerea centrală hotărîse, pentru mijlocul lunei mai, o mare serbare cîmpenească, cu exerciții, cu coruri, a echipelor de «Șoimi» din întreg județul.

Pe un platou înalt încunjurat din trei părți de păduri era adunată o mulțime de cinci-șase mii de oameni, toți în port de sărbătoare. Fusesse ales un loc central între comunele care aveau cele mai vechi și mai puternice organizații de șoimi. Venise nu numai tineretul organizat, ci toate satele din jur. Era o zi de duminică. O mulțime de căruțe, de care, de camioane, de autobuze și automobile staționau pe la margini. Venise și multă lume din orașul de reședință, ca și din alte orașe mai apropiate. Terenul era în formă de amfiteatru natural, așa că toată lumea putea vedea desfășurarea serbării. Unele echipe de șoimi veniseră cu muzicile lor, alte sate își aduseseră lăutarii.

Părintele Andrei ținuse să vină și el. Stătea alături de fecior, în grupul mare al intelectualilor, în jurul unui altar improvizat, la care aveau să facă slujbe de deschiderea serbărilor cinci preoți, în frunte cu un protopop, cunoscut părintelui Andrei. Îl și rugaseră să se îmbrace și el, mai aveau liber un rînd de ornate. Dar bătrînul mulțumise și rămăsese la locul lui. În fața altarului, pe podișul înverzit, era un grup de feciori și fete, toți în porturi naționale de sărbătoare. Erau la vro trei sute. Nime nu știu pentru ce s-au rupt dintre tineret și au venit în apropiere. Ceilalți șoimi stăteau, după sate, în rînduri, pe platou, ca niște pîlcuri ostășești.

Dar cînd se apropie începutul slujbei, se desfăcu dintre intelectuali un preot tînăr și se apropie de grupul din față. Prin mulțime începură șoaapte.

— Doar nu va fi acesta corul ?

— Cum ar putea fi ? Cine poate conduce o mulțime așa de mare ?

Dar tinerii din față se regrupară la repezeală după indicațiile și semnele preotului celui tînăr. Se auzi, de cîteva ori, semnal de tonuri, apoi preotul se întoarse

spre altarul improvizat și făcu semn protopopului că puteau începe.

Se desfășură un serviciu divin care stoarse lacrimi din ochii multora. La primele acorduri ale corului, toată lumea se descoperi. Soarele de mai umplea de aur odăjdii preoțești, și lumina puternic costumele de zăpadă ale țăranilor. Cântările corului se desfășurau fără greș, cel mai mare cor mixt pe care-l auziseră vrodată cei mai mulți din miile de oameni. Preotul cel tânăr dirija cu ușurință, ochii tuturor coriștilor erau mai mult la el, decît la foile de note ce le țineau în mînă.

Cîntările bisericești de la sfințirea apei răsunau melodioase și puternice, pînă departe în pădurile din apropiere. Arama cîmpului înverzit, smălțuit de flori, a pădurilor în plină podoabă tînără, pătrundea în suflete o dată cu mireasma spirituală a cîntărilor sfinte.

Slujba fu scurtă. Protopopul abia putu spune cîteva cuvinte de emoție, binecuvîntînd în numele bisericii tineretul care-și croia un drum de viață nouă, creștinească și românească. După el, comandantul organizației «Șoimilor», arătă în puține și răspicate cuvinte ce urmărește organizația, mulțumind tuturor echipelor, satelor din jur și de mai departe, mulțimii celei mari a oaspeților, dînd ordinul pentru începerea exercițiilor de educație fizică și concursurilor.

Corul mai cîntă *Deșteaptă-te, Române ! și Pe-al nostru steag*, apoi grupul celor trei sute se rupse, și grăbiră cu toții să-și ia locul în echipele lor.

Feciori voinici, conducători de echipe, începură să alerge. Platoul se umplu în grabă de rîndurile regulate ale feciorilor și fetelor, aliniați ca soldații, o mare de costume albe și strălucitoare, încît pentru lumea adunată ar fi constituit o mare plăcere și mîndrie, chiar dacă n-ar mai fi făcut nici un exercițiu.

Dar abia acum începură șoimii să arate ce știu. Exercițiile simetrice, mișcările armonioase, exactitatea lor, ridicau valuri după valuri de aplauze din public, din mulțimea mare a țăranilor ca și a intelectualilor. Erau între intelectuali unii care nu credeau că întreg tineretul acesta să fie țărani, ci elevi de liceu și studenți îmbrăcați în costume. Mai ales pentru că majoritatea tineretului era

din vro douăsprezece sate din jur, în care românii trăiseră destul de obidiți în trecut, răpuși de sărăcie și de lipsa de cultură.

«Cum s-au putut schimba pînă la nerecunoaștere?», se întrebau intelectualii, care cunoșteau populația din partea locului.

Comandantul era mulțumit și încîntat. Spunea, în dreapta și în stînga, celor ce se mirau :

— Poporul nostru e un aluat bun pretutindenea. Are calități nebănuite. E de-ajuns să suflă cenușa și zgura trecutului, pentru ca să se aprindă jarul dedesubt.

De la exercițiile săvîrșite în răsunsetul perindat al fanfarelor diferitelor echipe, se trecu la concursuri de fugă, de salt în lungime și în înălțime, de aruncare cu greutate. Întreg platoul era plin de echipele ce se întreceau, așa că privitorii nu mai știau cum să le urmărească pe toate. Fusesse necesar însă să se facă deodată concursurile. Chiar executate așa, producția nu se isprăvi pînă către ceasurile două după-amiază.

Se împărțiră premiile, apoi toată lumea se grăbi unde-și avea merindea. Șezură pe pajiște și începură să ospăteze.

Din Curmătura, pe lingă echipa de «Șoimi», în afară de cei doi preoți și de învățători, mai veniseră la serbare țaranii fruntași Dumitru Pop, Niculae și Ilie Opriș, Ierotei Surdu și nevestele lor. În echipa din sat erau și frații lui Ilie, Ionică și Vuța, și Petru și Vasile Surdu, toți feciori mari acum. Ei își luaseră merinde deosebit, și rămaseră la mîncare cu echipa lor.

Ceilalți mîncară împreună. Femeile dezlegară dăragii, Ierotei Surdu scoase plosca cu rachiu de drojdie. Într-o damigeană aduseseră zece kilograme de vin.

De pe întreg platoul se ridica larma veseliei. Era o priveliște care nu dădu nici acum pace celor trei-patru fotografi amatori dintre intelectuali.

Părintele Cornel Dragomir asculta conversația consătenilor lui. Toți erau încîntați de cîte văzuseră. Părintele Andrei spunea că n-ar fi murit împăcat, dacă ar fi rămas acasă. Toți erau plini de mîndrie. Cei doi învățători erau satisfăcuți. Corul lor n-a luat parte la producție, fiind din depărtare, n-a putut participa la probele generale.

Dar în schimb la exerciții și concursuri echipa din Curmătura fusese printre cele dintii. Luaseră două premii, la fugă și la saltul în înălțime. Unul dintre premii îl câștigase feciorul lui Surdu, Vasile. Iar întâiul premiu la concursul costumelor femeiești îl luaseră Vuța lui badea Opriș. Era un costum lucrat după modele foarte vechi din sat.

Părintele Cornel era frământat de-un sentiment care îl umplea de amărăciune. El știa cât s-a necăjit cu construirea corului din sat. Își dădea seama ce muncă va fi trebuit să facă preotul acela tinerel, care a putut conduce un cor de trei sute de persoane. Și, apoi, tot ce văzuse aici a trebuit să coste muncă și vorbă multă. Intelectualii din alte sate au trebuit să muncească de ani, câtă vreme el era preocupat numai de politică. Simți atât de adânc superioritatea acestei activități, încît pentru a-și domoli regretul după timpul pierdut, începu să închine mai des cu paharul pentru a ajunge și el în nota veseliei celorlalți.

Începură apoi dansurile după sate, fără concurs acum, și petrecania nu se sparse decît către ojină, cînd lumea începu să se împrăștie.

XXXII

Părintele Cornel Dragomir nu mai trecea de multă vreme pe la clubul partidului, cînd mergea la oraș. Nu mai se ținea la curent cu viața și luptele politice. Din ziare citea pe apucate mai ales notițe care priveau viața economică și culturală. Își abonase o revistă care dădea îndrumări în legătură cu cooperația. Ținea corespondență cu trei foști colegi de seminar, care erau preoți într-o regiune unde viața satelor ajunsese deosebit de înfloritoare.

Într-o zi, mergînd la oraș cu treburi pentru Banca Poporală din Curmătura, cînd ieși dintr-o prăvălie, se trezi luat de braț de cineva. Văzu lîngă el pe avocatul Vasile Nistor, deputat de acum.

— Bună ziua, părinte Cornel ! — zise el. — De-un veac nu te-am mai văzut. Nu mai dai pe la club !

— De, nu mai prea am vreme, domnule deputat.

— Am auzit, am auzit ! Te-ai pus pe lucru. Cum merge cu Banca Poporală ?

— Mulțumită Domnului, destul de bine.

— Dar cu lăptăria ?

— Acum, foarte bine și cu ea, dar vro jumătate de an am fost mereu pe marginea desființării.

— De, așa-s românii noștri ! Se lasă greu la inovații.

— Nu toți, domnule deputat. Cei mai tineri mi-au fost de mare folos. Înțeleg mai repede și-s dornici de lucruri nouă. Dar este câte-o gură slabă în fiecare sat ! Pîn-o astupă succesul evident, trebuie să asuzi. Cu o glumă, cu o observație ironică, e gata să strice într-un ceas ce ai realizat într-o lună.

— Va fi moș Vasile Cîrnu !

— Pe el l-a luat Dumnezeu, și nici nu era așa de primejdios. Oamenii mai mult rîdeau și se veseleau de vorbele lui. Dar este, între alții, Gheorghe Crețu, poate-l știi.

— Care a fost o vreme scurtă și primar ? Care a scos altoii din grădina grofului ?

— Da ! El este. De cînd a făcut închisoare pentru fapta aceea, și mai ales de cînd mi-a reușit mie să cîștig intravilanul și grădina pentru sat, orice fac e rău făcut și desmîntă pe oameni.

— Pretutindenii e așa.

— Am avut mare noroc cu tineretul întors din armată și cu cei din organizația «Șoimilor», cu părinții lor, și, se-nțelege, cu alți oameni cu scaun la cap din sat. Tineretul e mai însuflețit de inițiativele folositoare. Sunt mai disciplinați și cu o conștiință națională mai trează, mai caldă.

— Da, e adevărat. Se ridică subț ochii noștri un nou popor, unul mai conștient că trăiește în țara lui acum. Ei nu mai cunosc umilirile trecutului, piedecile ce ni le puneau în drum guvernele streine. E firesc să fie mai încrezători și mai curajoși.

— Chiar așa firesc nu cred să fie, domnule deputat. E nevoie și de o nouă educație potrivită libertății națio-

nale de acum. Școala românească, armata fac mult, desigur, dar nu este de-ajuns. E nevoie ca în fiecare sat intelectualii să ia în mână această nouă educație națională.

— De, este adevărat că propaganda politică numai educație națională pentru noii cetățeni n-a făcut. Martor mi-e Dumnezeu, eu, cît mi-a stat în putință, m-am ferit să alunec în demagogie, și am mai făcut și educație națională în propaganda mea.

Preotul băgă de seamă că avocatul Nistor vorbea în silă. Părea cu mult mai îmbătrînit, de cînd nu l-a mai văzut.

— De dumneata nu s-a plîns nime. Dovadă că ați fost ales mereu. Oamenii vă cunoșteau încă dinainte de Unire. Dacă e să se învinuiască cineva cu demagogia, acela ar trebui să fiu eu.

— E adevărat că dumneata ai fost unul dintre cei mai fervenți luptători ai partidului. La cîte alegeri n-ai cutreierat satele! La cîte adunări n-ai ținut cuvîntări. Și mi se pare că totul a fost în zadar! — spuse cu amărăciune deputatul.

— Mi-am dat și eu seama mai tîrziu. Credeam că prin politica și programul partidului se vor putea face lucruri bune în țară. Dar pe urmă mi-am dat seama că prin vorbe nu se poate face nimic. Că e nevoie de o nouă educație și îndrumare a poporului.

— Nu am vorbit în acest înțeles. Mi se pare că alergarea și devotamentul dumitale, ca și al altora pentru partid a fost în zadar. Dacă ruptura va fi ireparabilă...

— Ce ruptură?

— Sfinția-ta nu știi nimic?

— Cum ați spus, n-am mai prea dat pe la club. Nu am mai întîlnit de multă vreme pe vrun fruntaș de-al partidului.

— Dar nu era nevoie să întîlnești, ci numai să citești ziarele.

— Adevărat că în vremea din urmă nu am mai prea avut vreme să le citesc. De ce ruptură e vorba?

— Ruptură în partid.

— Pleacă țărăniștii? De la început am avut convingerea că nu vor putea face casă comună cu ai noștri.

— Dar ruptura s-a făcut chiar între ai noștri. A copt de mult și acum s-a spart.

— Nu știu nimic, n-am auzit ! — zise preotul cu interes.

— Mi se pare că am intrat într-o epocă de fărâmițare a partidelor. Sunt dihonii mari în toate. Este cineva care urmărește pulverizarea lor !

— Nu e nevoie să fie nimeni. E de-ajuns câte-o coaliție ori fuziune nefirească, pentru a se desface. De altfel cine ar putea urmări așa ceva ? Și așa sunt prea multe partide.

— Se urmărește ruperea lor de sus de tot, tocmai pentru a le slăbi și mai mult, divizându-le.

— Și, cu ce scop ?

Deputatul înălță din umeri.

— Știu eu ! Se vorbesc multe. Între altele se spune că am merge către un regim dictatorial.

— Ei bine, și mai ales un partid democratic și constituțional ca al nostru, cum se pretează la un asemenea joc ? Pentru ce se dezbină chiar acum ? Înțeleg să plece țărăniștii, dar ca chiar ai noștri să se împartă. De altfel încă nu mi-ai dat nici un amănunt.

Intrară într-o berărie și, lîngă un pahar cu bere, deputatul îl puse la curent cu ultimele evenimente din partid și cu ruptura ce se produsese între fruntași.

— Iată un lucru la care nu m-aș fi putut gîndi niciodată — zise părintele Cornel agitat. — Au mai rămas dintre fruntașii de pe vremuri trei-patru laolaltă, și acum să se despartă și ei ?

— Trist, dar adevărat !

— Eu cred că nu numai e trist, ci e moartea partidului.

— Tot ce e cu putință !

— Bine, dar șefii nu înțeleg atîta lucru ?

— Sunt, se vede, mai mari patimile și ambițiile decît altceva. Opoziția i-a ținut strîns împreună. Acum, la guvern, au început deosebirile de vederi, de metode, de principii chiar.

— Influența țărănistă va fi de vină.

— Mai știu și eu ce ! Destul că stăm cum nu se poate mai rău. Și, ce este mai grav, se pune problema pentru

fiecare din noi în ce tabără rămînem. De-aceea mi-am luat libertatea să te opresc în drum. Am sosit de trei zile și aș voi să mă orientez asupra atitudinii alegătorilor.

— Alegătorii, ca și mine, nu vor ști nimic. Eu cred că nici n-ar trebui să li se descopere ruptura. Poate vor reveni. Poate se va face o împăcare.

— După semnele de pînă acum, o împăcare e imposibilă.

— Dacă-i așa, e tragic. Tragic pentru partid, bineînțeles. Nu mai cred, ca odată, că viitorul țării atîrnă de un partid sau altul. Nația își vede de lucru, și țara progresaază împotriva furtunii de la suprafață pe care o alimentează partidele.

— Ai mai lăsat din patruzeci și opt și sfinția-ta ?

— Am lăsat, cred, binișor. Am văzut și m-am convins că toate partidele sunt la fel, dar țara trebuie să trăiască și fără a aștepta de la guverne marea cu sarea. Fac și guvernele ce pot, căci din oameni sunt constituite și ele, nu din zei. Nu mai cred în zei, în politică, domnule deputat !

— Poate nu greșești ! Dar acum tot vei fi bun să-mi spui părerea dumitale. Alegătorii noștri din partea locului cu cine crezi că simpatizează mai mult dintre șefii despărțiți ?

— Țineam la amîndoi ! Cred că dacă vor afla, va fi o demoralizare generală și nici un interes mai departe față de partid. De altfel, interesul acesta a scăzut foarte mult, de cînd e ajuns la guvern. Tot mai grea indiferență se observă în masele poporului. Acum dacă vor auzi oamenii și de ruptură, cred că nimic nu va mai avea ce face cu ei.

— E cu puțință ! Toți suntem demoralizați. Totuși care dintre ei crezi că-i mai aproape de inima poporului ? Vezi dumneata, noi trebuie să ne declarăm în scurtă vreme !

— Eu unul nu mă simt obligat să mă declar. Eu n-am avut nici un beneficiu de la partid, nici de la șefi, nici n-am alergat după așa ceva. Eu am militat din convingere. Dar acum, chiar dacă nu ar fi venit ruptura, am pierdut această convingere. Încă de mai de mult. De cînd am văzut că nu se produce nici o schimbare spre bine în

țară, de la venirea partidului la guvern. Eu nu mai fac politică. Acum, domnule deputat, lucrez pentru sat.

— Foarte frumos din partea sfinției-tale, dar eu trebuie să mă declar. Dacă nu-mi poți da un răspuns acum, nu mi l-ai putea da peste câteva zile? Aș voi să fiu, cu hotărîrea mea, în asentimentul alegătorilor. Nu te-ai putea informa dumneata în sat, și prin colegii preoți, în satele din jur?

— Cum, adică? Să duc eu vestea în sat și să-i întreb pe oameni de care parte rămîn?

— Cam așa ceva! O informație pe care o poți avea mai ușor dumneata decît eu.

— Să nu vă supărați, domnule deputat, dar lucrul acesta nu-l pot face. Nu mai fac politică, dar, chiar dacă aș face, mi-ar fi peste putință să vestesc îngroparea partidului. Am ținut la el!

— Știu că ai ținut!

— Nu aș putea să duc vestea și să mă informez. Dar un lucru îl știu de pe acum: deși oamenii s-au cumințit și își văd de lucrurile lor, totuși s-ar demoraliza. Eu cred că nu-i bine să vă grăbiți. Poate vine o împăcare.

— Nu mai cred!

— Dacă nu, poate că-i un lucru necesar să se fărâmițeze toate partidele. Poate numai așa vor ajunge la convingerea că e nevoie de unire și de frăție în țara asta românească, și mai ales de muncă.

— Dar e posibil să vină în locul lor o dictatură de sus.

— După cîte văd și experiez eu, domnule deputat, țara are în primul rînd nevoie de o bună administrație și o sănătoasă îndrumare în realizările practice. De o ajutorare a acestor realizări pe care masele poporului se frămîntă și se opintesc să le ajungă. Regimul, forma de guvernare cred acum că e de puțină importanță. Eu unul nu mai cred în sisteme și programe pe hîrtie, în forme constituționale pe care nu le ține nime. Cred numai în om. În omul muncii și al realizărilor. Orice sistem ni-l va da, e bine venit.

— De, sunt tot soiul de opinii! Cît mă privește, eu regret sfărîmîțarea partidelor. Tot e mai mult o guvernare cu control, decît una fără nici un control. Dacă și în regimul constituțional e nevoie de oameni de bună-credință

și cinstiți la guvern, cu atît mai vîrtos în sistemul dictatorial. Spui că crezi numai în om. Dar cine va putea da asigurări că tocmai omul care trebuie va stăpîni acel sistem ?

— Numai un astfel de om se va impune și va rămînea.

— Dar cine-l va selecționa ? Cine-l va înlătura, ajuns o dată cu frînele puterii în mînă ? Nu ! Să mă crezi pe mine ! Tot e mai bun regimul democratic. De bine de rău, există un control. Într-o țară ca a noastră era mai bine, desigur, să se fi rămas la sistemul celor două partide, cum a fost în România înainte de Unire. Sau la două partide puternice, celelalte fracțiuni necontînd în calculul politic. Nenorocirea sistemului nostru constituțional nu o constituie doctrina democrată, ci mulțimea partidelor, lipsa de îndreptățire la existență a celor mai multe dintre ele. Suntem numai la începutul vieții cetățenești independente, de-aici cred că a urmat această năvală în viața politică. Încă o serie de ani, și lucrurile s-ar fi limpezit. De altfel sunt sigur că deocamdată pulverizarea partidelor existente — orice s-ar urmări pe cale artificială cu ea — va duce apa la moara unui alt partid, care este încă abia în formațiune.

— Nu știu ce se va întîmpla, nu cunosc alt partid în formațiune. Deocamdată regret sincer ruptura de la noi, deși, cum am spus, nu mai fac politică. Va fi un fiasco răsunător al ardelenilor în politica României. I-a trebuit partidului un deceniu, pentru a veni la cîrmă. De-acum, o să mai treacă multe decenii pînă va mai veni.

— Ești așa de pesimist ?

— Cum nu mai mă interesează însuși jocul politic, cred că nu mi se poate spune pesimist pentru că trag o consecință logică din evenimente.

— Și acum spui că n-ai cunoștință de alt partid în formațiune ?

— Dacă n-am ! Despre ce poate fi vorba ? Iată ce însemnează să nu te mai interesezi de valurile vieții publice ! Te închizi în satul tău ca într-o scoică și nu mai știi nimic.

— Sfinția-ta n-ai auzit de o mișcare și organizare a tineretului din România ?

— Am auzit, se-nțelege, dar, aceasta e o mișcare de educație națională și constructivă, de formare a cetățeanului român de mine. Cred că e ceva asemănător cu programul de educație cetățenească adoptat azi de «ASTRA» [...]

— Așadar ai auzit și sfinția-ta de organizarea tineretului ?

— E o operă educativă, nu politică. Și eu am organizat cu învățătorii, tineretul din sat. Am un grup de «Șoimi ai Carpaților».

— Am auzit, din cadrele «ASTREI». «ASTRA» e sigur că nu va face politică cu organizațiile sale, în vreme ce tineretul universitar și școlar, peste tot, politică vrea să facă, politică va face.

— Așa credeam și eu până eram militant, și încă un fel de fanatic, în partid. Așa credeam chiar despre noua activitate educativă a «ASTREI». Militantul activ într-un partid, și încă unul angajat de mult în luptele lui, nu poate vedea lucrurile decât prin prisma politicei de partid, să nu fie supărare, domnule deputat.

— Nu poate fi nici o supărare. Eu n-am fost niciodată dintre fanatici. N-am temperament de sectar. Dar am și eu informațiile mele după care sunt în drept să spun că se pregătește la noi în țară un nou partid politic. Și cred că e firesc să fie așa, dacă slăbesc celelalte. La noi încă nu sunt cristalizate programele politice, și fără a se vedea cel puțin în ce direcție înclină majoritățile naționale, un regim autoritar ar fi o nenorocire. Cine știe cu ce trăsnaie, cu ce importăție din străinătate ne-am putea trezi peste noapte !

— Nu știu ce să spun, domnule deputat. Îmi pare că eu am ajuns la convingerea părintelui meu, pe care o accentua atât de des în primii ani de după Unire !

— Care convingere ?

— Că noi n-am avea nevoie nici de două partide, ci numai de unul. Sau, mai bine-zis, de nici unul, ci numai de națiunea unită, cum unite sunt acum și țările românești. O administrație bună, o justiție model, o caldă sprijinire efectivă cu credite ieftine și de lungă durată a plugarilor, și nu mai avem nevoie de nimic pentru consolidarea țării.

Urmă un răstimp de tăcere. Erau la al treilea pahar de bere.

— Poate că mai bine, mai consult va fi așa ! — zise avocatul Nistor.

— Eu sunt convins că pentru decenii e tot ce ne trebuie.

— Mă gîndeam la ce o să fac eu, nu la ce ai spus dumneata. Cred că va fi mai consult să mă retrag și eu din politică. Nu mă pot împărți în două. Nu-mi pot închipui partidul frînt încă o dată. N-o să-mi iau nici un angajament față de nici unul. Nu pot contribui prin nimic la o nouă împărțire a puținelor forțe ce ne-au mai rămas.

— Ar fi atitudinea cea mai cuminte, mai loială, și totodată, cea mai eficace.

— Eficace, cum ?

— Dacă toți deputații și șefii de organizații județene ar proceda la fel, sciziunea ar fi cu neputință, și oamenii n-ar avea încătrău, ar trebui să se împace.

— M-am gîndit de la început să procedez așa. Dar patimile s-au întărit, raporturile dintre oameni s-au înăsprit. Poate dumneata nu mai știi că, mai ales de cînd suntem la guvern, în jurul fiecărui fruntaș s-a născut o camarilă. Am tot combătut un deceniu o altă camarilă, și acum Dumnezeu ne-a pedepsit și pe noi cu două. Ei bine, acești oameni din jurul șefilor au înveninat situația, au pescuit aderenți, au învrăjbit pe oameni, încît nu mai ai cu cine vorbi. Așa că voi lucra de capul meu. Am crezut să vin acasă, să mă informez în județ de care parte ar fi majoritatea. Dar mă bucur că te-am întîlnit pe dumneata. Sunt sigur că toată lumea e străină de această nouă ruptură și că o detestă. Mai bine mă retrag și-mi vād de advocatură.

— La tot cazul n-ar fi plăcut pentru dumneata să duci vestea asta pe sate și să consulți poporul. Ar fi o deziluzie prea grea și pentru oameni și pentru dumneata. Cred că altceva ar trebui făcut.

— Ce anume ?

— Să se coboare chiar șefii în mijlocul poporului să arate sincer ce deosebiri principiale îi desparte și să se supună unui plebiscit. Poporul n-ar hotări desigur în două chipuri. Partidul nu s-ar desface. Și, apoi, mai este ceva :

masele, care i-au sprijinit în toate luptele de pînă acum, au dreptul să știe și ele pentru care motive trebuie să moară partidul. Să nu vă trimită pe dumneavoastră după informații, ci să vină singuri să se răfuiască în fața poporului.

— În orice direcție apuci, sfinția-ta ești omul faptei întregi. Mă bucur ! Ești un om plin de viață, și de sinceritate. Așa s-ar cuveni, nu zic ba. Pentru că noi înșine suntem puși într-o situație absurdă. Personal nu ne putem hotărî cu cine să mergem, iar alegătorilor nu le putem explica nimic. Nici noi singuri nu cunoaștem adevăratele cauze ale rupturii.

Mai vorbiră o vreme, apoi plătiră și se ridicară de la masă. Preotul se uită la ceas, și-l puse ca ars în buzunar.

— Mi-e frică să nu fi întârziat și să se fi închis la Centrala Băncilor. Mi-a părut bine, domnule deputat, și vă rog nu vă supărați că am vorbit sincer, ca un om care nu mai fac politică.

— Dumneata erai și atunci sincer. Repede se cunoaște cine lucrează din convingere și cine nu. Cum să mă supăr ? Nu vezi, sfinția-ta, că, stînd de vorbă, am ajuns să-mi lămuresc și eu atitudinea mea ? Pentru că acum sunt definitiv hotărît : nici cu unul, nici cu altul. Ori prefac unitatea partidului, ori mă retrag din politică și-mi vād de advocatură. La revedere, părinte, la revedere !

Părintele era în stradă la ultimele cuvinte ale deputatului. Fusesse o dată la Centrală, dar uitase să pună o chestiune pentru care încă venise.

Cînd ajunse, localul era încuiat. Funcționarii plecaseră. Se înapoie repede, crezînd că-l va afla pe deputat încă la berărie. Îi veni în minte datoria lui Ilie Opriș, banii luați împrumut pentru terminarea casei celei nouă. Conversiunea datoriilor agricole nu atingea și datoria aceasta. Cantorul său nu-i făcuse nici o aluzie. Era cînstit lucru să replătească toți banii. Dar preotul simțea mereu un fel de sfială. Credea că Ilie aștepta să spună el un cuvînt în legătură cu datoria. Toți datornicii din sat intraseră în conversiune.

Pe avocat îl află încă în berărie, de vorbă cu medicul de plasă. Părintelui îi era penibil să pomenească de da-

torie. Totuși, cînd rămaseră singuri, îi spusese ce are pe inimă.

— Adevărat, îmi și uitasem ! Omul a plătit un sfert din datorie. Nu vreau să se afle de pagubă, fiindcă a împrumutat de la mine. Știu, părinte, știu că sunteți cinstiți amîndoi, și ar fi plătit tot. Dar, în sfîrșit, nu e o sumă. Vino cu mine să-ți înapoiez garanțiile. Și să-i spui că nu-mi mai datorează cu nimic. Îmi place de om, e priceput și harnic !

XXXIII

Conducătorul Băncii Poporale din Curmătura era tăranul fruntaș Dumitru Pop, în care întreg satul avea încredere și o stimă deosebită. Nu se îmbulzise niciodată la primărie, nu luase parte la certele din sat cu prilejul alegerilor. Trăia într-un fel distanțat de consăteni și își vedea cu hărnicie de lucru. Intrase, la vro doi ani după Unire, și într-un negoț de lemn de brad, și își sporise binișor averea. Știa face socoteli în cap și pe hîrtie, ca și un om cu carte bună. El întrunise voturile tuturor membrilor, și nu le părea rău.

Avea totdeauna bani în casa băncii și știa cui să dea împrumut și cui nu. Părerea lui era hotărîtoare în Consiliu. Cunoștea nu numai caracterul fiecărui om din sat, ci și averea lor pînă în cele mai mici amănunte. Cunoștea înrudirile de sînge, cumnățiile, pînă în al șaptelea neam. Părintele Cornel avea aici un om de nădejde. Nu era control din partea forurilor superioare să nu laude rînduiala în care sunt ținute registrele, conștiinciozitatea cu care sunt conduse.

Într-o zi veni la bancă Măriuța Crețu, soția lui Gheorghe Crețu, cel care în scurta lui primărie scosese altoii din grădina grofului și înfundase pe urmă pușcăria. Femeia era slăbită și amărîtă. Nu era nici o mirare. De două săptămîni le murise un bou de jug, și era în toiul arăturii de toamnă. Știa și Dumitru Pop, cum știa tot satul, de nenorocirea și paguba ce-au dat peste casa lor.

Gheorghe Crețu de mult nu mai dădea binețe nici părintelui Cornel, nici lui Dumitru Pop, de cînd înființaseră banca și lăptăria, împotriva propagandei dusă de el. Dar cei doi fruntași ai satului, mulțumiți că reușiseră, nu-l luau în seamă. O fire nenorocită de om, o natură violentă, și atît. Ce să te pui în poară cu un smintit ? După război, din bun senin, din bănuieli, își bătuse femeia să și-o omoare, acum se punea în drumul oricărei inițiative în folosul satului.

Era totuși un om harnic și cruțător și tuturor le făcuse rău pentru nenorocirea ce a dat peste casa lor.

Măriuța Crețu, după ce dădu binețe, începu să vorbească cu Dumitru Pop despre vreme, despre lucrul cîmpului. Tot dădea tîrcoale în jurul necazului pentru care venise, și nu îndrăznea să-l amintească.

— Greu va fi pentru voi acum că v-a căzut boul din jug. N-am auzit să fi cumpărat Gheorghe altul.

— Cum să cumpere, bade Dumitre, dacă n-avem bani destui. Cu cît avem, doar un vițel de am putea cumpăra.

— Știam că ați mai cumpărat pămînt în primăvară.

— De, cine s-ar fi gîndit ce nenoroc ne paște ! Bărbatul meu bagă în pămînt toată agoniseala.

— Asta nu e rău. Banii dacă nu-i folosești spre lucruri bune, se împrăstie în cele patru vînturi.

— E adevărat, totuși ar fi putut pune și el ceva deoparte la bancă. Alții nu fac așa ? Și la bancă aduc cîștig.

— Bărbatul tău nu vrea să știe de bancă, și rău face. Acum ar fi putut lua un împrumut să-și cumpere bou la loc.

Femeia se miră că Dumitru Pop nu vorbea cu nici un fel de dușmănie despre bărbatul său. Prinse curaj și zise :

— De la nenorocire îi tot bat capul să vorbească cu dumneata și cu părintele pentru un împrumut. El ține morțiș că ar vorbi în zadar.

— Pentru ce ?

— Păi... știi dumneata pentru ce, știi ce gură slabă are. Cîte n-a mai vorbit prin sat și împotriva băncii, și împotriva lăptăriei.

— De, nu toți oamenii sunt înțelegători, deși el ar putea fi, că-i deștept și om cu carte. Pentru vorbele lui însă i s-ar putea da un împrumut.

— S-ar putea ?

— Cum nu, căci banca e făcută pentru ajutorul sătenilor. Numai cît trebuie să se facă și el tovarăș, să intre între membrii băncii și ai lăptăriei. Acestea două au multe legături laolaltă.

— Și cum se poate face membru ?

— Cum s-au făcut și ceilalți. Va cumpăra cîteva părți în cele două tovarășii.

— Altfel nu se poate ?

— Nu, pentru că banca e în primul rînd pentru ajutoarea membrilor ei. Pentru ce întrebi ?

— Mă tem că, încăpățînat cum este, nu va voi să se facă tovarăș. Îl știi dumneata ! Om harnic, dar năprasnic în toate. Nu știu ce femeie, în locul meu, ar mai fi putut trăi cu el. Și cît ar trebui să plătească ?

— După starea lui de avere cu vro cinci mii de lei poate ajunge tovarăș și la una și la alta. Și cu îndatorirea de a trimite și voi la lăptărie cel puțin trei litri la zi. Aveți mi se pare două vaci.

— Da, avem. În unele zile am putea trimite și mai mult.

— Dacă aveți bani gata pentru un vițel, rupeți din ei cinci mii, și se face și împrumutul de cît mai aveți lipsă pentru bou. Împrumut cu camătă mică.

Măriuța se ridică îngrijorată.

— Voi vorbi cu el, bade Dumitre. Credeam că s-ar putea și altfel.

— Cum ?

— Să ridic eu împrumutul cu intabulare pe averea mea. Am trei iugăre de loc care sunt scrise încă tot pe mine, că văzîndu-l cîtu-i de pornit omul ăsta, m-am gîndit să nu fiu silită o dată să-l părăsesc și să rămîn pe drumuri.

— E mai bine cum îți spun eu. Trebuie folosit prilejul să-l silim să intre și el în rîndul oamenilor vrednici. Se-nțelege, dacă nu se va învoi, nu vă vom lăsa cu jugul gol. Vei lua tu împrumutul.

Acasă, Măriuța îi povesti bărbatului ce a făcut. Gheorghe se înfurie deodată, începu să țipe și s-o amenințe. Pentru ce, cap de muiere, se amestecă în lucrurile bărbatului ? Apoi începu să-și descarce furia asupra lui

Dumitru și a părintelui. Adică vor să-l facă cu sila să intre și el în tovărășiile lor ? Dar mai sunt bănci pe lume ! Încă nu-i târziu de semănat, dar cînd îl va arde la degete, va găsi el o bancă să-l împrumute !

Încă a doua zi se și duse la oraș. Mintise, vremea sămănăturilor de toamnă era pe sfîrșite. Dar nu află nici o bancă, nici românească, nici străină, care să-i dea împrumut. După conversiunea datoriilor agricole, băncile nu mai dădeau, decît în cazuri excepționale, împrumuturi țărănilor.

Cîteva zile se frămîntă în zadar. Apoi începu să-și repete conversația femeii sale cu Dumitru Pop. Omul nu s-ar părea supărat pe el. Dar părintele Cornel ? De cîtă vreme nu-i mai dădea binețe, ci i se ferea din drum unde-l întîlnea pe preotul.

Într-o seară, abătut și îngrijorat, îi zise Măriuții :

— Ar trebui să vorbești și cu părintele.

— Să-l întreb pe badea Dumitru.

— Nu-l mai întreba, ci dimineață mergi la popa și-i spune că avem nevoie de un împrumut.

Părintele Cornel îi dădu același răspuns ca și Dumitru Pop.

— S-au înțeles ! — zise cu ciudă bărbatul.

Și mai amîină două zile.

Dar peste patru zile era tîrg de vite la oraș și cel mai bun prilej să-și cumpere bou.

— Iată cinci mii de lei — zise el, nevastei, scoțînd banii din masa încuiată. — Du-te și isprăvește tu o dată.

Măriuța se duse. Era nevoie însă de el, de iscălitura și declarația lui, așa că trebui să-și ia inima în dinți și să se ducă la bancă.

Era și părintele Cornel acolo, și omul se simți prins ca într-o clupsă. Se aștepta să fie înfruntat, și totuși nu mai putea ieși. Avea arzătoare lipsă de bani.

Spre marea lui mirare, nici unul dintre conducătorii băncii nu făcu nici cea mai mică aluzie la purtarea lui de pînă acum. Începură să discute îndată înscrierea în cele două tovrășii, apoi suma împrumutului, garanțiile. Vorbeau cu el ca și cu oricare om din sat. Ba îl și lăudară pentru pămîntul pe care l-a cumpărat în primăvară.

Din nedumerire trecuse într-o mare jenă, într-un fel de încurcală, încît se zăpăcise și greșea în înșirarea garanțiilor pe care le putea da. Noroc că Dumitru Pop îi cunoștea din fir în păr toată averea, și a lui și a nevastei.

Cînd se văzu cu banii în mînă, ridică mai întîii ochii spre cei doi. Nu era nici o urmă de batjocură în ei. Dimpotrivă începură să-l întrebe una-alta, în legătură cu economia lui.

— Va trebui să mergi la tîrgul de acum. Altele nu mai sunt în curînd prin împrejurimi — zise Dumitru Pop.

Părintele Cornel începu să se intereseze între ce împrejurări i-a căzut boul. Omul simți că începe să vorbească cu ei, ca și cînd nu s-ar fi petrecut niciodată nimic rău. Fu cuprins deodată de o remușcare de conștiință.

— Părinte, — zise el, mișcat — și bade Dumitre! Trebuie să-mi cer iertare pentru purtarea mea de mai înainte. Mai știu și eu ce m-a apucat.

— Ei, lasă cele trecute! — zise preotul. — Noi am ținut totdeauna la dumneata ca la un om harnic și cruțător. De altfel, acum ești membru la bancă, și ea e datoare să te ajute. Nu toți oamenii înțeleg dintr-o dată lucrurile acestea nouă. N-ai văzut că au fost destui la început care n-au voit să-și lase copiii să intre în organizația «Șoimilor»? Și acum cine-s mai mîndri decît ei, cînd îi văd cîntînd în cor la biserică, sau cînd sunt chemați la oraș, să vadă domnii ce-s în stare copiii lor?

— La mine n-a fost neînțelegere, ci o pornire prostască. Iată îmi recunosc vina, și vă rog pe amîndoi să treceți cu vederea.

Așa intră Gheorghe Crețu în cele două cooperative și-și cumpără bou, putîndu-și face arăturile de toamnă pînă n-a fost prea tîrziu.

După el veniră și alții să se înscrie membri, spre marea bucurie a celor doi conducători. Trecuseră acum peste toate greutățile începutului.

Peste vro patru ani, dintre băieții din sat purtați la școli, unul — cu școala comercială — fu ales contabil la bancă, iar doi, care urmaseră o școală industrială, fură folosiți la lăptăria satului.

Se împlinise acum ceea ce prevestise părintele Andrei : fiul său nu mai era nemulțumit, nu mai critica viața

publică din țară, nu-și mai pierdea timpul cu cititul atîtor gazete. Avea de lucru și pentru el și pentru sat. Mai cumpăraseră, pe rînd, vaci, avea acum șase, începuse să samene cîteva iugăre cu luțernă, cu trifoi, cu mazărice. Vara nu mai scotea vacile la pășune. Le ținea în grajd, și ducea la lăptărie tot mai mari cantități de lapte. Avea două vaci elvețiene care speriau servitorii, cînd le mulgeau. Nu le erau de ajuns șiștarele.

Părintele Cornel începuse să cîștige bani buni. Avea, pe de altă parte, mai mult gunoi pentru ogoare, și roada lor era mai îmbelșugată din an în an. Și avea nevoie de bani mai mulți acum, și, în curînd, va avea lipsă de și mai mulți. Copiii crescuseră, acuși vor ajunge la Universitate, cei din liceu. Cel mai mic, încă în clasele primare, avea să fie preot în locul lui, dacă așa va rîndui și Dumnezeu.

Încă înaintea părintelui Cornel își cumpăraseră două vaci elvețiene Dumitru Pop și el începuse mai întîi în sat să samene nutrețuri artificiale. După ei venise și diacul cel tînăr, Ilie Opriș, care nu mai folosea vacile la car și la plug, ci le ținea în grajd pentru lapte. Tatăl lui Ilie, socrul său, apoi alți țărani fruntași din sat urmară pilda. În cîteva ani erau în sat peste șasezeci de svîtere, iar hotarul era tot mai învrîstat cu table de luțernă, de trifoi, de mazărice.

Prin valorizarea zilnică a laptelui, oamenii aveau tot mai mulți bani, ceea ce era un îndemn puternic să se înscrie și alții în cele două tovărășii. Banca le era de mare ajutor la îmbunătățirea soiurilor de vite. Oamenii erau bucuroși de viață, se hrăneau mai bine și păreau că înțeleg tot mai mult și rostul Casei Culturale din sat și organizația tineretului «Șoimii Carpaților».

Valurile luptelor politice îi tulbura tot mai puțin. Ruptura din Partidul Național îi dezgustase de politică, de asemenea și împrejurarea că ceea ce așteptaseră de la partidul pentru care luptaseră atîția ani, nu se îndeplinea. Lucrul de căpetenie, pentru care treceau peste toate mizeriile administrative, era că bunăstarea lor materială creștea din an în an.

Dumineca venea tot mai multă lume și în sala de lectură a Casei Culturale. Iar cînd banca din venitul ei

cumpărase și un aparat de radio, se îmbulzea aici tot satul, mai ales la început, încît trebuiau să țină toate ferestrele deschise, să audă și mulțimea de afară.

Advocatul Vasile Nistor se ținuse de cuvînt.

Se retrăsese din viața politică și-și vedea de advocatură. Nu mai candidase la alegerile viitoare. Partidul rămăsese înjumătățit. Și, lucrul cel mai greu de suportat, între cele două tabere se începuse vrăjmășia. Prieteni vechi nu mai vorbeau unii cu alții, familii înrudite nu se mai cunoșteau.

Retrăgîndu-se din viața politică avocatul Nistor, în Curmătura nu se interesase nime să facă organizații pentru cele două fracțiuni. În multe sate, din nenorocire, se aflaseră cine să încerce din nou divizarea oamenilor, mai ales a sătenilor care făceau echipele care se perindau la primărie, și care participau la toate adunările politice, indiferent de partide. Nu era prea mare numărul sătenilor care se mai agitau și acum, afară de satele în care înșiși fruntașii erau divizați.

În Curmătura, învățătorul Popescu intrase cu trup și suflet în organizația «Șoimilor», ajunsese un fel de instructor-inspector și pentru alte sate. Altul nu era dintre fruntași care ar fi putut provoca o nouă împărțire a oamenilor. Notarul Rău rămăsese în convingerile lui liberale. Aștepta mîntuirea țării de la acest partid, deși se făcuse și în el sciziunea. Rămăsese cu «bătrînii», dar el nu era un om al propagandei.

Cînd a doua zi de zece mai, defilaseră, după armată și școli, în capitala județului, pentru întîia oară și organizațiile de șoimi, fusese un mare entuziasm. Trimiseseră reportaje însuflețite toți corespondenții de ziare din capitală. Reportajele apăruseră cu fotografii. Opinia publică mare luase atunci mai întîi cunoștință despre ceea ce se lucrează prin «ASTRA» în Ardeal, pentru noua educație a tineretului.

Vecinica preocupare și bănuială politică făcuse să se creadă, în locuri înalte de conducere, că ar fi vorba de o nouă organizare politică, asemănătoare altora, și conducerea «Șoimilor» avusese de dat explicații...

Nu s-a putut și întrucît lămuririle date au putut fi liniștitoare, dar nu peste mult a început oficial o nouă

organizare a tineretului, desființându-se cercetășia de mai înainte.

Pe acest teren, ca și pe cel sanitar, în care acționa intensiv de câțiva ani, «ASTRA» se simțise concurată de acțiuni oficiale. Începea și în domeniul educației și al propagandei culturale un joc asemănător celui arătat de partidele politice : înmulțirea organizațiilor, bună să zăpăcească pe săteni, ca și mulțimea partidelor politice.

Intelectualii care stătuseră departe de luptele politice, mulțumindu-se să lucreze în alte domenii pentru țărănime, căzuseră pe gânduri. Nici aici nu putea face nici un bine divizarea energiilor muncitoare.

XXXIV

Ani de-a rîndul, satele ardelenеști vărsaseră tot mai mulți copii școlilor de la oraș. În ziare începuse să se arate primejdia șomajului intelectualilor. Nu mai erau locuri, nu mai erau posturi pentru toți. Se punea vina pe mulțimea școlilor, pe partidele politice care, pentru a cîștiga clientela electorală, înființaseră prea multe școli.

Părintele Cornel Dragomir începuse să urmărească iar scrisul ziarelor. Nu era de părerea lor. Guvernele puteau înființa oricît de multe școli de toate categoriile, ele ar fi rămas goale, dacă nu era aflusul firesc al păturilor rurale spre școală. Citea și alte motive ale acestei năvale. Cel principal, care se repeta în toate gazetele era că toată lumea dorea să ajungă bine, să trăiască după salarii, să aibă o slujbă.

Nu era de părerea gazetelor ! Lumea românească nu dorea să trăiască după salariu, ci simpluminte : să trăiască mai bine, așa cum se și cădea în România mare. Părintele Cornel știa că reforma agrară, deși a îmbunătățit situația economică în satele în care au fost mari latifundii, pămîntul era totuși neîndestulător. În două generații s-ar fi pulverizat bine mari și mici moșioare, care nu mai puteau îndestula populația. El susținea că instinctul conservării și al luptei pentru existență silea

poporul să-și trimită copiii la școală. Să-și câștige unii dintre ei alte mijloace de existență, lăsînd pămîntul neîmpărțit, moșioare pentru cei ce rămîneau la plug. Exodul acesta s-ar fi produs și înainte de Unire, de cînd a început să crească prea mult populația satelor, dar atunci carierele, posibilitățile de existență în afară de plugărie, pentru români erau prea limitate. Acum, în țara lor, era firesc ca românii să aibă mai multe mijloace de trai în afara satului. Era un imbold firesc, zicea părintele Cornel, de două ori salutar. Întîi, pentru că acest exod va duce la românizarea orașelor, și al doilea pentru că asigură păstrarea micii proprietăți.

Cînd, într-un rînd, fiind la oraș și discutînd cu avocatul Vasile Nistor, ajunsese la problema aceasta a năvalei fiilor de țărani la școală, părintele Cornel Dragomir învinuise pe oamenii de la conducere, pe șefii partidelor și ai guvernelor, că nu s-au gîndit din vreme să asigure posibilități de muncă celor ieșiți din școli.

— Nu instituțiile de învățămînt sunt prea multe, ci mijloacele de existență, puțința de a trăi cetățeanul român și din alte mijloace, decît slujbele de stat sunt prea puține. De câștigarea, de crearea acestora era nevoie. Tocmai un lucru la care nu s-a gîndit conducerea de stat. N-am fi ajuns azi la ceea ce numesc ziarele șomaj intelectual. Nu am fi ajuns la ceea ce strigă azi toată lumea : la acapararea întregii industrii și a comerțului de către minoritari, și în special de evrei.

Pe vremea aceea se pornise o puternică campanie de presă împotriva evreilor și a românilor aserviți intereselor marilor întreprinderi evreiești. Dintr-o fracțiune a Partidului Național se înjghebase un «*Front românesc*», care intenționa să fie o asociație națională pentru sprijinirea intereselor românești, dar care, în scurtă vreme, nu reușise să fie decît un nou partid, ca toate celelalte.

— Va fi adevărat și ce spui dumneata, părinte, dar eu văd totuși greșala de căpetenie în prea multele școli, care fie teoretice, fie practice, nu reușesc să ne dea decît oameni avizați la leafă, pentru a putea trăi. Fiecare absolvent chiar al școlilor de meserii sau agricultură vrea să ajungă într-o slujbă. E o falsă înțelegere a țărănimii noastre asupra rostului școalei și al culturii.

— Cred că greșiți, domnule avocat. Surplusul populației care nu mai poate trăi din plugărie, ori poate numai în cele mai mizere condiții, își caută, dusă de-un instinct sănătos, mijloc de existență, altă ocupație, altă carieră. Ceea ce trebuia să observe de la început conducătorii era această indicație naturală dată de masele mari : s-a mărit, s-a lărgit țara ? Era firesc să sporească, să crească și nația în toate domeniile activității.

Nici un partid nu s-a oprit la acest fenomen de care trebuia să se bucure, să-l ocrotească. Cel mult au creat slujbe nouă, mici și mari, pentru prinderea și păstrarea aderenților politici. Guvernele ce s-au perindat trebuiau să dea puțință de lucru și de existență elementelor plecate din sat, căci ele au plecat dintr-un instinct național puternic.

— Și ce crezi dumneata că trebuia făcut ? Pentru ce au ajuns diurniști prin birouri și absolvenții școlilor de agricultură ? Nu lipsa riscului, comoditatea unui cât de mic salariu ?

— Cred că nu, domnule avocat. Se aruncă și în presă mereu calomniile asupra nației noastre. Nu suntem un popor de leneși, nici unul lipsit de inițiativă, nici unul obicinuit cu munca de birou. Părinții și moșii noștri n-au scîrțîit o viață cu condeiul pe hîrtie. Și nici nepoții și strănepoții nu se puteau însufleți de o asemenea viață. S-au făcut funcționari și diurniști, pentru că n-au avut altceva de făcut.

— Nici absolvenții școlilor inferioare și medii de agricultură ? Ai celor de industrie și comerț ?

— Hotărît că nu. Firesc ar fi fost ca un absolvent al unei școli de agricultură să se întoarcă în satul său, să-și lucreze moșia după normele învățaturii primite, să ajungă gospodăria lui model pentru sat. Dar unde era moșia ce trebuia lucrată ? Nicăieri. Dacă împărțea moșia părintească cu frații și surorile rămase acasă, ce-i mai rămîinea ? Dar dacă ar fi lucrat-o întreagă, cât ar fi avut ? La nouăzeci de procente trei-patru iugăre. Cu atîta nici nu se poate face economie model, nici nu se oferă un mijloc de existență mai bun decît al oricărui sătean.

— De, e cam așa ! Copiii de oameni bogați n-au prea urmat aceste școli.

— Dar cîți oameni avuți avem în fiecare sat ? Cîți se ridică peste zece-cinsprezece iugăre, care trebuiesc împărțite încă între mai mulți moștenitori. Ar fi fost însă un alt mijloc. Poate că s-a și intenționat la începutul reformei agrare, dar nu s-a realizat aproape nimic. Vorbesc despre așa-numitele rezerve de stat. Trebuiau lăsate din fiecare moșie mare expropriată cel puțin cincizeci de iugăre, pe care statul să le fi înzestrat cu tot utilajul economic modern necesar, și fiecare lot să fi fost încredințat unui absolvent al școlilor inferioare de agricultură.

Advocatul se înveseli.

— Dar cum să fi rezervat un asemenea lot, părinte ? Nu țăranii au fost aceia care nu voiau să lase nici un iugăr neîmpărțit ?

— Da, însă conducerea de stat nu era îngăduit să facă oricum și oricînd voia țăranului, voia alegătorului mai ales. Azi, dacă aceste loturi bine echipate cu unelte agricole și bine condus ar avea cincisprezece ani de existență vă asigur că nici un plugar nu ar mai protesta împotriva lor. Ar fi avut o economie model în mijlocul lor, subț ochii lor, de la care mult ar fi învățat, și am fi avut plasați la locul lor mii de absolvenți ai școlilor de agricultură, care ar fi rămas și instructorii, prin pildă, ai țăranimii. Nu s-ar fi dorit nici unul diurnist într-o cancelarie, vă asigur.

— Nu e tocmai atît de sigur. Eu cunosc două cazuri cu agronomi conducători ai unor rezerve de stat, care acum sunt funcționari la Camera de Agricultură.

— E posibil, pentru că se procedează cu totul greșit și neeconomic. Absolventul nu e trimis să se gospodărească, ci să gospodărească.

— Cum vine asta, părinte ?

— Așa că omul primește un salariu fix, și încolo nimic. E tot un salariat, tot un funcționar. Dar omul vrea să trăiască, să-și facă o existență onorabilă, să-și poată crește și înzestra familia. Și atunci, ce se întîmplă ? În cazul că e cinstit, renunță la familie, la o muncă mai obositoare, și trece într-un birou. În cazul că e necinstit

fură statul, mănîncă el întreaga agoniseală, pînă e prins, dacă e prins ! Şi nici nu face o economie model, ci una de exploatare fără nici o cruţare.

— Şi, care ar fi soluţia, după sfinţia-ta ?

— Care ar fi fost, căci din nenorocire acum nu mai este posibilă ! Statul trebuia să-l cointereneze la producţie. Să-i fi asigurat, pe lîngă salariul minimal, jumătate din profitul curat al lotului rezervă. Să-l fi asigurat că şi copilul său, şi nepotul, vor putea conduce lotul în aceleaşi condiţiuni. Să-l fi ajutat, cel puţin tot la zece ani, la refacerea utilajului economic. Te asigur că în asemenea caz nici un absolvent al şcolilor de agricultură nu ar mai fi alergat după o slujbă de birou, cînd el s-a trezit la plugărie şi pentru plugărie a fost crescut.

— Cred şi eu ! Dar cum şi-ar fi putut îngădui statul o asemenea dărnicie ?

— Ar fi păgubit ?

— Evident !

— Doamne Sfinte ! Tot vorbim şi scriem despre ridicarea ţăranului şi agriculturii, şi nu vedem mijloacele ! Mai întîi cîte-o rezervă de cincizeci de iugăre nu ar fi fost nici o pierdere pentru ţărani. Îmbucătăţită, nu ar fi ajuns oamenilor dintr-un sat nici pe-o măsca. Apăi o rezervă de stat dată în arîndă, să zicem, nu o aduce nici jumătate din cîştigul net lucrată în regie. În al treilea rînd : administrată de un agronom salariat cu un salariu mic, dacă omul e necinstit, nu aduce nimic. Sunt agronomi şi consilieri agricoli, care lucrează pe sub mînă, în tovărăşie cu ţăranii, loturi, care nu sunt ţinute în evidenţă, după care statul nu cîştigă nimic. În condiţiile arătate de mine, un tînăr priceput ar da şi statului un cîştig mai mare decît o arîndă şi s-ar chivernisi şi pe el. Ar ajunge un ţăran cu şcoală agronomică fruntaş, un om bine situat materialiceşte, un stîlp al societăţii, un mic proprietar. Şi după el, fiul său, şi nepotul. S-ar crea un strat agricol de mare echilibru, care ar aduce mai mare folos şi statului şi economiei, şi neamului românesc. O clasă solidă socială care cu timpul ar putea prin membrii săi să cumpere micile loturi făcute de vînzare, să ajungă în mîni româneşti, să crească şi să se consoli-

deze această clasă mijlocie țărănească. Nu știu câte moșii mari s-au expropriat pe țara întreagă, probabil citeva sute, dacă nu o mie ori mai multe. Dacă din fiecare se reținea o astfel de rezervă și era dată, în condițiile arătate absolvenților școlilor de agricultură, sunt sigur că pînă azi această proprietate mijlocie ar fi crescut cu cel puțin un sfert, prin cumpărare. Nu ar fi ajuns loturile date prin expropriere în mîna evreilor, cum văd că țipă acum atîta lume și gazetele. Țara, statul, plugarul însuși n-ar fi păgubit, ci dimpotrivă ar fi avut un mare folos. Acum e prea tîrziu ! Puțin s-ar mai putea repara chiar prin metoda arătată de mine !

Advocatul Nistor, ascultîndu-l, se gîndea : ce om ciudat e preotul acesta, exagerat în toate, în planurile lui, ca și în politică. Are prea multă fantazie. Dar, în aceeași vreme se gîndi, că într-adevăr în discuțiile de la clubul partidului, nici aici în oraș, nici în cel de la București, n-a auzit punîndu-se vreodată problema aceasta. Ba nici în convorbirile cu șefii nu știa să fi fost vreodată pomenită ! Cum va fi ajuns părintele Cornel Dragomir la o asemenea soluție și fantazistă dar, cînd s-ar fi aflat guvern care s-o admită, și practică. Despre calitatea aceasta din urmă nu se mai putea îndoii. Pe lângă asemenea favoruri, desigur că absolvenții școlilor de agricultură n-ar mai fi umplut birourile Camerelor Agricole și ale altor instituții oficiale, privind economia. Și era evident, crearea unei astfel de clase de țărani cu școală agricolă ar fi însemnat întemeierea unei burghezii țărănești într-un interval de timp relativ scurt.

— Știi că sunt surprins de proiectele dumitale, părinte Cornel. Nu știam că te pricepi și la asemenea probleme greu de dezlegat.

Părintele nu înțelese dacă e laudă ori e ironie.

— Am pornit de la o pildă reală, domnule avocat. Îl cunoști pe Dumitru Pop de la mine din sat. Țăran cu carte, om priceput, chibzuit. E și conducătorul Băncii Poporale de la noi. Ei bine, omul acesta are un băiat la medicină, unul la drept, iar pe cel mijlociu, cu trei clase de liceu, l-a dat la o Școală de agricultură, cu gîndul

ca copilul să rămână în sat, la economia părintească. Are aproape douăzeci de iugăre. Dar are și două fete, care trebuiesc înzestrate. Băiatul Victor a terminat școala după măritarea surorilor lui. Din moșie mai rămăseseră zece iugăre. Ce putea începe cu ele? Lucru mai bun decât tatăl său, nu. Bătrînul e un om priceput și harnic. Băiatul a înțeles că nu avea ce căuta acasă. Tatăl său e încă om în putere.

L-a chemat un agronom regional de secretar în oficiul său. Nu era mulțumit nici băiatul, nici tatăl său. Trebuia să-l ajute de acasă. Avea un salariu de o mie și ceva de lei, mi se pare. Din viță autentică de plugar, nu-i plăcea nici munca de birou. S-a întâmplat că proprietarul dintr-al cincilea sat de la noi să-și vîndă moșia. Mai rămăsese un lot de patruzeci de iugăre, pe care țărani nu se mai putură înțelege să-l cumpere. Ce s-a gîndit Dumitru Pop? Să-l cumpere el, sau mai exact să-l cumpere banca, să dea ea banii, locul rămînînd intabulat pe ea, pînă va putea plăti badea Dumitru datoria. Se înțelege fusese nevoie și de înzestrarea agricolă. Proprietarul vindea și care, pluguri, vite de jug. Se pregătea să plece undeva în Țara ungurească, unde i se mărita o fată. Cum banca avea bani disponibili, s-a cumpărat lotul, și de-atunci Victor, absolventul școlii de agricultură, e instalat acolo. În patru ani s-a plătit, cu interese, trei sferturi din preț. Tînărul e însurat, are un copil, și face o economie de model pentru întreg jurul acela. Așa s-a născut în capul meu planul arătat, domnule avocat. Dar înțeleg eu prea bine că acum e tîrziu.

— Înainte nu te-ai gîndit la el?

— Nu! Am fost luat și eu de boala de după război, cum îi zice directorul liceului politicei. Credeam că prin ea și mai ales prin partidul nostru, se rezolvă totul. Dar mult mă mir cum nu s-au gîndit la ceva asemănător cei ce au făcut legea reformei agrare. Așa știu că proiectul celei de la noi a fost lucrat de ardeleni.

— Da, de ardeleni. Dar atunci se urmărea satisfacerea a cîtor mai mulți plugari. O oarecare demagogie a stat la temeiurile reformei, trebuie să o recunoaștem.

— Atunci s-ar fi putut crea cu ușurință lotul rezervă, dacă se avea în vedere interesul statului. Acum e prea

tîrziu. Pămîntul împărțit o dată, dat în proprietate, cine-l mai poate atinge și numai pentru a îngheba un lot de cincizeci de iugăre? Iată ce cred eu acum că ar fi trebuit să fie una din preocupările de căpetenie ale guvernelor ce s-au perindat. Nu școlile-s de vină că nu mai sunt funcții și slujbe, ci cei ce nu s-au îngrijit de mijloace de existență și prosperare, în afară de slujbe. Ce să mai spunem de absolvenții școlilor de meserii și industriale? Ce posibilități de existență și câștig propriu le-am pregătit?

— Aceasta este cea mai grea problemă. Nu e mirare că azi face atîta vîlvă, că curentul antisemit e în continuă creștere. Industria și comerțul e aproape în întregime în mîinile străinilor. Ai citit și sfinția-ta statisticele ce umplu ziarele.

— Le-am citit și le citesc. Dar și aici suntem în mare întîrziere. Cred că nu mai sunt posibilități naturale de a recîștiga terenul pierdut, ci poate mijloace violente, măsuri de stat.

— Dar mi se pare că nici mai înainte nu erau. Negoțul și meseriile, industria, erau în mîna minoritarilor chiar la începutul României mari.

— Erau, desigur, dar nu în proporția de azi. Îți vine să plîngi, cînd citești statisticele acestea. Dacă nu se face nimic, dacă nu se ia nici o măsură de îndreptare, ar fi mai bine să nu se mai publice nimic. E o realitate prea demoralizatoare pentru neamul nostru.

— Se spune că se vor lua măsuri.

— Dacă s-ar fi luat din vreme! Dar parcă ne-ar fi orbit Dumnezeu, nu am văzut marile nevoi, marile realizări ce se impuneau. Am trăit numai pentru cîștigarea puterii politice și, cînd am avut-o în mînă, cum să ne-o consolidăm. Ne-am aruncat mereu ofensa că românul nu-i făcut nici pentru negoț, nici pentru industrie, că nu se pricepe. Am creat școli de specialitate, în care se făcea teorie și nu practică. Elevul, cînd absolvea, avea idealul să ajungă profesor la aceeași școală sau la una similară. Iar cei mai buni, cu simț practic — au fost și aceștia destui — n-au avut în ce să-și înceapă meseria sau negoțul.

Ori dacă l-au început, cu chiu cu vai, i-am lăsat să-i desființeze concurența străină. Am văzut publicată o statistică, după care într-un deceniu și jumătate Banca Națională a României a dat în reescont, împrumuturi de sute de miliarde pentru industria și comerțul minorităților și nici zece pentru înfiriparea clasei mijlocii românești. Mă gândesc că cu ajutorul ei, prin creditul acordat de ea băncilor populare și cooperativelor, am fi putut avea azi în fiecare sat o prăvălie românească, o cooperativă de consum, și în toate orașele un negoț înfloritor românesc. Ar fi fost de-ajuns ca Centrala cooperativelor și a băncilor populare să deschidă în fiecare orașel două-trei sucursale, cu reescont de la Banca Națională. Am fi avut unde plasa pe toți absolvenții școlilor comerciale. Și, iarăși, nu ca simpli funcționari plătiți cu un salariu de mizerie, ci cointeresați în întreprinderile comerciale, afară de bănci, cu posibilitatea să le răscumpere cu timpul, ajungând ei proprietari. S-ar fi plasat banii țării pentru creșterea puterii românești și atunci s-ar fi văzut că năvala copiilor claselor de jos la școli n-ar fi fost nici o primejdie. Azi am avea o respectabilă clasă mijlocie. Iată ce cred eu că ar fi trebuit să facă politica românească : realizări în toate domeniile. De-acum nu ne mai rămân decât mijloace violente, dacă voim să mai punem mâna pe averea țării, pe marile mijloace de câștig.

— Ce mijloace violente ?

— Nu prea mi le pot imagina, deși despre unele văd că începe să se scrie prin ziare. Să introducă un număr de români, procentual cu situația etnică a țării, în întreprinderile străine. Ar fi un început, dar unul de violență, la care n-ar fi trebuit să recurgem, dacă eram pre-văzători și cuminți.

— Da, se discută în presă. E vorba să se vină și cu o lege a românizării. De, ca partid democrat, am fost și noi pentru principiul liberei concurențe și a egalității în drepturi a tuturor cetățenilor.

— Dacă am fi fost în mod real și pentru libertatea românului, l-am fi ajutat și pe el să-și poată valorifica această libertate. Dar noi l-am lăsat fără nici o pază, în voia soartei. Ca și când am fi zis mielului : «miele, ești slobod să alergi printre lupi». Căci tot atîta e să

spui unui român care are zece mii de lei : «Ești slobod să faci comerț ca și Ițic care dispune de zece milioane». N-am înțeles nimic din politica realităților, asta este, și nici nu ne-a interesat. Noi ne-am bătut pentru ambiții și situații. Ne-am complăcut în a crede că vedem lucrurile în mare, și realitățile mărunte ne-au scăpat, și prin ele, apoi și cele mari, și azi vedem că suntem în mîna minoritarilor. [...]

— Acum avem două formațiuni politice care sunt pe față antisemite. Ai de gînd poate să te înscrii într-unul ? Sau poate și ești ?

— Nu sunt și nu voi fi, domnule deputat, fiindcă azi nu mai cred în nici un partid politic, vechi sau nou. Oricum ar fi, m-am convins că nu este decît o coaliție de ambiții și de interese. V-am mai spus, cu ani înainte, că nu mai cred decît în oamenii realizărilor practice, de ei are nevoie țara noastră. Mi se pare că am vorbit atunci și de metoda de-a selecționa astfel de oameni.

— Da, mi-ai vorbit.

— Rămîn și acum pe lîngă aceeași părere. E nevoie și eu am credința tare că se va ridica un om în România, care să vadă acest adevăr. Numai dacă s-ar milostivi Dumnezeu să ne dea încă vro cîteva decenii de pace. Căci suntem încunjurați de dușmani.

— Dușmani în afară, dușmani înlăuntru, dragă părinte. Oricît am purtat pe palme minoritățile, oricît s-au înstăpînit pe bogățiile țării, tot dușmani ne-au rămas.

— Și ne vor rămînea ! Dar numai să ne dea Dumnezeu pace statornică, vom apuca noi deasupra. Poporul nostru răzbește prin toate greutățile chiar prin care și le face el însuși. Alții care trăiesc cu noi n-au această tenacitate și rezistență, [...] Poporul acesta de țărani e subț porunca instinctului de-a umple România cu viață românească. Numai pace să avem și vom izbuti... Nu știu ce se va alege cu mișcarea aceasta de românizare. Eu sunt împotriva mijloacelor violente. Românul n-a trăit niciodată din săul altui neam. Dar a sosit timpul ca nici alții să nu mai trăiască dintr-al nostru. Vor trebui aflate măsuri legale, dar juste pentru neamul nostru în primul rînd. Ferească Dumnezeu, dar într-un nou război om rămînea singuri, și minoritarii care dețin azi bogățiile țării,

ne vor sări cei dinții în spate, dacă vor putea. Va trebui să ne îngrijim din bună vreme să nu poată.

Discuții asemănătoare mai avea părintele Cornel și cu alți intelectuali, cînd venea la oraș. Și acum venea destul de des. Banca Poporală și lăptăria îl puneau mereu pe drum.

De data aceasta vorbiră încă despre multe lucruri cu avocatul Nistor. Stăruiră mai cu seamă asupra curentului antisemit, care era în continuă creștere, în înțălesul de-a introduce personal românesc în întreprinderile străine.

Advocatul recunoștea că partidele și guvernele, mai mult de un deceniu și jumătate, nu s-au interesat de acapararea vieții economice a țării de către minoritari și că statul nu a ajutat la crearea clasei mijlocii românești la orașe. Motivele nu le mai cerceta. În publicistică fuseseră arătate pe rînd și se stăruia asupra lor zilnic. Ca om care a luat parte la luptele politice și cunoștea preocupările partidelor, trebuia să dea dreptate ziarelor. Ambiții și interese materiale, lupta pentru putere, au legat ochii celor mai mulți și n-au luat în seamă trecerea bogățiilor țării în minile minoritarilor. Corupția, șperțul, cointeressarea au fost mijloacele prin care [...] și-au făcut afacerile. Încetățenirea celor intruși în țară după război s-a făcut prin fraudă scump plătită. Aventurieri veniți din toate țările au ajuns milionari în România. Democrația a trăit sub teroarea presei cosmopolite [...]. Propagandei pe care o făceau vecinii dușmani României în străinătate, nu i s-a opus nimic din partea românească. Țara era calomniată de înșiși aceia care îi acaparau bogățiile.

— Toată politica noastră de partid a fost oarbă, trebuie să recunoaștem acum. Toți suntem vinovați unii mai mult, alții mai puțin. Era nevoie de la începutul Unirii nu de partide, ci de o puternică solidaritate națională. Atunci, lipsind urile, ambițiile și interesele clientelei electorale, am fi văzut realitățile țării. De aceea, părinte Cornel, deși tîrziu, cred că totuși încercarea ce o face «Frontul românesc», de-a aduce pe toți românii de bine într-o singură tabără, cred că merită sprijinită. E încercarea supremă ce se face pentru o revenire la normal și la realitate. Am fost mereu solicitat să intru și eu în «Front» și

după multă chibzuială m-am hotărît. Se încearcă în ceasul al doisprezecelea, o solidaritate națională, în crearea unui nou partid. Ce zici ? Nu urmezi și dumneata pilda mea ?

Părintele Cornel era în picioare, gata de plecare.

— Nu, domnule avocat ! Cu oameni vechi, o acțiune nouă e imposibilă. Tot la partid politic va ajunge și acest «Front românesc».

— Simpatizezi, așadar, cu tineretul ?

— Aștept oameni selecționați, în partide.

XXXV

Părintele Cornel Dragomir începuse să se intereseze din nou de ceea ce se petrecea în țară, alarmat de ceea ce se dezvăluia acum prin presă, în legătură cu acapararea bogățiilor țării și a izvoarelor ei de venit de către minoritari [...]. Își vedea mai departe cu hărnicie și de economia lui și de Banca Poporală și lăptărie, dar urmărea zilnic și gazetele și vorbirile ce începuseră a se ține la adunările mari, la orașe, de oameni care începuseră să dea alarma pentru înstrăinarea bunurilor naționale. La început, îi păruse că toate statisticile ce se publicau trebuiau să fie exagerate. Dar după ziare, ele începuseră să apară și în reviste economice, cu provocări la date și documente oficiale.

După alarma și revolta de la început, trecuse într-o deprimare, care-i slăbise un restimp voința de muncă și îndrăzneala. I se părea că vede tot mai limpede deosebirea dintre pătura țărănească și cea intelectuală, care conducea țara de la Unire. Părea că sunt două neamuri deosebite : marile mase muncitoare, care, din instinct, și potrivit valurilor politice, se încapăținau să progreseze, să sporească viața românească, și pătura de sus, de la conducere, superficială și nepăsătoare de ceea ce se întâmpla în țară. Unii puși pe muncă, alții pe cheltuială.

Nu cu mult înainte socotea că dacă marile mase lucrează și progresează, puțin importă valurile politice de la

suprafață, care nici nu cuprinseseră pe cei mai mulți intelectuali ai țării, ci numai clientelele politice ale partidelor. Acum își schimbase părerea, și își zicea că tulburările acelea de la suprafață au fost dezastruoase. Ce folos că poporul se zbatea să stăpânească pământul, dacă celelalte bunuri ale țării încăpuseră pe mîinile străinilor, din cauza nepăsării guvernelor ? Cine hotăra prețurile produselor agricole, a vitelor ? Cine urca mereu prețurile articolelor industriale necesare economiei ? Cum ajungea pătura țărănească înglodată în datorii, încît a fost nevoie de conversiune ? Întreaga desfășurare a vieții economice a satelor atîrna de burghezia străină, care fixa întreg cursul pieții la toate lucrurile. În realitate, țărănimea era roaba acestei clase suprapusă străină. Toată zdroala și hărnicia ei o putea lăsa să se zbată ca peștele pe uscat, fără puțință de-a ajunge la creanga verde. Și pentru toate acestea, vinovată era clasa conducătoare, mioapă, nepăsătoare sau interesată.

Era adevărat că țărănimea progresa, deși cu multe eforturi și greutate, își zicea părintele Cornel, luînd pildă chiar din Curmătura, dar cine poate garanta că o nouă înglobare în datorii n-ar¹ putea să vină și toată înaintarea satelor să se oprească brusc, așa cum s-a întîmplat cîtiva ani înainte de conversiune ? Era de-ajuns o hotărîre a celor ce aveau în stăpînire băncile, fabricile, întreprinderile, negoțul, meseriile, care hotărau și prețurile tuturor produselor țărănești.

Și, în situația aceasta, în totala dependență a nației de cei ce dețineau bogățiile țării, ne-au adus cîrmuirile prin nepriceperea sau nepăsarea, ori cointeresarea lor.

Cum ar mai putea crede că oamenii se vor trezi în ceasul suprem, acum la alarma dată de ziare, unii politicieni, de statisticile publicate ? Cum s-ar mai încrede într-o nouă formațiune politică, alcătuită din oamenii vinovați de răul de azi.

Dar s-ar putea pune în aplicare selecțiunea preconizată de el ? Ori ar duce mai repede la scop o schimbare radicală, înlocuirea păturii conducătoare cu tineretul țării, cum spuneau atîția ?

¹ În prima ediție (1943), greșit : *ar putea* (n. ed.).

La bancă discuta adeseori cu Dumitru Pop situația reală a țării făcută acum cunoscută publicului prin agitata campanie de presă.

— Noi trebuie să mergem înainte pe drumul apucat, părinte Cornel. Frământarea noastră este zadarnică. Iar dacă ne vom pierde curajul de lucru va fi și mai rău. Poate nici nu e folositoare agitația aceasta provocată de destăinuirile ziarelor. Cei ce au descoperit răul abia acum trebuiau să se pună pe lucru în tăcere. Mîta cu clopot nu prinde șoareci !

— Era de lipsă cunoașterea realității, bade Dumitre. Era nevoie ca țara întreagă să-și dea seama unde a ajuns. Eu și dumneata am cunoscut toate aceste prăpăstii ? Și cei mai mulți au fost în situația noastră. De unde să le cunoască ?

— Dar cunoașterea lor fără măsuri de îndreptare, nu folosește la nimic. Dimpotrivă, slăbește încrederea în noi înșine.

— Cine să ia măsuri ? Cine să aducă o schimbare ? Se afirmă că partidele toate, așa măcinate cum sunt azi, au mîinile legate de finanță [...]. Apoi, vei fi auzit și dumneata de camarila cea de sus care e la dispoziția [...] francmasonilor.

— De vorbit se vorbesc multe, și văd chiar că se scriu la gazete. Dacă va fi așa cum se spune, ar însemna că e paharul plin și că o schimbare va trebui să vină. Și mai bine să vină acum, pînă sunt încă vremuri de pace.

Ocupațiunea, munca continuă, grijile multe ce le avea, îl scăpaseră însă în curînd pe părintele Cornel de depreșiunea suflotească în care căzuse în urma destăinuirilor făcute în ziare asupra înstrăinării bogățiilor țării. Făcuse și el efortări conștiente să iese din acea demoralizare. Temîndu-se să nu recadă în preocupările de ordin public, de neliniștea și iritarea zadarnică din primul deceniu de după Unire, începuse să citească mai rar ziarele. Își dăduse seama că și agitația lui de acum era zadarnică, fiindcă prin ea el nu putea ajuta cu nimic operei de românizare, despre care se vorbea. Îl îndepărta numai de la munca de toate zilele. Își spusese că avea dreptate Dumitru Pop. Ei să-și facă și mai departe datoria ! Va

ajuta Dumnezeu să se îndrepteze situația. Era absurd să creadă că personal ar putea fi de-un ajutor. Personal putea ajuta statului și atât ! Trebuia să-și țină în frâu temperamentul aprins, dacă nu voia să ajungă din nou în rătăcirile zadarnice de mai înainte.

Numai din cînd în cînd se gîdea la planul său de selecționare a slujbașilor și a conducătorilor prin alegerea lor pe un termen fix din partea poporului, de către cetățenii localnici. Uneori se gîdea, lăsîndu-se dus de fantazie, că nu ar fi rău să facă cunoscut planul său în vrun ziar să atragă atențiunea opiniei publice asupra lui. Dar nu scrisese niciodată în ziare, și gîndul îi păru ridicol. De altfel cine i-ar lua în seamă propunerile lui ?

Programe frumoase și cumînți a citit el prin gazete, dar nimeni nu s-a aflat să le pună în practică.

XXXVI

Peste iarnă, părintele Andrei Dragomir rămăsese mereu la oraș, la feciorul său Ion, magistratul. Toată vremea fusese mereu suferind și slăbise tare în puteri. Peste zi stătea mai mult într-un jîlt, cu ceaslovul în mînă. Nu prea putea citi lucru mare. Îl copleșea un fel de somnolență, care-l ținea mereu între vis și realitate.

Cînd începuse a se desprimăvăra, fusese cuprins de dureri reumatice care îl ținuseră în pat vro trei săptămîni. Fusese în primejdie să capete și o aprindere de plămîni, dar putuse fi combătută la vreme.

Începuse apoi să se întrămeze și simțise o mare dorință să meargă în Curmătura.

— E prea devreme, tată, încă nu s-a înstăpînit bine primăvara. Să mai treacă tîna. Dumneata știi ce glod se face pe vremea asta în Curmătura.

Dar nu răzbise cu el. Trebuise să-i scrie lui Cornel să vină cu căruța să-l ducă.

Acasă, bătrînul își revenise repede. După trei zile nu mai voise să rămînă în casă, în curte, în grădină. Își

luase cîrja bătrînețelor și pornise la moșie și la sesiunea parohială. Cercetase cu de-amănuntul finațul, arăturile, luțerniștea și trifoiștea care, cu toată primăvara rece, crescuseră de-o șchiapă. Și azi, și mine, zile în șir, bătrînul ieșea la hotar. Părea că nu se mai satură privindu-l. Uneori îl apuca cîte o ploaie repede, destul de rece încă.

Părintele Cornel se mira. Nici într-o primăvară n-a mai ieșit atît de des la cîmp tatăl său. În privirile lui se coborîse un fel de visare blîndă.

— Las' pînă se face vreme bună, tată. Te poți răci pe ploile astea dese. Las' pînă începe lucrul în toată legea.

Bătrînul, după ce se săturase de priveliștea cîmpului, începuse să cutreiere ulițele satului. Trecuse prin ulițe pe unde nu mai fusese de ani. Rămînea în fața cutărei gospodării și privea îndelungat. Se oprea înaintea clădirilor nouă. Stătea ceasuri de vorbă prin curți cu bărbați, cu femei, cu copii. Uneori venea tîrziu la masă, alteori nu venea deloc.

— Ce poate avea tata ? — întreba neliniștit părintele Cornel.

— Îi mai trece și bunicului vremea — zicea soacră-sa Ana Mariuca. De la o vreme bătrînilor le trece greu vremea.

— Și mie-mi pare schimbat — spunea preoteasa.

De multe ori lua cheile bisericii și nu venea două-trei ceasuri. Nu putea merge pentru slujbă, căci nu trimitea după cîntăreț.

Ce putea face atîta vreme ? Se ruga ? Stătea la soare lîngă peretele bisericii, unde bătea cu putere ?

Într-o zi, întorcîndu-se și punînd cheile la loc, îl luă pe Cornel de o parte.

— Pe mine să mă îngropați lîngă preuteasă. Este loc destul.

Părintele Cornel fu surprins :

— La ce te mai gîndești și dumneata ! Îți va mai da bunul Dumnezeu ani de trăit. Ai ieșit cu bine din încercările de peste iarnă.

Bătrînul ridică din umeri.

— La ce mă gîndesc ! E lucru firesc să mă gîndesc. Nime nu trăiește vecinic.

— Dumneata ești încă în vigoare. Toți se miră cum poți umbla atîta, fără să te ostenești. Parcă ești mai plin de viață decît în alte primăveri.

— Umblu să mai văd o dată lucrurile și locurile între care am trăit o viață de om. Umblu să-mi iau rămas bun de la ele.

— Vai de mine, ce stai să vorbești, tată ! Dar e păcat să vorbești așa. Moartea vine cînd o trimite Dumnezeu.

— De bună seamă. Dar eu nu cobesc. A muri e rînduiala firii. Odată credeam și eu că cea mai mare osîndă pentru om e moartea. Dar de cînd am îmbătrînit, nu mai cred. Osînda ar fi numai dacă omul ar rămînea vecinic tînăr, în toate puterile. Acum știu că are dreptate psalmistul care zice : *«Vrîsta omului șaptezeci de ani, iar de va fi în puteri optzeci, și ce este peste aceasta, osteneală și durere»*.

— Dar dumneata încă nu ai optzeci !

— Ascultă-mă ce-ți spun eu. Să mă îngropați lîngă preuteasă. Între ea și tatăl meu. La stînga lui e mormîntul moșului. Va fi bine așa.

— Am înțeles. De altfel, cînd se va plini voia lui Dumnezeu, e firesc să ai mormîntul acolo lîngă biserică. Dar te rog nu mai vorbi despre asta ! E penibil !

— Pentru ce să fie ? E firesc. Toată iarna m-am gîndit la drumul din urmă. Nu-i nimic îngrozitor cum li se pare oamenilor, cînd se gîndesc în tinerețe la moarte. Văd chiar că adevărul *Scripturii* e nezguduit. Toate ale lumii sunt trecătoare și deșertăciuni. Parcă numai ieri am răsărit în lume. Nici nu știu cum a trecut viața ! A fost o viață de om sau o zi ! Parcă nici n-a fost realitate, ci o părere.

Cornel privi mirat la tatăl său.

— Vorbești așa de ciudat, tată ! — zise el întristat.

Privirile bătrînului erau nelămurite, adîncite în gol. Părea că nu vorbea cu cineva prezent.

— Mîne să mă duci cu căruța pînă la Aluniș. Nu m-am spovedit de la Paști. Cred că preotul va fi acasă.

— Să., nu-l aduc mai bine pe el aici ?

— Nu, pentru că vreau să mai văd o dată Alunișul.

...Poate somnolența aceea în care a fost cufundat toată iarna... își zicea Cornel. Altfel ar trebui să creadă că bătrînul își presimte moartea apropiată.

A doua zi înhămă caii și-l duse pe tatăl său în Aluniș. Preotul era acasă. Se duse cu bătrînul la biserică, îl spovedi, îl cuminecă. Pe urmă părintele Andrei se interesă de toate schimbările din sat, de îmbunătățirile care urmaseră pentru locuitorii români ai satului. Se interesă și ce s-a ales de românul acela care la o adunare, în oraș, prinsese un ciîne și-l pusese, chelălăind, pe masa înaintea căreia vorbeau oratorii. După ce ascultă, pe față cu un surîs blînd, că omul trăiește încă și copiii lui au ajuns gazde bune, bătrînul ridică brațul drept și-l lăsă să cadă.

— Toate sunt deșertăciuni — zise el cu glas domol și împăcat. De-acum... — și iar ridică brațul și-l lăsă să cadă.

În dimineața următoare îi zise părintelui Cornel :

— Trimite după Ilie, trimite după diac. Vreau să slujesc o sfîntă liturghie.

În sat nu mai slujise din toamnă, de la Ziua Crucii. Cornel știa că nici în oraș n-a mai slujit, ținut cum a fost, toată iarna de toropeala aceea.

— Nu-ți va fi greu ? N-ai mai servit de mult.

— Nu-mi va fi.

Diacul veni și merseră amîndoi la biserică. Părintele Cornel voi să-i însoțească, dar bătrînul nu se învoi.

— Am și eu de făcut o slujbă — zise Cornel.

— O vei face mîne-poimîne, căci doar nu se gată zilele.

Voia să slujească singur, fără alt om în biserică decît diacul. Voia să se înfunde în trăirea serviciului pe care îl făcuse o viață întreagă. Să-și aducă aminte de întîia liturghie de tinerețe, de slujbele din anii bărbăției. Se ridicau din sufletul lui amintirile de odinioară, pătrunderea la care se apropia de cele sfinte, în anii de demult. Va sluji încet, să-și poată aduce aminte la toate. Va rămînea mult lîngă altar.

Ținu vreme multă pînă făcu proscomidia, pînă tăie din prescură *agneț*ul, și părțile pe care voia să le în-

șiruie pe discul de argint aurit. Cantorul își tot pleca capul și se uita prin ușa laterală să vadă nu mai isprăvește, să vadă n-a pățit ceva. Cornel îi detese în grijă să fie cu ochii la bătrîn, pentru că era destul de slab.

Părintele Andrei tăia mereu părțile din prescură și le înșira pe disc. Făcuse rînduri mari, umpluse întreaga suprafață a discului, apoi mai pusese și pe deasupra. Nu punea atîtea părțile nici în postul Paștilor, cînd avea de cuminecat mulțime de oameni. Voia să pomenească pe toți cunoscuții lui, vii și morți și, cu cît pomenea, îi veneau în minte tot mai mulți, mai ales dintre morți. Uneori se oprea cu părțiceaua în mînă, mirîndu-se el însuși de unde mai izvorăsc atîția. Alteori era atît de surprins de amintirea mortului ce-i venea în minte, încît întorcea capul peste umăr, ca și cînd ar fi fost acolo, la spatele lui. Amintirile îl năpădeau în fiecare clipă, îi venea să întrebe cîte ceva de la oamenii din sat care muriseră de mult.

Slujba începu în sfîrșit, și diacul se liniști în strana lui. Se miră însă, auzind că părintele Andrei cînta prelung, cu glas tare, ecteniile. La liturgii private, în zilele lucrătoare, nu era obiceiul să se cînte cu solemnitatea de duminică și sărbători, ci ecteniile mai mult se ceteau decît se cîntau. Așa obicinuia părintele Cornel, așa obicinuia pe vremuri și părintele Andrei. De altfel, ca și alți preoți la liturgiile particulare. Răspunsul stranei încă era scurt la astfel de slujbe, unele cîntări se citeau.

Diacul Ilie Opreș începuse să răspundă obișnuit, dar nu se potrivea cu cîntarea solemnă a părintelui. Și acesta întoarse de cîteva ori capul spre el pînă ce-i spuse :

— Cîntă cumsecade, diace, nu alerga, căci nu-i nici o grabă.

Ilie ascultă, și, cîntă mai departe, ca și duminică.

Părintele trebuia să schimbe uneori glasul, cînd să-l ridice, cînd să-l coboare. Se înfunda curînd într-o notă și trebuia să-l treacă pe alta. Uneori îl oprea în loc tusea, o tuse cu hîrîieli adînci, pe care o purta cam de mult părintele Andrei. Cînd ajunse la «*Cuvine-se cu adevărat*», el făcu un semn diacului. La început Ilie nu înțelese, dar îndată își aduse aminte că, mai de mult, în copilăria lui,

o parte din cîntarea aceasta, începutul, mijlocul și sfîrșitul, cînta părintele din altar.

Îl lăsă să înceapă, și începutul reuși destul de bine. Dar cînd veni mijlocul, vocea bătrînului se opri cîrîind și trebui să continue el, ca și sfîrșitul.

După liturgie, părintele îl invită pe cantor la casa parohială.

— Mulțumesc, părinte ! Aș veni bucuros, dar mai am ceva de semănat.

— Mai este vreme. Nu vei sta mult.

Acasă, bătrînul pofti de la noru-sa pită cu slănină și rachiu de drojdie. Șezu cu diacul la masă, și închină din păhărele cu Ilie.

— Să-ți ajute Dumnezeu să-ți porți slujba cu vrednicie. Glas bun ai, nu ți-l cruța, cînd preamărești pe Cel Atotputernic.

— Să-ți dea Dumnezeu sănătate, părinte !

Bătrînul ridică brațul drept în aer și-l lăsă să cadă.

— Nu-i nimic nepieritor decît a sluji lui Dumnezeu.

Se ospătă din bunătățile de pe masă mai mult diacul. Părintele Andrei nu trecu de un păhărel de rachiu și de o creștătură de slănină. Noru-sa se și mirase de pofta ce-i venise bătrînului, pentru că de un șir de ani nu mai pusese pe limbă nici un fel de rachiu și pîine cu slănină încă nu mai mîncea. Părintele îmbia însă mereu pe diacul. Își aducea aminte din anii întîi ai preoției lui, cînd, după slujba de duminică, diacul cel bătrîn venea totdeauna la casa parohială cu el, să guste un păhărel de rachiu bun și să mănînce o feliuță de slănină cu prescură moale. Îi plăcea pe vremea aceea și părintelui. Acum, în biserică după liturgie simțise gustul de atunci. Îi plăcea mai mult decît cafeaua cu lapte cu care îl aștepta tînăra preoteasă după slujbă. El nu fusese obicinuit nici în liceu, nici în seminar cu cafea cu lapte. Dar, pe urmă, se obicinuise și cu mîncarea asta, mai ales pentru a nu o supăra pe preoteasă, tînără atunci și frumoasă ca o floare... Hei dar toate au trecut ! Și parcă nici n-a fost viață, ci numai o părere !

Cînd se sculă de la masă diacul Ilie, mulțumind și voind să plece, bătrînul îl apucă de mîneacă și-l sili să mai șadă, mai turnîndu-i un pahar de rachiu.

— Îmi pare bine că ai casa ta și trăiești în pace cu Sora — zise el.

— Mulțumesc lui Dumnezeu, părinte !

— Dumnezeu poartă de grije oamenilor cu inima curată. Cînd mă gîndesc că s-ar fi putut, după voința celui rău, să nu te împreunezi cu Sora. Era o dușmănie mare, pe vremuri, între părinții voștri !

— Știu, părinte. Îmi aduc și eu aminte încă din copilărie.

— Vei fi știind însă ceea ce de bună seamă nu știi, sunt multele rugăciuni ale mamelor voastre pentru ca cei doi dușmani să se împace. Cîte sfinte slujbe mi-au dat numai mie pentru împăcarea lor.

— Nu mi-a spus mama niciodată.

— Nu-ți va fi spus, vezi bine, că un om cuminte nu-și descopere suferințele cele mari decît înaintea Celui Atotputernic și a slujitorilor săi, preoții. Dar cine a mișcat și a dat curaj nenorocitului acela de Precup să mărturisească tatălui tău, în gura morții, că el a pus focul ? Nu Dumnezeu pentru rugăciunile lor ?

— Da, tata ne-a povestit. S-a schimbat mult de atunci.

— Numai schimbarea în bine are un preț în viață. Nici averea, nici puterea, nici cinstea, ci numai inima curată în fața lui Dumnezeu. Ai o mamă bună, Ilie, și Sora asemenea. Să le cinștiți, să le ascultați cîte zile vor avea.

Cantorul simți un fior. Îi vorbește, ca și cînd i-ar da cele din urmă sfaturi.

Se auziră pași în verandă și îndată intră și părintele Cornel. Fusese pînă la moșie, unde avea pluguri în brazdă.

— Ați isprăvit cu bine ?

— Am făcut o slujbă ca-n ziua de Paști — zise diacul, care se însuflețise puțin de păhărelele de rachiu golite.

— Mulțămită lui Dumnezeu — zise Cornel.

Tot drumul pînă la moșie și înapoi se temuse să nu pătească ceva tatăl său, slăbit și cam amețit cum îl vedea.

Ilie Opriș mulțumi de omenie și se duse grăbit.

— Bea și tu un păhărel de rachiu și îmbucă ceva — zise bătrînul lui Cornel.

Îl ascultă bucuros, șezînd la masă. Încă nu mîncase nimic.

— Dumneata nu guști puțin ?

— Eu mi-am luat partea.

Părintele Cornel începu să-i vorbească de arătură : se făcea una minunată. Fusesse locul arat o dată din toamnă, și pămîntul degerase bine peste iarnă. Acum, după grapă, rămînea ca un strat în grădină.

— Ascultă, Cornel, asupra băiatului celui mai mic cred că ne-am înțeles bine. Îl dai la Teologie.

— Da, tată ! Hotărît.

— În care clasă e acum, căci nici nu mai știi ?

— În a doua liceală.

— Pe cît îl pricep eu, îmi pare că va ieși un preot bun. Ii place în biserică. Spune *Crez într-unul*, cîntă *Unule, Născut*, și are voce bună. La economie cu vitele, la fîn văd că iar îi place.

— Place, da ! Dacă ar fi după el, nici n-ar mai pleca la școală toamna, după vacanță.

-- Las' că-i bine așa !

— Mie tot mi-ar mai plăcea să samene și cu frații lui. Dar nu-l prea trage cartea.

— E încă mic, o să-i placă lui, pe cît îi va trebui. Să fie curat și harnic, și dacă nu va avea *testimoniu* preșă bun la sfîrșitul anului. Iar pentru că i-ar mai plăcea acasă cu vitele și la lucru decît la școală, să nu-ți pară rău. În mijlocul zidirilor mîinilor lui Dumnezeu crește credința preotului mai tare ca din cărți.

— Puțină diligență mai mare nu i-ar strica. Și acum, la Paști, a adus un certificat școlar nu prea de laudă.

— O să învețe el și de învățat mai bine, n-avea grije. Copilul crește și-i crește și mîndria. În neamul nostru n-au fost școlari care să rămînă repetenți.

— Să dea Dumnezeu să fie așa. Pentru a putea moșteni parohia asta va trebui să fie dintre clericii cei

mai buni. Altfel, pentru ce mă ostenesc eu acum cu atâtea lucruri ? Dintre copiii fratelui meu știu că nu se va face nici unul preot să vină aici. Nici ai mei, cei mai mari.

După un răstimp de tăcere bătrînul zise :

— N-am făcut nici un testament, dar cred că cu Ion o să vă înțelegeți frățește.

— Iară pari a te gîndi la moarte ? Pentru ce să faci testament ? Va da Dumnezeu să ai încă vreme destulă.

— Moșia părintească n-o puteți împărți — zise bătrînul domol, liniștit, cu privirea aceea înnegurată cu care se întorsese de la oraș. — Moșia trebuie să rămînă mereu lîngă averea bisericii. Lui Ion îi vei da bani, veți vedea voi cît. Poate vro șasezeci-șaptezeci de mii. Are el plată destul de bună, dar și viața e scumpă la oraș.

— Ne-am înțeles noi și pînă acum. I-am trimis grîu, porc de Crăciun, galițe. N-o să ne certăm noi nici în viitor.

— Așa și trebuie să fie.

Apoi, după un restimp de tăcere :

— Trebuie să-ți spun că acum sunt mulțămît de tine. Te-ai pus, de ani, pe lucru. Nu te mai învălui cu politica. Lucrezi, ești liniștit și mulțămît.

— Da, tată ! — zise Cornel. — A fost bun sfatul dumitale. Ai avut dreptate.

-- Decît un lucru, fătul meu ! Preotul nu este numai plugar și muncitor pentru cele trecătoare. Să nu părăsești și să nu te înstrăinezi de rugăciune, pentru tine, pentru casa ta și pentru parohie. Numai cu rugăciunea și cu viața curată, poți ținea rîvna din tinerete a preoției. Și fără aceea ungere a harului de sus, sufletul preotului e uscat ca o iască. Se schimbă din păstor în simbriaș. Să te gîndești adeseori la cuvintele sfîntului Pavel către Tit ori Timotei, nici nu mai știi : *«Redeșteaptă darul carele este întru Tine prin punerea minilor mele !»* Darul hirotoniei se-nțelege. Fără el, noi, preoți nu suntem nimic, nu putem nimic. Ne schimbăm în «chimvale răsunătoare», cum spune sfîntul Pavel.

Cornel îl asculta mișcat. Ce poate avea tatăl său ? Își presimte sfîrșitul ? Somnolența aceea din cursul iernii

a fost o presimțire, ori bătrînul revenea la pietatea lui de la începutul preoției și care ținuse vro zece ani, pînă a început să-l copleșească lupta vieții? În sat se vorbea pînă azi de anii cei dinții ai preoției tatălui său, cînd, peste săptămînă stătea cu ceasurile la biserică, ținea toate posturile și ajunurile, cînd mergea cu capul gol, ducînd sfînta cuminecătură la bolnavi, și cînd nu lua nici un ban, nici zile de lucru, pentru înmormîntarea oamenilor săraci.

Părintele Andrei, după ce-i vorbi, se sculă de la masă, ieși în curte, trecu în grădină. Cîțiva muguri de cireși înfloriseră albi ca niște stele de zăpadă. Alții, și la pruni, erau gata să se desfacă. Se vedea roadă multă și în mugurii merilor și ai perilor. Agrișii, tufele puse încă de bătrînul, și zmeura înșirată pe lîngă gard erau verzi, de-un verde crud, care pătrundea aerul cu mi-reasma. Era o grădină mare, cu peste o sută de pomi, cu o largă cărare prin mijloc.

Pășind domol, cu mîinile în buzunarele paltonului, părintele Andrei se plimbă multă vreme pe cărare, tot privind și tot adulmecînd miresmele. Pe sus se fugăreau nori grei, cum se văd uneori în aprilie. Bătea vînt rece. Uneori părea că se rătăcește prin văzduh și cîte un fulg de nea.

Îl pătrunse vîntul rece și se duse în casă. După ce se încălzi, luă *Ceaslovul* și se așeză într-un jîlt, începînd a citi. Citi o vreme, apoi ațipi. Noru-sa trecea în virful degetelor prin odaie după lucruri de care avea nevoie.

Trecu și părintele Cornel și-l văzu ațipit, cu *Ceaslovul* în mîinile coborîte în poală.

Apoi nu mai trecu nimeni prin odaie pînă la vremea prînzului. Preoteasa făcuse niște tăietei cu lapte, care-i plăceau foarte mult părintelui Andrei.

— Trezește-l că se răcesc! — zise ea părintelui Cornel.

El deschise încet ușa camerei, se apropie de jîlt.

— Doarme adînc, își zise el.

Dar, încercînd să-l trezească, văzu că tatăl său adormise de veci.

Fusese convocat Comitetul Central județean al despărțământului «ASTREI» și membrii fuseseră rugați cu insistență să participe, fiind de dezbatut lucruri importante.

Ce lucruri importante pot fi acum în noiembrie, se întreba părintele Cornel, care încă era membru, după ce citise invitarea? Activitatea pe sate, pînă în cap de primăvară nu mai putea fi. Sunt zilele scurte și pînă ajungi în două sate se și înserează. Poate se discută și se stabilește programul pentru anul viitor, își zicea el. Dar în cazul acesta se poate stabili și numai de către conducătorii de la centru.

Părintele Cornel era necăjit de convocare, pentru că de ploile toamnei drumurile se desfundaseră rău și nu era nici o nădejde ca, într-o săptămînă, pînă la ședință, să se îndrepte. Trebuia să facă douăzeci de kilometri pînă la gara cea mai apropiată, și-i era groază de drum. Peste noapte amorțea puțin tîna, dar de îngheț încă nu putea fi vorba. Nici să nu fie, își zicea părintele. Toamna se pusese devreme, cu ploi reci și multe, și mai era încă mult de arat.

Se gîndise să se scuze, că nu poate lua parte la ședință, dar nu se putuse hotărî. Încă nu refuzase nici o participare pînă acum. Și, apoi, cine știe? Poate sunt într-adevăr lucruri însemnate la ordinea zilei, altfel pentru ce insistența aceea din convocare?

Avu noroc că vreme de-o săptămînă nu mai plouă și tîna fu învîrtoșată și zvîntată de vînturi. Totuși drumul pînă la gară fusese foarte greu.

În sala de ședință a despărțământului central județean erau adunați cînd intră părintele Cornel vro treizeci de inși, și mai veniră încă și alții, înainte de deschiderea ședinței.

Președintele despărțământului, același profesor, mulțumi celor ce au răspuns convocării, apoi începu să arate pentru ce i-a rugat să vină într-un timp așa de neobicinuit.

— Dumneavoastră știți — spuse el între altele — că de cîțiva ani, de cînd Asociațiunea noastră a început să activeze mai energic la sate în slujba sănătății poporului și a organizării tineretului, ne-am trezit cu tot felul de inițiative similare, pornite de alte societăți culturale. Nu le mai spun pe nume, fiindcă le cunoașteți cu toții. Societăți și asociații care n-au activat pînă acum în Ardeal, încearcă în cursul ultimilor ani să se infiltreze la noi. După cum știți, noi n-am aprobat niciodată aceste inițiative. Nu pentru că am fi exclusiviști, nu pentru că am fi crezut că «ASTRA» poate face totul de ce este necesar la sate mai ales, pe lingă stat, ca o instituție particulară, ci pentru că n-am socotit potrivit să se împartă și fără-mițeze puterile de lucru și pentru a nu zăpăci țărănimea, cum au făcut partidele politice ! Într-adevăr, prin cine activăm noi la sate ? Prin echipe de tineri și idealiști intelectuali de la oraș, profesori, medici mai ales, și prin preoții și învățătorii comunelor. La aceiași oameni trebuiau să recurgă și celelalte asociații, așa că una și aceeași persoană ar fi trebuit să facă parte din trei-patru comitete. Nu era o împărțire zadarnică de forțe ?

— Desigur că era ! — răspunseră mai mulți.

Dacă vom mai adăuga că programele noilor societăți erau identice cu al nostru, adeseori copiat chiar după el, vom constata din nou, ca și atunci, că nu are nici un rost să îngrămădești organizații peste organizații, comitete peste comitete, compuse din aceiași oameni ? Pentru că cu alții cu cine ar fi lucrat ? Noi știm că nu-s prea mulți intelectuali de la oraș care să se coboare cu luminile în mijlocul satelor. Iar acolo, afară de preot și învățător, pe cine l-ar mai fi putut utiliza ?

— Pe nimeni, desigur ! Aceiași oameni !

— Noi am rezistat atunci, și cred că am făcut foarte bine, cu toate acuzele ce s-au ridicat împotriva noastră. Și știm că ce s-a înființat fără concursul și asentimentul nostru, a rămas pe hîrtie.

— Lucru mort. Cîteva rapoarte în scris pe an ! — spuse cineva.

— Dumneavoastră știți că pentru noi nu-i paradă, nu-i alergare după mărire deșartă, activitatea ce o dezvoltăm. Noi, cu ajutorul lui Dumnezeu, suntem încă în

linia propagandei culturale a celor șapte decenii de existență a «ASTREI».

— Așa este — întăriră mai mulți

— Și acum e vorba că vine iar o astfel de asociație nouă ! Ne face propuneri de colaborare ?

— Nu, acum e ceva și mai rău. E amenințată însăși «ASTRA» în activitatea și existența sa.

În sală se făcu o mare mișcare, și lumea deveni încordat atentă.

— Cum se poate una ca asta ? Și cine ne amenință cu desființarea ? — întrebă un preot mai bătrîn din fundul sălii.

— Știți că trăim de-o vreme în era decretelor-legi, că nu mai avem Parlament. Ei bine, printr-un decret, cum poate știți unii dintre dumneavoastră, au fost oprite să mai funcționeze asociațiile mai mici și care nu au o anumită vechime ! Cred că măsura n-a fost rea. Multe existau numai cu numele, altele erau paravane după care se urmăreau ambiții și interese. Am scăpat și noi de molestările unora dintre ele.

— Ei, și atunci unde-i primejdia ? — întrebă cineva.

— Pe față încă nu amenință nimic «ASTRA». Ea are extinderea, are vechimea recerută. Dar poate știți mai mulți că acum, printr-un nou decret-lege, s-a înființat o instituție culturală oficială, care vrea să se extindă pe țara întreagă.

— Poate lucra în vechiul regat [...]. Are unde — zise un profesor din față.

— E o tendință azi de-a îngloba totul. Aici este vorba de o instituție oficială de stat, cu buget din bugetul țării, cu o mulțime de birouri și funcționari salariați, cu o rețea și funcționari în toate capitalele de județ, plasă, pînă la sat.

— Aștia vor fi încă o serie de slujbași, nu propagandiști culturali — zise cineva.

— Nu intru în aprecieri. V-am rugat să veniți pentru a vă întreba : ar fi cu putință să fie înghițită și «ASTRA» de-o asemenea instituție ?

În sală se auziră proteste furtunoase.

Cineva întrebă :

— Așa se pune chestiunea ?

— Aproape așa ! Până acum nu ni s-au făcut propuneri directe. S-a făcut numai pipăirea chestiunii. Prin diferite persoane ni s-a dat să înțelegem. Acum însă sunt chemat în Capitală, printr-o scrisoare ceremonioasă la conducerea acestei societăți. Am voit să am cuvîntul dumneavoastră hotărit. Deocamdată ar fi vorba numai de organizația tineretului, să se contopească cu cea oficială. Din parte-mi aveam răspunsul gata, dar era necesar să-l cunosc și pe al dumneavoastră.

Iarăși se ridicară în sală proteste răspicate.

— Deschid dezbaterile.

— Vă rog de cuvînt, domnule președinte.

Începu să vorbească un director de liceu, cunoscut însă dinaintea Unirii ca un harnic și neobosit propagandist al «ASTREI» la sate.

— Noi nu suntem și nu putem fi împotriva acțiunii culturale a statului — spuse el, între altele. — Toate școlile sunt în mîna lui, sub autoritatea lui. Pentru ce nu s-ar putea gândi statul și la o muncă de culturalizare extrașcolară ? Eu îmi închipui că problema aceasta poate fi, foarte bine, una de stat. Dar asta nu însemnează să desființezi o asociație ca a noastră, cu o tradiție de șapte decenii, cu o activitate atît de binefăcătoare pentru popor. La noi, în afară de aceasta, este un teren de muncă încă așa de vast, încît pe lîngă acțiunea statului, va avea loc și va fi binevenită și aceasta. O colaborare încă nu mi-aș mai putea-o închipui : să activeze ea în satele în care încă nu am pătruns noi și nu avem organizații. Desființare, contopirea în ea însă, la nici un caz, sub nici o condițiune. Și aceasta știți mai ales din ce motiv ? Nu avem nici o garanție de continuitate, nici o siguranță că peste cinci ani sau un deceniu va mai fi în ființă noua societate.

— Foarte adevărat ! Tot ce este la noi instituție oficială n-are garanții de continuitate.

— Și nici de activitate.

— Din păcate este cam așa — continuă directorul. — Dar în cazul unei desființări sau transformări într-o alta, și iar într-o altă societate — căci noi avem mania reformelor — zadarnic vom mai încerca noi să punem

din nou »ASTRA« pe roate. Poporul ar fi decepționat, dezgustat, și nu ne-ar mai urma.

Mai luară vro zece inși cuvîntul, toți pentru păstrarea distinctă a organizației culturale ardelene. Cu privire la colaborare se născu o deosebire de vederi. Unii erau de părerea, ca și directorul, să poată lucra noua societate în satele prin care «ASTRA» încă n-a activat, alții spuneau că nu are nici un rost să se extindă și pe teritoriul ardelenesc. Dacă e nevoie de o mai intensivă acțiune culturală — și este — se recunoștea — dacă statul voia să o facă nu lipsea decît să dea ajutoare materiale «ASTREI» să-și poată spori activitatea și în ținuturile mai greu de atins, cu mai multă cheltuială. O parte infimă din bugetul acelei asociații să se pună la dispoziția «ASTREI» ca cheltuieli de deplasare și de materiale, nimeni nu ar rîvni nici la onorarii, dar încă la salarii ?

— De ajutoare nu cred că poate fi vorba chiar acum, cînd se urmărește desființarea — zise președintele. — Așa că poate e mai consult să rămînem la cealaltă soluție. Nu avem nimic împotrivă să-și deschidă secțiuni în regiunile în care noi nu avem pînă acum.

A fost adoptată cu unanimitate soluția aceasta.

— Vă mulțumesc, domnilor. Nu puteam să spun ceva hotărîtor unde sunt chemat, fără să aud cuvîntul dumneavoastră. Desigur că eu nu știu ce curs vor lua evenimentele, dar o să trec și pe la centrala «ASTREI», deși părerea celor de la conducere o cunosc. E aceeași ca și a dumneavoastră, căci nici nu poate să fie alta. Încă o dată vă mulțumesc pentru osteneală. Din ședința de azi se va redacta un proces-verbal, pe care-l voi duce cu mine.

După ședința oficială, lumea din sală nu se grăbea să plece. Dimpotrivă, abia acum începuseră să discute și să scormone vestea cea nouă. Pentru unii nici nu era nouă, pentru membrii din oraș ai comitetului. Ei o mai discutaseră, îndată ce apăruse știrea prin ziare.

— Nu știu către ce țintă mergem — spunea un avocat de vîrstă mijlocie. — Activitatea partidelor politice a fost suspendată. Acum se vorbește de pregătirea unui decret-lege pentru desființarea lor. Vasăzică, întreaga politică a țării se concentrează într-o singură mină, în mina guvernului. Ce nevoie mai era ca și

activitatea culturală, în afara instituțiilor de învățământ, să devină monopol ?

— De ! Din monopolurile care aduceau venite statului partidele au făcut regii mixte, cointerestate, autonome sau simple concesiuni, și facem monopol din ceva împreunat cu cheltuială, nu cu câștig. Toate se fac la noi de-a-ndoaselea — răspunse altul.

— Dacă s-ar desființa partidele, cum se spune, n-ar fi nici o pagubă — începu un doctor tânăr. — Am avea cel puțin o pauză de liniște în țară, de liniște la sate. Tot la doi ani politica ni le-a tulburat și ni le-a învrăjbit, încît nici cu propaganda noastră culturală nu prea avea ce face. Pînă se liniștea și-și reveneau în ogașe, sătenii credeau mereu că noi suntem «de ăia», care vin să le ceară voturile. Nu-i nici un rău, dacă vom avea un restimp de liniște.

— Nu va fi rău nici pentru partide — zise altul. — Vor avea și ele vreme să mediteze asupra trecutului, asupra răului pe care l-au făcut țării, și poate, cînd își vor primi iarăși libertatea de acțiune, să se arate mai cumînțite.

— De, se spune că mergem și noi către un regim totalitar, către unul de dictatură, atunci nu mai poate fi vorba de libertatea de acțiune a partidelor.

— Cum nu ? Și țările totalitare, adică regimurile se întemeiază pe viața de partid.

— Da, însă pe un singur partid. Nu-s mai multe nici [...], nici în Italia, nici în Germania.

— Poate se urmărea ceva la fel și cu Frontul românesc de la noi.

— În timpul din urmă se cunoștea un fel de dictatură în toate partidele. Democrația rămăsese un simplu paravan.

— De Front nu știu ce urmărea, că era încă într-o stare haotică.

— Bine spuneai dumneata că de suspendarea activității lor deocamdată nu-i nici o pagubă. Nu văzurăți unde ajunseserăm în vremea pregătirii ultimelor alegeri ? La un pas de războiul civil. Un restimp de liniște nu-i poate fi țării decît folositor.

— Hm ! Folositor ! — începu un domn cu barbă, un învățător-revizor pensionat — folositor ar putea fi res-timpul de liniște, dacă în vremea asta guvernul, scăpat acum de orice control, nu ar face alte prostii. Uite, cum e și monopolizarea asta a culturalizării maselor ! Într-un regim autoritar sau chiar dictatorial, totul atîrnă de la omul care știe lucra bine și sănătos, fără nici un control.

— Mi se pare că și noi și alții prea ne-am pus pe culturalizarea maselor, intră în vorbă un profesor de liceu. Ar fi nevoie să facem mai mult propagandă națională, și mai mult, ar trebui să fie gîndul tuturor la apărarea țării. Căci se mișcă iar Europa.

— Nouă, «ASTREI» nu ni se poate aduce nici o vină. Noi, în primul rînd, facem educație națională. Ce altceva este organizația «Șoimii Carpaților» ? Iar cît pentru apărarea țării, ne dăm și noi contribuția noastră. La cîte împrumuturi interne n-am iscălit pînă acum ?

— Oricum mie mi se pare că-i un lucru foarte pri-mejdios să ne apucăm de schimbări structurale ale statu-lui, în vremuri nesigure ca cele ce se anunță — zise avocatul.

El era cunoscut ca unul care militase cu ardoare peste un deceniu într-un partid politic pînă ce se con-vinsese că, neavînd «rude la Ierusalim», nu-l vor candida niciodată de deputat.

— Cu partidele politice — continuă el — de bine de rău, tot avem un sistem constituțional, în care nu poate hotări o singură voință în ceasurile de cumpănă grea. Și apoi, nu-s vremurile de azi potrivite pentru creare și introducere de forme nouă de stat. Atențiunea e robită evenimentelor.

— Dar dacă cineva nu vede evenimentele ? Dacă bubuie tunul și nu-l aude ? Acum încă nu bubuie, dar nu peste mult va începe din nou balaurul să doboare stelele ceriului cu coada. O să vedeți. Dar dacă cineva nu prevede nimic, vezi bine că se poate gîndi la o lucrare pe care numai vremea de pace o poate duce la bun sfîrșit. Cred că nu greșesc, spunînd că mai toată lumea s-a săturat la noi de luptele dintre partide. Totuși eu, în locul guvernului, nu le-aș fi oprit activitatea chiar acum, și nu m-aș gîndi să le desființez în momentul ăsta critic

pentru Europa ! Și cînd spun Europa, înțeleg toate țările ei, pentru că ar fi greșală cumplită să se creadă că izbucnind războiul din nou, s-ar mărigini numai la cîteva țări. Desființezi partidele ? Ce pui în locul lor ? Asta e întrebarea. E rău cu rău, dar e mai rău fără rău, vorba ceea.

Cel care vorbi era protopopul din orașul reședință de județ, care, la întîile două alegeri ieșise senator cu Partidul Național.

— De localizarea lui la două-trei țări nici vorbă nu poate fi — își dădu cu părerea și părintele Cornel Dragomir, care pînă acum se mulțumise să asculte cu atențiune. — Sunt coaliții care se ajută, sunt interese cam crescute. Dumnezeu să ferească de un nou prăpăd ! Poate nici nu s-ar mai opri numai în Europa, ca și cel trecut.

— Are dreptate părintele ! Războiul e ca un mînz care dacă a apucat o dată să fugă pe-o cale lungă, tot pe-acolo o apucă, de cîte ori scapă din curte ! — vorbi avocatul. — Sunt semne rele, dar să nădăjduim că lumea nu-și va pierde mintea la nici un sfert de veac după prăpădul celălalt.

— Într-un caz, Doamne ferește, că ar izbucni focul iar, eu știu¹ ce-aș face ? — întrebă un domn uscățiv, cu chelie plină. — Oricînd și oriunde ar izbucni, eu aș da ordin armatei române să ocupe prin surprindere teritoriul pînă la Tisa. Înțelegeți bine : tot teritoriul.

— Dar pentru ce, domnule profesor ? Să dăm noi prilej vecinilor să ne sară toți în cap deodată ?

— Pentru ca să le luăm înainte, fiindcă de asta tot nu vom scăpa, dacă se mai începe războiul. Să ocupăm noi din bună vreme cele mai bune poziții strategice. Dacă pornește războiul, e sigur că aprinde întreaga Europă și că pe noi ne vor ataca vecinii, dintre care, vezi Doamne, cu sîrbii suntem și în alianță, în Mica Înțelegere și în Înțelegerea Balcanică ! Iar în al doilea rînd aș proceda așa, fiindcă acele linii sînt granițele geografice firești ale statului român.

— Dar la răsărit ce am face, domnule Precup ? [...]

Domnul acela uscat, Precup, era profesor de geografie.

¹ În prima ediție (1943), greșit : știu (n. ed.).

— Cred că Rusia nu va conta într-un apropiat război european, domnule protopop. Ea are nevoie de decenii încă, pentru a se organiza. Acolo-i o lume nouă, imensă, în plină formație sau distrugere, încă nimeni nu poate ști.

Părintele Cornel ascultă discuțiile pînă tîrziu. Nu avea tren decît la șase după-amiazi.

Deși fusese satisfăcut că venise, se întoarse spre casă îngîndurat de cîte auzise. Nu mai petrecuse de multă vreme într-un cerc de intelectuali.

«Să fie într-adevăr primejdie de un nou război» — se întrebă el cuprins de o grea neliniște.

XXXVIII

Învățătorul Popescu, Petre Popescu, se căsătorise cu Vuța Opriș înainte cu vro zece ani. Se îndrăgostise de fată, lucru mare, deși trecuse vremea cînd învățătorii se însurau cu fete mai bogte din sat. Vuța, pe lîngă frumoșete, era și o fată foarte deșteaptă și sprintenă, îndemînată, știa și ceti și scrie bine. Nu-i trebuise mai mult de un an — vreme cît a fost logodită cu învățătorul — să prindă de la preteasa cea tinăară toate cunoștințele și îndemînările de care avea nevoie într-o casă de «lume», pregătirea mîncărilor, felul de a se purta, cuvinte mai alese. De altfel ce privește însăși ținerea unei gospodării nu prea avusese ce învăța de la preteasă. Știa din casa părintească, de la mamă-sa, care era o femeie vestită de harnică, de curată și de ordonată.

Astfel, învățătorul Popescu nu avusese nici cel mai mic regret că se căsătorise cu o fată nepurtată la școlile din oraș. În scurtă vreme, Vuța știa primii pe orice revizor sau inspector, îi știa ospăta, putea susține o conversație cu ei și cu alții.

Învățătorul regretase cîțiva ani un singur lucru : i se născuseră două fetițe și nici un băiat. Așa că nașterea unui fecioraș, în anul al zecelea de căsătorie, fusese primită de el cu mare mulțumire și însuflețire și hotărîse să-i facă un botez să i se ducă pomina.

Nu se putea plînge de greutățile vieții, și-i dădea mîna să poată face mare praznic la botezul copilului. Cu Vuța luase patru iugăre ca zestre, doi junci în anul al treilea și o vacă svițeră. La lăptărie supraveghea și revizua el, la sfîrșitul fieștecărei săptămîni, contabilitatea, era membru și în consiliul Băncii Poporale. Ajuta, duminica și în sărbători, lui Ilie la utrenie, la liturghie, cînta cu corul, și așa, cînd veneau prescuri mai multe ori parastase, părintele Cornel îi dădea și lui cîte-o traistă plină.

Trăia în bună înțelegere și cu socrul său, Niculae Opriș, și cu Ilie, cumnatul său, și cei doi îi arau și-i sămănau, fără să-l mai întrebe.

Hotărîse botezul la sfîrșitul lunei iunie, cînd copilul împlinea două luni. L-ar mai fi amînat o lună, dar nu se învoise Vuța care a purtat greu și cele două luni fără «a încreștina copilul». În sat era obiceiul de a boteza copiii în ziua a opta de la naștere sau cel mult în două săptămîni.

După vin nu mai trebuise să alerge prin satele mai depărtate. Ținea acum și Bucur Mărginean vin bun în pivniță, după cum și prăvălia-i era plină de toate cele de lipsă într-un sat. Bucur apucase deasupra necazului, a greutăților începutului, la vro cinci ani după deschiderea prăvăliei și a cîrciumii. Cînd se înființase în sat Banca Poporală și lăptăria, învățătorul Popescu fusese de părerea să înființeze și o cooperativă de consum. Dar și părintele Cornel și Dumitru Pop fuseseră împotrivă. Ar fi păcat — ziceau ei — să pună o altă prăvălie în coasta lui Bucur, după ce omul se săltase deasupra întîiilor greutăți, și avea prăvălia bine aprovizionată. Și nici nu mai vindea scump ca la început, și marfa-i era mai bună.

Iar pentru pregătirea bucatelor — după ce fuseseră tăiați doi miei, găini și rațe — își suflecaseră mîncile Ana Opriș, soacra, Salomia Surdu, Sora, fata ei măritată cu cumnatul dascălului, și însăși Vuța, de poruncile și îndrumările căreia ascultau cu toatele.

De! Știa Vuța multe mîncări mai bune, dar pentru zeama de miel cu tarhon, trebui să recunoască și acum întîietatea mamei sale, ca și la *pancove* întîietatea Salomiei!

Pe lângă membrii celor trei familii încuscite, mai erau de față la botez nănașii Dumitru Pop cu nevastă-sa, Floare — o femeie oacheșe, greu sprâncenată, cu trăsăturile feței palide, severe, uscățivă și înaltă — care vorbea rar și autoritar. Mai era, pe lângă părintele Cornel care avea să încreștineze pe copil, preuteasa și soacra lui.

Ceremonia botezului se făcu pe larg, după tot ce era tipărit în *Molitvelnic*, așa că ținu peste un ceas. Copilul — care va primi numele tatălui său și al nănașului — fu mereu treaz, senin. Gîngurea și-și mișca mînuțele scoase din scutecele înfășate. Nu plinse, nici cînd fu botezat. Atîta doar că Vuța cunoscuse că copilului îi e foame. Se întoarse cu el într-o parte și-i dădu să sugă, în vreme ce slujba se isprăvea.

Masa era întinsă într-o sală de cursuri a școlii, unde dăduseră băncile lângă pereți, sală împodobită încă cu crengi și ghirlande de frunze de la examenul care se ținuse la sfîrșitul lui mai. În colțuri aduseseră și crengi verzi pentru botez.

Învățătorul Sîrbu nu era în sat. În fiecare vacanță își făcea bagajul și călătorea într-o regiune depărtată din Ardeal, într-un sat unde trăia încă mamă-sa și avea o soră măritată.

Diacul Ilie Opriș, cumnatul învățătorului, își luă sarcina să fie el paharnic, după cum Ana, mamă-sa, nu-i îngădui subț nici un chip Vuței să se mai scoale de la masa pentru a servi. Avea cine să pună bucatele! Părinții copilului se cădea să șadă la masă cu oaspeții.

Diacul Ilie, pe la cîte oștețe și pomeni a luat parte, se pricepea și el la rîndul mesei, așa că prînzul începu și se continuă ca pe scrisoare.

Preuteasa, ca și mamă-sa, lăudară pe Vuța pentru buna-rînduială și pentru mîncările gustoase.

De la o vreme, diacul Ilie începu să toarne vin. Părintele Cornel se ridică și închină în sănătatea noului încreștinat, a părinților, a nănașilor. Iată, a împlinit Dumnezeu rugăciunea părinților, și le-a dat și un fecior. Și încă ce fecior! Să spună nănașa cum i-au amorțit brațele! Și părinții sunt în floare: să-i binecuvînteze Dumnezeu și cu alți feciori. Feciori ori fete, cum va vrea el, căci toți sunt darul Celui Prea Înalt.

Ură cîteva cuvinte și nănașul, Dumitru Pop, care-i botezase cu nevastă-sa, și pe cele două fetițe. Să crească mare și voinic, să apere, la vremea lui, țara.

Învățătorul mulțumi mișcat amîndurora, apoi spuse cuvinte de laudă pentru părinte, pentru nănași, pentru socii și pentru nevastă-sa.

Femeile aduceau mereu blidele pline, și îmbiau pe oaspeți, iar cantorul Ilie își vedea cu sîrguință de slujba lui, pînă cînd părintele Cornel îi ceru să cînte o cîntare bisericească. Îi ajută și părintele la una, la două, la trei, «*Mîntuiește, Doamne, poporul tău*», «*Crucea însemnînd Moisi*» și «*Cuvine-se cu adevărat*».

Într-un tîrziu, între păhare, se răscoliră și cîntările cele lumești, în care de asemenea era tare cantorul Ilie ; dar nici părintele Cornel nu se dădea bătut ! Învățătorul aduse niște cîntece din Moldova, puțin cunoscute, care plăcură mult.

Între cîntece se țeseau convorbiri vesele între vecini. Oamenii erau luminoși, nu numai pentru botez și masa întinsă, ci și pentru că se pornise un an bun. Umblau vremuri potrivite, cu ploi, cu căldură, și cîmpurile rîdeau din toate semănăturile. Și azi, afară, era un senin înalt, după ce decuseară răpăise bine.

Vorbiră de învățătorul Sîrbu. Pagubă că nu era și el la veselia asta ! Trăia în bună armonie cu Popescu, era dascăl bun, dar parcă tot mai mult îi plăceau copiii mici. Se juca cu fetițele Vuței, ca și cu niște păpuși și nu mai știa ce bomboane să le mai cumpere. Pagubă că nu are familie un om ca el ! Fusesse însurat ? Se despărțise ? Nime n-ar fi putut jura. Omul era închis ca pămîntul, și numai în școală, între copii, se mai lumina.

Oaspeții, tot vorbind de una și de alta, începură să-și aducă aminte și de doi morți. Se mirau încă și acum cum murise de ușor părintele Andrei, deși el trecuse la cele veșnice înainte cu trei ani. N-a fost moarte, ci mai mult o adormire. Vorbiră de preoția lui cu mare sfială, își aduseră aminte de cîte spuneau bătrînii din tinerețele părintelui.

Își amintiră și de Chiva Dinului, care, dacă ar mai fi trăit, nu se putea să lipsească de pe lîngă oale, la un praznic ca acesta. Dar s-a dus, săraca, pe urlați, după

ceialaltii, și a rămas satul fără poștă. Cine știe cînd se va mai ridica alta în locul ei ! Dar bine că i-a rînduit Dumnezeu de a murit ca o creștină, după ce și-a înzestrat nepoata aceea îndepărtată, pe Sîia, care iată că prin hărnicia ei a ajuns între femeile tinere de frunte în sat !

Își amintiră și de moș Vasile Cîrnu, și de Florea Costan, care trăise, acesta din urmă, pînă la nouăzeci de ani, și mai pe urmă spunea că el nu mai poate ținea cu nici un partid, ci numai cu împăratul. Ba pomeniră și de rezmirița de la sfîrșitul războiului, cînd fusese prădată prăvălia și crîșma jidovului din sat.

Apoi, la alt rînd de pahare, părea că povestea se apropia de sfîrșit ca și petrecania : oamenii începură a vorbi despre războiul care din toamnă se aprinsese din nou, despre concentrările care se țineau în țară de aproape doi ani. Glasurile coborîră și cîntece nu mai răsunară la masă. O îngrijorare strîngea inimile tuturor. Ce va mai fi ? Pe unde se va mai întinde războiul ? Ce vor face dușmanii dimprejurul nostru ?

Dar nici învățătorul, nici cantorul Ilie nu fură mulțumiți cu coborîrea însuflețirii, și amîndoi acum începură să umplă paharele, tot mai des.

— Va fi ce va da Dumnezeu ! — zise bădicul Dumitru Pop. — Cînd se pornesc încleștări mari între popoare, cine mai poate prevedea ceva ? Dar de bună seamă că în lume nu se întîmplă nimic fără știrea lui Dumnezeu. El poartă cîrma !

— El — zise și părintele — și-i scris în sfînta *Evanghelie* că tot cel ce scoate sabia, de sabie va pieri.

— Noi nu o scoatem decît să ne apărăm, dacă ne-ar ataca cineva — spuse gazda casei.

— De atăcat e greu să crezi că vom scăpa, încunju-rați cum suntem de dușmani — zise Dumitru Pop. — Dar nădejdea noastră e la Dumnezeu. Noi nu ne apărăm decît dreptul și dreptatea noastră.

— Dreptatea mai umblă și cu capul spart — zise Ierotei Surdu, socrul diacului, care de vrun an și jumătate era iarăși primar în sat, după despărțirea partidelor.

— Umblă uneori la început, dar pînă la sfîrșit tot dreptatea trebuie să învingă. Să ne gîndim numai la războiul trecut al României ! — zise părintele Cornel.

Cu tot vinul ce se turna de cei doi păharnici, însuflețirea de mai înainte nu mai putu fi înviată. Părintele văzînd că învățătorul se indispuce, se ridică și zise :

— Toate lucrurile, și cele mai plăcute, trebuie să aibă un sfîrșit, dragii mei. Iată ne-apucă ojină aici. E vremea să ne vedem de treabă, mulțumind încă o dată pentru omenie, și dorind sănătate celui botezat, părinților, nănașilor. La mulți ani !

Vuța sări cu gura :

— Este destul și pentru ojină și pentru cină. Vă rog să mai zăboviți.

Dar preotul nu mai șezu, făcu semnul crucii și începu *Tatăl nostru*.

Toți se ridicară în picioare la rugăciune.

Cînd oaspeții începură a se împrăști, părintele se apropie de aparatul de radio al învățătorului și-l deschise. Încercă mai multe posturi, și-l opri la cel din Budapesta, care spunea știri. Dintre cei prezenți, notarul lipsea. Numai el știa ungurește.

Ascuți urechea, puse aparatul mai bine la punct. Știri de pe fronturile de luptă. Cînd să-l închidă, auzi ceva despre România. Ce spunea ? Se aplecă cu urechea pînă la aparat. I se opri respirația, ascultînd, se făcu palid ca un mort, simți amețeală, și se lăsă pe-un scaun.

— Ce spune ? — întrebă uimit învățătorul.

Preotul ridică spre el privirile sticloase.

— Sovietele au dat ultimatum României să evacueze Basarabia !

— A, e o minciună ! E cu neputință !

Sfîrșit

Lector : CONSTANTIN MOHANU
Tehnoredactor : ELENA CALUGARU

Coli ed. : 20,42. Coli tipar : 22,75

Tiparul executat sub comanda
nr. 1409 la
Intreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918”,
str. Grigore Alexandrescu nr. 89-97
București
Republica Socialistă România